

มจร ปาฬิศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

Journal of MCU Palisueksabuddhaghosa Review

ISSN : 2539-5777

วารสาร มจร ปาฬิศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตปาฬิศึกษาพุทธโฆส

www.pali.mcu.ac.th

วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

Journal of MCU Palisueksabuddhaghosa Review

ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2566

Vol 9 No. 3 September–December 2023

ISSN : 2539-5777

❖ วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการและการวิจัยในสาขาที่เกี่ยวข้องกับด้านมนุษยศาสตร์ (ศาสนา ปรัชญา พระพุทธศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม) ศึกษาศาสตร์ (จิตวิทยา บริหาร การศึกษา การสอนสังคมศึกษา) และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่บทความทางวิชาการและบทความวิจัยและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างนักวิชาการ นักวิจัย จากสถาบันอุดมศึกษา องค์กรต่าง ๆ รวมทั้งนักวิชาการอิสระทั้งภาครัฐและเอกชน
3. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยที่จะก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาการและเกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติโดยส่วนรวม

❖ กำหนดการเวลาเผยแพร่

วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ กำหนดเวลาการออกวารสาร ปีละ 3 ฉบับ คือ

ฉบับที่ 1	มกราคม – เมษายน เผยแพร่ 30 เมษายน
ปิดรับบทความ 31 มีนาคม
ฉบับที่ 2	พฤษภาคม – สิงหาคม เผยแพร่ 31 สิงหาคม
ปิดรับบทความ 31 กรกฎาคม
ฉบับที่ 3	กันยายน – ธันวาคม เผยแพร่ 31 ธันวาคม
ปิดรับบทความ 30 พฤศจิกายน

หากส่งภายหลังกำหนดจะได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ในฉบับถัดไป

❖ ข้อกำหนดของบทความที่ดีพิมพ์

บทความทั้งหมดที่ดีพิมพ์ ได้ผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviewed) ในสาขาวิชานั้น ๆ ไม่น้อยกว่า 2 ท่านต่อ 1 บทความ โดยเป็นการประเมินแบบ Double-Blinded Review

❖ การพิจารณาบทความ

1. บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น
2. ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร
3. บทความที่ได้รับการเผยแพร่ จะได้พิจารณาถ่วงน้ำหนักของผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 ท่าน ต่อบทความ ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blinded)
4. บทความจากผู้นิพนธ์ภายในจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ส่วนบทความจากภายนอกจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

❖ เจ้าของ

สำนักวิชาการวิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 108/5 หมู่ที่ 2 วัดมหาสวัสดิ์นาครพุทธาราม ซอยวัดมหาสวัสดิ์ ถนนศาลายา-นครชัยศรี ตำบลหอมเกร็ด อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม 73170

โทรศัพท์/โทรสาร: 0 3429 9357

www. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa/index>

“ทรงสนทนากับความคิดเห็นของผู้เขียนบทความ ถือเป็นความรับผิดชอบ
ของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือทรงสนทนากับความคิดเห็นของ
กองบรรณาธิการวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์”

❖ พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์ 44/132 หมู่ที่ 6 ซอยก้านน้มน้ 36 ถนน
ก้านน้มน้ แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร 10150

โทรศัพท์ 0-2812-2119, 08-1566-2540

<http://www.prayoonsanthai.co.th/>

❖ **บรรณาธิการ**

ผศ.ดร.ธานี สุวรรณประทีป

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Asst. Prof. Dr. Thanee Suwanprateep

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

❖ **กองบรรณาธิการ**

พระธรรมวชิราจารย์, รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Ven.Assoc. Prof. Dr. Phra Dhamvajiracarya

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ศ.ดร.จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Prof. Dr. Chamnong Adiwathanasit

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

พระเมธาวิสัยรส, รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Assoc. Prof. Dr. Phramedhavinaiyaros Sutep

Mahamakut Buddhist University

รศ.ดร.เวทย์ บรรณกรกุล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Assoc. Prof. Dr. Wate Bannakornkul

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

รศ.ดร.สุวิญ รักษัตย์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Assoc.Prof.Dr. Suvin Ruksat

Mahamakut Buddhist University

ผศ.ดร.อำนาจ ยอดทอง

มหาวิทยาลัยมหิดล

Asst. Prof. Dr. Amnat Yodtong

Mahidol University

ผศ.ดร.อุทัย สติมัน

มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Asst. Prof. Dr. Uthai Satiman

Suan Dusit University

ผศ.ดร.สรณีย์ สายศร

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Asst. Prof. Dr. Soranee Saisorn

Kasetsart University

ดร.จุฬารัตน์ วิชานาติ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Dr. Juralut Vichanati

Phranakhon Rajabhat University

❖ **ผู้ช่วยบรรณาธิการ**

ว่าที่ ร.ท.ธีรวัช ภูมิประมาณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Acting Lt. Theethawat Phoomparmarn

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บรรณธิการแถลง

วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ เป็นวารสารในกลุ่มมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดำเนินการเพื่อส่งเสริมเผยแพร่ และเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ทางวิชาการด้านศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัยนิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ปีละ 3 ฉบับ คือ ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม – เดือนเมษายน ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม – สิงหาคม และฉบับที่ 3 กันยายน – เดือนธันวาคม ของทุกปี

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาและสาระของบทความทั้งหมดในฉบับนี้จะให้ประโยชน์แก่ผู้อื่นทั้งในด้านองค์ความรู้และโลกทัศน์ที่มีต่อเรื่องต่าง ๆ ตามที่ผู้เขียนแต่ละท่านได้ศึกษาค้นพบไม่มากนักน้อย และหากท่านประสงค์จะสมัครสมาชิกหรือเขียนบทความส่งมาเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ สามารถติดต่อได้ตามรายละเอียดที่อยู่ท้ายเล่มของวารสาร ท้ายที่สุดนี้ กองบรรณาธิการต้องขอขอบคุณสมาชิกวารสารทุกท่านที่ให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีเสมอมาไว้เป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ด้วย

(ผศ.ดร.ธานี สุวรรณประทีป)

บรรณาธิการบริหาร

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กองบรรณาธิการ	V
บรรณาธิการแถลง	V
บทความวิจัยและบทความวิชาการ	
❖ เทคนิคการสอนคุณธรรมจริยธรรมสำหรับครูในศตวรรษที่ ๒๑ Moral Teaching Techniques for Teachers in the 21st Century พระครูใบฎีกาธนู ธนวุฒโน, สายรุ้ง บุปผาพันธ์, นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ	1
❖ สติปัฏฐาน 4: การพัฒนาครูโค้ช Sīṭipatṭhāna 4: Teacher as the Coach สุภาณี สิ้นไชย	14
❖ อิทธิบาท 4: การบริหารงานวิชาการโรงเรียนเอกชนนอกระบบ iddhipāda 4: Administration of Non-formal Private Schools คณิตพงศ์ พิมพ์มีลาย	26
❖ พระสังฆาธิการ: การศึกษาสงเคราะห์ในยุควิถีชีวิตใหม่ Sangkhāṭhikār : Educational welfare in the new way of life พระครูวิบูลสรกิจ (สุพัฒน์พงษ์ สุขวฑฒโน)	37
❖ ธรรมาภิบาล : หลักการบริหารงานโรงเรียนมัธยมศึกษา good governance : Secondary School Administration วีรยุทธ วีระคำ	50
❖ คีล 5 กับหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี The 5 precepts and the duty of a good Buddhist กฤษณนัท พุทธะ, พระครูโกวิทอรธวาที, สรวิชัย วงษ์สะอาด, จันทร์สม์ ตาบุลิ่ง	64

- ❖ อิทธิพลของประเพณีลอยขโมดที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนตำบลต้นธง
อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

Influences of Loy Kha Moat Tradition on the Way of life of the People in the Community
in Ton Thong Subdistrict, Mueang District, Lamphun Province

พระมหาภานุพงษ์ คุณมุตต, พระครูโกวิทธรรมวาที, สรวิชัย วงษ์สะอาด, จันทร์สม์ ตาปูสิง,

84
- ❖ การพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑

Football Skills Development According To 5 Bala Principles For Students Under The
Office Of Bangkok Secondary Educational Service Area 1

สารัช ชานิศาสตร์, พระครูสถิตบุญวัฒน์, พีรวัฒน์ ชัยสุข

96
- ❖ การนิเทศการศึกษาตามหลักธรรมสังคหวัตถุ 4

Educational Supervision According to Sangkhawattthu 4 Principles

อรุณรัชต์ ศาสตร์สกุล

111
- ❖ การศึกษาเชิงวิเคราะห์การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ

An Analytical Study of The Birth of Prince Siddhartha

พระมหาวัชรธรรม ญาณกิตติ, แม่ชีกฤษณา รักษาโณ, อรชร ไกรจักร,

122
- ❖ กระบวนทรรศน์ของชาดก: ผู้นำทางการปกครอง

Paradigm of Jataka : Administrative Leader

พระมหาพงษ์เทพ ปภากรโ, สุภาภรณ์ ศรีดี, หฤทัย ปัญญาอุตรตระกูล

137
- ❖ ครูตามทัศนะทางพระพุทธศาสนา

Teachers according to Buddhist viewpoints

พระศรีสุทิวาที, บุญเรือง สมประจบ

152
- ❖ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสติและสัมปชัญญะเพื่อการปฏิบัติกรรมฐาน ในพระไตรปิฎก
ตามหลักพุทธธรรม

Analysis of the Relationship between Mindfulness and Awareness for The Practice of Meditation
in The Tipitaka

พระอธิการประกาสสิทธิ์ สุขจิณโณ, ธาณี สุวรรณประทีป, วิโรจน์ คุ่มครอง

168

❖ การแต่งงานของคนเพศเดียวกัน Same Sex Marriage ไพฑูรย์ อุทัยคาม, พระมหาพรชัย สิริวิโร	180
❖ สัปปริสธรรม 7 : การบริหารงานบุคคล Sappurisa Dhammas 7: Personnel Administration พระปลัดชัยรัตน์ ปิยสีโล (เกตุสุวรรณ)	196
❖ พระสังฆาธิการ: การสาธารณะสงเคราะห์ Sanghādhikāra : Public Welfare พระอธิการชยุต เตชธมโม	209
❖ การบริหารการมีส่วนร่วมกับการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน Participatory Administration with Quality Assurance within Educational Institutions for Sustainable Development ประภาพรรณ พูลเจริญศิลป์	222
❖ อิทธิบาท 4 : ความรับผิดชอบ 4 Iddhipāda : Responsibility สุธีร์ เครือวรรณ	238
❖ ปาฏิหาริย์ 3 : นวัตกรรมสื่อการสอนพุทธธรรม Miracles 3 : Innovation Teaching Buddha Dharma พระครูสุนทรธรรมากร สุจิตโต	248
บทวิจารณ์หนังสือ	
❖ การศึกษาเพื่อความเป็นคนที่สมบูรณ์ พระครูสมุห์สุทัศน์ ทตฺตมโน (แสงอินทร์)	264
❖ คำแนะนำสำหรับผู้เขียน	271

เทคนิคการสอนคุณธรรมจริยธรรมสำหรับครูในศตวรรษที่ ๒๑

Moral Teaching Techniques for Teachers in the 21st Century

พระครูใบฎีกาธนู ธนawatthano (เนียมวงศ์)¹

Phrakrubaideka Thanoo Thanawatthano (Niamwong)

สายรุ้ง บุปผาพันธ์, Sairoong Bubpaphan²

นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ, NiwesWongsuwan³

Email: thanooo1144@gmail.com

Received: March 15, 2023 Revised: January 8, 2024

Accepted: January 8, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง เทคนิคการสอนคุณธรรมจริยธรรมสำหรับครูในศตวรรษที่ ๒๑ เป็นกิจกรรมสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน โดยผู้สอนเป็นผู้คอยสนับสนุน ผู้เรียนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้ชี้แนะ ผู้ถ่ายทอดความรู้ไปเป็นผู้ช่วยเหลือส่งเสริม และสนับสนุน ผู้เรียนในการแสวงหาความรู้จากสื่อและแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน ด้วยเทคนิคการสอนคุณธรรม จริยธรรมในศตวรรษที่ ๒๑ ได้แก่ วิสัยทัศน์และตบถหลักทาง ความคิด มีความคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์ สร้างและบูรณาการความรู้ได้มีบทบาทนำด้านการ สอนและวิชาชีพ ชี้แจงในจรรยาบรรณ คุณธรรม จริยธรรม มีทักษะการสอน รู้และเข้าใจ เทคโนโลยีใหม่เพื่อปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐาน ๔ ประการให้เด็กและเยาวชนความรู้ในเรื่องคุณค่า ของชีวิต มีหลักในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง สามารถพัฒนาตนเอง สังคมและประเทศชาติ ต่อไป

คำสำคัญ : เทคนิคการสอน, คุณธรรมจริยธรรม, ครูในศตวรรษที่ ๒๑

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

Techniques for teaching morality and ethics for teachers in the 21st century is an important activity in promoting learning for students. In which the instructor is the one who supports the learners to change their roles from being a guide. who transfers knowledge to help promote and support learners in acquiring knowledge from media and various learning sources and provide correct information to learners with moral teaching techniques Ethics in the 21st century: vision and crystallization of thought Have analytical and creative thinking Create and integrate knowledge, play a leading role in teaching and professions. strong in ethics, morality, ethics, teaching skills Know and understand new technology to instill 8 basic virtues in children and youth, knowledge about the value of life. There is a principle to live life correctly. able to develop themselves society and the country in the future.

Keywords: teaching techniques, morality and ethics, teachers in the 21st century

1.บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐ –๒๕๖๔) ถือเป็นแผนแม่บทหลักในการพัฒนาประเทศที่ได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นกฎหมายบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๙ ถึงวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๖๔ นั้นมีหลักการสำคัญคือ “ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีสำหรับคนไทย พัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์มีวินัย ใฝ่รู้มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์มีทัศนคติที่ดี รับผิดชอบต่อสังคม มีคุณธรรมและจริยธรรมซึ่งกระทรวงศึกษาธิการในฐานะหน่วยงานหลักในภาคการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพคนของประเทศได้ตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าวดังนั้น ภายใต้วิสัยทัศน์ “มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้คุณธรรม มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุขในสังคม” ของแผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐ –๒๕๖๔)

การพัฒนาด้านคุณธรรมจริยธรรมให้เด็กนักเรียน เยาวชน ถือเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากปัจจุบันคุณธรรมจริยธรรมในสังคมลดน้อยลงไปมาก คนในสังคมเห็นแก่ตัวกันมากขึ้น การอบรมสั่งสอนเด็กจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ครู – อาจารย์ และพ่อ – แม่ ผู้ปกครองต้องดูแลเอาใจใส่ หากเด็กได้รับการเลี้ยงดู หรืออบรมสั่งสอนอย่างไรก็จะเป็นอย่างนั้น ซึ่งครู – อาจารย์ถือเป็นบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการอบรมสั่งสอนให้เด็กนักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม และเป็นคนดีของสังคม พ่อ – แม่ ผู้ปกครองเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับเด็กต้องคอยดูแล ส่งเสริม และสนับสนุนให้เด็กมีคุณธรรม

จริยธรรมเพิ่มขึ้น เมื่อทุกคนมีคุณธรรมจริยธรรมก็จะมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบ เคารพกฎกติกา ระเบียบต่างๆ ที่วางไว้ เป็นการช่วยสร้างสังคมที่น่าอยู่ต่อไป⁴ การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาและเป็นเครื่องชี้ว่าสังคมเพราะความมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้จะต้องเป็นมนุษย์ที่มีการศึกษาไม่ว่าจะเป็นวิชาความรู้ทางโลกหรือวิชาความรู้ทางธรรม⁵ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูวิริยญาณนุยุต (นิพนธ์ ญาณวิโร/โสตา) ได้ศึกษาเรื่อง กิจกรรมส่งเสริมศีลธรรมนักเรียนโรงเรียนกุสว้างสามัคคี อำเภอหนองงิ้ว จังหวัดขอนแก่น

กิจกรรมส่งเสริมศีลธรรมนักเรียนโรงเรียนกุสว้างสามัคคีการสอนศีลธรรมในโรงเรียนกุสว้างสามัคคีกิจกรรมที่ส่งผลให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนักเรียนกับชุมชน บ้าน วัด และโรงเรียน คือ กิจกรรมส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม ได้แก่ ศีล ๕, พรหมวิหาร ๔, อิทธิบาท ๔ และพรวาจาธรรม ๔ เป็นการจรรโลงศาสนาให้คงอยู่ตลอดไปนักเรียนเข้าใจและสามารถปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนานักเรียนเห็นความสำคัญของการทำบุญและปลูกฝังจิตสำนึกให้นักเรียนรู้จักการเข้าวัดลำดับการทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนามีอารมณ์ที่อ่อนโยนจิตใจสงบมีสมาธิในการเรียนพฤติกรรมทางศีลธรรมของนักเรียนโรงเรียนวัดกุสว้างสามัคคีที่แสดงออกทางกายและวาจา ได้แก่ การไหว้พระและการฝึกสมาธิแผ่เมตตาการเคารพบิดามารดาและครูอาจารย์การไม่ทำร้ายสัตว์หรือรังแกเพื่อนการเข้าร่วมกิจกรรมสำคัญทางชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ พุทธา พุทธบูชา พุทธศรัทธา การแนะนำสิ่งที่เกิดประโยชน์ต่อเพื่อน ๆ การรู้จักตอบแทนผู้มีพระคุณความรู้ความเข้าใจ และนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องไปใช้ในการดำเนินชีวิตการเวียนเทียนในวันสำคัญทางพุทธศาสนาการทำญัตติบาตรการเข้าค่ายอบรมจริยธรรมความซื่อสัตย์สุจริต แนวทางการบริหารกิจกรรมส่งเสริมศีลธรรมนักเรียนของโรงเรียนกุสว้างสามัคคี ได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล สามารถค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตน เสริมสร้างทักษะชีวิต วุฒิภาวะทางอารมณ์ การ เรียนรู้ในเชิงพหุปัญญาและการสร้างสัมพันธภาพที่ดี รวมถึงกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝังความมีระเบียบ วินัย รับผิดชอบ รู้สิทธิและหน้าที่ของตนเองในการอยู่ร่วมกันตามระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขการดำเนินงานกิจกรรมส่งเสริมศีลธรรมนักเรียนโรงเรียนกุสว้างสามัคคีโรงเรียนได้ดำเนินการประเมินผลโดยให้คณะครูผู้เกี่ยวข้องทุกคน เป็นผู้ประเมินจาก

⁴ พระพงษ์ สายเชื้อ นพ.ปลัดกรุงเทพมหานคร,โครงการโรงเรียนคุณธรรม มุ่งพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้เด็กพร้อมสร้างสังคมน่า, ๒๕ พ.ค. ๕๙ เอกสารอัดสำเนา.

⁵ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, การส่งเสริมศาสนาและพัฒนาจิตใจและการป้องกันแก้ไขปัญหายาเสพติด, หน้า ๔๕.

ร่องรอยเอกสารการปฏิบัติงานการสังเกตพฤติกรรม สัมภาษณ์ ตรวจวัดผลงาน มีผลการประเมินอยู่ในระดับที่น่าพอใจ ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนให้ความสำคัญและมีการดำเนินการอย่างจริงจังเพื่อต้องการให้เยาวชนมี คุณภาพสอดคล้องกับบริบทและความคาดหวังของชุมชน โดยให้คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ร่วมตัดสินใจวางแผนร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผล เป็นผลให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้าใจในภาระงาน เข้าใจหน้าที่บทบาทกิจกรรมต่าง ๆ สามารถประสพ ผลสำเร็จบรรลุตามเป้าหมาย แสดงให้เห็นว่าหลักการ กิจกรรมแนวทางการดำเนินงานของโรงเรียน กลุ่มอำนวยการฯ สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและ มาตรฐานการศึกษาได้⁶

การศึกษาในศตวรรษที่ 21 สถานการณ์โลกมีความแตกต่างจากศตวรรษที่ 20 และ 19 ระบบการศึกษา ต้องมีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะความเป็นจริง ความท้าทายด้านการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ในการเตรียมนักเรียนให้พร้อมกับชีวิตในศตวรรษที่ 21 เป็นเรื่องสำคัญของกระแสการปรับเปลี่ยนทางสังคมที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 ส่งผลต่อวิถีการดำรงชีพของสังคมอย่างทั่วถึง ครูจึงต้องมีความตื่นตัวและเตรียมพร้อมในการจัดการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมให้นักเรียนมีทักษะสำหรับการออกไปดำรงชีวิตในโลกในศตวรรษที่ 21 ที่เปลี่ยนไปจากศตวรรษที่ 20 และ 19 โดยทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่สำคัญที่สุด คือ ทักษะการเรียนรู้ (Learning Skill)⁷

การจัดการศึกษาของไทยมีเกณฑ์วัดคุณภาพที่เน้นความรู้ทางวิชาการ แต่ขาดการวัดมาตรฐานคุณลักษณะทางจิตใจและขาดคุณธรรมซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ เมื่อระบบการศึกษาไร้จิตวิญญาณ จึงไม่สามารถสร้างให้คนมีความรู้ความสามารถและเป็นคนดีไปพร้อมๆ กันได้อย่างที่คาดหวัง นั่นคือมุ่งสร้างกลไกที่จะนำไปสู่การพัฒนาคนให้คนได้มีทั้งความรู้ความสามารถและเป็นคนดีไปพร้อมๆ กันโดยคาดหวังว่าจะเป็นพลังอันมีประสิทธิภาพที่จะช่วยขับเคลื่อนสังคมและประเทศชาตินำไปสู่การพัฒนาที่มั่นคงและยั่งยืนในอนาคต การสอนคุณธรรมจริยธรรมสำหรับครูในศตวรรษที่ ๒๑ จึงเป็นสิ่งที่ครูผู้สอนตระหนักในหน้าที่รวมถึง กระบวนการ เทคนิคการถ่ายทอด สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ควบคู่กับการมีความประพฤติที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ ๒๑ ต่อไป

⁶ พระครูวีระญาณนุยุต (นิพนธ์ ญาณวีโร/ โสตา) กิจกรรมส่งเสริมศีลธรรมนักเรียนโรงเรียนกุสุมาลย์ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บริหารการศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๕๕ บทคัดย่อ.

⁷ วิลาวรรณ พิมพ์ประสงค์, ทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑, <https://sites.google.com/site/ppvilawan21/thaksa-haeng-stwrrs-thi-21> [ออนไลน์วันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๖๕]

๒. แนวคิดเกี่ยวกับเทคนิคการสอน

๒.๑ ความหมายของการจัดการเรียนการสอน

พระพรหมคุณาภรณ์ ได้ให้ความเห็นว่า การศึกษาก็คือการฝึกอบรมบุคคลให้พัฒนาปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในข้อเท็จจริงและสภาวะของสิ่งทั้งหลาย มีทัศนคติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง ปฏิบัติและจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามที่ควรจะเป็น เพื่อให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตน คือ มีชีวิตอยู่อย่างสำเร็จผลดีที่สุด มีจิตใจเป็นอิสระ มีสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ และเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น สามารถช่วยสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ชนทั้งหลายที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้^๘

ทิตินา แชมมณี ได้กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การดำเนินการอย่างเป็นขั้นเป็นตอน หรือการใช้วิธีการต่าง ๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้^๙

กระทรวงศึกษาธิการ ระบุว่า ครู ผู้สอน และผู้จัดการศึกษาจะต้องสนับสนุนผู้เรียนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้ชี้แนะ ผู้ถ่ายทอดความรู้ไปเป็นผู้ช่วยเหลือส่งเสริม และสนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้จากสื่อและแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้สร้างสรรค์ความรู้ของตน การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากจะมุ่งปลูกฝังด้านปัญญา พัฒนาการคิดของผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ คิดอย่างมีวิจารณญาณแล้ว ยังมุ่งพัฒนาความสามารถทางอารมณ์ โดยการปลูกฝังให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง เข้าใจตนเอง เห็นอกเห็นใจผู้อื่นสามารถแก้ปัญหาข้อขัดแย้งทางอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะเรื่องความขัดแย้งทางความคิดและการกระทำของตัวบุคคล องค์การและสังคมเน้นการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจสถานการณ์หาทางแก้ไข โดยเฉพาะศาสนาและวัฒนธรรมเป็นกรณีพิเศษโดยการเรียนรู้ในสาระต่างๆ นั้นผู้สอนต้องจัดการเรียนรู้ ดังนี้

๑. มีกระบวนการและวิธีการที่หลากหลาย

๒. ต้องคำนึงถึงพัฒนาการด้านร่างกาย และสติปัญญา วิธีการเรียนรู้ ความสนใจและความสามารถของผู้เรียนเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง

๓. ควรใช้รูปแบบ หรือ วิธีการที่หลากหลาย

๔. เน้นการเรียนการสอนตามสภาพจริง

๕. การเรียนรู้ด้วยตนเอง

๖. การเรียนรู้ร่วมกัน

๗. การเรียนรู้จากธรรมชาติ

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, สำนักพิมพ์เบ็ญมาโน, ๒๕๔๒.

^๙ ทิตินา แชมมณี, **ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

๘. การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง
๙. การเรียนรู้แบบบูรณาการ
๑๐. การเรียนรู้คุณธรรม
๑๑. ใช้กระบวนการจัดการ
๑๒. ใช้กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
๑๓. ใช้กระบวนการคิดและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไปสอดแทรกในการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้
๑๔. ใช้การบูรณาการเนื้อหาและกระบวนการต่างๆ ข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้เรียนรู้ในลักษณะองค์รวม

๑๕. ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ¹⁰

จากแนวคิดในข้างต้นผู้เขียนสรุปการจัดการเรียนการสอนเป็นกิจกรรมสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน โดยผู้สอนเป็นผู้คอยสนับสนุนผู้เรียนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้ชี้นำ ผู้ถ่ายทอดความรู้ไปเป็นผู้ช่วยเหลือส่งเสริม และสนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้จากสื่อและแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้สร้างสรรค์ความรู้ของตนเองให้เกิดทักษะการเรียนรู้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

๓. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

๓.๑ ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม

กระทรวงศึกษาธิการ ประกาศนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้สร้างความตระหนักสำนึกในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธีวิถีประชาธิปไตยพัฒนาคนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาโดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข

ดังนั้น เพื่อให้การขับเคลื่อนดังกล่าวมีความชัดเจน เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม “คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ” ที่ควรเร่งปลูกฝังประกอบด้วย¹¹

¹⁰ กระทรวงศึกษาธิการ, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๑.

¹¹ กระทรวงศึกษาธิการ, คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ, นโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา, ๒๕๕๐.

๑. ความขยัน คือ ความตั้งใจ ใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ อดทนความขยันต้องปฏิบัติควบคู่กันการใช้สติปัญญาแก้ปัญหาจนเกิดผลสำเร็จผู้ที่มีความขยัน คือ ผู้ที่ตั้งใจทำอย่างจริงจังต่อเนื่องในเรื่องที่ถูกที่ควรเป็นคนสู้งานมีความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รั้งงานที่ทำตั้งใจทำหน้าที่อย่างจริงจัง

๒. ความประหยัด คือ การรู้จักเก็บออมเงินใช้ทรัพย์สินสิ่งของแต่พอควรพอประมาณให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าไม่ฟุ่มเฟือยไม่ฟุ้งเฟ้อผู้ที่มีความประหยัด คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายรู้จักฐานะการเงินของตนคิดก่อนใช้คิดก่อนซื้อ เก็บออมเงินใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่ารู้จักทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายของตนเองอยู่เสมอ

๓. ความซื่อสัตย์ คือ ประพฤติตรงไม่เอินเอียง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม มีความจริงใจปลอดจากความรู้สึกลำเอียงหรืออคติผู้ที่มีความซื่อสัตย์ คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อหน้าที่ต่อวิชาชีพ ตรงต่อเวลาไม่ใช้เล่ห์กลคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อมรับรู้หน้าที่ของตนเองและปฏิบัติอย่างเต็มที่ถูกต้อง

๔. ความมีวินัย คือ การยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อบังคับและข้อปฏิบัติซึ่งมีทั้งวินัยในตนเองและวินัยต่อสังคมผู้ที่มีวินัย คือ ผู้ที่ปฏิบัติตามในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน /องค์กร/สังคมและประเทศโดยที่ตนเองอยู่ดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจ

๕. ความสะอาด คือ ปราศจากความมัวหมองทั้ง กาย ใจและสภาพแวดล้อมความผ่องใสเป็นที่เจริญตาทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็นผู้ที่มีความสะอาด คือ ผู้รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัยสิ่งแวดล้อมถูกต้องตามสุขลักษณะฝึกฝนจิตใจมิให้ขุ่นมัวจึงมีความแจ่มใสอยู่เสมอ

๖. ความสุขภาพ คือ เรียบร้อย อ่อนโยน ละมุนละม่อม มีกิจกรรมายาที่ดีงาม มีสัมมาคารวะผู้ที่มีความสุขภาพ คือ ผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะไม่ว่าร้ายรุนแรง วางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งโดยวาจาและท่าทางแต่ในเวลาเดียวกันยังคงมีความมั่นใจในตนเองเป็นผู้มีมารยาท วางตนเหมาะสมตามวัฒนธรรมไทย

๗. ความสามัคคี คือ ความพร้อมเพียงกันความกลมเกลียวกันความปรองดองกันร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ เกิดงานการอย่างสร้างสรรค์ปราศจากการทะเลาะวิวาทไม่เอารัดเอาเปรียบกันเป็นการยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิดความหลากหลายในเรื่องเชื้อชาติ ความกลมเกลียวกันในลักษณะเช่นนี้เรียกอีกอย่างว่า “ความสามัคคี” ผู้ที่มีความสามัคคี คือ ผู้ที่เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นรับบทบาทของตนทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดีมีความมุ่งมั่นต่อการรวมพลังช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้การงานสำเร็จลุล่วงแก้ปัญหาและขัดความขัดแย้งได้เป็นผู้มีเหตุผลยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิดความเชื่อพร้อมที่จะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๘. ความมีน้ำใจ คือ ความจริงใจที่ไม่เห็นแก่เพียงตัวเองหรือเรื่องของตัวเองแต่เห็นอกเห็นใจเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์มีความเอื้ออาทรเอาใจใส่ ให้ความสนใจในความต้องการ ความจำเป็น ความทุกข์สุขของผู้อื่นและพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันผู้ที่มีน้ำใจ คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปันเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่น เข้าใจ เห็นใจผู้ที่มีความเดือดร้อน อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยแรงกายสติปัญญา ลงมือปฏิบัติการ เพื่อบรรเทาปัญหา หรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

พุทธทาสภิกขุ ให้ความหมายของคุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติฝ่ายดีโดยส่วนเดียวเป็นที่ตั้ง หรือเป็นประโยชน์แก่สันติภาพและสันติสุขจึงเป็นที่ต้องการของมนุษย์คุณธรรมเป็นสิ่งที่ต้องอบรมโดยเฉพาะเพื่อให้เกิดขึ้นเหมาะสมกับที่เราต้องการ¹²

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า “คุณธรรม” คือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงาม ให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีตและประเสริฐ เช่น ความรัก ความเมตตา อยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความยินดี การวางตัวเป็นกลาง ความมีน้ำใจ การเสียสละ ความกตัญญู ความละเอียด และความกล้วบาป ความเคารพนบนอบ และความสุภาพอ่อนโยน¹³

จากความหมายข้างต้น คุณธรรมจริยธรรมเป็นความประพฤติอันพึงประสงค์ของนักเรียนที่มีค่านิยมทางศีลธรรมและที่สังคมยอมรับแล้วนำไปสู่พฤติกรรมอันดีงาม

คุณธรรมจริยธรรม เป็นสิ่งที่แต่ละบุคคลอาจมีความเห็นที่แตกต่างกันออกไปแต่คุณธรรมจริยธรรมที่มีอยู่และการมองเห็นอาจเป็นการแสดงความรู้สึกและความประพฤติปฏิบัติได้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “คุณ” หมายถึง ความดีที่มีประจำในสิ่งนั้น ๆ “ธรรม” หมายถึง ความดี การทำดี ละความชั่วทั้งปวง ดังนั้น “คุณธรรม” หมายถึง สภาพคุณงามความดี ความประพฤติที่ดี การทำให้เกิดคุณงามความดี¹⁴

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมไว้ว่า¹⁵

๑) คนไทยส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชน ควรที่จะมีความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติสิ่งที่ถูกต้องดีงามตามพระธรรมคำสอน จงทำความดีละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์

¹² พุทธทาสภิกขุ, **คุณธรรมสำหรับครู**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗.

¹³ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**, กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๒, หน้า ๑๘.

¹⁴ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, หน้า ๒๑๗.

¹⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ทางสายอิสรภาพของการศึกษา**, กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, ๒๕๔๑, หน้า ๑๐๓.

๒) เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยของสังคมไทยในการดำเนินชีวิต และทำงาน หรือทำหน้าที่ที่เป็นส่วนร่วมของคนในการพัฒนาสังคมไทย

๓) พระพุทธศาสนาเป็นแหล่งคำสอน จริยธรรมที่เป็นมาตรฐานและยึดถือปฏิบัติ ในการดำเนินชีวิต พัฒนาสังคมให้บรรลุประโยชน์และสันติสุข

การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นหน้าที่ของครูผู้สอนที่จำเป็นจะต้องมีกระบวนการ ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้นักเรียน โดยควรที่จะมีความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติสิ่งที่ ถูกต้องดีงามตามหลักธรรมทางศาสนาในการดำเนินชีวิตให้ดีงามในสังคม

๔. คุณลักษณะของครูในศตวรรษที่ ๒๑

ศตวรรษที่ 21 หรือ คริสต์ศตวรรษที่ 21 เป็นคริสต์ศตวรรษแรกแห่งคริสต์สหัสวรรษที่ 3 โดยเริ่มตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ปี 2001 จนถึงวันที่ 31 ธันวาคม ปี 2100 ซึ่งกว่า 1 ใน 5 ของ สหัสวรรษที่ 3 ที่พวกเราได้ก้าวล่วงเข้ามานั้น จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงขึ้นหลายต่อหลาย อย่าง ที่ส่งผลต่อชีวิตของเราอย่างมาก

จากศตวรรษที่ 20 สู่ศตวรรษที่ 21 ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นเด่นชัดที่สุดคือ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่ทำให้เกิดเครือข่ายโทรคมนาคมดิจิทัลที่เชื่อมโยงโลกใน แต่ละส่วนเข้าด้วยกัน สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันได้อย่างรวดเร็วและง่ายดาย ผ่านอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ที่มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ศตวรรษที่ 20 เช่น คอมพิวเตอร์ และโทรศัพท์เคลื่อนที่ ซึ่งปัจจุบันอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์เหล่านี้ ก็ได้มีการพัฒนามา อย่างต่อเนื่องและกลายมาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทุกคนต้องมีไว้เพื่อตอบสนองต่อการก้าวทันการ เติบโตของโลก

โลกในยุคศตวรรษที่ 21 นั้น ถูกเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เป็นยุคโลกาภิวัตน์ อันหมายถึง ยุคแห่งการสื่อสารไร้พรมแดน ซึ่งเป็นผลจากการนำเครือข่ายโทรคมนาคมดิจิทัลมาใช้ร่วมกับการ พัฒนานวัตกรรมและวิทยาการต่างๆ ซึ่งช่วยให้เราสามารถทำสิ่งต่างๆ ได้รวดเร็วมากขึ้นภายใน เวลาไม่กี่นาทีผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น การทำธุรกรรมทางการเงิน การติดต่อประสานงาน การ ประชุมทางไกล หรือการสั่งซื้อสินค้าออนไลน์ ซึ่งจากการเติบโตนี้ จะเห็นได้ว่าทักษะทาง เทคโนโลยีนั้นถือเป็นทักษะหนึ่งที่คนในยุคนี้จะต้องมี และรวมไปถึงทักษะสำคัญที่ใช้ในการสื่อสาร เช่น ภาษา ก็นับเป็นอีกทักษะหนึ่งที่มีความสำคัญ

นอกจากนี้ด้วยวิทยาการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่ก้าวหน้า จึงทำให้เกิดการ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่างๆ เป็นไปด้วยความง่ายดายมากขึ้นในทุกมิติ ซึ่งสิ่งนี้ทั้งข้อดีและ ผลกระทบ จึงจำเป็นต้องมีภูมิคุ้มกันในด้านไอทีและทักษะในการเลือกเฟ้นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ใน การนำไปใช้ด้วย

สำหรับบทบาทของครูใน ศตวรรษที่ 21 นั้น ดร.ไพฑูรย์ สินลารัตน์ ได้ให้มุมมองเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ครูไทยในยุคศตวรรษที่ 21 จะต้องกลับมาดูการศึกษาโดยรวมของเราได้ ปฏิรูปการศึกษาที่เน้นทักษะ เพื่อนำไปสู่การมีผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่มีคุณภาพแล้วหรือยัง? เพราะขณะที่โลกตอนนี้มีการพัฒนาด้วยไอเดียความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมใหม่ๆ แต่เรายังคงเลือกที่จะเป็นผู้รับมากกว่าที่จะเป็นนักสร้างสรรค์เสียเอง ทำให้ประเทศไทยเราดกอยู่ในฐานะเป็นเพียงผู้บริโภคอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ฉะนั้นมันถึงเวลาแล้วที่จะต้องเปลี่ยนวัฒนธรรมการเรียนรู้ของเด็กไทยเสียใหม่ ให้อำนาจการสร้างสรรค์ ร่วมกันวางแผน รู้จักแยกแยะ รู้จักประยุกต์ วิจัยค้นคว้า สร้างผลงาน วางแผนและประเมินผลเป็น ซึ่งตัวแปรที่สำคัญในเรื่องนี้ก็คือครู ซึ่งคุณลักษณะสำคัญ 7 ประการ ของครูใน ศตวรรษที่ 21 ที่ ดร.ไพฑูรย์ สินลารัตน์ ได้ให้มุมมองไว้ มีดังนี้

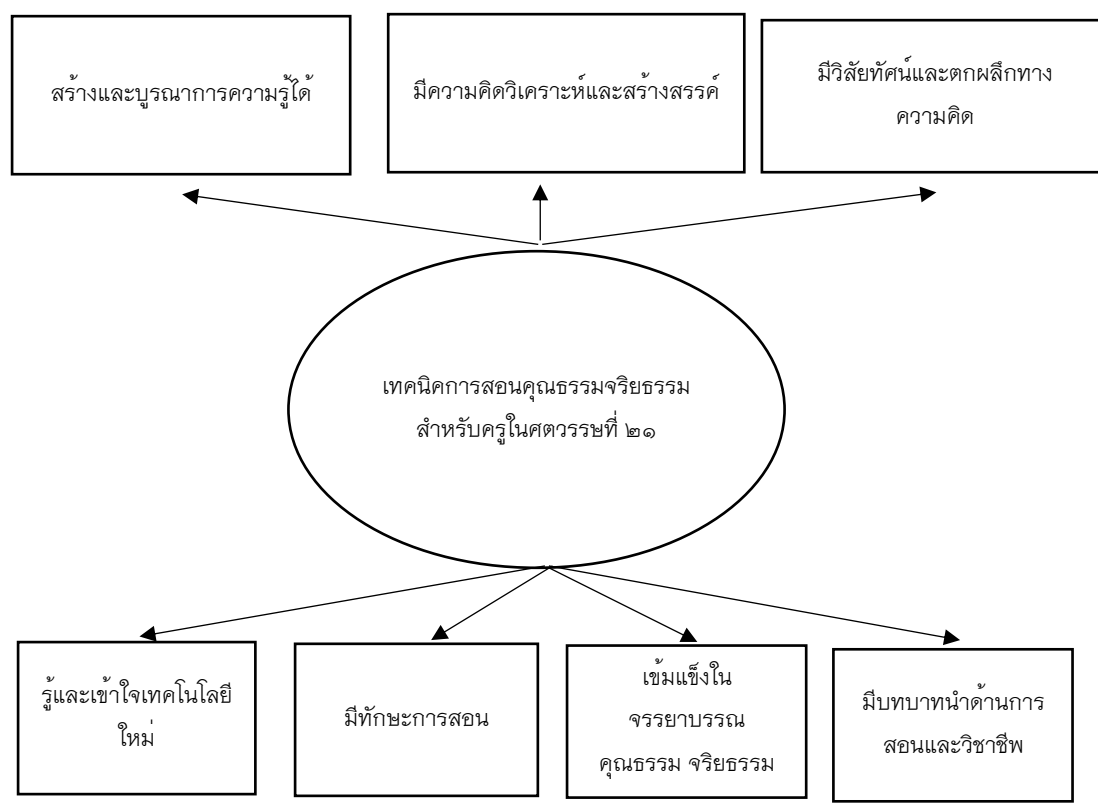
1. สร้างและบูรณาการความรู้ได้ ครูจะต้องสามารถบูรณาการความรู้ต่างๆที่มี มาใช้ในการสร้างสรรค์และพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ๆ
2. มีความคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์ ครูจะต้องสอนให้เด็กมีทักษะกระบวนการคิด โดยสามารถคิดวิเคราะห์ในเรื่องต่างๆ และมีความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นประโยชน์
3. มีวิสัยทัศน์และตักตวงหลักทางความคิดเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เรียน ครูจะต้องเป็นคนมีวิสัยทัศน์ เน้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้ โดยการส่งเสริมการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้เด็กตักตวงหลักทางความคิดได้ด้วยตัวเอง และมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน
4. ครูต้องรู้และเข้าใจเทคโนโลยีใหม่ มีทักษะใหม่ๆ พร้อมทั้งชี้แนะข้อดีข้อเสียให้ผู้เรียนได้ ครูจะต้องสามารถใช้เทคโนโลยีส่งเสริมการศึกษาได้หลากหลาย และสามารถชี้ให้เด็กเห็นถึงข้อดีข้อเสีย และการใช้เทคโนโลยีต่างๆอย่างเหมาะสม
5. มีทักษะการสอนเด็กให้เติบโตเต็มศักยภาพและสร้างผลงานใหม่ๆ ครูจะต้องส่งเสริมการเรียนรู้ให้เด็กตามวัยและให้เด็กพัฒนาอย่างเต็มที่ตามศักยภาพของเด็กและเน้นให้เด็กเปลี่ยนจากเป็นผู้รับ กลายเป็นผู้พัฒนาและสร้างสรรค์สิ่งใหม่
6. ต้องเข้มแข็งในจรรยาบรรณ คุณธรรม จริยธรรม และชักชวนให้คนอื่นๆทำเพื่อสังคม ครูจะต้องยึดมั่นในจรรยาบรรณวิชาชีพ รักษาคุณธรรมจริยธรรมและเป็นบุคคลหนึ่งในสังคมที่ช่วยให้สมาชิกในสังคมนั้นๆมีแนวทางในการปฏิบัติตนเองและสังคมที่เหมาะสม
7. มีบทบาทนำด้านการสอนและวิชาชีพ พัฒนาคุณภาพของโรงเรียนและในวิชาชีพ ร่วมกับผู้บริหารมากขึ้น ครูจะต้องมีบทบาทต่อการส่งเสริม พัฒนา และประเมินผลการเรียนรู้และวิชาชีพในโรงเรียนร่วมกับบุคลากร ผู้บริหารและชุมชน

จากคุณลักษณะทั้ง 7 ข้อที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า ลักษณะของครูในศตวรรษที่ 21 นั้น เรื่องของการใช้เทคโนโลยีและการสร้างให้ผู้เรียนเป็นนักคิดและนักพัฒนา ถือเป็นหัวใจหลักใน

การส่งเสริมการเรียนรู้ ซึ่งเป็นไปตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ครูจะเป็นผู้สอนอย่างเดียวเหมือนเมื่อก่อนไม่ได้ จะต้องให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเองด้วย โดยที่ครูออกแบบการเรียนรู้ เป็นผู้แนะนำ และอำนวยความสะดวก ในการเรียนรู้ให้กับเด็ก ทั้งนี้เพื่อให้เด็กสามารถสร้างสรรค์และพัฒนาองค์ความรู้ได้ด้วยตัวเอง ซึ่งการสร้างสรรค์ด้วยตัวเองนี้คือแนวทางสำคัญแห่งศตวรรษที่ 21 ที่มันถึงเวลาแล้วที่เราต้องสร้างให้เกิดขึ้นกับการศึกษาไทยเป็นอย่างยิ่ง¹⁶

จากแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของครูในศตวรรษที่ ๒๑ ครูต้องมีลักษณะที่พึงประสงค์ ได้แก่ ๑) สร้างและบูรณาการความรู้ได้ ๒) มีความคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์ ๓) มีวิสัยทัศน์และตักมสีกทางความคิดเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เรียน ๔) ครูต้องรู้และเข้าใจเทคโนโลยีใหม่ ๕) มีทักษะการสอนเด็กให้เติบโตเต็มศักยภาพและสร้างผลงานใหม่ๆ ๖) ต้องเข้มแข็งในจรรยาบรรณ คุณธรรม จริยธรรม และชักชวนให้คนอื่น ๆ ทำเพื่อสังคม ๗) มีบทบาทนำด้านการสอนและวิชาชีพ

องค์ความรู้ที่ได้รับ

¹⁶ ทรุ ป ลุ ก ป ัญ ญา , ครูในศตวรรษที่ 21 ต้องมี คุณลักษณะอย่างใด , <https://www.trueplookpanya.com/education/content/68571/-tegaartedu-tegaart-tegaarttea-> [ออนไลน์ วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖]

ภาพที่ ๑ องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากภาพที่ ๑ เทคนิคการสอนคุณธรรมจริยธรรมสำหรับครูในศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งเป็นกิจกรรมสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน โดยผู้สอนเป็นผู้คอยสนับสนุนผู้เรียนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้ชี้แนะ ผู้ถ่ายทอดความรู้ไปเป็นผู้ช่วยเหลือส่งเสริม และสนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้จากสื่อและแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้สร้างสรรค์ความรู้ของตนเองให้เกิดทักษะการเรียนรู้สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้ โดยครูมีเทคนิคการสอนคุณธรรม จริยธรรมในศตวรรษที่ ๒๑ ได้แก่ วิสัยทัศน์ และตักสิลทางความคิด มีความคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์ สร้างและบูรณาการความรู้ได้มีบทบาทนำด้านการสอนและวิชาชีพ เข้มแข็งในจรรยาบรรณ คุณธรรม จริยธรรม มีทักษะการเรียนรู้และเข้าใจเทคโนโลยีใหม่เพื่อปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการให้เด็กและเยาวชนความรู้ในเรื่องคุณค่าของชีวิต มีหลักในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง สามารถพัฒนาตนเอง สังคมและประเทศชาติต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ, **การพัฒนา รูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๑.
- กระทรวงศึกษาธิการ, **คุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ, นโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษา**, ๒๕๕๐.
- ทรู ป ลู ก ป ัญ ญา , **ครูในศตวรรษที่ 21 ต้องมีคุณลักษณะอย่างไร**, <https://www.trueplookpanya.com/education/content/68571/-teaartedu-teaart-teaarttea> [ออนไลน์ วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖]
- ทีศนา แหมมณี, **ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒.
- พระครูวิธานนุยุต (นิพนธ์ ญาณวีโร/ โสตา) **กิจกรรมส่งเสริมศีลธรรมนักเรียนโรงเรียนกุสว้าง** สามัคคี อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, บริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๕๕ บทคัดย่อ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธวิธีในการสอน**, สำนักพิมพ์เป็กมาน, ๒๕๔๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **ทางสายอิสรภาพของการศึกษา**, กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, ๒๕๔๑, หน้า ๑๐๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม**, กรุงเทพมหานคร :
กรมการศาสนา, ๒๕๕๒, หน้า ๑๘.

พีระพงษ์ สายเชื้อ นพ.ปลัดกรุงเทพมหานคร, **โครงการโรงเรียนคุณธรรม มุ่งพัฒนาคุณธรรม
จริยธรรมให้เด็กพร้อมสร้างสังคม**, ๒๕ พ.ค. ๕๙ เอกสารอัดสำเนา.

พุทธทาสภิกขุ, **คุณธรรมสำหรับครู**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๓.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒**, หน้า ๒๑๓.

วิลาวรรณ พิมพ์ประสงค์, ทักษะแห่งศตวรรษที่ ๒๑, <https://sites.google.com/site/ppvilawan21/thaksa-haeng-stwrrs-thi-21> [ออนไลน์วันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๖๕]

สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, **การส่งเสริมศาสนาและพัฒนาจิตใจและการป้องกัน
แก้ไขปัญหายาเสพติด**, หน้า ๔๕.

สติปัฏฐาน 4: การพัฒนาครูโค้ช Sītipaṭṭhāna 4: Teacher as the Coach

สุภาณี สิ้นไชย¹

Suphanee Sinchai

Email: golfclove@gmail.com

Received: October 4, 2022 Revised: November 29, 2022

Accepted: November 29, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการเกี่ยวกับการใช้สติปัฏฐานมาช่วยในการสอนของครู ผู้สอนต้องเปลี่ยนบทบาทจากการสอน หรือการถ่ายทอดความรู้มาเป็นโค้ชของผู้เรียน เนื่องจากการเรียน การสอนในศตวรรษที่ 21 ผู้เรียนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้อย่างรวดเร็ว การพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนจะต้องบูรณาการหลักสติปัฏฐาน 4 ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม จัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ แสดงออกซึ่งความรัก ความห่วงใย ไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดี ยินร้ายที่ทำให้มองเห็นเพียงไปตามอำนาจกิเลส สติปัฏฐานมี 4 อย่าง คือ การตามพิจารณา ๑) กาย ๒) เวทนา ๓) จิต และ ๔) ธรรมให้เห็นตามความเป็นจริง โดยใช้สติ สัมปชัญญะและความเพียรพยายามก็จะทำให้จิตไม่ตกอยู่ในอกุศลที่เกิดจากความคิดปรุงแต่งทั้งหลายที่ผิดซึ่งเป็นเหตุให้เกิดทุจริตต่าง ๆ

คำสำคัญ: (สติปัฏฐาน 4), (ครูโค้ช)

Abstract

This article is an academic article discussing on 4 Satipatṭhāna for teacher coaching. The teacher must change their roles of teaching or the transfer of knowledge to become a coach of learners, because the trend of learning and teaching in the 21st century insists that students can access knowledge quickly. The development of learners' potential must integrate the Sītipaṭṭhāna teaching in designing appropriate learning activities, providing an proper environment

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

arrangement conducive to learning, sharing love, friendship, and being indifferent, not overwhelmed by desire which distort the vision due to the power of defilements. There are 4 virtues of Satipatthana: observing the true conditions of; 1) body, 2) feelings, 3) mind and 4) mental formation with skillful mindfulness, awareness and effort in which all unwholesome mind which cause of all wrong actions cannot be allowed to happen.

Keywords: (Sīpatthān 4), (Teacher as the Coach)

1. บทนำ

สังคมโลกได้ตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญของการนำเทคโนโลยีมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน การเรียนการสอนจึงต้องปรับให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง ครูอาจารย์ยังต้องมีความรู้จริงในเรื่องที่สอน และต้องมีเทคนิควิธีการให้นักเรียนสร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์ รวมทั้งจัดกิจกรรมเชื่อมโยงความรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายนอก ฝึกการทำงานเป็นทีม การเอื้อให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ข้อมูลที่ถูกต้องอย่างรอบด้าน การส่งเสริมทัศนคติเรื่องความรับผิดชอบ ทักษะการจัดการความผูกพัน การจัดเตรียมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้สามารถสร้างความปลอดภัยให้ผู้เรียน² ทำให้ผู้สอนต้องเปลี่ยนบทบาทจากการสอน หรือการถ่ายทอดความรู้มาเป็นโค้ช (teacher as the coach) เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองเต็มตามศักยภาพ การโค้ชปรากฏในระบบการศึกษาไทยมานานแล้ว แต่ทำไมโค้ชจึงลงไม่ถึงตัวเด็กเสียที โค้ชมีหน้าที่ฟังและตั้งคำถามเพื่อเปิดทางให้เขาไปเจอคำตอบ มันเป็นเรื่องความกรุณา ความถ่อมตน และความไว้วางใจในศักยภาพของมนุษย์ ที่สำคัญมากๆ คือมีสติ บางที่เราจะชอบอินและเอาประสบการณ์ของเราไปตัดสิน ถ้าไม่มีสติเราก็จะหลุดจากการฟังคนตรงหน้าไปเลย³

สติปัฏฐาน 4 หมายถึง การมีสติกำกับดูสิ่งต่าง ๆ และความเป็นไปทั้งหลาย โดยรู้เท่าทันตามสภาวะของมัน⁴ แนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 จึงจะต้องบูรณาการหลักสติปัฏฐาน 4 ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม จัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการ

² Lindberg, L. D. et al. (2016). Changes in adolescents' receipt of sex education, 2006–2013. Journal of Adolescent Health, 58(6), 1–7

³ อธิษฐาน คงทรัพย์, ทักษะการโค้ช, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.leadershipforfuture.com>[30 กันยายน 2565].

⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2539), หน้า 296 – 297.

เรียนรู้ แสดงออกซึ่งความรัก ความห่วงใย ไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดียินร้ายที่ทำให้มองเห็นเพียงไปตามอำนาจกิเลส มี 4 อย่าง คือ กาย เวทนา จิต และธรรม

2. การโค้ช (Coaching)

การโค้ช (Coaching) ได้ยืมชื่อมาจากรถมาส์ล้อขนาดใหญ่ (Coach) ขนส่งระหว่างเมืองในช่วงกลางศตวรรษที่ 15 ถนนหนทางของทวีปยุโรปสมัยเมื่อห้าร้อยปีก่อนยังไม่สะดวกสบายอย่างในปัจจุบันการขนส่งด้วยรถโค้ชช่วยพาคนไปส่งยังจุดหมายปลายทางได้รวดเร็วกว่าวิธีอื่น ๆ และเป็นวิธีที่เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ในยุคนั้น⁵ การโค้ชที่นิยมในปัจจุบัน เป็นบทบาทของผู้สอนในโลกแห่งการเรียนรู้ยุคใหม่ ที่พัฒนามาจากบทบาทการสอน (Teaching) ที่ผู้สอนทำหน้าที่ให้ข้อมูล เนื้อหาสาระให้คำตอบที่ถูกต้อง ใช้สื่อสารทางเดียว กำหนดทิศทางการเรียน กำหนดงานให้ผู้เรียน กำหนดวัตถุประสงค์ กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้และเกณฑ์การวัดประเมินผลการเรียนรู้ คำว่า “โค้ช” หมายถึง ผู้สอนที่ใช้การโค้ชให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพ นอกจากนี้การโค้ช ยังเป็นมากกว่าการเป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (facilitator) ที่ผู้สอนมีบทบาทกระตุ้นให้มีการอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้กระตุ้นให้คิดและตั้งคำถามสื่อสารสองทางมีปฏิสัมพันธ์กับผู้สอนและผู้เรียน รวมทั้งประสานงานในกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนสามารถกำหนดวัตถุประสงค์และทิศทางการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้และเกณฑ์การวัดประเมินผลการเรียนรู้ มุ่งเน้นการฝึก (training) กระบวนการพัฒนาผู้เรียนแต่ละคน ให้มีความรู้ความสามารถ การคิด และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ซึ่งแตกต่างจากแบบดั้งเดิมที่ผู้สอนเป็นผู้ทำหน้าที่จัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนทั้งชั้นเรียน ด้วยวิธีการเดียวกันภายในระยะเวลาที่เท่ากัน⁶

ความหมายของการโค้ช (Coaching)

การโค้ช หมายถึง การเป็นพันธมิตรกับผู้ถูกโค้ชในกระบวนการกระตุ้นความคิด และความคิดสร้างสรรค์ที่เป็นแรงบันดาลใจให้พวกเขาเพิ่มประสิทธิภาพอย่างสูงสุดทั้งส่วนบุคคล และผลงานในอาชีพของพวกเขา⁷ 27

⁵ Concise Oxford English Dictionary, Twelfth Edition, 2011, p.354.

⁶ วิชัย วงษ์ใหญ่ และ มารุต พัฒนาผล, *การโค้ชเพื่อการรู้คิด*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: จรัสสินทวงค์การพิมพ์, 2557), หน้า 1–2.

⁷ เกรียงศักดิ์ นิรัตพัฒนาชัย , *Untold story of executive coaching in Thailand*, (กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครกิจมีเดีย, 2555), หน้า 26.

การโค้ช หมายถึง การพัฒนาบุคลากรวิธีหนึ่ง ซึ่งสามารถปลดปล่อยศักยภาพของบุคคล ให้บรรลุเป้าหมายที่ชัดเจนจากพื้นฐานความคิดที่เชื่อว่าผู้ถูกโค้ชเป็นผู้เชี่ยวชาญในชีวิตตัวเอง โดยมีความคิดสร้างสรรค์และเต็มไปด้วยความพร้อมและความสมบูรณ์ในตนเอง⁸

ความสำคัญของการโค้ช (Coaching)

การโค้ช (Coaching) เป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยให้กระบวนการจัดการเรียนรู้⁹ การโค้ชเป็นการปลดปล่อยศักยภาพของบุคคลเชิงบวกช่วยให้เกิดการเรียนรู้มากกว่าการสอน การชี้แนะ การตรวจสอบ และการจับผิด¹⁰ การจัดการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องอาศัยกระบวนการโค้ชที่มีประสิทธิภาพเป็นสำคัญ¹¹

ประวัติและที่มาของการโค้ช

คำว่า "โค้ช" เป็นคำที่มีมาอยู่ตั้งแต่ช่วงปี ค.ศ. 1830 ซึ่งมักจะใช้ในวงการศึกษาที่ University of Oxford (จาก online etymology dictionary) ซึ่งคำว่า "โค้ช" ถูกใช้แสดงถึงผู้สอนที่สนับสนุนนักเรียน โดยจะพานักเรียนที่อยู่จุดหนึ่งสามารถไปอีกจุดหนึ่งได้

หลังจากนั้นในช่วงปี ค.ศ. 1860 การโค้ชถูกนำมาใช้ในวงการกีฬาซึ่งเรียกว่าโค้ชกีฬา (sport coach) ที่มีหน้าที่สนับสนุนนักกีฬาให้มีความเป็นเลิศในกีฬาที่พวกเขาสนใจ โค้ชด้านกีฬามีการเติบโตและพัฒนาอย่างรวดเร็วจนส่งผลต่อโค้ชในสายงาน อาชีพ (จาก Day & Carpenter, 2016)

จนกระทั่งตอนนี้ โค้ชได้รับความนิยมในแวดวงต่าง ๆ ตั้งแต่วงการการศึกษาซึ่งมีทักษะการโค้ชสำหรับครู วงการธุรกิจที่มีการใช้โค้ชพัฒนาศักยภาพในการทำงาน และการใช้กระบวนการโค้ชสำหรับชีวิตส่วนตัวในด้านต่าง ๆ

⁸ สถาบันโค้ชไทย, **คู่มือโค้ชไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันโค้ชไทย, 2560), หน้า 10.

⁹ Kennedy, M. D. (2009). **Gangs and public policy: Constructing and deconstructing gang databases**. *Criminology & Public Policy*, 8(2009), 711–716.

¹⁰ Kolb, Y. A. & Kolb, A. D. (2005). *Learning Styles and Learning Spaces: Enhancing Experiential Learning in Higher Education*. *Academy of Management Learning & Education*, 4(2), 193–212.

¹¹ Jowett, S. (2017). *Coaching effectiveness: the coach–athlete relationship at its heart*. *Current Opinion in Psychology*, 16(2017), 154–158

กระบวนการที่สำคัญในการโค้ช (Coaching)

- 1) กระบวนการที่สำคัญในการโค้ช คือ กระบวนการตั้งคำถามแบบโค้ช ซึ่งต้องอาศัยทักษะอื่น ๆ ร่วมด้วยเพื่อให้นำไปสู่การสร้างความรู้ในตัวเอง การสร้างแนวทางการลงมือทำ และการตรวจสอบเป้าหมาย โดยที่มีกระบวนการคือ
- 2) การทำความเข้าใจเรื่องราว สิ่งแรกในกระบวนการโค้ชคือ การทำความเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยกระบวนการรับฟัง โค้ชจะทำความเข้าใจปัญหาและเรื่องราวของผู้เข้ารับบริการเพื่อทราบแรงจูงใจ สิ่งที่คุณรับบริการต้องการ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการโค้ช
- 3) ค้นหาอุปสรรคและกำหนดเป้าหมาย เมื่อรู้ที่มาที่ไปแล้ว กระบวนการถัดไปคือการค้นหาอุปสรรคและกำหนดเป้าหมาย บางครั้งผู้เข้ารับบริการอาจไม่ได้มีอุปสรรค ก็สามารถกำหนดเป้าหมายหรือทิศทางที่ต้องการจะไปถึงได้เลย โดยเป้าหมายที่ได้นั้นก็ควรจะเป็นเป้าหมายที่เป็นไปตาม SMART goal เพื่อให้เราบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 4) การสร้างความตระหนักรู้ โค้ชจะสำรวจและเชิญชวนผู้เข้ารับบริการมองเห็นมุมมองต่าง ๆ ในมิติใหม่ๆ ทำให้เกิดความตระหนักรู้ภายในตัวเอง (self-awareness) เกี่ยวกับปัญหาในแง่มุมมองต่าง ๆ เพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้ ทำความเข้าใจทางเลือก และสร้างสรรค์ความเป็นไปได้ใหม่ๆ ที่มีประสิทธิภาพ
- 5) พัฒนาแนวทางการสร้างความเปลี่ยนแปลง ก่อนที่จะจบกระบวนการ โค้ชจะเชิญชวนให้เราสร้าง action plan ที่เหมาะสมสำหรับตัวเองในการเดินไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ
- 6) วัดและติดตามผล สิ่งที่เราขาดไม่ได้ในกระบวนการโค้ชคือการวัดผลและติดตามผล โดยในครั้งถัดไปของการโค้ชควรจะมีการติดตามผลและความคืบหน้า ซึ่งกระบวนการติดตามผลนี้อาจเป็นกระบวนการที่มีลักษณะคล้ายกับการถอดบทเรียนหรือ AAR (After Action Reflection) หรือเป็นไปในแนวทางที่ผู้เข้ารับบริการได้สะท้อนตัวเองหลังจากการได้ลงมือทำตามแผนที่วางไว้¹²

การจัดการเรียนการสอนตามกรอบแนวคิดการโค้ช (Coaching)

การจัดการเรียนการสอนตามกรอบแนวคิดการโค้ช (Coaching) คือ การให้ผู้สอนได้ปรับเปลี่ยนวิธีการสอนแบบเดิมจากที่เน้น “ความรู้ (Knowledge)” โดยผู้สอนเป็นผู้บรรยายมานาน

¹² การโค้ช (Coaching) คืออะไร ? มีกระบวนการอย่างไร ? , [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.urbiner.com>[30 กันยายน 2565].

“ทักษะ (Skill)” ที่ให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยผู้สอนคอยเป็นโค้ช (Coach) ให้กับผู้เรียน สร้างจุดเด่นของผู้สอน เน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการ ผู้สอนและผู้เรียนต่างมีบทบาทสำคัญในการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ด้วยกัน ผู้สอนเป็นผู้ริเริ่มสร้างบรรยากาศ ผู้เรียนเป็นผู้ตอบสนองและเพิ่มสีสันให้กับชั้นเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจใคร่รู้ และมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนภาษาจีน กระตุ้นให้ผู้เรียนอยากที่จะเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา รู้จักวิธีที่จะเรียนรู้ คือ มีทักษะการเรียนรู้ (Learning Skill) พร้อมกับมีทักษะชีวิต (Life Skill) ที่ดีด้วย

วิธีโค้ชที่มีความเหมาะสมกับการพัฒนาครูมี 6 ประเภท ได้แก่¹³

- 1) การโค้ชแบบเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Coaching)
- 2) การโค้ชแบบร่วมมือ (Collaborative Coaching)
- 3) การโค้ชโดยผู้เชี่ยวชาญ (Expert Coaching)
- 4) การโค้ชแบบพี่เลี้ยง (Mentor Coaching)
- 5) การโค้ชเพื่อการพัฒนาการเรียนการสอน (Instructional Coaching)
- 6) การโค้ชทางปัญญา (Cognitive Coaching)

การ Coaching เป็นการชี้แนะและใช้พลังคำถาม ที่เป็นคำถามกระตุ้นการคิดขั้นสูงต่อผู้เรียน เพื่อกระตุ้นความสนใจในการเรียนรู้ การตรวจสอบความรู้ ความเข้าใจของผู้เรียนในระหว่างทำกิจกรรมการเรียนรู้ การใช้พลังคำถาม และการให้ข้อมูลเพื่อการปรับปรุงและพัฒนา โดยกระบวนการพัฒนาครูโค้ช มี 5 ขั้นตอน ดังนี้¹⁴

- ขั้นที่ 1 สร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration)
- ขั้นที่ 2 เรียนรู้สิ่งใหม่ (New learning)
- ขั้นที่ 3 ขยายสู่การปฏิบัติ (Practice)
- ขั้นที่ 4 ถอดบทเรียน (Lesson learned) และแลกเปลี่ยนประสบการณ์
- ขั้นที่ 5 กำหนดเป้าหมายของครูโค้ชที่สูงขึ้น (Higher goal setting)

เทคนิคการจัดการเรียนการสอนตามกรอบแนวคิดการโค้ช (Coaching)

¹³ สมาพร มณีออน, การพัฒนาครูในศตวรรษที่ 21 โดยใช้เทคนิคการโค้ช, วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 15(2). 61-73.

¹⁴ เฟลินดา พรหมบัวศรี และ อรพิน สว่างวัฒนเศรษฐ์, การพัฒนาครูโค้ชในศตวรรษที่ 21, วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ, 11(1). 110-121.

1) ผู้สอน ปรับบทบาทจาก ผู้บรรยาย เป็นโค้ช (Coach) ต้องสามารถสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration) ให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีต่อการเรียน กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิด Passion ในการเรียน ผู้เรียนเกิดความสนใจและอยากเรียน ผู้สอนสามารถชี้แนะและให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียนได้

2) ผู้สอนต้องรู้เป้าหมาย หาความสนใจของผู้เรียนก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อที่จะสามารถชี้แนะผู้เรียนไปสู่เป้าหมายได้ถูกต้อง

3) ผู้สอนต้องช่างสังเกต รู้จักสังเกตข้อดีและจุดเด่นของผู้เรียนแต่ละคน เพื่อสามารถดึงศักยภาพของผู้เรียน และสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมต่อผู้เรียนได้

4) ผู้สอนต้องเป็นนักตั้งคำถามและนักกระตุ้นที่ดี ผู้สอนต้องรู้จักตั้งคำถามที่สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความคิด และต่อยอดความรู้ได้ด้วยตนเอง ผู้สอนต้องรู้จักกระตุ้นให้ผู้เรียนใฝ่เรียนรู้ รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และเกิดการเรียนรู้ตลอดเวลา

5) ผู้สอนต้องมีหัวใจ 3 Learn อยู่เสมอ คือ Learn (การเรียนรู้สิ่งใหม่) Unlearn (การไม่ยึดติดกับสิ่งที่เคยเรียนรู้มา) และ Relearn (การเรียนรู้สิ่งที่เคยรู้ด้วยมุมมองใหม่ๆ)

การจัดการเรียนการสอนที่เป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ภายใต้แนวคิดการโค้ช (Coaching) คือ การเปลี่ยนห้องเรียน (Classroom) ให้เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing Space) กล่าวคือ

1) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับแบบการเรียนรู้ของตนเอง

2) ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน

3) ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการออกแบบบทเรียน ออกแบบการประเมินผลการเรียนของตนเองและผู้อื่น

4) หมั่นให้ผู้เรียนตั้งคำถามด้วยตนเอง ร่วมกันอภิปราย และสร้างหัวข้อที่น่าสนใจเพื่อแลกเปลี่ยนกันอยู่เสมอ

3. สติปัญญา 4

ความหมายของสติปัญญา

สติปัญญา มาจาก สติ คือ การรับรู้ ปัญญา คือ เข้าไปตั้งไว้ สติปัญญา หมายถึง การระลึกถึงที่เข้าไปตั้งไว้ในกองรูป เวทนา จิต และสภาวะธรรม อีกนัยหนึ่ง หมายถึง การระลึกถึง

อย่างมั่นคงในกองรูป เวทนา จิต และสภาวะธรรม¹⁵ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ ข้อปฏิบัติมีสติเป็นประธาน การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง การมีสติกำกับดูสิ่งต่าง ๆ และความเป็นไปทั้งหลาย โดยรู้เท่าทันตามสภาวะของมัน ไม่ถูกครอบงำด้วยความยินดียินร้ายที่ทำให้มองเห็นเพี้ยนไปตามอำนาจกิเลส มี 4 อย่าง คือ กาย เวทนา จิต และธรรม¹⁶

ความเป็นมาของสติปัฏฐาน

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิคมของชาวกรุง ชื่อกัมมาสถัมมะแคว้นกรุง¹⁷ ซึ่งเป็นแคว้นหนึ่งในพุทธกาล อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย ส่วนนิคมกัมมาสถัมมะเป็นหมู่บ้านชุมชนใหญ่มีร้านตลาดพลุกพล่านไปด้วยประชาชน ไม่มีกำแพงกันและปราศจากกษัตริย์ปกครองเหมือนนครโดยทั่วไป ชาวแคว้นกรุงในสมัยนั้นมีสุขภาพแข็งแรง และสภาพแวดล้อมสมบูรณ์ฤดูกาล และอาหารที่เหมาะสม อีกทั้งคุณทรัพย์และบรรพชิตในแคว้นกรุงมักกล่าวกันถึงการเจริญสติปัฏฐานและมีความพากเพียรเจริญ สติปัฏฐานกันอย่างกว้างขวางพระบรมศาสดาจึงตรัสสติปัฏฐานนี้แก่ชาวแคว้นกรุง แม้พระพุทธองค์ได้ตรัสการเจริญสติปัฏฐาน 4 ไว้โดยสังเขปมาก่อนแล้วในหลายพระสูตร ดังที่ปรากฏในสติปัฏฐานสังยุตต์¹⁸ แต่การแสดงในมหาสติปัฏฐานสูตรนี้จัดว่าเป็นการประกาศแนวทางในการเจริญสติปัฏฐาน 4 อย่างสมบูรณ์เป็นครั้งแรก พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางสายเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงละทิ้ง และปริเวระ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อทำให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือ สติปัฏฐาน 4”¹⁹

แม้ในพระไตรปิฎกจะมีเรื่องกล่าวถึงผู้ฟังธรรมแล้วบรรลุธรรมเมื่อฟังจบ แต่ไม่มีใครบรรลุธรรมโดยมิได้เจริญสติปัฏฐาน 4 อย่างใดอย่างหนึ่ง ความจริงแล้วทุกคนต้องบรรลุธรรมด้วยการเจริญสติปัฏฐาน เพราะวิปัสสนาญาณและมรรคญาณเป็นปัญญาที่เกิดร่วมกับสติและสมาธิ ย่อมจะพัฒนาแก่กล้าขึ้นตามลำดับ ปัญหานี้เรียกว่า ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการอบรมจิตดังพระอรหันตเจ้าจารย์ได้กล่าวว่า ขึ้นชื่อว่า ภาวนาที่ไม่เนื่องด้วยกาย เวทนา จิต หรือ

¹⁵ พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, 2549), หน้า 24.

¹⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2539), หน้า 296 – 297.

¹⁷ ม.ม. (ไทย) 10/105/101.

¹⁸ ส.ม. (ไทย) 19/367-386/210-244.

¹⁹ ม.ม. (ไทย) 12/106/101.

สภาวะธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมไม่มี ดังนั้น พึงทราบว่แม่ท่านเหล่านั้นได้ล่วงพ้นความโศกและความร่ำพันคร่ำครวญด้วยทางสายนี้เอง²⁰

ความสำคัญของสติปัฏฐาน

สติปัฏฐาน สติปัฏฐาน เป็นธรรมที่เหมาะสมกับทุกคน²¹ สิ่งที่เกิดขึ้นแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกิดกุล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย²² ทำให้มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายเข้าถึงความพ้นทุกข์สิ้นเชิง²³

องค์ประกอบของสติปัฏฐาน

สติปัฏฐาน มี 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย, การมีสติกำกับดูรู้เท่าทันกาย²⁴หรือดูรู้ทันกาย ให้รู้เห็นตามความเป็นจริง

2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน หมายถึง การเสวยอารมณ์²⁵ หรือความรู้สึก พระพุทธองค์ทรงจำแนกเวทนาไว้ตามลักษณะที่รู้สึกอารมณ์ 3 ประการ คือ²⁶ ความสุข ทุกข์ หรือวางเฉย เวทนาทั้ง 3 ประการนี้จะปรากฏแก่ผู้ปฏิบัติธรรม อาจประกอบรวมกับอามิส คือ กามคุณ 5 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส ซึ่งเป็นเวทนาทางโลก หรืออาจไม่มีอามิสประกอบซึ่งเป็นเวทนาที่สุขุมดังนั้นในเวทนานุปัสสนา พระพุทธองค์ตรัสเวทนาไว้ 9 ประการ ประกอบด้วย สุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนา สามิสสุข นิรามิสสุข สามิสทุกข์ นิรามิสทุกข์ สามิสอุเบกขา และนิรามิสอุเบกขา

3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน หมายถึง พิจารณาเห็นการให้เห็นจิต²⁷ ให้ตั้งสติพิจารณาจิตว่ามีราคะ ปราศจากราคะ มีโทสะ ปราศจากโทสะ มีโมหะ ปราศจากโมหะ หตฺหุ พังชาน เป็นต้น²⁸

²⁰ ที.ม.อ.(ไทย) 2/362.

²¹ ม.ม. (ไทย) 13/2/2.

²² ที.ม. (ไทย) 10/184/130. และ ที.ปา. (ไทย) 11/177/138.

²³ ที.ม. (ไทย) 10/373/301.

²⁴ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 296 – 297.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 287.

²⁶ ส.สพ. (ไทย) 18/249/270.27

²⁷ ม.ม. (ไทย) 12/1–10/111.

²⁸ ม.ม. (ไทย) 12/114/111.

4) อัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม หรือการมีสติกำกับดูรู้เท่าทันธรรม²⁹

เหตุที่พระพุทธองค์ตรัสเรื่องสติปัฏฐาน 4 เพราะว่าเป็นธรรมที่ทำให้เหล่าสัตว์บริสุทธิจากกิเลส เพื่อลวงพ้นความโศกเศร้า เพื่อดับความทุกข์และความโศกเศร้า เพื่อบรรลุอริยมรรค เพื่อทำให้แจ้งนิพพานได้

4. การพัฒนาครูโค้ชตามหลักสติปัฏฐาน 4

ในมหาสติปัฏฐานสูตร ยังได้กล่าวถึง ผลของการปฏิบัติตามสติปัฏฐานการมีสติในปัจจุบันขณะสามารถบรรลุพระอรหันต์ หรือพระอนาคามี ได้ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เจริญสติปัฏฐาน 4 ตลอด 7 เขาพึงหวังผล 2 ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีอุปาทานเหลืออยู่ก็จักเป็นอนาคามี³⁰

การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มีดังนี้³¹

1) สร้างการเรียนรู้วิถีปฏิบัติที่สนับสนุนความต้องการของมนุษย์และสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่จะสนับสนุนการเรียนการสอนและการเรียนรู้ด้วยทักษะในศตวรรษที่ 21

2) เรียนรู้การใช้เครื่องมือเทคโนโลยีและทรัพยากรอย่างมีคุณภาพ รู้จักการทำงานสำหรับการเรียนรู้เป็นกลุ่มทีมและรายบุคคล

3) ครูมีแนวทางการสอนมีความสามารถสำหรับการบูรณาการทักษะในศตวรรษที่ 21 เครื่องมือและกลยุทธ์การเรียนการสอนไปสู่การปฏิบัติในชั้นเรียน

4) เน้นความเข้าใจอย่างลึกซึ้งมากกว่าความรู้แบบผิวเผิน

ดังนั้น การพัฒนาครูโค้ชตามหลักสติปัฏฐาน 4 มีดังนี้

1) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ ผู้สอนต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับเนื้อหาของการเรียนรู้

2) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ ผู้สอนต้องให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าถึงองค์ความรู้ ซึ่งได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส

²⁹ ม.ม. (ไทย) 12/1-10/112-113.

³⁰ ที.ม. (ไทย) 10/404/338-340.

³¹ ความรู้ที่ได้รับ การให้การศึกษาในศตวรรษที่ 21, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org> [30 กันยายน 2565].

3) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ ผู้เรียนจะสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ พิจารณาเห็น การให้เห็นองค์ความรู้ วัตถุประสงค์ในองค์ความรู้

4) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ ผู้เรียนจะมีความสนใจในองค์ความรู้ และเข้าถึงองค์ ความรู้ได้ถูกต้อง ผู้สอนต้องสร้างบรรยากาศ ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ ได้สัมผัสองค์ความรู้

5. สรุป

การสอนในศตวรรษที่ 21 ผู้เรียนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้อย่างรวดเร็ว ผู้สอนต้อง เปลี่ยนบทบาทจากการสอน หรือการถ่ายทอดความรู้มาเป็นโค้ชของผู้เรียน เนื่องจากการเรียน การพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนจะต้องบูรณาการหลักสติปัฏฐาน 4 ในการออกแบบกิจกรรมการ เรียนรู้ที่เหมาะสม จัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ แสดงออกซึ่งความรัก ความห่วงใย ไม่ถูก ครอบงำด้วยความยินดียินร้ายที่ทำให้มองเห็นเพี้ยนไปตามอำนาจกิเลส มี 4 อย่าง คือ กาย เวทนา จิต และธรรม

เอกสารอ้างอิง

การโค้ช (Coaching) คืออะไร ? มีกระบวนการอย่างไร ? . [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<https://www.urbiner.com>[30 กันยายน 2565].

เกรียงศักดิ์ นิธิพัฒน์. Untold story of executive coaching in Thailand. (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครกิจมีเดีย, 2555).

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2500. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2506.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2539.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ). มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน. (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, 2549).

เพลินดา พรหมบัวศรี และ อรพิน สว่างวัฒนเศรษฐ์. การพัฒนาครูโค้ชในศตวรรษที่ 21. วารสาร วิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ. 11(1).

วิชัย วงษ์ใหญ่ และ มารุต พัฒนา. การโค้ชเพื่อการรู้คิด. กรุงเทพมหานคร : จรัสนิทวงศ์การ พิมพ์, 2557).

สถาบันโค้ชไทย. **คู่มือโค้ชไทย**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันโค้ชไทย, 2560.

สมาพร มณีออน. การพัฒนาครูในศตวรรษที่ 21 โดยใช้เทคนิคการโค้ช. **วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร**. 15(2). 61–73.

Concisc Oxford English Dictionary. **Twelfth Edition**, 2011, p.354.

Jowett, S. **Coaching effectiveness: the coach–athlete relationship at its heart**. **Current Opinion in Psychology**, 16(2017):

Kennedy, M. D. **Gangs and public policy: Constructing and deconstructing gang databases**. **Criminology & Public Policy**. 8(2009).

Kolb, Y. A. & Kolb, A. D. Learning Styles and Learning Spaces: Enhancing Experiential Learning in Higher Education. **Academy of Management Learning & Education**, 4(2), (2005):

Lindberg, L. D. et al. Changes in adolescents' receipt of sex education. **Journal of Adolescent Health**, 58(6),

อริชฐ์ งาม คังทรัพย์. **ทักษะการโค้ช**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.leadershipforfuture.com>[30 กันยายน 2565].

อิทธิบาท 4: การบริหารงานวิชาการโรงเรียนเอกชนนอกระบบ

iddhipāda 4: Administration of Non-formal Private Schools

คณิตพงศ์ พิมพม์ลัย¹

Kanitphong Pimmeelai

Email: golfclove@gmail.com

Received: October 19, 2023 Revised: November 29, 2023

Accepted: November 29, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งนำเสนอประเด็นโรงเรียนเอกชนนอกระบบ เป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาโดยมีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผลซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา การบริหารงานวิชาการ เป็นงานหลักของการบริหารสถานศึกษา ถือเป็นหัวใจในการบริหารงานของโรงเรียน เป็นภารกิจที่สำคัญผู้บริหารจะต้องเตรียมการวางแผนสิ่งต่าง ๆ ไว้เป็นอย่างดีถูกต้องเหมาะสมเพื่อพัฒนาผู้เรียนไปสู่จุดหมายปลายทาง

อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมแห่งความสำเร็จ ดังนั้น การบริหารงานวิชาการโรงเรียนเอกชนนอกระบบตามหลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย 1) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในการทำงาน ผู้บริหารควรมีความรัก ความพอใจในงานบริหาร 2) วิริยะ ความเพียรพยายามในการทำงาน ผู้บริหารต้องมีความขยันแข็งแรง พากเพียรพยายามค้นหาความรู้ เทคนิคการบริหารมาบริหาร 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ ฝักใฝ่ในการทำงาน ผู้บริหารต้องใส่ใจฝักใฝ่รับผิดชอบทุกอย่างในโรงเรียน 4) วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญเหตุผลแห่งความสำเร็จของงาน ผู้บริหารต้องไตร่ตรองและให้เหตุผล ใช้สติปัญญาพิจารณาคิดหาเหตุผล รู้จักวิธีการบริหารงาน การบริหารโรงเรียน

คำสำคัญ: (อิทธิบาท 4), (การบริหารงานวิชาการ), (โรงเรียนเอกชนนอกระบบ),

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Abstract

This academic article presents the informal private school which provides education with flexibility in setting goals, forms, methods of education, session of study, measurement and evaluation which are essential conditions for graduation, academic administration, the main task of school administration is the heart of the school's managing. It was an important task that administrators must prepare to plan things well and properly to develop learners to reach their goals.

Iddhipāda is recognized as the principle of success, for this reason, the academic administration of non-formal private schools must imply this 4 virtues consisting of: 1) *Chanda* or passion, satisfaction in work, managers should love and satisfy their works, 2) *Viriya* or perseverance in work in which the administrator must have diligence and strength, trying to find out the new knowledge, and administrative techniques, 3) *Citta* or attention to work, the administrators must pay attention to all responsibilities in the school, 4) *Vimangsa* or consideration of the success of work, administrator must review, and find out solution with reason, using intellect, knowing how to manage school for progress.

Keywords: (iddhipāda 4), (Academic administration), (Non-formal private school)

1. บทนำ

โลกในศตวรรษที่ 21 ประเทศไทยจะมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน จะต้องเสริมสร้างทุนให้เข้มแข็ง สิ่งสำคัญคือ การพัฒนาคนให้มีทักษะการเรียนรู้และการเสริมสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพของคน การที่ประเทศไทยจะพัฒนาคนได้นั้น ต้องให้การศึกษาที่มีคุณภาพแก่เด็กและเยาวชนให้มีความรู้ความเข้าใจและมีความสามารถในการแก้ปัญหา มีคุณธรรม มีทักษะความรู้ในการประกอบอาชีพและเป็นพลเมืองที่ดีสังคม²

² กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551**, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 2551), หน้า 5.

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 จะมุ่งเน้นผู้เรียนให้มีทักษะการเรียนรู้และมีใจใฝ่เรียนรู้ตลอดเวลา มีการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ใหม่ การเปลี่ยนบทบาทครูการเพิ่มประสิทธิภาพระบบบริหารจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาความสามารถพิเศษของพหุปัญญา เสริมสร้างความรอบรู้ และจิตสำนึกทางสุขภาพ เพื่อให้คนไทยมีสุขภาพที่ดี สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ การสร้างความตื่นตัวให้คนไทยตระหนักถึงบทบาท ความรับผิดชอบ และการวางตำแหน่งของประเทศไทยในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์และประชาคมโลก การวางพื้นฐานระบบรองรับการเรียนรู้โดยใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม และการสร้างระบบการศึกษา เพื่อเป็นเลิศทางวิชาการระดับนานาชาติ เพื่อเป้าหมายให้เด็กและเยาวชนไทย เป็นคนดี คนเก่ง มีคุณภาพ พร้อมสำหรับวิถีชีวิตในศตวรรษที่ 21 และสังคมไทย มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อและสนับสนุนต่อการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต³

โรงเรียนเอกชนนอกระบบ จัดตั้งขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนเป็นการเฉพาะบุคคล เฉพาะกลุ่ม เฉพาะความสนใจ ภายใต้การควบคุมดูแลคุณภาพของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษา ปัจจุบันการจัดการศึกษาเอกชนนอกระบบ มีความคล่องตัว ยืดหยุ่น สามารถจัดการเรียนการสอนตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ได้มีการแสวงหาแนวทางในการสร้างบทบาทและศักยภาพของโรงเรียนเอกชนนอกระบบต่อการพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืนต่อไปในอนาคต⁴

งานวิชาการ เป็นหัวใจของการบริหารการศึกษา เป็นงานที่สำคัญสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา เป็นเครื่องชี้ความสำเร็จ และความสามารถของผู้บริหาร⁵ การที่ผู้บริหารจะประสบความสำเร็จในการบริหาร ต้องอาศัยแนวทาง หลักการทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้การบริหารนั้นมีคุณธรรม จริยธรรม

อิทธิบาท 4 เป็นธรรมะที่ผู้บริหารควรนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานวิชาการให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งประกอบด้วย 1) ฉันทะ คือ ความรักงานพอใจกับงาน 2) วิริยะ คือ ขยันหมั่นเพียรกับงาน 3) จิตตะ คือ ความเอาใจใส่รับผิดชอบงาน 4) วิมังสา คือ การพิจารณาพิเคราะห์ หรือ ความเข้าใจ

³ ราชกิจจานุเบกษา, ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561 – 2580), เล่ม 135 ตอนที่ 82 ก ราชกิจจานุเบกษา 13 ตุลาคม 2561, หน้า 35.

⁴ โรงเรียนเอกชนนอกระบบกำลังเปลี่ยนไป, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://siamrath.co.th>[30 กันยายน 2565].

⁵ จีรวัดน์ มั่นคงวัฒนะ, การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org>[30 กันยายน 2565].

ทำ⁶ในส่วนของผู้บริหารจะต้องยึดตามกรอบอริยาบท 4 ในการทำงานให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์กรนั้น ๆ

2. โรงเรียนเอกชนนอกระบบ

การศึกษาเอกชนนอกระบบ จัดเป็นการศึกษาทางเลือกที่มีคุณภาพ และมีจุดแข็งในการจัดการ คือมีความคล่องตัว ยืดหยุ่น สามารถจัดการเรียนการสอนตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ โดยสมาคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกับสช. ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนโรงเรียนเอกชนนอกระบบให้ตอบสนองยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษาและการพัฒนาประเทศ แนวทางในการสร้างบทบาทและศักยภาพของโรงเรียนเอกชนนอกระบบต่อการพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืนต่อไปในอนาคตอีกด้วย⁷

ความหมายของโรงเรียนเอกชนนอกระบบ

โรงเรียนเอกชนนอกระบบ หมายถึง โรงเรียนที่จัดการศึกษาเพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลทั่วไปได้เรียน นำความรู้ไปศึกษาต่อ หรือประกอบอาชีพ การศึกษามีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่มโดยสำนักงานและกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดประเภทและลักษณะของโรงเรียนนอกระบบออกเป็น 7 ประเภท ดังนี้⁸

- 1) ประเภทสอนศาสนา
- 2) ประเภทศิลปะและกีฬา
- 3) ประเภทวิชาชีพ
- 4) ประเภททวติวิชา
- 5) ประเภทเสริมสร้างทักษะชีวิต

⁶ พระพรหมมงคลจารย์ (หลวงพ่อบัญญานันทภิกขุ), งาน คือ ชีวิต ชีวิต คือ งานบันดาลสุข , (กรุงเทพมหานคร: สถาบันสันติธรรม, 2563), หน้า 60.

⁷ โรงเรียนเอกชนนอกระบบกำลังเปลี่ยนไป , [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://siamrath.co.th>[30 กันยายน 2565].

⁸ สำนักงานและกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการดำเนินงานการประกันคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนนอกระบบ พ.ศ. 2563, หน้า 1.

6) สถาบันศึกษาปอเนาะ

7) ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา)

3. การบริหารงานวิชาการ

งานวิชาการ คือ การจัดการงานด้านหลักสูตรการเรียนการสอน งานวัดผลและประเมินผล งานห้องสมุด งานนิเทศการศึกษา งานวางแผนการศึกษา และงานประชุมอบรมทางวิชาการ เป็นกิจกรรมที่สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพของโรงเรียน งานวิชาการเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารสถานศึกษา⁹ สถานศึกษาที่มีความเป็นผู้นำทางวิชาการจะนำโรงเรียนไปสู่ความสำเร็จ ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ความสำคัญต่อการบริหารงานวิชาการ มีขอบข่ายงานวิชาการที่ชัดเจน

งานวิชาการเป็นงานหลักของการบริหารสถานศึกษา เป็นงานที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับผู้เรียนในการที่จะหาแนวทาง หรือวิธีการที่จะให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจเป็นภารกิจที่สำคัญ ผู้บริหารจะต้องเตรียมการไว้เป็นอย่างดี ถูกต้อง เหมาะสม เพื่อพัฒนาผู้เรียนไปสู่จุดหมายปลายทางเพื่อให้นักเรียนเป็นคนดีที่สังคมต้องการ¹⁰

ความหมายของการบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการ หมายถึง กระบวนการดำเนินกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไข การเรียนการสอนของนักเรียนให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพมากที่สุด ซึ่งได้แก่งานด้านหลักสูตร การจัดการเรียน การจัดทำตารางการเรียนการสอน การจัดครูเข้าสอน การพัฒนาการเรียนการสอน การพัฒนาบุคลากรทางด้านวิชาการ การวัดผลและประเมินผล รวมถึงการนิเทศการสอน¹¹

⁹ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริม), 2562), หน้า 3-4.

¹⁰ กมล ภูประเสริฐ, การบริหารวิชาการในสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: ทิปส์ พับปิลิเคชั่น, 2562), หน้า 1.

¹¹ กมล ภูประเสริฐ, การบริหารวิชาการในสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: ทิปส์ พับปิลิเคชั่น, 2562), หน้า 1.

ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ มีดังนี้¹²

- 1) การพัฒนาหลักสูตรและการสอน
- 2) การวางแผนการจัดการเรียนการสอน
- 4) การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา
- 5) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้
- 6) การวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน
- 7) การวิจัยและพัฒนาคุณภาพการศึกษา
- 8) การส่งเสริมให้มีแหล่งการเรียนรู้
- 9) การนิเทศการศึกษา
- 10) การแนะแนวศึกษา
- 11) การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา
- 12) การส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ
- 13) การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาและองค์กรอื่น

ประกอบการและสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา

- 14) การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัวย องค์กร หน่วยงานสถานศึกษา
- 15) การจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา
- 16) การคัดเลือกหนังสือ แบบเรียนเพื่อใช้ในสถานศึกษา
- 17) การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

หลักการบริหารงานวิชาการ

ผู้บริหารเป็นผู้มีบทบาทและหน้าที่เกี่ยวกับการวางแผนวิชาการ ดังนี้¹³

- 1) หลักการพัฒนาคุณภาพ (Quality Management) เป็นการบริหารงานเพื่อนำไปสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ โดยมีผลผลิตมวลและกระบวนการเป็นชี้วัด เพื่อให้บุคลากรมีศักยภาพ ผู้รับบริการได้รับความพึงพอใจ และสถานศึกษาเป็นที่ยอมรับของสังคมในระดับสากล

¹² ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การนิเทศการสอน, (กรุงเทพมหานคร: สอนสื่อเสริม), 2562), หน้า 3-4.

¹³ ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์, การบริหารงานวิชาการและการนิเทศภายในสถานศึกษา, (ปัตตานี : ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษา สำนักงานวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2564), หน้า 9-11.

2) หลักการมีส่วนร่วม (Participation) คือ ลักษณะของงานวิชาการต้องร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมประเมินผล ต้องอาศัยความร่วมมือและการทำงานของหลาย ๆ ฝ่าย

3) หลักการ 3 องค์ประกอบ (3-Es) ได้แก่

(1) หลักประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึง การปฏิบัติตามแผนที่ ตามขั้นตอน ตามกระบวนการ มีปัญหาและอุปสรรคก็สามารถปรับปรุงแก้ไข มุ่งเน้นกระบวนการ (Process) กลยุทธ์ และเทคนิควิธีการที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์มากที่สุด

(2) หลักประสิทธิผล (Effectiveness) หมายถึง ได้ผลผลิต (Outputs) ตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่กำหนดไว้ มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะเพิ่มขึ้น และประโยชน์ที่ได้รับ

(3) หลักประหยัด (Economy) หมายถึง การบริหารโดยใช้ทรัพยากรบุคคล งบประมาณ วัสดุ เวลา และเทคโนโลยีน้อย แต่ได้ผลผลิตตามที่คาดหวัง

4) หลักความเป็นวิชาการ (Academic) หมายถึง ลักษณะที่ครอบคลุมเนื้อหาสาระของ วิชาการ ได้แก่ หลักการพัฒนา หลักสูตร หลักการเรียน หลักการสอน หลักการวัดผลประเมินผล หลักการนิเทศการศึกษา และหลักการวิจัย

กระบวนการบริหารงานวิชาการ

กระบวนการบริหารงานวิชาการไว้ 5 ขั้นตอน ได้แก่¹⁴

1) ขั้นการวางแผน (Planning)

การวางแผนงานวิชาการจะเกี่ยวข้องกับการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และกลยุทธ์ต่าง ๆ การวิเคราะห์จุดเด่น หรือจุดแข็ง หาดูดอ่อน หรือสิ่งที่ต้องการปรับปรุงพัฒนาการ วิเคราะห์โอกาส และการจัดการเชิงรุก รวมทั้งสิ่งที่ยังเป็นอุปสรรคต่าง ๆ

2) ขั้นการจัดองค์กร (Organizing)

การบริหารงานวิชาการ ต้องมีคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วยผู้แทนของหน่วยงานภายใน คูณ ควบคุม ส่งเสริม ให้การปฏิบัติวิชาการมีประสิทธิภาพ และแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในแต่ละงานไว้อย่างชัดเจน

3) ขั้นการจัดดำเนินการ (Processing)

¹⁴ ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์, การบริหารงานวิชาการและกรณีศึกษาในสถานศึกษา, (ปัตตานี : ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษา สำนักงานวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2564), หน้า 9-11.

ผู้บริหารสถานศึกษา มีหน้าที่กำกับดูแลและให้คำปรึกษา ติดตาม ประเมิน ให้ขวัญกำลังใจ ส่งเสริมให้ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นไปตามแผนปฏิบัติการ และผู้บริหารจะทำหน้าที่เป็นผู้มีบทบาท หน้าที่ในตามกระบวนการนิเทศ เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนและคุณภาพของผลผลิต

4) ขั้นการนิเทศภายใน (Supervising)

ผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่เป็นผู้มีบทบาท โดยต้องค้นคว้าวิเคราะห์ปัญหาและความ ต้องการ (Need Assessment) กำหนดทางเลือก (Alternative to Recasting) การใช้ข้อมูลข่าวสาร (Information) การปฏิบัติตามแผน (Doing) การประเมินผล (Evaluation) และการให้ขวัญกำลังใจ (Reinforcement)

5) ขั้นการประเมินผล (Evaluating)

ผู้บริหารสถานศึกษามีหน้าที่ตรวจสอบความก้าวหน้า ความเปลี่ยนแปลง และการพัฒนา วิชาการ ตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นกับวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ว่ามีปัญหา มีความสำเร็จ หรือไม่มี อุปสรรคอะไรบ้างที่ ต้องแก้ไขควรดำเนินการปรับปรุงแก้ไขอย่างไร เพื่อหารูปแบบในการ ปฏิบัติงานครั้งต่อไป

4. อิทธิบาท 4

อิทธิบาท คือ รากฐานแห่งความสำเร็จ มีองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา¹⁵โดยมีรายละเอียด ดังนี้¹⁶

1) ฉันทะ (ความพอใจ) คือ ใฝ่รัก ใฝ่หาความรู้ ใฝ่สร้างสรรค์ พอใจในจุดหมายของสิ่งที่ ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้นให้สำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ รักงานและรักจุดหมายของงาน เป็นความอยาก และความต้องการอย่างหนึ่งซึ่งความอยากของฉันทะทำให้เกิดความสุข

2) วิริยะ (ความเพียร) คือ ความมานะ บากบั่น พยายาม ไม่ท้อถอย ไม่หวาดหวั่นต่อ ความยากลำบากอุปสรรคและปัญหาในการทำงาน

3) จิตตะ (ความจดจ่อ ความเอาใจใส่) คือ ความตั้งใจที่แน่วแน่ในการทำงาน มุ่งมั่น ไม่ปล่อยปะละเลงงานของตน คอยตรวจตรางานอยู่เสมอ

¹⁵ อ.จ.ต.ก. (ไทย) 20/163/403.

¹⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมะกับการทำงาน**, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, 2563), หน้า 183.

4) วิมังสา (การพิจารณาตรวจตรา) คือ การใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผล คิดค้นหาทางแก้ไขปรับปรุง และติดตามเรื่องที่พิจารณาอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

อิทธิบาท 4 จึงมีความจำเป็นสำหรับงานทุกอย่าง รวมทั้งงานบริหารการศึกษา

ความสำคัญของอิทธิบาท 4

อิทธิบาท 4 เป็นอายุวัฒนธรรม หมายถึง ธรรมเป็นเหตุให้คนมีอายุยืนยาว มีชีวิตอยู่ได้จนครบเกณฑ์อายุขัยประมาณได้ ๑๐๐ ปีหรือมากกว่านั้น¹⁷ เป็นธรรมที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ เป็นธรรมที่มีปัจจัยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพราะว่าความพอใจอย่างเดียวนั้นไม่สามารถสร้างผลแห่งความสำเร็จของการเรียนรู้ ผู้ประยุกต์ใช้หลักธรรมต้องมีความพอใจแล้วพยายามขวนขวายหาความรู้บ่อย ๆ โดยไม่เลิกกลางคัน และต้องมีการพิจารณาหาข้อบกพร่อง แล้วปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จ¹⁸

5. การบริหารงานวิชาการโรงเรียนเอกชนนอกระบบตามหลักอิทธิบาท 4

การจัดการศึกษาของโรงเรียนนอกระบบ มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพคนในทุกช่วงวัยและเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และมีเจตคติที่ดีตามจุดประสงค์ของหลักสูตร เพื่อให้ผู้เรียนและประชาชนมีความมั่นใจที่จะเลือกเรียนในโรงเรียนนอกระบบ บริหารงานวิชาการอย่างจริงจัง และควรการนำหลักธรรมเข้ามาบูรณาการในการบริหารจัดการงานวิชาการให้เป็นรูปธรรม อิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบและสั่งสอนชาวพุทธให้เป็นคนดี อิทธิบาท 4 จึงเป็นฐานแห่งความสำเร็จในการเรียนรู้ของคนไทย ถือเป็นนวัตกรรม (Innovation)

การบริหารวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักการบริหารอย่างมีระบบ 4 ขั้นตอนดังต่อไปนี้¹⁹

1) ฉันทะ คือ ผู้บริหารต้องรักงานบริหาร พอใจในงานบริหาร รักในวิชาชีพ รักศิษย์ รักที่จะเห็นเพื่อนร่วมงานมีความเจริญก้าวหน้าและประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าบุคคลใดก็ตามมีความรักในสิ่งที่ทำ ย่อมมีแรงจูงใจใฝ่สำเร็จ เพราะความสำเร็จเป็นความสุขของบุคคลทั่ว ๆ ไป

¹⁷ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “อิทธิบาทกถา” พุทธจักร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 10.

¹⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562), หน้า 190.

¹⁹ ไพฑูรย์ สินลารัตน์, ความรู้คู่คุณธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2562), หน้า 266.

2) **วิริยะ** คือ ผู้บริหารต้องเป็นผู้มีความขยัน มีความมานะพยายาม พากเพียรที่จะค้นหาความรู้ เทคนิคที่เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ของการบริหารมาบริหารจัดการ เพื่อที่จะให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดแรงจูงใจ มีความรู้กว้างขวางและลึกซึ้งต่อการปฏิบัติงานในหน้าที่ที่ตนได้รับมอบหมาย ความสำเร็จย่อมต้องมีเหตุมาจากความขยันหมั่นเพียร ผลของความขยันหมั่นเพียร ก็คือ ความสำเร็จ

3) **จิตตะ** คือ ผู้บริหารต้องมีความตั้งใจ แน่วแน่ในการบริหาร ต้องหนักแน่นและซื่อสัตย์ ต่อตัวเองและผู้อื่นเสมอ ไม่ท้อแท้เมื่อเกิดอุปสรรค หรือเกิดปัญหา ต้องระลึกลอยู่เสมอว่า เรากำลังทำอะไร เพื่ออะไร ไม่เรื่อยเฉื่อย แซ่เชื่อน ต้องมีจิตใจตั้งมั่นต่อจุดหมายปลายทาง และกระทำด้วยความตั้งใจ

4) **วิมังสา** คือ ผู้บริหารต้องไตร่ตรองและให้เหตุผล ใช้สติปัญญาพิจารณาคิดหาเหตุผล รู้จักวิธีการบริหารงาน ให้สำเร็จไปด้วยความเรียบร้อยและทันต่อเหตุการณ์เมื่อเจอปัญหาใดๆ ผู้บริหารต้องใช้ปัญญา ไตร่ตรอง ไม่ดูความ รู้จักใช้เหตุผลด้วยตนเอง ก็ควรที่จะกระตุ้นให้ผู้ใต้บังคับบัญชา รู้จักคิด รู้จักไตร่ตรอง พิจารณาสืบค้น อยากรู้ถึถ้วน และมีเหตุผลอีกด้วย

6. สรุป

โรงเรียนเอกชนนอกระบบ คือ โรงเรียนที่จัดการศึกษาโดยมีการกำหนดจุดมุ่งหมาย เจเนอรัลไคส์ของการสำเร็จการศึกษา หลักธรรมที่ส่งเสริมความสำเร็จ คือ หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็น หลักธรรมคำสอนที่ประกอบด้วย 1) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในการทำงาน 2) วิริยะ ความพยายามในการทำงาน 3) จิตตะ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในการทำงาน 4) วิมังสา การพิจารณา ไตร่ตรองเหตุผลแห่งความสำเร็จของงาน การบริหารงานวิชาการโรงเรียนเอกชนนอกระบบตามหลัก อิทธิบาท 4 นั่นคือ ผู้บริหารจะต้องมีความรักและความพอใจในงานบริหาร ต้องมีความขยันแข็งแรง มีความมานะพยายาม พากเพียรที่จะค้นหาความรู้ เทคนิคที่เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ของการบริหาร เพื่อที่จะนำมาบริหาร ผู้บริหารต้องใส่ใจฝักใฝ่รับผิดชอบทุกอย่างในโรงเรียน ผู้บริหารต้องไตร่ตรอง และให้เหตุผล ใช้สติปัญญาพิจารณาคิดหาเหตุผล รู้จักวิธีการบริหารงาน

เอกสารอ้างอิง

- กมล ภูประเสริฐ. **การบริหารวิชาการในสถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ทิพย์ พับปิลเคชั่น, 2562.
- กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, 2551.
- ชุมศักดิ์ อิศวรรัช. **การบริหารงานวิชาการและการนิเทศภายในสถานศึกษา**. บัณฑิต : ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษา สำนักงานวิทยบริการ, 2561.
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี. **ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์. การนิเทศการสอน**. กรุงเทพมหานคร: สอนสื่อเสริม, 2562.
- พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (หลวงพ่อบัญญานันทภิกขุ). **งาน คือ ชีวิต ชีวิต คือ งานบันดาลสุข**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, 2563.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ธรรมะกับการทำงาน**. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, 2563.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **“อิทธิบาทกถา” พุทธจักร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- พุทธทาสภิกขุ. **ขรรวาสธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ. 2564.
- ไพฑูรย์ ลินลารันต์. **ความรู้คู่คุณธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2562.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณ**. 2500. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2506.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- ราชกิจจานุเบกษา. **ประกาศคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน เรื่อง การกำหนดประเภทและลักษณะของโรงเรียน การจัดการเรียนการสอนและหลักสูตรของโรงเรียนนอกระบบ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558**. เล่ม 132 ตอนพิเศษ 32 ง 8 ธันวาคม 2558.
- โรงเรียนเอกชนนอกระบบกำลังเปลี่ยนไป. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://siamrath.co.th/30 กันยายน 2565>.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน. **พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชนพ.ศ. 2550 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2554**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ส.ก.ส.ลาดพร้าว, 2554.

พระสังฆาธิการ: การศึกษาสงเคราะห์ในยุควิถีชีวิตใหม่

Phra Sanghadhikara : Educational Welfare in the New Normal Age

พระครูวิบูลสรกิจ (สุพัฒน์พงษ์ สุขวาทมน) ¹

Phrakhruwiboonsorrakij

Email: golfclove@gmail.com

Received: October 4, 2022 Revised: November 29, 2022

Accepted: November 29, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการมุ่งศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์พระสังฆาธิการเป็นบุคลากรอันสำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ได้รับมอบหมายจากพุทธบริษัทให้เป็นผู้นำในกิจการด้านต่าง ๆ ความเจริญ หรือความเสื่อมของพระพุทธศาสนาจะสัมพันธ์อย่างยิ่งกับคุณภาพของพระสังฆาธิการระดับต่าง ๆ การกิจของพระสังฆาธิการนั้นนอกจากหน้าที่ตามปกติของพระสงฆ์ คือ การสอนธรรมนำปฏิบัติ ยังเป็นผู้อำนวยการของโรงเรียนการกุศลของวัด โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา เป็นโรงเรียนต้นแบบประเภทการจัดการศึกษาสงเคราะห์ให้แก่บุคคลที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแล หรือด้อยโอกาส การพัฒนาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน พระสังฆาธิการต้องร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ โดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง พระสังฆาธิการต้องบริหารสถานศึกษาด้วยกลยุทธ์ 4 ด้าน ได้แก่ วิชาการ หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน งบประมาณ บุคลากร บริหารงานทั่วไป ให้ได้มาตรฐานสากล

คำสำคัญ: (พระสังฆาธิการ), (การศึกษาสงเคราะห์), (โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา),

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Abstract

This academic article focuses on the administration of Sangh's affairs which gives the very important role for Buddhist monk called Sanghadhikara who have been given the duty as leaders by Buddhist commune in various aspects of Buddhism, so the growth or decline of Buddhism is related to the quality of the Sangha Administrators at different levels. As usual, the Buddhist monks teach Dhamma, they also work as a ministration in Buddhist school inside the temple. The Buddhist schools are model of welfare education for those who are unable to be self-reliant or without a caregiver or underprivileged. The director of the charitable school of Buddhist temples is the Sanghadhikara who must take responsibility for opinion share, together decision, planning, action using the community as the center. They also must manage educational institutions with four strategies: academic, curriculum and learning process, budget, personnel, general administration to meet international standards.

Keywords: (Sang_{kh}'āṭhikār), (The welfare education), (Buddhist Temple Charity Schools)

1. บทนำ

สภาพการณ์โลกในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ต้องปรับตัวตามสังคมโลกเพื่อความอยู่รอด ส่งผลต่อการจัดการศึกษาในประเทศไทย สังคมที่พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งขึ้นเป็นสังคมสงฆ์ โดยมีพระพุทธเจ้าทรงดำรงตำแหน่งเป็นพระธรรมราชา เป็นผู้บริหารสูงสุดในองค์กรสงฆ์ ทรงใช้วิธีการทำให้มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนและมีระเบียบแบบแผนในการเป็นอยู่ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้มนุษย์เหล่านั้นได้รับประโยชน์จากการสอนของพระองค์อย่างเต็มที่²

ชี้ให้เห็นว่า ในสมัยก่อนนั้นพระสงฆ์มีบทบาทในการให้การศึกษา ปัจจุบันมหาเถรสมาคมจึงบัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการบริหารกิจการคณะสงฆ์ พระสังฆาธิการเป็นบุคลากรอันสำคัญยิ่ง

² พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมปญฺญโต), **สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2527), หน้า 274

ของพระพุทธศาสนา³ มีภารกิจในการให้การศึกษาสงเคราะห์ จะเห็นได้จากโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นโรงเรียนต้นแบบประเภทการจัดการศึกษาสงเคราะห์ให้แก่บุคคลที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแล หรือด้อยโอกาส โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาได้รับการพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้าและเป็นโรงเรียนที่มีคุณภาพสูงขึ้นจากเดิมมาก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน โดยเฉพาะให้การสนับสนุนถึงร้อยละ 100⁴ เป็นทางเลือกอีกทางหนึ่ง ซึ่งได้รับอนุญาตให้จัดตั้งเป็นโรงเรียนตามพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พุทธศักราช 2488 ได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนแบบเดียวกับโรงเรียนสามัญทั่วไป โดยมีจุดประสงค์เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรม เพื่อนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง โดยการควบคุมกายวาจา ใจ ให้อยู่ในกรอบคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมอันดีงาม ไม่เบียดเบียนตนเองและบุคคลอื่น สามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคมได้⁵

การสงเคราะห์ทางการศึกษาของพระสงฆ์ดำเนินการต่อเนื่องเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น พระสังฆาธิการที่มีหน้าที่บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จำเป็นต้องเข้าใจกลยุทธิ์ในการบริหารสถานศึกษาและมีทักษะสอดคล้องและเท่าทันกับยุควิถีชีวิตใหม่

2. พระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ ได้แก่⁶ 1) เจ้าคณะใหญ่ 2) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค 3) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด 4) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ 5) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล และ 6) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วย

³ พระพรหมโมลี(สมศักดิ์ อุปสโม), **พิธีมอบประกาศนียบัตรหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า ข.

⁴ ประกาศรี สหอำไพ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2563), หน้า 1.

⁵ สุรักษ์ ศิวรักษ์ (ส.ศิวรักษ์), **ปรัชญาการศึกษาศาสตร์และศิลปะแห่งการปฏิรูปการเรียนรู้**, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, 2564), หน้า 9.

⁶ พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พุทธิมรลี), **พระราชบัญญัติและกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2506), แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. 2521)**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , 2563), หน้า 121.

เจ้าอาวาส พระสังฆาธิการ มีบทบาทหน้าที่สำคัญ 6 ภารกิจ ได้แก่ ได้แก่⁷ 1) การปกครอง 2) การศาสนศึกษา 3) การศึกษาสงเคราะห์ 4) การเผยแผ่ 5) การสาธารณูปการ 7) การสาธารณสงเคราะห์

3. การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้มีเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา⁸ เป็นการสงเคราะห์สถานที่ เป็นสาธารณสมบัติของประชาชนทั่วไปในการศึกษา⁹ การฝึกฝนอบรมแก่ประชาชน โดยวัด หรือคณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนและเยาวชนได้รับการศึกษา¹⁰

การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้เป็นการจัดการศึกษาซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท ดังนี้¹¹

1) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ จัดตั้งขึ้นเพื่อให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการศึกษาตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ

2) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งขึ้นเพื่อให้วัดและพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติด้วยหลักธรรมทางพระศาสนา

3) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด จัดตั้งขึ้นเพื่อให้วัดได้ช่วยอบรมบ่มนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็กทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติแต่วัยเด็ก

⁷ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, บทบาทและหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2563), หน้า 6.

⁸ กรมศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, 2560), หน้า 5.

⁹ พระมหาสมทรงสิริธโรและคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเคล็ดไทยจำกัด, 2564), หน้า 5.

¹⁰ กองพุทธศาสนสถานสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2561), หน้า 8.

¹¹ กองการศึกษาสงเคราะห์, ระเบียบการรับเด็กเข้าโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร: กรมสามัญศึกษา, 2541), หน้า 11.

4) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการแผนกสามัญศึกษาและมีการศึกษาวิชาพระปริยัติธรรมหมวดภาษาบาลี หมวดพระธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติ

บทบาทพระสังฆาธิการด้านการศึกษาสงเคราะห์ ได้แก่

- 1) ด้านการบริหารวิชาการ
- 2) ด้านการบริหารบุคคล
- 3) ด้านการบริหารสภาพแวดล้อม
- 4) ด้านการบริหารงบประมาณ

4. โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาเป็นองค์กรหนึ่งที่มีดำเนินการจัดการศึกษาสงเคราะห์แบบให้เปล่า ดำเนินการมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นสถาบันที่เกิดจากความต้องการของสังคมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การศึกษาจึงจะเป็นกระบวนการเรียนรู้ในสิ่งที่เกิดขึ้นแก่ทุกชีวิตและเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรม เป็นการพัฒนาความสามารถของบุคคลทั้งทางด้านทัศนคติและพฤติกรรม เป็นเครื่องชี้แนวทางให้ประพฤติปฏิบัติและใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมโดยส่วนรวม¹²

ความหมายของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา คือ โรงเรียนที่วัด หรือมูลนิธิวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจน โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย-หญิง และบางแห่งมีนักเรียน พระภิกษุสามเณรเรียนร่วมด้วย นอกจากการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่เด็กและเยาวชนให้มีสถานที่ เรียนหนังสือแล้ว ภิกษุสงฆ์ยังให้ความสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนผู้กำลังศึกษาในสถานศึกษาต่าง ๆ ทั่วประเทศ โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนามีฐานะเป็นโรงเรียนเอกชนตามมาตรา 15 (1) และ (3) แห่งพระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2525 ที่วัดเป็นผู้รับใบอนุญาต มีเจ้าอาวาส หรือหรือมูลนิธิของวัดซึ่งเจ้าอาวาสเป็นผู้ลงนามแทนมูลนิธิเป็นผู้รับใบอนุญาต¹³มีลักษณะสำคัญ คือ¹⁴

¹² ประภาศรี สีหอำไพ, **พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2563), หน้า 1.

¹³ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, **การพัฒนาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คุรุสภา, 2541), หน้า 6-7.

- 1) เป็นโรงเรียนเอกชนที่วัดเป็นเจ้าของ มีเจ้าอาวาสเป็นผู้รับใบอนุญาตโดยตำแหน่ง
- 2) การบริหารโรงเรียนอยู่ในรูปของคณะกรรมการอำนวยการ (กรรมการบริหารโรงเรียน)
- 3) การจัดการศึกษาแบบเรียนฟรี โดยไม่เก็บค่าธรรมเนียมการเรียน รัฐให้การอุดหนุนค่าใช้จ่ายรายหัวนักเรียน 100% (ตั้งแต่ชั้นอนุบาล ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 5)
- 4) รัฐให้การอุดหนุนด้านอาคารเรียนและอาคารประกอบโดยตั้งงบประมาณเป็นรายปี รัฐให้เงินอุดหนุน
- 5) ให้ข้าราชการไปปฏิบัติงานในโรงเรียนการกุศลได้ โดยถือเสมือนปฏิบัติราชการตามปกติ
- 6) รัฐให้การอุดหนุนค่าใช้จ่ายสำหรับการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอน
- 7) รัฐให้การอุดหนุนแก่โรงเรียนการกุศลทุกทั้งที่ได้รับอนุญาตให้เปิดทำการสอนหรือจัดตั้งขึ้นใหม่ไปได้

5. การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ

การบริหารจัดการโรงเรียน หมายถึง กระบวนการในการทำงานโดยมีผู้บริหารโรงเรียนปฏิบัติภารกิจอย่างเป็นระบบ ผู้บริหารโรงเรียนจึงเป็นบุคคลสำคัญที่มีบทบาทและมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการโรงเรียนให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่องค์การได้กำหนดไว้

15

การบริหารงานโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา จำเป็นต้องดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติของกระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ โดยมีสาระสำคัญ 11 ประการ ดังนี้¹⁶

¹⁴ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, พระราชบัญญัติ กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ และแนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนเอกชน, (กรุงเทพมหานคร: ศุภสมาคมฯ, 2536), หน้า 9.

¹⁵ จีรพรรณ กาญจนจิตร, การพัฒนาสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2564), หน้า 1.

¹⁶ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการบริหารจัดการระบบคุณภาพ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2553), หน้า 3-4.

1) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกับผู้นำระดับสูง วิสัยทัศน์ดังกล่าวต้องมุ่งเน้นคุณภาพผู้เรียน และมีการสื่อสารทิศทางสู่การปฏิบัติ วิสัยทัศน์ต้องสามารถสร้างแรงจูงใจ กระตุ้นบุคลากรให้มีส่วนร่วมในความสำเร็จ

2) การพัฒนาหลักสูตรโดยยึดการเรียนรู้เป็นแกนกลาง มุ่งเน้นความต้องการของผู้เรียน คุณลักษณะของผู้เรียนในอนาคตของสังคมโลก การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความพึงพอใจของผู้เรียน

3) การสร้างบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกันและรายบุคคล

4) การให้คุณค่ากับทรัพยากรบุคคล ได้แก่ คณะครู บุคลากร และผู้มีส่วนร่วม โรงเรียน โดยการสร้างคามผูกพัน ความพึงพอใจ แรงจูงใจสภาพแวดล้อมการทำงาน สวัสดิการ

5) การบริหารต้องมีความยืดหยุ่น คล่องแคล่ว กระตือรือร้น และปรับเปลี่ยนความต้องการของผู้เรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

6) การพัฒนาโรงเรียนมุ่งที่ความยั่งยืนในระยะสั้นและระยะยาว สามารถปรับปรุงให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก การพัฒนาศักยภาพของครูและบุคลากรเป็นการสร้างโอกาสทางนวัตกรรม เป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้เตรียมตัวมุ่งสู่นาคตที่เป็นเป้าหมายทางเลือกอย่างเหมาะสม

7) การแสวงหาที่จะพัฒนาและใช้องค์ความรู้และนวัตกรรม เพื่อให้เกิดนวัตกรรมของหลักสูตร การจัดการกระบวนการเรียนรู้ และการบริการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้รับบริการ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอื่น ๆ

8) การบริหารจัดการบนพื้นฐานของข้อมูลจริง โดยการวางแผนและตัดสินใจดำเนินการต่าง ๆ โดยใช้ข้อมูลสารสนเทศที่ผ่านการวิเคราะห์เป็นข้อเท็จจริงที่เชื่อถือและนำมาปรับปรุงการดำเนินการสู่วิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ

9) การบริหารจัดการที่มุ่งเน้นความรับผิดชอบต่อสาธารณะ สังคม ชุมชน มุ่งเน้นการดูแลสุขอนามัยบุคลากรของโรงเรียนและมุ่งเน้นให้บุคลากรมีความประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีจริยธรรมและจรรยาบรรณต่อสาธารณะ

10) การบริหารจัดการที่มุ่งเน้นผลลัพธ์และการสร้างคุณค่า ผลสำเร็จของผู้เรียน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และผู้รับบริการ

11) การบริหารจัดการที่เชื่อมโยงแผนปฏิบัติงาน กระบวนการตัวชี้วัดและกิจกรรมต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน และบูรณาการเพื่อให้บรรลุผลลัพธ์ของโรงเรียนคุณภาพ

กลยุทธ์การบริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

1) วิสัยทัศน์ (Vision) คือ การบริหารจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาจิตใจเด็กไทยให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุขทั้งกายและใจ

2) พันธกิจ (Mission) คือ การบริหารจัดการศึกษาโดยมุ่งจัดการศึกษาศาสนาสงเคราะห์ มุ่งพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้านกาย สังคม จิตใจ และปัญญา และมุ่งผลิตเด็กให้เป็นคนดี เก่ง และมีความสุข

3) วัตถุประสงค์ (Objective) คือ การบริหารจัดการศึกษาเพื่อเป็นการส่งเสริมให้เด็ก เป็นคนดี มีคุณธรรมนำความรู้ และดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีการ บริหารงบประมาณด้วยสุจริตธรรมและสนับสนุนสวัสดิการอย่างทั่วถึง บุคลากรมีศักยภาพและมีการ พัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ และระบบการบริหารงานทั่วไปมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

4) กลยุทธ์ ๔ ด้าน ได้แก่

กลยุทธ์ที่ 1 ด้านวิชาการ คือ พัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ

กลยุทธ์ที่ 2 ด้านงบประมาณ คือ พัฒนาระบบความสุจริตธรรมและดูแลสวัสดิการ อย่างทั่วถึง

กลยุทธ์ที่ 3 ด้านบุคคล คือ พัฒนาบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมีความสุข

กลยุทธ์ที่ 4 ด้านงานทั่วไป คือ พัฒนาระบบการบริหารงานทั่วไปให้ได้มาตรฐานสากล

การมีส่วนร่วมของชุมชน การประสานงานของ บ้าน วัด โรงเรียน คือ สามประสาน ร่วมกันในลักษณะกัลยาณมิตรอย่างยั่งยืนได้ เพราะเกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้เกิดผลต่อความต้องการของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคมทั้งนี้ ในการ ที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงนั้น การจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วม ต้องคำนึงถึงวิธีการ ดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมให้ ความสำคัญ โดยใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง โดยโรงเรียนหน่วยงานภาครัฐช่วยเหลือ และวัดองค์กร พระพุทธศาสนา ให้คำแนะนำ ให้บุคลากร นักเรียน คนในชุมชนมีคุณธรรมจริยธรรมอย่างยั่งยืน ภารกิจที่สำคัญยิ่ง ก็คือผู้บริหารสถานศึกษาที่จะต้องสามารถนำองค์กรให้อยู่รอด ต้องกำหนด แผนงานวิธีการ ตลอดจนขั้นตอนต่าง ๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบ โดยพึงพิงงบประมาณจาก รัฐที่มีไม่มากนัก ด้วยความประหยัด ใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่า ทั้งคน เงิน เวลาและทรัพย์สินอย่างอื่น เพราะถ้าระบบบริหารภายในสถานศึกษาไม่ดี จะกระทบกระเทือนต่อส่วนอื่น ๆ ของหน่วยงานได้

ดังนั้นความสำเร็จ หรือความล้มเหลวในการบริหารสถานศึกษา จึงขึ้นอยู่กับสมรรถภาพของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสำคัญ¹⁷การพัฒนาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน มีดังนี้¹⁸

1) **ร่วมคิด** คือ ผู้บริหาร ครู กรรมการสถานศึกษา และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน ทำการประชาคม เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ รับทราบปัญหา และความต้องการของผู้เรียน พ่อแม่ผู้ปกครอง และชุมชน

2) **ร่วมตัดสินใจ** คือ พังความเห็นของผู้บริหาร กรรมการสถานศึกษา และประชาชน ครูผู้เรียน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการตัดสินใจร่วมกันกำหนดทิศทางการพัฒนาโรงเรียนบนพื้นฐานของข้อมูลของโรงเรียนและชุมชน

3) **ร่วมวางแผน** คือ วางแผนการดำเนินงานตามการจัดทำประชาคม จัดทำแผนกลยุทธ์ แผนพัฒนา แผนปฏิบัติการ และมีการกำหนดโครงการ กิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและชุมชน ร่วมกัน

4) **ร่วมดำเนินการ** คือ ผู้บริหาร ครู กรรมการสถานศึกษา และผู้มีส่วนได้เสียมีการดำเนินงานในกิจกรรมนั้น ๆ ตามภารกิจหน้าที่ที่กำหนดร่วมกัน

5) **ร่วมรับผิดชอบ** คือ ผู้บริหาร ครู กรรมการสถานศึกษา และผู้มีส่วนได้เสีย จะมีการรับผิดชอบในผลที่เกิดขึ้นร่วมกัน โดยไม่ทอดทิ้งให้เป็นปัญหาของผู้ใดผู้หนึ่ง ความรับผิดชอบเป็นไปตามระดับ เช่น ผู้บริหารมีหน้าที่บริหารงาน ครูมีหน้าที่สอน จัดประสบการณ์เรียนและพัฒนาการเรียนรู้ ภูมิปัญญาช่วยสอน พ่อแม่ผู้ปกครองร่วมแนะนำ กำกับติดตามการเรียนรู้ของบุตรหลาน ชุมชนและองค์กรในชุมชนทำหน้าที่สนับสนุนช่วยเหลือกิจกรรมการเรียนรู้และระดมทรัพยากร

6) **ร่วมแก้ปัญหา** คือ ผู้บริหาร ครู กรรมการสถานศึกษา และผู้มีส่วนได้เสีย มีการหาทางแก้ปัญหาดังกล่าวร่วมกันเมื่อมีปัญหาอันเกิดจากการบริหารจัดการ หรือการดำเนินงานให้ลุล่วงด้วยดี

7) **ร่วมติดตามประเมินผล** คือ ผู้บริหาร ครู กรรมการสถานศึกษา และผู้มีส่วนได้เสียมีการติดตามและประเมินผล เพื่อการปรับปรุงและพัฒนางานร่วมกันในกิจกรรมการประเมินผลการเรียน พ่อแม่ผู้ปกครอง หรือภูมิปัญญา สามารถเข้ามามีส่วนในการประเมินผู้เรียน

¹⁷ อุทุม ชาณิ, โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา, (ปราจีนบุรี: เจตนารมณ์ทัศน์, 2563), หน้า 45.

¹⁸ อารุง จันทวานิช, แนวทางการบริหารและพัฒนาสถานศึกษาสู่โรงเรียนคุณภาพ, (กรุงเทพมหานคร: น้ำพริกหวาน กราฟฟิค, 2563), หน้า 5.

ผู้บริหารสถานศึกษามีอิทธิพลต่อคุณภาพของผลลัพธ์ที่ได้จากระบบการศึกษา ประสิทธิภาพของการบริหารและประสิทธิผลของสถานศึกษา ความสำเร็จ หรือความล้มเหลวทางการศึกษานั้นขึ้นอยู่กับผู้บริหารส่วน ผู้บริหารจึงต้องมีความรู้ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ทางการบริหารการศึกษาให้ทันสมัยเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของโลก

ทักษะภาวะผู้นำที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารในศตวรรษที่ 21

ผู้นำที่มีประสิทธิผลสูง ประกอบด้วย 15 ทักษะ ดังนี้¹⁹

- 1) ทักษะการสร้างทีมงานที่มีประสิทธิผลสูง คือ ผู้บริหารต้องแบ่งหน้าที่ให้ชัดเจน กระจายการทำงานต้องไม่ทับซ้อนสามารถทำงานได้ตามเป้าหมาย และมีประสิทธิภาพตามขั้นตอน หรือกระบวนการทำงานที่วางไว้ มีแนวทางปฏิบัติร่วมกัน มีความยุติธรรมสำหรับทุกฝ่าย ไม่เอินเอียง เข้าข้างผู้ใดผู้หนึ่ง และสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ที่เหมาะสม
- 2) ทักษะการแก้ปัญหา คือ ผู้บริหารต้องสามารถหาสาเหตุของปัญหานั้นแล้วใช้ประสบการณ์กำหนดทางเลือกในการแก้ไขด้วยระบบที่เหมาะสมที่สุด
- 3) ทักษะการวางแผน คือ ผู้บริหารต้องสามารถคิดวางแผนและคาดการณ์ล่วงหน้า เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมาย โดยมีการจัดลำดับขั้นตอนความสำคัญ การตัดสินใจที่ดี การมอบหมายงาน ให้สามารถทำงานสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 4) ทักษะการกำกับกับการปฏิบัติงาน คือ ผู้บริหารต้องสามารถกำกับตนเองและทีมงานให้ปฏิบัติงานได้ตามเป้าหมายที่ได้วางไว้
- 5) ทักษะการสื่อสารที่ดี คือ ผู้บริหารต้องรู้จักและสามารถจัดการกับอารมณ์ความรู้สึกของตนเองคุณไม่เผยอารมณ์ให้คนอื่นได้เห็น รู้จักและเข้าใจผู้อื่น เอาใจใส่และการสร้างความไว้วางใจ สื่อสารอย่างตรงไปตรงมาและชัดเจน ให้ความสำคัญกับภาษากาย ต้องฟังให้มากกว่าพูด
- 6) ทักษะการสร้างสัมพันธ์ คือ ผู้บริหารต้องแสดงความพร้อมและความยินดีในการช่วยเหลือ จริงใจ อบอุ่น เป็นมิตร
- 7) ทักษะการสอนงาน คือ ผู้บริหารต้องช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ให้กำลังใจ และให้โอกาสในการทำสิ่งต่าง ๆ ให้ดีขึ้น ช่วยให้ผู้รับการสอนงานประสบความสำเร็จในการทำงานอย่างเป็นอิสระ และมีประสิทธิภาพ

¹⁹ อธิป จิตตฤกษ์, วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง, **ทักษะแห่งอนาคตใหม่ : การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บุ๊คแสคป์ จำกัด, 2563), หน้า 421.

8) ทักษะทางสังคม คือ ผู้บริหารต้องสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น มีการสื่อสารที่ดี เข้าใจง่าย สร้างมิตร ใช้น้ำเสียงและระดับความดังเสียงที่เหมาะสมในการพูดแต่ละสถานที่ การใช้วาจาที่เกียรติใช้คำพูดไพเราะ แสดงความคิดเห็นส่วนตัวกับผู้อื่นทั้งความคิดเห็นที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ต้องไม่ดูถูกหรือต่อว่าความคิดเห็นของอีกฝ่าย และไม่พูดแต่ความคิดของตัวเอง ฟังด้วยความสนใจและใส่ใจ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น แสดงอารมณ์ตอบสนองที่เหมาะสม สามารถที่จะค้นพบสิ่งที่เป็นพื้นฐานร่วมกันของบุคคล บริหารความขัดแย้งได้ดีเกิดความสามัคคีปรองดองกัน

9) ทักษะการตัดสินใจ คือ ผู้บริหารต้องมีข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญของการตัดสินใจ ได้แก่ สภาพการณ์ที่เกิดขึ้น ข้อเท็จจริงที่สำคัญความคิดเห็นของบุคคลต่างๆ ลักษณะของปัญหา ความจำกัดของเวลา และค่าใช้จ่าย และองค์ประกอบอื่นๆ ซึ่งสิ่งต่างๆ และต้องเข้าใจต่อวัตถุประสงค์ของการตัดสินใจ

10) ทักษะการกระตุ้นจิตใจ คือ ผู้บริหารต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้มีความรู้ มีทักษะเพิ่มมากขึ้น สวัสดิการ และสิทธิพิเศษต่างๆ ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน สิ่งตอบแทนเพิ่มเติมที่แสดงถึงการขอบคุณ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ ผู้บริหารต้องพูดให้กำลังใจ ชมเชยเมื่อทำงานได้ดี และพูดปลอบโยนให้กำลังใจในยามที่ทำงานผิดพลาด ไม่ซ้ำเติม หรือให้คำปรึกษาในยามที่เกิดความกังวล ตลอดจนการพูดขอบคุณที่ให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

11) ทักษะการคิดเชิงสะท้อน คือ ผู้บริหารต้องตระหนักรู้ในตนเอง รู้ข้อดี ข้อเสียของตนเอง คิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ยังต้องสืบค้นและวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งหลากหลาย เพื่อนำมาซึ่งหนทางในการแก้ปัญหา หรือพัฒนางานโดยอาศัยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

12) ทักษะการจัดการตนเอง คือ ผู้บริหารสามารถควบคุมตนเอง หรือหยุดตัวเอง ไม่ให้แสดงออกถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้ ในขณะที่อารมณ์ไม่ดี เมื่อเจอสถานการณ์ที่ไม่คาดคิดก็สามารถปรับตัวอย่างรวดเร็ว ไม่ยึดติดกับวิธีการเดิม ๆ หรือผลลัพธ์เดิม ๆ จดจ่อกับเป้าหมาย ไม่ไหลไปกับสถานการณ์ หรือโทษเหตุการณ์ต่างๆ ควรที่จะรับผิดชอบในการปรับแผนและลงมือทำเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ตามที่ต้องการ มองโลกในแง่ดีและหาโอกาสแม้พบกับสถานการณ์ที่เลวร้าย

13) ทักษะด้านการใช้เทคโนโลยี คือ ผู้บริหารต้องมีความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์ โปรแกรมประมวลผลคำ ตารางคำนวณ การนำเสนองาน การสร้างสื่อดิจิทัล การใช้อินเทอร์เน็ตร่วมกันแบบออนไลน์ได้อย่างความมั่นคงปลอดภัย

14) ทักษะด้านการเรียนการสอน คือ ในยุคศตวรรษที่ 21 ผู้บริหารต้องเน้นสมรรถนะเป็นฐาน สนับสนุนและส่งเสริมสร้างนวัตกรรมและวิธีการเรียนรู้ในเชิงบูรณาการที่มีเทคโนโลยีในการสืบค้น และวิธีการเรียนจากการใช้ปัญหาเป็นฐาน สร้างครูให้เป็นผู้ที่มีทักษะความรู้ความสามารถและบูรณาการแหล่งเรียนรู้จากชุมชนเข้ามาใช้ในโรงเรียน

15) ทักษะด้านความฉลาดทางอารมณ์ คือ ผู้บริหารมีความสามารถที่จะรับรู้และเข้าใจความรู้สึก อารมณ์ และความต้องการของตนเอง มีความสามารถในการควบคุม หรือจัดการกับอารมณ์ของตนเองได้ คิดก่อนลงมือปฏิบัติ รวมไปถึงสามารถปรับตัว และพร้อมเปิดรับการเปลี่ยนแปลง มีความเห็นอกเห็นใจและมีทักษะที่จะปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเหมาะสม

6. บทสรุป

พระสังฆาธิการ หรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับ มีบทบาทหน้าที่สำคัญ 6 การกิจ ได้แก่ ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

โรงเรียน เป็นสถาบันที่เกิดจากความต้องการของสังคม เพื่อเป็นการสงเคราะห์แก่เด็กและเยาวชนให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียน พระสังฆาธิการมีหน้าที่เกื้อกูลสังคม โดยการบริหารจัดการการศึกษา เพื่อเป็นการสงเคราะห์ จึงต้องอาศัยศาสตร์และศิลป์ในการบริหารจัดการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดังตามหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการมี 4 ประเภท ได้แก่ โรงเรียนการกุศลในวัด โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์เด็กยากจน ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด

การพัฒนาโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน ผู้บริหาร กรรมการสถานศึกษา และประชาชน ครู ผู้เรียน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมแก้ปัญหา ร่วมติดตามประเมินผล นอกจากนี้ผู้บริหารควรมีทักษะภาวะผู้นำที่จำเป็นสำหรับผู้บริหารในศตวรรษที่ 21 15 ทักษะ คือ 1) ทักษะการสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพสูง 2) ทักษะการแก้ปัญหา 3) ทักษะการวางแผน 4) ทักษะการกำกับกับการปฏิบัติงาน 5) ทักษะการสื่อสารที่ดี 6) ทักษะการสร้างสัมพันธ 7) ทักษะการสนทนา 8) ทักษะทางสังคม 9) ทักษะการตัดสินใจ 10) ทักษะการกระตุ้นจิตใจ 11) ทักษะการคิดเชิงสะท้อน 12) ทักษะการจัดการตนเอง 13) ทักษะด้านการใช้เทคโนโลยี 14) ทักษะด้านการเรียนการสอน 15) ทักษะด้านความฉลาดทางอารมณ์

เอกสารอ้างอิง

จิรพรรณ กาญจนจิตร, การพัฒนาสถานศึกษา, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2564.

ประภาศรี สีหอ ำไพ, พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2563.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2500.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2506.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พระมหาสมทรงสิริบุญโรและคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร:

บริษัทเคล็ดไทยจำกัด, 2564.

พระราชวรมุณี (ประยูร ปรียุตโต), สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การ

ศาสนา, 2527.

พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรส), พระราชบัญญัติและกฎหมายอาญาฉบับที่ 5

(พ.ศ. 2506), แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. 2521), กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563.

พระพรหมโมลี (สมศักดิ์อุปสโม), พิธีมอบประกาศนียบัตรหลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหาร

กิจการคณะสงฆ์, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

สุวัณณ สุวัณณ (ส.สุวัณณ), ปรัชญาการศึกษาศาสตร์และศิลปะแห่งการปฏิรูปการเรียนรู้,

กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, 2564.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, การพัฒนาโรงเรียนการกุศลของวัดใน

พระพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คุรุสภา, 2541.

สำนักงานเลขาธิการการศึกษา, สภาพปัจจุบันและปัญหาการมีส่วนร่วมในการบริหารและจัด

การศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร, ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, 2547.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, พระราชบัญญัติ กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับและ

แนวทางปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนเอกชน, กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว, 2536.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, บทบาทและหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ,

พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2563.

อุดม ชาน, โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา, (ปราจีนบุรี: เจตนารมณ์ทัศน์, 2563.

อำรุง จันทวานิช, แนวทางการบริหารและพัฒนาสถานศึกษาสู่โรงเรียนคุณภาพ,

(กรุงเทพมหานคร: น้ำพริกหวาน กราฟฟิค, 2563), หน้า 5.

ธรรมาภิบาล : หลักการบริหารงานโรงเรียนมัธยมศึกษา
good governance : Secondary School Administration

วีระชัย วีระคำ¹

Wirayut Wirakham

Email: golfclove@gmail.com

Received: October 4, 2022 Revised: November 29, 2022

Accepted: November 29, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการเรื่อง ธรรมาภิบาล: การบริหารงานโรงเรียนมัธยมศึกษา พบว่า ธรรมาภิบาล เป็นเรื่องของหลักการบริหารแนวใหม่ที่มุ่งเน้นหลักการทำงาน หากมีการนำมาใช้เพื่อการบริหารงานแล้วจะเกิดความเชื่อมั่นว่าจะนำมาซึ่งผลลัพธ์ที่ดีที่สุด คือ ความเป็นธรรม ความสุจริต ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การนำหลักธรรมาภิบาลมาบูรณาการขอขายการบริหารงานโรงเรียนมัธยมศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 1) งานแผนงานและประกันคุณภาพ 2) งานวิชาการ 3) งานกิจการนักเรียน 4) งานบุคคล 5) งานธุรการ 6) งานการเงินและพัสดุ 7) งานบริการอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม 8) งานชุมชน โดยยึดกรอบตามหลักธรรมาภิบาล ประกอบด้วย 1) หลักนิติคือ ผู้บริหารให้การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ความยุติธรรมของบุคคลในโรงเรียน 2) หลักคุณธรรม คือ ผู้บริหารมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ชยัน อดทน มีระเบียบวินัย 3) หลักความโปร่งใส คือ ผู้บริหารบริหารตรงไปตรงมา มีความชัดเจนเกี่ยวกับการบริหารงานในทุก ๆ ด้าน 4) หลักความมีส่วนร่วม คือ ผู้บริหารเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน การวางแผนร่วมกัน และการพัฒนาศักยภาพของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ ให้สามารถ เข้ามามีส่วนร่วมได้ 5) หลักความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ คือ ผู้บริหาร มีระบบการติดตามผล และเปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบ 6) หลักความคุ้มค่า คือ ผู้บริหารใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน

คำสำคัญ: (หลักธรรมาภิบาล), (การบริหารงาน), (โรงเรียนเอกชนนอกระบบ),

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Abstract

This academic article entitled 'Good Governance: Secondary School Administration' was found that good governance concerns with new management principles focusing on working principles. If it is used for management, it will bring the best results: fairness, honesty, efficiency, and effectiveness. Applying good governance to integrate the administrative framework of secondary schools consists of; 1) planning and quality assurance, 2) academic works, 3) student's activities, 4) personnel management, 5) administration, 6) finance and supplied works, 7) building's services and environment work, 8) community relationship based on the good governance principle consisting of: 1) The rule of law including the executive's protection of rights and liberties, justice of school's works, 2) The principle of ethics is that the administrators must be honest, sincere, diligent, patient, and disciplined, 3) The principle of transparency which states that administrators manage honestly with clarified works in all aspects, 4) The principle of participation is that executives respects to all opinions from the public, joint planning and development of maximum ability of all stakeholders to participate, 5) Auditable principle of responsibility which signifies that executives have a follow-up system, and open for any inspection, 6) The value principle which signifies that executives use existing resources for maximum benefit and sustainability.

Keywords: (Good governance), (Administration), (The Secondary Schools)

1. บทนำ

ธรรมาภิบาล มาจากศัพท์ของคำว่า Kuberan ที่บัญญัติโดยปราชญ์ที่ชื่อ Plato²หลักธรรมาภิบาลได้เข้ามาเผยแพร่สู่สังคมไทยในช่วงปีพ.ศ. 2539 – 2540 เป็นช่วงวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจเรียกว่า วิกฤตต้มยำกุ้ง ประเทศไทยได้ขอความช่วยเหลือในการกู้และเงินจากองค์การระหว่างประเทศต่าง ๆ เช่น ธนาคารโลก (World Bank) ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่ง เอเชีย (ADB) และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) และองค์การสหประชาชาติ (United Nations) ได้นำหลักธรรมาภิบาล

² Agere Sam, **Promoting Good Governance : Principles, Practices and Perspective**, (London : Commonwealth Secretariat, 2000), pp.34.

มาใช้ควบคู่ไปกับการช่วยเหลือสนับสนุน เพื่อให้ประเทศกำลังพัฒนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติและในการนำเงินไปใช้นั้นมีความโปร่งใสมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพราะหลักธรรมาภิบาลเป็นหลักการบริหารที่สามารถตรวจสอบได้ และเป็นระบบที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ปัจจุบันได้มีการศึกษาและนำไปประยุกต์ใช้ในหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในด้านการศึกษาและวิชาชีพทางรัฐประศาสนศาสตร์³

ผู้บริหารมีอำนาจหน้าที่บริหารและจัดการศึกษาตามอำนาจที่เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนและต้องนำระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสร้างระบบการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีพ.ศ. 2542 มาถือปฏิบัติให้การบริหารจัดการของสถานศึกษา โดยนำหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า “ธรรมาภิบาล” มาบูรณาการในการบริหารและจัดการศึกษา เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับโรงเรียนในฐานะที่เป็นนิติบุคคล หลักธรรมาภิบาล ประกอบด้วย นิติธรรม คุณธรรม ความโปร่งใส ความมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบ ความคุ้มค่า หลักธรรมาภิบาลสามารถบูรณาการเข้ากับการดำเนินงานของสถานศึกษา ได้แก่ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล การดำเนินงานด้านวิชาการ และการบริหารทั่วไป ซึ่งเป้าหมายในการจัดการศึกษาคือ ทำให้ผู้เรียนเป็นคนดี เก่ง มีความสุข ต่อสังคมสืบต่อไป

2. การบริหารงานโรงเรียนมัธยมศึกษา

ขอบข่ายงานการบริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา ประกอบด้วย⁴

1.งานแผนงานและประกันคุณภาพ

การวางแผนที่ดีย่อมนำไปสู่ความสำเร็จกว่าครึ่ง (Well begun is half done)” หรืออาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าการวางแผนที่ดีมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์กรในประการต่าง ๆ เช่น การทำงานของบุคลากรเกิดการประสานงานซึ่งกันและกัน ช่วยให้เกิดการประหยัดทางการบริหาร ทั้ง คน เงิน วัสดุ และการจัดการ ช่วยให้การปฏิบัติงานสำเร็จลุล่วงไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ เป็นการกระจายงานแบ่งเบาภาระความรับผิดชอบของผู้บริหารสามารถระดมสรรพกำลังทรัพยากร (Mobilization of resources) ได้ตามความต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหาร สามารถทราบปัญหาอุปสรรคที่เกิดจากการปฏิบัติงานตามขั้นตอนของแผน

³ Morren, Tatiana, **Conceptualizing Civil Society Within Good Governance and Social Capital Policies. Master's Thesis**, (Canada : Dalhousie University, 2001), pp.56.

⁴ สำนักงานการบริหารงานมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักกรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาตรฐานการปฏิบัติงานโรงเรียนมัธยมศึกษา พ.ศ. 2560 (ปรับปรุง พ.ศ. 2562), หน้า 3-4.

ได้อย่างชัดเจน (Plan Implementation) สามารถดำเนินการแก้ไขปรับปรุงได้ทันต่อเหตุการณ์ คุ่มค่า และลดความสูญเปล่า

หลักการงานแผนงานและประกันคุณภาพ มีดังนี้⁵

1) การวางแผนพัฒนาโรงเรียน ประกอบด้วย

(1) การกำหนดทิศทางการพัฒนาโรงเรียนให้มีคุณภาพ ผู้บริหารต้องดำเนินการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันปัญหาของโรงเรียน มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าประสงค์ของโรงเรียน เปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าประสงค์ของโรงเรียน นำวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าประสงค์ของโรงเรียนมาจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพ การศึกษาระยะ ๓ - ๕ ปี และจัดทำตัวชี้วัดผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษา เผยแพร่ให้ผู้เกี่ยวข้องทราบและนำสู่การปฏิบัติ

(2) แผนปฏิบัติการของโรงเรียน ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการกำหนดผู้รับผิดชอบ และมีแผนปฏิบัติการเป็นลายลักษณ์อักษร มีแผนปฏิบัติการยังตอบสนองทิศทางการพัฒนาโรงเรียนที่กำหนดไว้ มีการกำหนดการใช้เงินในแผนปฏิบัติการอย่างถูกต้องเหมาะสม คุ่มค่าและตรวจสอบได้ มีการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการของโรงเรียน และมีการกำกับ ติดตามและประเมินผล

2) การจัดองค์กร ประกอบด้วย

(1) การจัดทำโครงสร้างการบริหารโรงเรียน ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการจัดองค์กร หรือจัดทำโครงสร้างการบริหารโรงเรียน มีหน่วยงานตามโครงสร้างที่โรงเรียนกำหนด มีการกำหนดขอบข่ายของงานแต่ละงานให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันและบริบทของโรงเรียน มีการประชาสัมพันธ์ให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ และมีการดำเนินงานเป็นไปตามโครงสร้างที่โรงเรียนกำหนด

(2) การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบและมอบหมายงาน ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบครบทุกงานตามโครงสร้างการบริหารที่โรงเรียนกำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร มีการมอบหมายงานเป็นลายลักษณ์อักษรและเป็นปัจจุบัน มีการชี้แจงประชาสัมพันธ์ให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ และมีการติดตามและตรวจสอบผลการปฏิบัติงานของผู้ที่ได้รับมอบหมาย

3) การจัดระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ

(1) การดำเนินงานด้านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการดำเนินงานเทคโนโลยีสารสนเทศและแต่งตั้งผู้รับผิดชอบเป็นลายลักษณ์อักษร มีการรวบรวม

⁵ อ้างแล้ว, หน้า 3-4.

วิเคราะห์ข้อมูลอย่างถูกต้องและเป็นปัจจุบัน มีการจัดระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ให้บริการข้อมูลสารสนเทศ มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศไปใช้เพื่อการบริหารและการจัดการเรียนรู้ มีการเผยแพร่สารสนเทศให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชนทราบ

(2) การพัฒนาระบบงานสารสนเทศ ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการดำเนินงานพัฒนาระบบงานสารสนเทศภายในโรงเรียน มีการพัฒนาเจ้าหน้าที่ดำเนินงานด้านสารสนเทศ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการดำเนินงาน มีการจัดตั้งศูนย์สารสนเทศภายในโรงเรียน และมีการจัดและพัฒนาระบบเครือข่ายงานสารสนเทศของโรงเรียน

4) การจัดระบบการประกันคุณภาพภายใน ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการผู้รับผิดชอบและมีแผนการดำเนินงานเป็นลายลักษณ์อักษร จัดทำมาตรฐานคุณภาพตัวชี้วัดระดับโรงเรียนและสอดคล้องกับมาตรฐานของหน่วยงานต้นสังกัด ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาไปสู่มาตรฐานและตัวชี้วัดที่กำหนด มีการประเมินคุณภาพภายในและจัดทำรายงาน มีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาประจำปี และมีการนำผลการประเมินคุณภาพภายในไปใช้ในการวางแผนและพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง

5) การคำนวณต้นทุนผลผลิต ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการคำนวณต้นทุนผลผลิต มีการแต่งตั้งผู้รับผิดชอบเป็นลายลักษณ์อักษร มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการคำนวณต้นทุนผลผลิต มีการวิเคราะห์ความคุ้มค่าของต้นทุนผลผลิต และมีการนำผลการวิเคราะห์ไปใช้ปรับปรุงพัฒนาคุณภาพการศึกษาในโรงเรียน

6) การควบคุมภายใน ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเป็นลายลักษณ์อักษร มีการดำเนินการควบคุมภายในตามหลักเกณฑ์มาตรการและวิธีการที่คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินและคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด มีหลักฐานให้ตรวจสอบได้ มีการรายงานผลต่อหน่วยงานต้นสังกัดและสำนักงานคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินภูมิภาค และมีการพัฒนาให้เป็นระบบและอย่างต่อเนื่อง

7) การประเมินผลการดำเนินงานแผนงานและประกันคุณภาพ ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการประเมินผลการดำเนินงานแผนงานและประกันคุณภาพตามมาตรฐานและตัวชี้วัด โดยมีหลักฐานให้ตรวจสอบได้ มีการประเมินผลในระดับหน่วยงานย่อยภายในโรงเรียน การประเมินในรูปแบบ ของคณะกรรมการ มีการวิเคราะห์ผลการประเมินการดำเนินงานแผนงานและประกันคุณภาพ ตามมาตรฐาน มีการนำผลการวิเคราะห์ไปใช้ในการปรับปรุงพัฒนาการดำเนินงานแผนงานและประกันคุณภาพตามมาตรฐานและตัวชี้วัด

2.การบริหารงานวิชาการ

(1) การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการกำหนดโครงสร้างการบริหารงาน และขอบข่ายงานวิชาการไว้อย่างชัดเจน มีการจัดทำแผนภูมิโครงสร้างการบริหารงานวิชาการแสดงไว้ให้ครู ผู้ปกครอง นักเรียน และผู้เกี่ยวข้องทราบอย่างชัดเจน มีการจัดทำพรณงานตามโครงสร้างการบริหารงานวิชาการอย่างครบถ้วน มีการมอบหมายผู้รับผิดชอบงานตามโครงสร้างการบริหารงานวิชาการอย่างครบถ้วน และมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ

(2) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และจุดเน้นของหลักสูตรสถานศึกษาที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานและบริบทของโรงเรียน มีการจัดทำโครงสร้างหลักสูตรที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เป้าหมาย จุดเน้น ของหลักสูตรสถานศึกษา และเหมาะสมกับศักยภาพของผู้เรียน มีการนำหลักสูตรสถานศึกษาไปใช้ ในระดับชั้นเรียน มีการกำกับ ติดตาม และประเมินผลการใช้หลักสูตรอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง และนำผลการประเมินการใช้หลักสูตรไปวิเคราะห์ วางแผนพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

(3) การพัฒนาหลักสูตรความสามารถพิเศษนักเรียน ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการวิเคราะห์จุดเด่น และโอกาสของนักเรียนที่จะนำมาพัฒนาเป็นหลักสูตรความสามารถพิเศษ มีการจัดทำหลักสูตรเพื่อพัฒนาความสามารถพิเศษของนักเรียนที่เหมาะสม และประชาสัมพันธ์ให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ มีการนำหลักสูตรความสามารถพิเศษที่พัฒนาไปใช้โดยมีการกำหนดผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน มีการกำกับ ติดตาม การใช้หลักสูตรความสามารถพิเศษเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง และมีการประเมินผลการใช้หลักสูตรความสามารถพิเศษ และนำไปปรับปรุง / พัฒนาอย่างต่อเนื่อง

(4) การจัดกลุ่มการเรียนรู้ ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการจัดกลุ่มการเรียนรู้ อย่างหลากหลาย ตอบสนองความต้องการของนักเรียน มีการจัดกลุ่มการเรียนรู้ โดยวิเคราะห์ตามศักยภาพผู้เรียนและในแต่ละกลุ่มการเรียนรู้มีวิชาเพิ่มเติมตามความสนใจของนักเรียนอย่างหลากหลาย มีรายวิชาเพิ่มเติมที่มีความทันสมัย สอดคล้องกับทักษะของผู้เรียนในศตวรรษที่ ๒๑ และมีการประเมินและนำผลการประเมินไปปรับปรุง / พัฒนา

(5) การจัดตารางสอน / ตารางเรียน และจัดครูเข้าสอน ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการ และกำหนดแนวปฏิบัติของการจัดตารางสอน / ตารางเรียน มีตารางสอนรายชั้นเรียน มีตารางสอน / ตารางเรียน ที่คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของนักเรียน มีการจัดครูเข้าสอนอย่างครบถ้วน เหมาะสม ตามบริบทของโรงเรียน มีการกำกับ ติดตาม ประเมินผลการใช้ตารางสอน / ตารางเรียน และการจัดครูเข้าสอน และนำมาปรับปรุง / พัฒนา

(6) การนิเทศภายใน ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีคณะกรรมการนิเทศภายใน มีการวางแผน กำหนดปฏิทินการนิเทศภายในไว้อย่างชัดเจน มีการปฏิบัติตามแผน และปฏิทินการนิเทศภายใน มีการกำกับ ติดตามกระบวนการนิเทศภายในเป็นระยะอย่างต่อเนื่อง และมีการสรุปผลการนิเทศภายใน นำมาปรับปรุง /พัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของครู

(7) การจัดครูสอนแทน ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีแนวปฏิบัติและผู้รับผิดชอบจัดครูเข้าสอนแทน มีการจัดครูเข้าสอนแทนโดยคำนึงถึงความรู้ความสามารถ และความถนัด มีการกำกับ ติดตาม การจัดครูเข้าสอนแทนอย่างสม่ำเสมอ มีการสรุปรายงาน และประเมินผลการจัดสอนแทน และมีการนำผลการประเมินไปใช้ปรับปรุงพัฒนาการจัดครูเข้าสอนแทน

(8) การนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ในการดำเนินงานทางวิชาการ ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาพัฒนางานในระดับกลุ่มบริหารงานวิชาการ มีการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ในระดับ กลุ่มสาระการเรียนรู้ และกลุ่มงานวิชาการอื่น ๆ มีการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีในการดำเนินงานทางวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการกำกับ ติดตาม การใช้นวัตกรรม และเทคโนโลยีในการดำเนินงานทางวิชาการ และมีการพัฒนาการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ในการดำเนินงานทางวิชาการให้มีความทันสมัย

(9) การบริหารจัดการการทดสอบระดับชาติ ผู้บริหารต้องดำเนินการให้ครูต้องวิเคราะห์มาตรฐาน / ตัวชี้วัด / ผลการเรียนรู้ ของสาระการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับแบบทดสอบและผลการทดสอบระดับชาติ มีการวางแผนพัฒนา กำหนดเป้าหมายความสำเร็จของการพัฒนานักเรียน เพื่อการทดสอบระดับชาติ มีการมอบหมายผู้รับผิดชอบ ดำเนินงานตามแผนพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย มีการกำกับ ติดตาม และประเมินผล เป็นระยะอย่างต่อเนื่อง และมีการนำผลการประเมินมาปรับปรุง / พัฒนาเพื่อเพิ่มระดับของผลการทดสอบระดับชาติ

(10) การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาการ ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ มีการกำหนดเป้าหมายร่วม และมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สู่การปฏิบัติ และมีการนำผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปใช้ในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน และมีการนำผลไปพัฒนาต่อยอดเป็นวิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice)⁶

3.งานบุคคล

การบริหารงานบุคคล มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการขับเคลื่อนและพัฒนาองค์กรไปข้างหน้าเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี

⁶ อ้างแล้ว, หน้า 3-4.

สถานศึกษา จึงต้องมีการบริหารงานบุคคลเพื่อขับเคลื่อนองค์กรสู่ความเป็นเลิศงานบุคคล เป็นงานสนับสนุนบุคลากรที่สำคัญในสถานศึกษามีจุดประสงค์หลักของงานบุคคลเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสรรหาบุคลากร การส่งเสริมพัฒนาสร้างขวัญกำลังใจและการรักษาระเบียบวินัยสิทธิประโยชน์ อันพึงมีพึงได้ของบุคลากร เช่น จัดการปฐมนิเทศให้บุคลากรเพื่อให้ทราบภาระงานเมื่อเริ่มเข้าสู่องค์กรจัดทำเอกสารแนะนำแนวทางการปฏิบัติงาน จัดการนิเทศภายในเพื่อทบทวนบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ จัดการประชุมสัมมนา ศึกษาดูงาน เพื่อเพิ่มพูนทักษะและศักยภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรจัดระบบประเมินผลการปฏิบัติงานเพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ปรับปรุงการทำงานอย่างต่อเนื่อง

1) การวางแผนอัตรากำลัง ผู้บริหารต้องดำเนินการวิเคราะห์อัตรากำลังครูและบุคลากรทางการศึกษามีการจัดทำแผนอัตรากำลัง มีการกำหนดวิธีการแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับแผนอัตรากำลัง มีการประสานงานขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และมีการประเมินผลการดำเนินการวางแผนอัตรากำลัง

2) การพัฒนาบุคลากร ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการปฐมนิเทศ / การนิเทศภายในการจัดหาหรือจัดทำเอกสารแนะนำแนวทางการปฏิบัติงาน การจัดอบรม ประชุมหรือสัมมนาในโรงเรียน มาตรฐานการปฏิบัติงานโรงเรียนมัธยมศึกษา พ.ศ. 2560 (ปรับปรุง พ.ศ. 2562) การส่งบุคลากรไปอบรม / ประชุมสัมมนา / ศึกษาเพิ่มเติม / ศึกษาดูงาน การส่งเสริมให้ประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย และให้มีจริยธรรม การพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนด้วยกระบวนการ PLC : Professional Learning Community การพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนด้วยกระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management) การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้เรื่อง STEM Education การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้เรื่อง Active Learning การพัฒนาบุคลากรในรูปแบบอื่น ๆ

หลักการดำเนินการพัฒนาบุคลากร ประกอบด้วย ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการพัฒนาบุคลากร มีการปฏิบัติกิจกรรมพัฒนาบุคลากรอย่างน้อย ๕ รายการ มีการนำความรู้ที่ได้จากการพัฒนามาขยายผลในโรงเรียน มีการประเมินผลการจัดกิจกรรมพัฒนาบุคลากร และมีการนำผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง⁷

4.การบริหารงานธุรการ

1) การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการกำหนดขอบข่ายงานธุรการได้ และมีการทำแผนภูมิการบริหารงานธุรการ มีการจัดทำพรรณนางานธุรการ มีการ

⁷ อ้างแล้ว, หน้า 3-4.

มอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบครบทุกงาน และมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการ

2) การจัดบุคลากร ผู้บริหารต้องดำเนินการกำหนดแนวทางการจัดบุคลากร มีการแต่งตั้งบุคลากรเป็นลายลักษณ์อักษร มีบุคลากรครบทุกงาน มีบุคลากรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมตามลักษณะงาน มีการประเมินและพัฒนาบุคลากรด้านธุรการ

3) การจัดสถานที่ธุรการ ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีสถานที่ทำงานธุรการ มีการจัดสถานที่ปฏิบัติงานภายในห้องธุรการเป็นสัดส่วนและสะดวกแก่การให้บริการ มีห้องธุรการที่มีความเหมาะสมมั่นคงและปลอดภัย มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการ และมีการประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้บริการและนำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนา⁸

5.การบริหารการเงินและพัสดุ

งานการเงินและพัสดุ เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่สนับสนุนให้การบริหารการจัดการศึกษา และการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนเป็นไปตามแผนปฏิบัติการอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลถูกต้องตามระเบียบ ข้อปฏิบัติของทางราชการเป็นไปด้วยความถูกต้อง คุ่มค่า ประหยัด โปร่งใส ตรวจสอบได้ตามหลักธรรมาภิบาล และเกิดประโยชน์ทางราชการสูงสุด

หลักการบริหารการเงินและพัสดุ ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการวางแผนการใช้จ่ายเงินงบประมาณ / เงินนอกงบประมาณให้เหมาะสมสอดคล้องและถูกต้องกับระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มีการดำเนินการเบิกจ่ายเงินตามแผนปฏิบัติการ มีการเบิกจ่ายเงินตามระเบียบ ภายในเวลาดำหนด มีการประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผน และนำผลไปปรับปรุงและพัฒนา และมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการ

หลักการจัดทำหลักฐานการเงินและการบัญชี ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการจัดทำหลักฐานการเงินและการบัญชีครบถ้วน มีการจัดทำหลักฐานการเงินและการบัญชีเป็นปัจจุบันถูกต้อง มีการจัดเก็บหลักฐานเป็นระเบียบ และปลอดภัย และมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการ

หลักการบริหารงานพัสดุและสินทรัพย์ ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการดำเนินการจัดซื้อ จัดจ้าง มีการจัดซื้อ จัดจ้าง ปฏิบัติครบตามขั้นตอน มีการดำเนินการถูกต้องตามระเบียบทุกขั้นตอน มีการดำเนินการจัดซื้อจัดจ้างอย่างรวดเร็ว ทันเวลา และมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการ⁹

⁸ เรืองเดียวกัน, หน้า 3-4.

⁹ อ่างแล้ว, หน้า 3-4.

6.งานบริการอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม

หลักการพัฒนาอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ผู้บริหารต้องดำเนินการให้มีการกำหนดแนวทาง วางแผนการบริหารจัดการอาคารสถานที่ และสภาพแวดล้อมของโรงเรียน และจัดทำผังบริเวณโรงเรียน (Master Plan) มีการดูแลและพัฒนาอาคารสถานที่ และสภาพแวดล้อมของโรงเรียนให้อยู่ในสภาพที่มั่นคง ปลอดภัย เหมาะสม พร้อมทั้งจะใช้ประโยชน์ มีการติดตาม ตรวจสอบ การใช้อาคารสถานที่ และสภาพแวดล้อมของโรงเรียน เพื่อให้เกิดความคุ้มค่า เอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ มีการสำรวจความพึงพอใจจากผู้รับบริการและผู้รับผิดชอบ และมีการประเมินสรุป รายงาน พร้อมทั้งนำผลไปปรับปรุง และพัฒนาการใช้อาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมของโรงเรียน¹⁰

7.งานชุมชนและภาคีเครือข่าย

กระทรวงศึกษาธิการมีมาตรการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการสร้างภาคีเครือข่ายในระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค ระดับชาติ และระดับนานาชาติ เพื่อการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและสนับสนุนการศึกษาทุกระดับชั้นในรูปแบบที่หลากหลาย การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องเข้ามาเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Network) ดังนั้นงานชุมชน และภาคีเครือข่ายจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพการศึกษางานชุมชน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๕๔ “ให้มีการระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณ การเงินทั้งจากรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนาสถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ๆ โดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา” ภาคีเครือข่าย คือการจัดหรือเชื่อมโยงกลุ่มบุคคล หรือองค์กรที่สมัครใจ ที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน เรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกัน ด้วยความเป็นอิสระ เท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของการเคารพในสิทธิของแต่ละคน เชื้อถือเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน การจัดภาคีเครือข่ายในสถานศึกษามีทั้งในส่วนที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติในระเบียบ และข้อบังคับ และคณะกรรมการที่จัดตั้งให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา เช่น คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน คณะกรรมการมูลนิธิ คณะกรรมการเครือข่ายผู้ปกครอง คณะกรรมการบริหารงานวิชาการ สมาคมผู้ปกครองและครู สมาคมนักเรียนเก่าหรือสมาคมศิษย์เก่า ฯลฯ

ขอบข่ายภารกิจงานชุมชนและภาคีเครือข่าย คือ ผู้บริหารต้องดำเนินการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน จัดทำข้อมูลพื้นฐาน และสภาพแวดล้อมของชุมชนและภาคีเครือข่าย

¹⁰ เรืองเดียวกัน, หน้า 3-4.

ให้บริการแก่ชุมชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนประสานและขอรับการสนับสนุนด้านต่าง ๆ จากชุมชน รวมทั้งประเมินผลความต้องการและความพึงพอใจของชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายที่ยั่งยืนต่อไป¹¹

3. หลักธรรมาภิบาล

ธรรมาภิบาล เป็นเรื่องของหลักการบริหารแนวใหม่ที่มุ่งเน้นหลักการ โดยมีใช้หลักการที่เป็นรูปแบบทฤษฎีการบริหารงาน แต่เป็นหลักการการทำงาน ซึ่งหากมีการนำมาใช้เพื่อการบริหารงานแล้ว จะเกิดความเชื่อมั่นว่าจะนำมาซึ่งผลลัพธ์ที่ดีที่สุด คือ ความเป็นธรรม ความสุจริต ความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล¹²

หลักธรรมาภิบาลประกอบด้วย¹³

1. **หลักนิติธรรม** (The rule of law) หมายถึง หลักการที่มีความมุ่งหมายที่จะคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพอย่างเสมอภาค

2) **หลักคุณธรรม** (Ethics) หมายถึง การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม

3) **หลักความโปร่งใส** (Transparency) หมายถึง การบริหารที่ยึดหลักการเปิดเผยตรงไปตรงมา และเข้าใจง่าย มีความชัดเจน

4) **หลักความมีส่วนร่วม** (Participation) หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมในการรับรู้

5) **หลักความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้** (Accountability) หมายถึง หลักการเปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบ ความรับผิดชอบ และมีระบบติดตามผล

6) **หลักความคุ้มค่า** (Value for money) หรือหลักประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Efficiency and effectiveness) หมายถึง การบริหารจัดการที่คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวมสำหรับการบริหารจัดการ และการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด และยั่งยืน รวมทั้งป้องกันรักษาสິงแวดล้อม และมีความสามารถที่จะแข่งขันกับภายนอก

¹¹ อ้างแล้ว, หน้า 3-4.

¹² กระทรวงศึกษาธิการ, **การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2563), หน้า 5.

¹³ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, **การบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล Good governance**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2563), หน้า 80.

4. การบูรณาการธรรมาภิบาลในการบริหารงานโรงเรียนมัธยมศึกษา

ธรรมาภิบาลในการบริหารงานโรงเรียนที่ดี ควรประกอบไปด้วย¹⁴

1. **หลักนิติธรรม** (The rule of law) หมายถึง หลักการที่มีความมุ่งหมายที่จะคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพของผู้ปฏิบัติงานภายในโรงเรียน โดยมีกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ที่เป็นธรรมมีการบังคับใช้กฎหมาย ข้อบังคับต่าง ๆ อย่างเสมอภาค ไม่มีการเลือกปฏิบัติ ไม่มีมาตรฐานเชิงซ้อน (Double standard) มีการดูแลการปฏิบัติให้เป็นไปตามกรอบของกฎหมาย ไม่ให้ใช้กฎหมายไปแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ ปรับปรุงกฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยและเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคม คำนึงสิทธิเสรีภาพความยุติธรรมของบุคคลในโรงเรียน

2) **หลักคุณธรรม** (Ethics) หมายถึง การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม ทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ปลอดจากการทำผิดวินัย ปลอดจากการทำผิดกฎหมาย ปลอดจากการทำผิดมาตรฐานวิชาชีพ ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ใต้บังคับบัญชาพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้มีความซื่อสัตย์ จริงใจ ชยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริต

3) **หลักความโปร่งใส** (Transparency) หมายถึง การบริหารที่ยึดหลักการเปิดเผยตรงไปตรงมา และเข้าใจง่าย มีความชัดเจนเกี่ยวกับการบริหารงานในทุก ๆ ด้าน เช่น การมีระบบงานที่ชัดเจน มีระบบคุณธรรมในการเลือก หรือแต่งตั้งบุคลากร รวมถึงการให้ข้อมูลให้โทษ การเปิดโอกาสให้สังคมภายนอกเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และผลการดำเนินงานที่ผ่านมา โดยองค์ประกอบเครื่องวัดความโปร่งใสมี 4 ด้าน คือ ความโปร่งใสด้านโครงสร้างระบบงาน ด้านระบบการให้ข้อมูล ด้านระบบการให้โทษ และด้านการเปิดเผยระบบงาน

4) **หลักความมีส่วนร่วม** (Participation) หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมในการรับรู้ การบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำปรึกษา ร่วมวางแผนปฏิบัติการ ทั้งเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ประกอบด้วย การแบ่งสรรข้อมูลร่วมกัน การเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน การวางแผนร่วมกันและการพัฒนาศักยภาพของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ ให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้

5) **หลักความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้** (Accountability) หมายถึง หลักการเปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบ ซึ่งสะท้อนความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย(Stakeholders) เป็นการแสดงถึงความรับผิดชอบในการตัดสินใจ ความรับผิดชอบในผลงาน

¹⁴ เรืองเดียวกัน, หน้า 82-83.

หรือปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสาธารณะและมีระบบติดตามผล

6) **หลักความคุ้มค่า** (Value for money) หรือหลักประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Efficiency and effectiveness) หมายถึง การบริหารจัดการที่คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวมสำหรับการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน รวมทั้งป้องกันรักษาสິงแวดล้อมและมีความสามารถที่จะแข่งขันกับภายนอก

5. สรุป

ขอบข่ายการบริหารงานโรงเรียนมัธยมศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 1) งานแผนงานและประกันคุณภาพ 2) งานวิชาการ 3) งานกิจการนักเรียน 4) งานบุคคล 5) งานธุรการ 6) งานการเงินและพัสดุ 7) งานบริการอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม 8) งานชุมชน ธรรมาภิบาล เป็นเรื่องของหลักการบริหารแนวใหม่ที่มุ่งเน้นหลักการทำงาน หลักธรรมาภิบาลประกอบด้วย 1) หลักนิติธรรม คือ ผู้บริหารคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพของผู้ปฏิบัติงานภายในโรงเรียน ความยุติธรรมของบุคคลในโรงเรียน 2) หลักคุณธรรม คือ ผู้บริหารยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม ทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ใต้บังคับบัญชาพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน 3) หลักความโปร่งใส คือ ผู้บริหารยึดหลักการเปิดเผย ตรงไปตรงมา และเข้าใจง่าย มีความชัดเจนเกี่ยวกับการบริหารงานในทุก ๆ ด้าน 4) หลักความมีส่วนร่วม คือ ผู้บริหารเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมในการรับรู้ การบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่อง ต่าง ๆ 5) หลักความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ คือ ผู้บริหารมีความรับผิดชอบในการตัดสินใจ ปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ และมีระบบติดตามผล 6) หลักความคุ้มค่า คือ ผู้บริหารคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวมและยั่งยืน รวมทั้งป้องกันรักษาสິงแวดล้อม และมีความสามารถที่จะแข่งขันกับภายนอก

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. **การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2563.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **การบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล Good governance**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2563.

สำนักงานการบริหารงานมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. **มาตรฐานการปฏิบัติงานโรงเรียนมัธยมศึกษา พ.ศ. 2560 (ปรับปรุง พ.ศ. 2562)**.

Morren. Tatiana. **Conceptualizing Civil Society Within Good Governance and Social Capital Policies. Master's Thesis**. Dalhousie University, Canada.

Agere Sam. **Promoting Good Governance : Principles. Practices and Perspective**. (London : Commonwealth Secretariat, 2000.

Morren, Tatiana. **Conceptualizing Civil Society Within Good Governance and Social Capital Policies. Master's Thesis**. (Canada : Dalhousie University, 2001.

ศีล 5 กับหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี

The 5 precepts and the duty of a good Buddhist

กฤษณนท พุทธะ, Kritchanon Puttha¹

พระครูโกวิทธรรมวาที, PrakruKovit Attawate²

สรวิชัย วงษ์สะอาด, Sorawit Wongsasard³

จันทรรักษ์ ตาปูลิง, Chantarath Tapuling⁴

Email: doctorkrit1@gmail.com

Received: November 26, 2022 Revised: October 24, 2023

Accepted: December 13, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา “ศีล 5 กับหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี” พบว่า การละกิเลสตัณหาทำให้จิตของมนุษย์ในการดำเนินชีวิต ที่ประเสริฐอันเป็นวิธีการ หรือเครื่องมือในการสู่จุดหมายอันเป็นประโยชน์สูงสุด เป็นอุดมคติของชีวิต ครอบคลุมถึงการกระทำใดดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร ศีลธรรมมีจุดหมายเพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามารถอยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้เป็นอย่างดี มีความสุข และทำให้มีการดำเนินชีวิต การครองชีพอย่างประเสริฐ เพราะฉะนั้น ศีลธรรมจึงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีของชาวพุทธด้วยกัน คือ ศีลธรรมขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นของธรรมจริยา ที่เรียกว่า ศีล 5 ซึ่งเป็นจริยธรรมแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเกณฑ์ตัดสินถึงคุณค่าเชิงศีลธรรม ซึ่งเป็นวินัยจรรยาดีและความชั่ว โดยอาศัยการกระทำใน 2 ลักษณะ คือ การกระทำใดที่มีรากฐานมาจากกุศลมูล ถือว่า เป็นการกระทำที่ดีมีประโยชน์มีคุณค่า ส่วนการกระทำที่มีรากฐานมาจากอกุศลมูล ถือเป็นการกระทำที่เป็นฝ่ายชั่ว เพราะว่าพระพุทธศาสนานับการปฏิบัติด้วยตนเองและ

^๑ นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

^๒ อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^๓ อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๔ อาจารย์ที่ปรึกษา, วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พิสูจน์ให้เห็นจริงด้วยตนเอง ได้ชื่อว่า รู้จักกฎเกณฑ์ในการตัดสินความดีที่ถูกต้องและจริงแท้ โดยไม่ต้องให้ใครมาหลอกลวงได้นั่นเอง

คำสำคัญ : คีล 5, หน้าที่ของชาวพุทธที่ดี, ศีลธรรม.

Abstracts

This article aims to study “The 5 precepts and the duty of a good Buddhist”. It shows that the defilement and desire abandoning leading person a good and noble life as a method to achieve the most beneficial goals as the ideal of life, it includes any good and bad actions, right or wrong. By nature, morality aims at guiding a person a good life, helping each other to live together in a society with peace, providing a happy and noble living. Therefore, moral life is a guideline for a good living for Buddhists. Basic morality is the foundation of righteous conducts, known as the five precepts, which are basic Buddhist ethics, it also is a criterion for determining moral values which judge good and evil by relying on actions in 2 ways: Any action that is rooted by Kusala or wholesomeness is a good, useful, and valuable action. Actions that are rooted with unwholesomeness is considered as evil acts. Because Buddhism focuses on self-practice and self-proving, it is known as knower of the rules for goodness judgement in which is correct and true, without allowing anyone to deceive one self.

Keywords: precepts 5, Duties of a Good Buddhist, moral.

บทนำ

พระพุทธศาสนา คือ จุตรวมของระบบศีลธรรมที่มุ่งสอนให้ทุกคนเป็นคนดี สอนวิธีปฏิบัติให้พ้นจากความทุกข์ มีกฎเกณฑ์ที่จะสอนให้ทุกคนทำความดี เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งสอนไม่ให้มนุษย์เบียดเบียนซึ่งกันและกัน หัวใจของ ดังที่ปรากฏในพุทธสุภาษิตที่ว่า “การไม่ทำบาปทั้งปวง การบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม การชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว”^๕ และสอนให้คนทำความดีที่เรารู้จักกันดีว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ที่เป็นคุณค่าทางจริยธรรม จึงเป็นที่น่าสนใจว่าอะไรคือหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีปัญญาหรือเหตุผลซึ่งสามารถรู้ผิดชอบชั่วดี แต่คุณธรรมไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติหากแต่เกิดจากการฝึกฝนบ่มเพาะจากการที่ได้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีการจัดการศึกษาอบรมให้สมาชิกทางสังคมเป็นคนดี ความองงามของคุณธรรมเกิดจากความองงามทางปัญญา หรือ

^๕ พุ. ธ. (ไทย). ๒๕/๒๔/๓๓ .

ปัญญากับคุณธรรมแนบเนื่องเป็นหนึ่งเดียวกัน หน้าที่ของชาวพุทธที่ดี คือ ปัญญาหรือความรู้ โดยการพัฒนาปัญญาจนรู้อย่างถ่องแท้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว เขาย่อมทำแต่สิ่งที่ดี ดังนั้นการมีชีวิตที่ดีก็คือการมีชีวิตอยู่ในวิถีแห่งการใช้เหตุผลหรือปัญญาแสวงหาความจริง ความดี และความงาม^๖ นั่นก็คือ หน้าที่ของชาวพุทธที่ดี ถือว่า ความดีสูงสุดหรืออุดมคติทางศีลธรรมนั้นคือเอกภาพแห่งความสุข ความสมบูรณ์ ความรู้แจ้ง เสรีภาพ สิ่งเหล่านี้เองที่รวมกันเป็นหนึ่ง และถือว่า ความดีสูงสุด ก็คือ สิ่งที่รวมไว้ซึ่งความสุขสุดยอด ความสมบูรณ์ ทางศีลธรรม ความรู้แจ้ง ล้วนสุด และความเป็นอิสระอย่างสมบูรณ์นั่นเอง นี่เองที่เป็นเป้าหมายของชีวิต^๗

ดังนั้นหน้าที่ของชาวพุทธที่ดีตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้เขียนหมายเอาความดีและความชั่วของมนุษย์ และมนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาจิตใจไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ด้วยความเพียรของตน ที่มีจุดมุ่งเป้าหมายสูงสุด (นิพพาน) ตามหลักคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา เพราะคุณธรรมกับหน้าที่ของชาวพุทธที่ดีจะต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ไม่ได้ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ว่า ความดีและความชั่วของมนุษย์อย่างตรงไปตรงมา ซึ่งคำสั่งสอนต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าได้สะท้อนให้เห็นระบบคุณธรรมและจริยธรรมของพระพุทธศาสนา ซึ่งนักปราชญ์แต่ละท่านใช้วิธีตีความจากคำสั่งสอนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ดังนั้นจึงอาจมีผู้ตีความจากพระพุทธพจน์ที่แตกต่างกันไป แต่พื้นฐานและหน้าที่ของชาวพุทธที่ดีของผู้กระทำเป็นองค์ประกอบหลักในการตัดสินความดี-ชั่วของมนุษย์ ซึ่งเป็นเกณฑ์ตัดสินความดี-ชั่ว-ถูก-ผิด ที่เป็นค่าทางศีลธรรมได้ คือ “เจตนา” ถ้าการกระทำใดเกิดจากเจตนาดีในรูปลักษณะของการกระทำตามหน้าที่ โดยไม่คำนึงถึงตัวบุคคล เพราะถือว่าหน้าที่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในเรื่องของจริยธรรม ตลอดจนการกระทำตามเหตุผลหรือหลักการ โดยไม่คำนึงผลในกรณีที่ไม่แน่ใจว่าทำผิดหรือถูก “จงทำตามหลักซึ่งท่านปรารถนาได้ที่จะให้หลักนั้นเป็นหลักสากล” นั่นเอง

หน้าที่ของชาวพุทธที่ดีตามแนวคิดทางศาสนาคืออะไร

หน้าที่ของชาวพุทธที่ดีตามแนวคิดทางศาสนาคืออะไร ที่เกี่ยวกับคุณค่าหรือคุณสมบัติที่เป็นเอกภาพเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ว่าเรื่องของความดี ต่อตนเองและผู้อื่น ที่ทำให้ผู้อื่นไม่เดือดร้อน และเป็นประโยชน์แก่กุลให้กับสังคม ดังนี้

1. หน้าที่ที่ดีในทัศนะศาสนา

พระพุทธศาสนาให้ความเห็นว่า การกระทำที่ถือว่า “ดีหรือชั่ว” นั้น ต้องเป็นการกระทำที่มีความตั้งใจ หรือมีเจตนา การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา เรียกว่า “กรรม” ดังพระพุทธพจน์ว่า “เรา

^๖ ดร. ไพฑูรย์ พัฒน์ใหญ่ยิ่ง และคณะ. **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๑), หน้า ๓๒.

^๗ ผศ. สุเชาวน์ พลอยชุม, **จริยศาสตร์แนวพุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร: มหามงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒.

กล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลที่ตั้งใจแล้วหรือคิดแล้ว ย่อมกระทำทางกาย วาจา และใจ” การกระทำที่ปราศจากเจตนาไม่จัดว่าเป็นการกระทำดีหรือชั่วแต่อย่างใด การกระทำที่ดี นั่นคือ การกระทำที่เกิดจากเจตนาดีที่ประกอบด้วยกุศลมูลหรือรากเหง้าแห่งความดี ได้แก่ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลงผิด จากธรรมชาติของธรรมชาติส่วนการกระทำชั่วก็เกิดจากเจตนาชั่วที่ประกอบด้วยอกุศลมูลซึ่งเป็นรากเหง้าแห่งความชั่ว ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลงผิดจากธรรมชาติของธรรมชาติ สำหรับศาสนาคริสต์ ถือว่า เจตนาเป็นหลักในการตัดสินการกระทำของมนุษย์เช่นเดียวกันกับพระพุทธศาสนา นั่นคือ ศาสนาคริสต์ ไม่ได้มองแต่เพียงการกระทำภายนอกเท่านั้น มองถึงการกระทำทางด้านจิตใจ ของผู้กระทำว่า จริงใจหรือไม่ การกระทำบาปภายนอกเกิดจากจิตใจที่เป็นบาปภายใน ศาสดาของศาสนาคริสต์ตรัสว่า “ต้นไม้ดีจะเกิดผลดีไม่ได้” หรือต้นไม้ชั่วจะเกิดผลดีไม่ได้ และ ส่วนศาสนาอิสลามให้ความเห็นว่า การกระทำที่มีความจงใจ ถือว่าเป็นพื้นฐานของการกระทำของมนุษย์ ที่เชื่อมโยงไปถึงการตอบแทนผลการกระทำในโลกหน้าผลของการกระทำของมนุษย์จะเป็นไปอย่างไรขึ้นอยู่กับเจตนาของเขา การกระทำที่ดีจัดว่าเป็นการกระทำที่เขาได้กระทำตามบัญญัติในคัมภีร์ ซึ่งถือว่าเป็นโอกาสของพระเจ้าด้วยใจอันบริสุทธิ์ แต่ถ้าการกระทำเพื่อหวังผลอย่างอื่น เช่น การกระทำเพื่ออวดโอ้ กระทำเพื่อชื่อเสียงของตนเองไม่จัดว่าเป็นการกระทำที่ดี เพราะการกระทำไม่มีความบริสุทธิ์ใจ ดังท่านนบีมุฮัมมัด ได้กล่าวไว้จาก “แท้จริงการกระทำทั้งหลายขึ้นอยู่กับเจตนาและแท้จริงบุคคลย่อมได้รับผลตามที่เขาเจตนา”^๘ จะเห็นได้ว่า คนที่เคารพกฎศีลธรรมและประเพณีอย่างสม่ำเสมอ พร้อมกับประพฤติปฏิบัติตามคุณธรรมดังกล่าวมา นับว่าเป็นการยากที่จะเรียกว่า คนดีหรือคนนั้นชั่ว เพราะว่าคนดีบางครั้งก็มีการหลงผิด การกระทำความชั่วลงไปได้เหมือนกัน ส่วนบางครั้งคนชั่วก็อาจกลับกลายเป็นคนดีขึ้นมาได้ในเมื่อเขามีมโนธรรม เพราะฉะนั้น คนที่มีคุณธรรมและศีลธรรม โดยทั่วไปแล้วอาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับนิสัยของแต่ละคนที่ชอบแสวงหาจุดหมายที่จะบรรลุได้ด้วยความจริง

2. หน้าที่ที่ดีเชิงจิตวิสัย

นักจิตวิทยาทั่วไปได้ให้คำอธิบายว่า “หน้าที่ของชาวพุทธที่ดีเชิงจิตวิสัย” หมายถึง ความดีที่มีอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคล ได้แก่ ความซื่อสัตย์ สุจริต ความเมตตา กรุณา ความยุติธรรม ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น ความดีเชิงจิตวิสัยนี้จะต้องมีการแสดงออกมาในลักษณะที่พึงปรารถนา ก่อให้เกิดทั้งประโยชน์ทั้งส่วนตัวและสังคม และเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป เนื่องจากการกระทำต่าง ๆ ของบุคคลไม่อาจพิจารณาตัดสินในทางศีลธรรมในทุกกรณีไป เช่น การกระทำของเด็กที่ไร้เดียงสา คนบ้า คนเสียสติ เป็นต้น การพิจารณาตัดสินในทางศีลธรรมจึงจำเป็นต้องถึงความพร้อมหรือสภาพของจิตใจของผู้กระทำในขณะนั้นด้วยซึ่งมีประเด็นที่ควรพิจารณา คือ (1) เจตนา (Will) คือ การกระทำโดยเจตนา และเจตนาในที่นี้เกิดจากความต้องการความอยากและความปรารถนา

^๘ ผศ. ชำนาญ พาสี. **จริยศาสตร์ เอกสารคำสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณบรณคาร, ๒๕๔๓), หน้า ๑๖-๑๗.

(2) แรงจูงใจ (Motive) ได้แก่ สิ่งจูงใจ ใ้บุคคลกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มิลล์ กล่าวว่า แรงจูงใจคือความรู้สึกที่ทำให้บุคคลลงใจทำ แมคแคนซี กล่าวว่า แรงจูงใจในการกระทำหน้าที่ที่แท้จริงก็คือความรู้เห็นในจุดมุ่งหมายหรือความคิด เกี่ยวกับจุดหมายที่ชัดเจน กรีน กล่าวว่า แรงจูงใจ คือ จุดมุ่งหมายซึ่งชักจูงไปสู่การกระทำที่แท้จริง (3) นิสัย (Habit) ได้แก่ ผลของการกระทำซ้ำ ๆ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ด้วยความสมัครใจหรือตั้งใจ เมื่อการกระทำใดกลายเป็นนิสัยแล้ว ก็เป็นการกระทำโดยไม่ต้องพยายามหรือตั้งใจ (4) อุปนิสัย (Character) ได้แก่ ความโน้มเอียงถาวรของจิตใจ เป็นผลสืบเนื่องมาจากนิสัย และแรงจูงใจอันมีมาอยู่ก่อน (5) สถานการณ์ (Circumstances) ได้แก่ เหตุการณ์หรือสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีอิทธิพลต่อการกระทำของมนุษย์ ซึ่งอาจเป็นบุคคล สังคม และเหตุการณ์ทางธรรมชาติเป็นต้น⁹

3. หน้าที่ที่ดีเชิงวัตถุวิสัย

หน้าที่ของชาวพุทธที่ดีเชิงวัตถุวิสัย หมายถึง ความดีที่อาศัยวัตถุที่เกิดขึ้นหรือมาจากวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย 4 มีอาหารที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรคเป็นต้น สิ่งเหล่านี้สามารถที่จะอำนวยความสะดวก ให้แก่มนุษย์ชาติได้ และความดีเชิงวัตถุวิสัยนี้ หมายถึง ความดีที่มีอยู่ในฐานะ เป็นสิ่งที่เรารับรู้และเข้าใจได้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม และต้องพบปะสังสรรค์ที่เกี่ยวข้องกันในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในสิ่งต่างๆพอสมควร เพื่อจะได้สัมผัสกับความสุขที่เกิดขึ้นจากสิ่งเหล่านี้ และก็ควรแสวงหาความสุขความพอใจในสิ่งต่าง ๆ ในขอบเขตอันพอเหมาะพอควร ทั้งนี้ เพื่อชีวิตจะได้อยู่อย่างสมบูรณ์ อนึ่งความเป็นผู้มีสุขภาพพลานามัยดีก็จัดเป็นความดีวัตถุวิสัยด้วยเช่นกัน เพราะการมีสุขภาพพลานามัยดีนั้น มีส่วนช่วยให้เกิดความดีในเชิงจิตวิสัย¹⁰

4. หน้าที่ที่ดีของปัจเจกชน¹¹

หน้าที่ของชาวพุทธที่ดีของปัจเจกชน หมายถึง ความดีอันเป็นส่วนบุคคลที่มนุษย์คนหนึ่งตัดสินใจกระทำด้วยความรู้สึกว่าเป็นความดีที่ตนควรกระทำ เช่น การช่วยทำธุระกิจการงานบิดามารดา การศึกษาเล่าเรียน การประกอบอาชีพ การปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมืองเป็นต้น และผลของการทำความดีนั้นก็ปรากฏแก่ผู้กระทำนั้น การทำความดีของปัจเจกชนในลักษณะทางศีลธรรมเรียกว่า การกระทำตามหน้าที่เพราะมนุษย์แต่ละคนมีหน้าที่ที่จะต้องกระทำด้วยกันทั้งนั้น การกระทำหน้าที่ทุกอย่างให้สมบูรณ์หรือดีเป็นเรื่องยากมากมนุษย์ที่ดีที่สุดและหาได้ยาก ก็คือ มนุษย์ที่ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ที่สุดนั่นเอง เมื่อพิจารณาตามหลักศีลธรรมแล้ว คนทั่วไปโดยส่วนมากมักจะมีข้อบกพร่องที่ปรากฏอยู่ 2 ประการ ได้แก่ (1) ทำงานเกินหน้าที่ของตนไป และ (2) ทำงานตามหน้าที่ของตนไม่สมบูรณ์ จะเห็นได้ว่า คนที่ทำงานเกินหน้าที่ของตนไป มักจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับหน้าที่การงานของคนอื่นเสมอ โดยไม่มีเหตุผลอันควรจนเป็นที่เปื้อนนายซึ่งซึ่งผู้เกี่ยวข้องทั่วไปที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะบุคคลเช่นนั้น มัก

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

ใหญ่ไม่สูงจนมากเกินไป สำคัญตนผิด คิดว่าใครมีความสามารถเท่ากับตน งานทุกอย่างตนต้องเข้าไปเกี่ยวข้องจึงจะสำเร็จลงได้ชอบเข้าไปก้าวก่ายหน้าที่การงานที่มีใช้ของตน คนลักษณะเช่นนี้อยู่ที่ใด ทำงานที่ใด ก็จะเป็นที่เบื่อหน่ายของเพื่อนร่วมงาน ในที่สุดไม่มีใครอยากเข้าใกล้ ส่วนคนที่ทำงานตามหน้าที่ของตนไม่สมบูรณ์นั้นเป็นเหตุให้กิจการในหน้าที่ของตนเสียไป เมื่อหน้าที่เสียไป ก็พลอยเสื่อมเสียความนิยมไปด้วย การเสื่อมเสียความนิยมทำให้ไม่มีเกียรติ เมื่อไม่มีเกียรติก็ทำให้น้อยเนื้อต่ำใจและไม่มี ความหมายสังคม สาเหตุที่ทำให้บุคคลทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์ พอสรุปได้ดังนี้ คือ (1) มีการกิจมากจนเกินไป หรือก้าวก่ายหน้าที่การงานของคนอื่นจนเกินไป (2) มีความเกียจคร้านหรือสภาพแวดล้อมไม่อำนวย คือ ไม่มีโอกาสแสดงความสามารถในหน้าที่ของตน เพราะถูกผู้มีอำนาจกีดกันได้เป็นต้น และ (3) สุขภาพพลานามัยทางร่างกายและจิตไม่เป็นปกติ จะเห็นได้ว่า หน้าที่ที่ดีของปัจเจกชนจะบรรลุจุดมุ่งหมายได้ จะต้องปฏิบัติตามหน้าที่ให้ดีที่สุด เพื่อการรู้แจ้งในหน้าที่การงานนั่นเอง

5. หน้าที่ที่ดีของสังคม¹²

หน้าที่ของชาวพุทธที่ดีของสังคม หมายถึง ความดีที่กลุ่มชนกระทำด้วยความรู้สึกสำนึกว่าเป็นความดีที่ควรกระทำร่วมกัน ซึ่งแสดงให้เห็นความมกัติ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยถือหลักว่าการกระทำใด ๆ ที่อำนวยผลเป็นประโยชน์สุขมากแก่ความในสังคม การกระทำนั้นเชื่อได้ว่า ดี ถูก อันยึดถือประโยชน์สุขจำนวนมากที่สุดของคนในสังคม เป็นหลักสำคัญในการตัดสินใจตัดสินดี ถูก ดังนั้นตามหลักนี้ความสุจริตจึงหมายถึงความสุจริตของส่วนรวมหรือของสังคม เช่น กลุ่มนักเรียน กลุ่มนักศึกษา ร่วมมือร่วมใจกันเสียสละสิ่งของต่าง ๆ ช่วยเหลือภัยพิบัติต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ผลของการทำความดีเช่นนี้ ย่อมเกิดขึ้นแก่กลุ่มผู้กระทำ ซึ่งเป็นการสร้างชื่อเสียงให้แก่สถาบันและกลุ่มชนเหล่านั้น

พื้นฐานและหลักปฏิบัติของชาวพุทธที่ดีในระดับของศีล 5

พื้นฐานและหลักปฏิบัติของชาวพุทธที่ดีในระดับของศีล 5¹³ มีองค์ประกอบ ดังนี้

ศีลข้อ 1 เว้นจากปาณาติบาต คือ ไม่ทำลายชีวิตหรือไม่ควรฆ่าสัตว์ โดยประพฤติดหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านชีวิตและร่างกาย สำหรับศีลข้อ 1 แม้ว่าในพระพุทธพจน์จะมุ่งเอาสัตว์ที่เรียกว่ามนุษย์เป็นหลักแต่สัตว์จำพวกดิรัจฉานก็รักชีวิต รักสุขเกลียดทุกข์ เป็นเพื่อนร่วมโลก เกิดแก่ เจ็บ ตาย เหมือนกัน ไม่ควรเบียดเบียนเช่นเดียวกัน ศีลข้อนี้ พระพุทธเจ้าจึงให้แผ่คลุมไปถึงสัตว์จำพวกดิรัจฉานด้วย แต่ยอมรับว่าการฆ่าสัตว์จำพวกดิรัจฉานมีโทษน้อยกว่าการฆ่าสัตว์จำพวกมนุษย์¹⁴ ดังตัวอย่างที่ดีของการสนับสนุนเรื่องนี้ก็คือ การมีช่วงจำพรรษาของภิกษุเป็น

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

¹³ ที. ปา. (ไทย). ๑๑/๒๔๖/๒๔๗., อญ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๒/๒๒๓., ๒๖๔/๓๐๓., อภิ. วิ. (ไทย). ๓๕/๓๖๓/๓๔๔.

¹⁴ พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓/๓๒-๓/๓.

เวลา 3 เดือน ในช่วงฤดูฝน ดังที่ปรากฏในวัฏสัพพนาสิกขัตถะว่า “ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์เจ้าพรรษาแล้วยังเที่ยวจาริกในระหว่างพรรษาคณทั้งหลายจึงพึงโทษ ตีเตียน โพนทะนาเช่นนั้นแหละว่า โฉนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร จึงได้เที่ยวจาริกตลอดฤดูหนาว ฤดูร้อน และฤดูฝนเหยียบย่ำ ดินชาติอันเขียวสด เปียดเบียนอินทรีย์อย่างหนึ่งซึ่งมีชีวะ ยังสัตว์เล็ก ๆ มีจำนวนมากให้ถึงความวอดวายเล่า พระผู้มีพระภาคทรงทำธรรมมิกถาในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้นในเพราะเหตุแรกเกิดนั้นแล้ว รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายภิกษุเจ้าพรรษาไม่อยู่ให้ตลอด 3 เดือนต้นหรือ 3 เดือนหลัง ไม่พึงหลีกเลี่ยงจาริกรูปใด หลีกไปต้องอาบัติทุกกฏ”^{๑๕}

ศีลข้อ 2 เว้นจากอกุศลนาทาน คือ ไม่เอาของที่เขามิได้ให้ หรือไม่ควรลักขโมย โดยประพฤติกิริยาหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์ การลักขโมยเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากเจตนาอกุศลมูลเข้าครอบงำ คือ บุคคลนั้นมีโมหะเป็นพื้นฐานจึงมีความโลภในสิ่งของที่ไม่ใช่ของของตน จึงไปชิงของของผู้อื่นโดยไม่ให้เจ้าของรับรู้ การลักขโมยจึงอาจเกิดจากคนที่มึนเมาไม่พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ อยากให้ตัวเองมีฐานะความเป็นอยู่เท่าเทียมผู้อื่นหรือให้สูงกว่าผู้อื่น ความคิดเช่นนี้ ไม่ถือว่าเป็นสิ่งผิดกฎหมาย แต่ถ้าบุคคลนั้นเกิดไปลักขโมยของของผู้อื่น การกระทำเช่นนี้จะถือว่าเป็นผิดกฎหมายและผิดศีลข้อ 2 พระพุทธพจน์ที่ชี้ให้เห็นว่า การลักขโมยเป็นการกระทำที่ไม่ควรกระทำ คือ “ถ้าใครจะถือเอาสิ่งของที่เรามิได้ให้ด้วยอาการขโมยก็จะเป็นที่ขึ้นชอบที่พอใจแก่เรา ก็ถ้าเราจะถือเอาของที่ผู้อื่นมิได้ให้ด้วยอาการขโมยก็จะเป็นข้อที่ขึ้นชอบที่พอใจแก่คนอื่นเหมือนกัน”^{๑๖} จะเห็นได้ว่า การลักขโมย ถือเป็นการผิดที่ปรากฏชัดอยู่ในตัวเองแล้ว สามารถเปรียบเทียบได้ง่าย ๆ โดยใช้ตัวเราเอง เมื่อเราหวงแหนในทรัพย์สินของเรา ก็ไม่อยากจะให้ใครเอาของของเราไป เช่นเดียวกับผู้อื่นที่เขาถือหวงแหนในทรัพย์สินของเขา เราจึงไม่ควรลักขโมยในทรัพย์สินของเขา ถ้าแต่ละคนตระหนักในความจริงข้อนี้ การลักขโมยก็จะไม่เกิดขึ้น เมื่อใช้เกณฑ์ตัดสินความดีวิเคราะห์การลักขโมย เกณฑ์ตัดสินความดีจะชี้ให้เห็นว่า การลักขโมยย่อมเกิดจากเจตนาอกุศลมูล คือ โมหะเป็นพื้นฐาน และโลภะ หรือโทสะตามมา การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูลเป็นพื้นฐานตัดสินโดยเกณฑ์หลักถือว่าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ดี เมื่อลงมือทำแล้วก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่นและแน่นอนคือถือเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย และผิดศีล การขโมยย่อมก่อให้เกิดทั้งโทษและความทุกข์แก่ตนเองในแง่ของผล การกระทำที่เกิดขึ้นทันทีทันใดและผลกรรมที่ตามมา และก่อให้เกิดความลำบากหรือความสูญเสียแก่ผู้อื่น เป็นการกระทำที่วิญญูชนดีเถียงซึ่งเมื่อใช้เกณฑ์รองตัดสินผลของการกระทำเหล่านี้จะชี้ให้เห็นว่าการกระทำนั้นเป็นอกุศลกรรมอย่างสมบูรณ์ดังนั้นการรักษาศีลข้อ 2 โดยการไม่ละเมิดในกรรมสิทธิ์ของผู้อื่นจึงเป็นการกระทำที่ดี พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลมีการให้ทาน เคารพในสิทธิของผู้อื่น และประกอบอาชีพสุจริต ชีวิตของบุคคลนั้นย่อมมีความ

^{๑๕} วิ. มหา. (ไทย) ๔/๒๐๓/๒๖๔.

^{๑๖} ส. ม. (ไทย) ๑๙/๑๔๕๔-๑๔๖๕/๔๔๒-๔๔๕.

สงบสุข การดำรงชีพอย่างสุจริตย่อมทำให้ชีวิตของบุคคลนั้นเจริญก้าวหน้า ประสบความสำเร็จในชีวิต และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนรอบข้างและทำให้สังคมอยู่กันอย่างสงบสุขไม่ต้องระวังโจรผู้ร้ายชีวิตของคนในสังคมสามารถพัฒนาความเป็นอยู่ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจให้สูงขึ้นไปได้

ศีลข้อ 3 เว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร คือ ไม่ประพฤติดิในกามทั้งหลาย โดยประพฤดิหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่รักหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน จะเห็นได้ว่า สังคมจะสงบสุขได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกในสังคมนั้นเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน ไม่มีการก้าวล่วงสิทธิของผู้อื่นทั้งทางกายและทางวาจา ทั้งที่เป็นสิ่งของและที่เป็นบุคคลที่เขารักหวงแหน แต่ถ้าสังคมใดมีบุคคลที่ไม่เคารพสิทธิของผู้อื่นไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย จาริตประเพณี และศีลธรรม บุคคลนั้นจะทำให้สังคมเกิดความยุ่งเหยิง ตัวอย่างเช่น สามีที่มีภรรยาน้อยหรือที่เป็นชู้กับสามีภรรยาของผู้อื่นหรือทำการข่มขืนแก่บุคคลที่ไม่ยินยอมพร้อมใจ การประพฤติดิในกามย่อมก่อให้เกิดความเคียดแค้นฆ่ากันตาย และทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับความเดือดร้อนทางใจทำให้ครอบครัวอยู่กันอย่างไม่สงบสุข การประพฤติดิในกามอาจจะเกิดจากความพอใจของคน 2 คน แต่การกระทำเช่นนี้ก่อให้เกิดการกระทบกระเทือนแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง การไม่รู้จักระงับกิเลสตัณหาทำตามความพอใจส่วนตัวโดยไม่คำนึงถึงความผิดชอบชั่วดี ทำให้สังคมปั่นป่วนซึ่งเริ่มจากสังคมเล็ก ๆ คือ ครอบครัว ถ้าบุคคลใดประสบกับความล้มเหลวในชีวิตครอบครัว ถ้าเขาไม่เข้มแข็งพอ ความผิดหวังอาจทำให้ชีวิตของเขาประสบกับความล้มเหลว ทำสิ่งที่นอกกรอบนอกทางโดยเฉพาะผู้ที่ยังเยาว์ต่อโลก การประพฤติดิในกามเกิดจากความหลงเข้าครอบงำขาดความยั้งคิดไม่มีสติที่จะยับยั้งกิเลสตัณหาของตนเอง เราจะเห็นว่าการกระทำเช่นนี้ ไม่สามารถเปิดเผยได้ต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ เพราะผู้กระทำรู้ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรให้ผู้อื่นรับรู้ โดยเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องกัยชีวิตของตน การล่วงละเมิดศีลข้อนี้ เกิดจากโมหะเข้าครอบงำ และโง่เง่าก็ตามมา โดยเกณฑ์หลักจะถือว่าการกระทำนี้เป็นอกุศลกรรมและเมื่อกระทำไปแล้วสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้อง บัณฑิตย่อมติเตียน และก่อให้เกิดโทษ เกิดทุกข์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ตัดสินโดยเกณฑ์รอง ถือว่า การกระทำนี้เป็นอกุศลกรรมอย่างสมบูรณ์ พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า “บุคคลที่ฉลาดควรหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่บริสุทธิ์เพราะมันเป็นกับดักที่จะเกิดเพลิงไหม้ ส่วนคนที่ไม่สามารถครองตัวเป็นคนโสดได้อย่างน้อยที่สุดก็ไม่ควรละเมิดกรรมสิทธิ์ในภรรยาคนอื่น”^{๑๗}

ศีลข้อ 4 เว้นจากมุสาวาท คือ ไม่พูดเท็จ หรือไม่ควรกล่าวเท็จ โดยประพฤดิหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จ โกหกหลอกลวง ตัดรอนผลประโยชน์ หรือแกล้งทำลายผู้อื่นด้วยถ้อยคำไม่จริง จะเห็นได้ว่า ในชีวิตประจำวันของเรา ถ้าเราสามารถรักษาศีล 5 ได้ทุกข้อเราจะมีชีวิตอย่างสงบสุขไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน บางคนสามารถรักษาศีลได้ทุกข้อโดยถือเป็นเรื่องง่ายตาย ขณะที่บางคนจะรักษาได้บางข้อ โดยไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ไม่ประพฤติดิในกาม แต่ไม่สามารถละเว้นจากการพูดเท็จได้ ในวันหนึ่งๆต้องมีการกล่าวเท็จอยู่เสมอ บางคนอาจเห็นว่าเป็นการ

^{๑๗} H. Saddhatissa, **Buddhist ethics**, (London: George Allen & Unwind LTD., ๑๙๗๐), p. ๘๗.

ลวงละเมิดศีลที่มีความผิดไม่รุนแรง ไม่ได้ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเดือดร้อนมาก บังคนอาจจะคิดว่า ถ้ารู้ความจริงเขาอาจจะเดือดร้อนมากกว่า จึงจำเป็นต้องกล่าวเท็จออกไป แต่แล้ววันจึงมีการพูดเท็จจนในที่สุดติดเป็นนิสัย ไม่ว่าจะกล่าวอะไรก็ขอให้ได้เสริมแต่ง หรือบิดเบือนไปจากความจริง แต่เมื่อความจริงถูกเปิดเผยออกมาคนที่กล่าวเท็จจะไม่ได้ได้รับความไว้วางใจจากเพื่อน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องต่างไม่ให้ความเชื่อถือ ทำให้ชื่อเสียงไม่ดี ชีวิตการทำงานไม่รุ่งโรจน์ เมื่อใช้เกณฑ์ตัดสินความดีวิเคราะห์จะชี้ให้เห็นว่าการพูดเท็จ ก็คือ การพูดที่ไม่ตรงกับความจริง เพราะผู้พูดมีเจตนาที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โมหะ โลภะ โสสะ จึงปล่อยยวาทที่รู้อยู่ว่าไม่จริงออกมา ตัดสินโดยเกณฑ์หลักของเกณฑ์ตัดสินความดีการกระทำนี้จึงเป็นอกุศล และเมื่อกระทำไปแล้ว เป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองในแง่ขาดความน่าเชื่อถือจากบุคคลอื่นและก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น คือ ทำให้เขาเสียผลประโยชน์ ฯลฯ การพูดเท็จเป็นการกระทำที่บัณฑิตยอมติเตียนและก่อให้เกิดโทษและเกิดทุกข์ ผลของการกระทำเหล่านี้เป็นการชี้ให้เห็นว่าการพูดเท็จเป็นอกุศลกรรมอย่างสมบูรณ์ เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธศาสนาชี้ให้เห็นว่าการพูดความจริงเป็นการกระทำที่ดีเพราะไม่ได้เกิดจากเจตนาอกุศลมูล ความจริงเป็นอย่างไรก็พูดไปตามที่เป็นจริง เมื่อบุคคลมีความบริสุทธิ์ใจ ตรงไปตรงมา ชีวิตเขาจะเจริญก้าวหน้า มีคนให้ความเชื่อถือ และเขาจะประสบความสำเร็จในชีวิต

ศีลข้อ 5 เว้นจากของเมา คือ ไม่ควรดื่มน้ำเมา หรือเว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ โดยประพฤติดังนี้หรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาทพลั้งพลาดมัวเมาเนื่องจากการใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ เพราะว่าสิ่งเสพติดมีความหมายไม่ได้อยู่ในตัวเองอยู่แล้ว คือ เมื่อเสพมาก ๆ จะทำให้ผู้ที่เสพเลิกลายและการเสพแต่ละครั้งถ้าผู้เสพไม่รู้จักระบาย การเสพจะทำให้ฤทธิ์ของสิ่งเสพติดทำลายสติสัมปชัญญะของเขา เขาไม่สามารถควบคุมการกระทำของตัวเองได้ ฤทธิ์ของสิ่งเสพติดทำให้พฤติกรรมของคนหนึ่งกลายเป็นอีกคนหนึ่ง บางคนจะปล่อยนิสัยเดิมของตัวเองออกมาซึ่งส่วนใหญ่มักก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น การดื่มสุราเกิดจากเจตนาอกุศล คือ คนดื่มมีอวิชชามีความหลงหรือโมหะเข้าครอบงำตัดสินโดยเกณฑ์หลักถือว่าเป็นอกุศลกรรม การเสพ สิ่งเสพติดเมื่อกระทำไปแล้วผลของมันสามารถทำให้บุคคลลวงละเมิดศีลทั้ง 4 ข้อได้ ดังนั้นพระพุทธเจ้าถือให้การละเว้นสิ่งเสพติดเป็นศีลข้อสุดท้ายรวบยอดของศีล 5 ถ้าดื่มให้มากจนควบคุมสติไม่ได้อาจจะมีกายกรรมและวจีกรรมที่ก่อให้เกิดโทษเสี่ยงต่อการทำความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งเป็นการกระทำที่บัณฑิตติเตียน และการเสพมาก ๆ ก่อให้เกิดโทษทั้งแก่ร่างกายและสติปัญญา เป็นการใช้จ่ายที่สิ้นเปลืองเพราะต้องซื้อหาด้วยราคาแพง ผลของการเสพที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนถือว่า การเสพสุราเป็นอกุศลกรรมอย่างสมบูรณ์ สิ่งเสพติดบางประเภทก็เป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย ศีลทั้ง 5 ข้อนี้ ซึ่งเป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับความประพฤติของคน เพื่อที่จะได้อยู่ด้วยกันเป็นปกติสุขและเป็นระเบียบเรียบร้อย เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม คือ ต้องอยู่รวมกันเป็นหมู่จะอยู่ตามกำลังไม่ได้ โดยเหตุที่แต่ละคนมีอัธยาศัยต่างกันกำลังไม่เท่ากัน ผู้ที่มีอัธยาศัยหยาบและมีกำลังมากข่มเหงผู้อื่น คนสุภาพและมีกำลังน้อยก็อยู่ไม่เป็นสุข แม้ทางบ้านเมืองจะมีกฎหมายบังคับใช้ห้ามปรามไม่ให้คนประพฤติดังนี้ในทางที่ผิด และวางโทษแก่ผู้ลวงละเมิดไว้ด้วย ตรงข้าม

กับกฎหมาย ผู้ใดฝ่าฝืนกฎหมายอยู่เสมอคิดว่ากฎหมายทำอะไรเขาไม่ได้ เพราะเขามีปัญญาพอที่จะหาทางเลี่ยงกฎหมายได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ กฎหมายก็ไร้ความหมาย ศาสนาทั้งหลายมักจะบัญญัติศีลของตนขึ้นมา เพื่อให้คนมีความประพฤติดีประพฤติชอบทางด้านกาย วาจา และใจ อย่างที่พระพุทธศาสนาบัญญัติศีล 5 ไว้ เพื่อสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ศีลเป็นข้อบัญญัติที่จำเป็นทางด้านมนุษยธรรมโดยแท้ ชื่อว่าที่เป็นมนุษย์ที่แท้ ที่ผิดไปจากสัตว์เดรัจฉานก็ตามที่ต้องมีศีล จึงเชื่อวามนุษยธรรม คือ ธรรมที่จำเป็นสำหรับมนุษย์

โดยพื้นฐานการล่องละเมิดทางศีลที่ไม่ดีมาจาก เจตนาที่เป็นอกุศล 3 ประการ ประกอบด้วย อโลภะ อโทสะ อโมหะ และที่เป็นอกุศล 3 ประการ ประกอบด้วย โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งอกุศลทั้ง 3 นี้ เริ่มต้นจากการที่มีอวิชชาหรือมีโมหะก่อนแล้ว โลภะ และโทสะก็ตาม ดังพระพุทธพจน์กล่าวไว้ว่า “ปาณาติบาตมีมูล 2 ด้วยสามารถแห่งโทสะ และโมหะ อทินนาทานและมุสาวาทมีมูล 2 ด้วยอำนาจแห่งโทสะและโมหะ หรือด้วยอำนาจแห่ง โลภะ และโมหะ มิจฉาจารและสุราปานมีมูล 2 ด้วย สามารถแห่ง โลภะและโมหะ”^{๑๘}จากพระพุทธพจน์นี้ ชี้ให้เห็นว่า การล่องละเมิดศีล 5 ล้วนเกิดจากเจตนาอกุศลมูลเป็นพื้นฐาน ตามเกณฑ์การตัดสินความดีของพระพุทธศาสนา การกระทำใดที่เกิดจากเจตนาอกุศลมูลถือว่า การกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ดี ส่วนการกระทำที่เกิดจากเจตนาอกุศลมูลถือว่าเป็นการกระทำที่ดี เจตนาอกุศลมูลและอกุศลมูลเป็นเกณฑ์หลักในการแบ่งแยกการกระทำดี และการกระทำที่ไม่ดี ถ้าเป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาดีและผลของการกระทำดีก็ถือว่าการกระทำนั้นมีค่าทางจริยธรรมสมบูรณ์ ดังที่พระอริยะท่านสอนว่า ผู้รักษาศีล 5 ได้ชื่อว่าเป็นผู้ให้ทานแบบหนึ่ง เป็นทานพิเศษเรียกว่า “อภัยทาน” ซึ่งนับเป็นมหาทานล้ำเลิศกว่าทานทั้งปวง มีผลานิสงส์^{๑๙}มากกว่าการให้ทานด้วยวัตถุสิ่งของทั่วไป เช่น การให้ที่ดินก็ดี ให้เงินให้ทองก็ดี^{๒๐} ผู้มีศีลก็เหมือนกับผู้ที่ไม่ประพฤติผิดกฎหมายของบ้านเมือง คือ จะมีความมั่นใจ หน้าที่จะยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ เพราะไม่ต้องเกรงกลัวว่าใครจะจับผิดหรือตำหนิติเตียน ใครรู้จัก ก็ยากคบค้าสมาคมด้วย แม้แต่ผู้ที่ไม่มีความดี ก็ยังไม่อยากให้ใครมาประพฤติชั่วต่อตน เช่น ไม่อยากให้ใครมาทำร้ายตน ไม่อยากให้ใครมาลักขโมยของของตน ไม่อยากให้ใครมาประพฤติผิดในสามิภรรยาตน ไม่อยากให้ใครมาโกหกตน เมื่อเป็นเช่นนี้ ทุกคนจึงควรจะต้องอยู่ในศีล คนเราจะมีคติชีวิตที่ดีก็เพราะศีล จะมีโภคสมบัติก็เพราะศีล จะถึงคราวดับทุกข์ดับร้อนใจได้ ก็เพราะศีลนี้นั่นเอง^{๒๑}

^{๑๘} ชู. อติ. (ไทย). ๑/๒๕ /๔๕๔.

^{๑๙} อานิสงส์ แปลว่า ผลแห่งความดี, ผลแห่งบุญกุศล, ประโยชน์, ผลดี

^{๒๐} ธนิต อยู่โพธิ์, อานิสงส์ศีล ๕, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดคิวดพร, ๒๕๒๙), หน้า ๖๖.

^{๒๑} จำรงค์ ทองประเสริฐ, หลักการเอาชนะอุปสรรค, (กรุงเทพมหานคร : WISDOM, นนทบุรี, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓-๑๕.

เกณฑ์ตัดสินขั้นพื้นฐานและหลักปฏิบัติของชาวพุทธที่ดีในระดับของศีล 5

เกณฑ์ตัดสินขั้นพื้นฐานและหลักปฏิบัติของชาวพุทธที่ดีในระดับของศีล 5 ได้แก่ (1) พิจารณาว่าพฤติกรรมนั้น ๆ มีคุณและโทษต่อชีวิตอย่างไร หรือมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร คือ เป็นสภาวะที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ เอื้อหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลธรรมหรืออกุศลธรรมทั้งหลายขึ้นลดถอยหรือเจริญงอกงาม ช่วยสร้างเสริมบุคลิกภาพที่ดีงามหรือไม่ (2) พิจารณาว่าพฤติกรรมนั้น ๆ มีคุณหรือโทษต่อสังคมอย่างไร คือ เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยความสะดวกสุขที่แท้จริงแก่ตน (3) พิจารณาว่าเป็นคุณหรือโทษต่อสังคมอย่างไร คือ เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ ทำให้ผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยความสะดวกสุขแก่ผู้อื่น และแก่ส่วนรวมหรือไม่ (4) พิจารณาด้วยมโนธรรม หรือโดยสำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือ พิจารณาเห็นความรู้สึกลึกซึ้งของชีวิตของตนเองว่า การนั้นเมื่อทำแล้ว ตนเองดีเสียหรือกล่าวโทษตนเองได้หรือไม่ (5) พิจารณาจากมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย เป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญตรวจสอบกลั่นกรองของวิญญูทั้งหลาย ตามกาลสมัยที่จะมีให้ถือกันโดยมโนกายหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อน ตลอดจนการใคร่ครวญแล้วยอมรับหรือไม่ยอมรับของวิญญูชนเหล่านั้นในแต่ละกรณี

จะเห็นว่าเกณฑ์ตัดสินขั้นพื้นฐานและหลักปฏิบัติของชาวพุทธที่ดีนั้น ซึ่งเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีของพระพุทธศาสนาที่มีความหลากหลายตามแต่กรณีที่มีสถานการณ์เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นพฤติกรรมทางจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาว่า เป็นกระบวนการต่อเนื่องกันโดยเริ่มตั้งแต่การดำริ คือ การคิดไปจนกระทั่งมีผลสำเร็จจากการกระทำนั้น อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาเห็นว่า ศีล 5 นั้น เป็นการตัดสิน ดี-ชั่ว-ถูก-ผิด-ควร-ไม่ควร ในสังคม นอกจากนี้เมื่อรักษาแล้วนั้นจะรู้ได้จากการล่วงละเมิดของศีลหรือไม่นั้น ดังนั้น ในคัมภีร์มั่งคั่งทิพปนิได้มีองค์ประกอบเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่วไว้ในการกระทำของมนุษย์ไว้แต่ละข้อไว้ ได้แก่ (1) เกณฑ์ตัดสินขั้นพื้นฐานและหลักปฏิบัติของชาวพุทธที่ดีตามหลักปาณาติบาตโดยมีองค์ประกอบ 5 ประการ²² คือ (เกณฑ์ตัดสิน) (1.1) สัตว์นั้นมีชีวิต (1.2) รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต (1.3) มีจิตคิดจะฆ่า (1.4) พยายามฆ่า และ (1.5) สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น นอกจากนี้ ยังมีโทษของการละเมิดในปาณาติบาต 4 ประการ คือ (1) สัตว์นั้นเล็ก มีคุณน้อย ชื่อว่ามีโทษน้อย (2) สัตว์นั้นใหญ่ มีคุณมา ชื่อว่ามีโทษมาก (3) ผู้ฆ่าและผู้ถูกฆ่าเดือดร้อนน้อย ชื่อว่ามีโทษน้อย (4) ผู้ฆ่าและผู้ถูกฆ่าเดือดร้อนมาก ชื่อว่ามีโทษมาก (2) เกณฑ์ตัดสินขั้นพื้นฐานและหลักปฏิบัติของชาวพุทธที่ดีตามหลักโกทินาทานมีองค์ประกอบ 5 ประการ²³ คือ (เกณฑ์ตัดสิน) (2.1) สิ่งของนั้นมีเจ้าของ (2.2) รู้ว่าของนั้นมีเจ้าของ (2.3) มีจิตคิดจะลักขโมยของนั้น และ (2.4) พยายามลักขโมยของนั้น (2.5) ลักขโมยของนั้นมาได้

²² พ. อธิ. อ. (ไทย). ๓/๓/๒๖๑.

²³ พ. อธิ. อ. (ไทย). ๓/๓/๒๖๔.

ด้วยความพยายามนั้น นอกจากนี้ ยังมีโทษของการละเมิดในอาทินาทานมี 4 ประการ คือ (1) ทรัพย์นั้นมีมาก ชื่อว่ามีโทษมาก (2) ทรัพย์นั้นมีน้อย ชื่อว่ามีโทษน้อย (3) ทรัพย์นั้นมีขนาดใหญ่ ชื่อว่ามีโทษมาก และ (4) ทรัพย์นั้นมีขนาดเล็ก ชื่อว่ามีโทษน้อย (3) เกณฑ์ตัดสินขั้นพื้นฐานและหลักปฏิบัติของชาวพุทธที่ดีตามหลักกาเมสุมิจฉาจารย์มโงค์ประกอบ 4 ประการ คือ (เกณฑ์ตัดสิน) (3.1) หญิงหรือชายที่ต้องห้าม (3.2) จิตที่คิดจะร่วมประเวณี (3.3) พยายามร่วมประเวณี และ (3.4) ทำการร่วมประเวณี นอกจากนี้ ยังมีโทษของการละเมิดในกาเมสุมิจฉาจารย์มี 4 ประการ คือ (1) หญิงหรือชายเป็นผู้มีศีล ชื่อว่ามีโทษมาก (2) หญิงหรือชายเป็นผู้ไม่มีศีลชื่อว่ามีโทษน้อย (3) หญิงหรือชายไม่มีฉันทะร่วมกัน ชื่อว่ามีโทษมาก และ (4) หญิงหรือชายมีฉันทะร่วมกัน ชื่อว่ามีโทษน้อย (4) เกณฑ์ตัดสินขั้นพื้นฐานและหลักปฏิบัติของชาวพุทธที่ดีตามหลักมุสาวาทมโงค์ประกอบ 4 ประการ^{๒๔} คือ (เกณฑ์ตัดสิน) (4.1) เรื่องไม่เป็นจริง (4.2) จิตคิดจะพูดเรื่องไม่เป็นจริง (4.3) พยายามพูดเรื่องไม่เป็นจริง (4.4) ผู้ไม่รู้เนื้อความนั้น นอกจากนี้ ยังมีโทษของการละเมิดในมุสาวาทมี 4 ประการ คือ (1) ผู้ถูกหลอกลวงมีศีล ชื่อว่ามีโทษมาก (2) ผู้ถูกหลอกลวงไม่มีศีล ชื่อว่ามีโทษน้อย (3) ผู้ถูกหลอกลวงมีอำนาจมาก ชื่อว่ามีโทษมาก และ (4) ผู้ถูกหลอกลวงมีอำนาจน้อย ชื่อว่ามีโทษน้อย และ (5) เกณฑ์ตัดสินขั้นพื้นฐานและหลักปฏิบัติของชาวพุทธที่ดีตามหลักสุราเมรัยมโงค์ประกอบ 4 ประการ^{๒๕} คือ (เกณฑ์ตัดสิน) (5.1) น้ำที่ดื่มเป็นน้ำเมา (5.2) มีจิตคิดจะดื่ม (5.3) พยายามดื่มอันเกิดแต่จิตนั้น และ (5.4) น้ำเมานั้นล่องพ้นลำคอลงไป นอกจากนี้ ยังมีโทษของการละเมิดในสุราเมรัย 4 ประการ คือ (1) น้ำที่ดื่มเป็นน้ำเมาที่มีดีกรีน้อย ชื่อว่ามีโทษมาก (2) น้ำที่ดื่มเป็นน้ำเมาที่มีดีกรีน้อย ชื่อว่ามีโทษน้อย (3) พยายามดื่มแล้วมีความเสียหายมาก ชื่อว่ามีโทษมาก และ (4) น้ำเมานั้นล่องพ้นลำคอลงไปแล้วมีความเสียหายน้อย ชื่อว่ามีโทษน้อย

ศีลทั้ง 5 ข้อนี้ ถือว่าเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานของเกณฑ์ตัดสินความดี-ชั่ว-ถูก-ผิด เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุข ถ้าทุกคนต่างพากันปฏิบัติตามอยู่ในศีลธรรมโดยทั่วหน้ากันไม่ว่าสังคมไหน ๆ ในโลกนี้ที่อยู่ร่วมกันด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย คนส่วนมากปฏิบัติตามหลักของศีล 5 ได้ โดยเห็นว่า ถ้าเราไม่รักษาศีล 5 ขณะที่คนอื่นไม่ปฏิบัติ เราจะถูกเบียดเบียนอยู่ฝ่ายเดียวจึงหาทางตอบโต้ เช่น ถ้าเขาโกหกเราก็โกหกเขากลับ ทำเช่นนี้เรื่อย ๆ ไป ซึ่งเป็นการฝ่าฝืนศีลธรรม ก็จะไม่ก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมได้ ดังนั้นเราควรตระหนักในเรื่องของศีลให้มาก และลงมือปฏิบัติตามหลักศีล 5 ที่ตัวเองก่อน และสอนให้ผู้อื่นกระทำตามเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นปฏิบัติตามด้วยกฎเกณฑ์ของสังคมได้ พอจะสรุปได้ว่า ตามหลักเกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยธรรม คือ หลักสำหรับพิจารณาตัดสินว่าอะไรผิด อะไรถูก อะไรสมควร อะไรไม่สมควร หลักในการพิจารณาการตัดสินดังกล่าวมีอยู่หลายประการ คือ (1) พิจารณาที่เจตนา หรือความจงใจในการกระทำ (2) พิจารณาตามบทบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ (3) พิจารณาที่ฐานของจิตซึ่งเป็นฐานของพฤติกรรม (4) พิจารณาที่

^{๒๔} พุ. อิติ. อ. (ไทย). ๓/๓/๒๖๕.

^{๒๕} พุ. อิติ. อ. (ไทย). ๓/๓/๒๖๖.

ผลของการกระทำว่ามีคุณประโยชน์ในลักษณะใด และ (5) พิจารณาที่ผลของการปฏิบัติโดยตรง ในระดับของศีล 5 ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติความดีสูงสุดในพระพุทธศาสนานั้นก็คือ “การได้เข้าไปสู่พระนิพพาน” แต่สิ่งที่จะใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานในการวัดว่าได้ถึงความดีหรือยังไม่งั้นนั้น ต้องดูที่หลักของพระศาสนา คือ การละสังโยชนทั้ง 10 ประการได้หรือยัง แต่การที่ปุณณคนธรรมตาจะไปตัดสินว่าสิ่งนี้เป็นความดีหรือไม่ใช้ความดีมีหลักเกณฑ์ง่าย ๆ คือ ต้องพิสูจน์ด้วยตัวเองที่เรียกว่า “ปัจเจกตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ” อันผู้รู้ทั้งหลายพึงรู้พึงเข้าใจด้วยตนเอง²⁶ แต่การจะตัดสินว่าถูกต้องได้นั้น ต้องนำหลักการที่พระพุทธเจ้าได้แสดงไว้แก่ชาวกาลามะ 10 ประการ โดยที่พระพุทธองค์ได้ทรงประทานเป็นคำแนะนำที่มีคุณค่าที่สุด ยอดเยี่ยมที่สุดในประวัติศาสตร์แห่งพระพุทธศาสนาว่า “ชาวกาลามะทั้งหลาย ความจริงแล้ว ก็เป็นการสมควรอยู่หรือที่พวกท่านจะเคลือบแคลงสงสัย และการที่พวกท่านมีความเคลือบแคลงสงสัยนั้น ถือว่า ได้ทำสิ่งที่ถูกต้องแล้ว” และตรัสต่อไปอีกว่า “มาเถิดท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงพิจารณาตามข้อที่เรา ตถาคตจะกล่าวต่อไปนี้ แล้วถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ”²⁷

ปัญหาพื้นฐานและหลักปฏิบัติของชาวพุทธที่ดี

ปัญหาพื้นฐานและหลักปฏิบัติของชาวพุทธที่ดี ซึ่งปัญหาความสัมพันธ์มีต่อตัวเองและต่อผู้อื่น เพราะความมนุษย์ต้องอยู่กับตัวเองและสังคม²⁸ ที่อยู่ในขั้นของศีลธรรมเพราะว่าพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่มุ่งเน้นให้แก้ปัญหาจากการกระทำด้วยตัวเอง ดังคำกล่าวที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ผู้ที่ไม่เข้าใจมักจะถามว่า “ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป” คำถามหรือคำพูดอย่างนี้แสดงว่า “ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วได้ดีเสียหรือไม่ว่าง” คำตอบที่ถูกต้องคือ “ไม่ใช่” เพราะว่าเงินหรือวัตถุ มีใช้สิ่งที่เป็นเกณฑ์วัดว่าเป็น “ความดี”²⁹ แต่ถ้ามองในแง่ของสภาพที่เรียกว่านิพพานแล้ว ความดีไม่มี ความชั่วก็ไม่มี หลักการพิจารณาเรื่องการกระทำดี ชั่ว จึงจะพิจารณาการกระทำในลักษณะที่อยู่ในระหว่างทางที่จะถึงนิพพาน เพราะขอบเขตของศีลธรรมนั้นไม่ถึงขั้นนิพพาน อยู่ในขั้นสมมุติ หรือในเรื่องโลกๆหรือในระดับที่ต้องมีอัตตา มีตัวเรา มีของเรา มีตัวเขา มีของเราอยู่ ซึ่งเป็นความจริงระดับหนึ่งที่พระพุทธศาสนารับรอง ดังนั้นปัญหาของการกระทำกับเจตนา มีดังนี้

1) ปัญหาพื้นฐานและหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี คือ ปัญหาของการกระทำกับเจตนา

คำว่า “การกระทำ” ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “กรรม” มีความหมายเกี่ยวเนื่องกับคำว่า “วิบาก” ซึ่งแปลตามตัวว่า ผลที่เกิดขึ้น ฉะนั้นเมื่อมีการกระทำ (กรรม) ก็ย่อมมีผล (วิบาก) อย่างไร

²⁶ ที. มหา. (บาลี) ๑๐/๘๙/๑๑๑.

²⁷ อง. ดิก. (ไทย) ๒๐/๕๐๕/๑๓/๙.

²⁸ รัตน์ ดันบุญเต็ก, **ปรัชญาคืออะไร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๓), หน้า ๔๙.

²⁹ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, พ.ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรเจริญทัศน์จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒.

อย่างหนึ่งเกิดขึ้น ผลนั้นอาจเป็นกุศลหรืออกุศล คือ ดีหรือชั่ว กรรมดีย่อมก่อให้เกิดวิบากที่กุศล กรรมชั่วย่อมก่อให้เกิดวิบากที่เป็นอกุศลเช่นนี้จึงแสดงว่า “ดี หรือ ชั่ว” นั้นอยู่ที่กรรมหรือการกระทำ ดังมีพระพุทธพจน์ยืนยันในเรื่องนี้ว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้ ฯ”^{๓๐} และ “บุคคลจะชื่อว่า เป็นคนชั่วเพราะชาติก็หาไม่ จะชื่อว่า เป็นพราหมณ์เพราะชาติก็หาไม่ ที่แท้ชื่อว่า เป็นคนชั่วเพราะกรรม ชื่อว่า เป็นพราหมณ์เพราะกรรม เป็นชวานาเพราะกรรม เป็นคิลปินเพราะกรรม เป็นพ่อค้าเพราะกรรม แม้เป็นโจรก็เพราะกรรม”^{๓๑} จะเห็นได้ว่า ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าการกระทำอย่างไรจึงจะเรียกว่าดี ต่างกับการกระทำที่ชั่วอย่างไร ดังนั้นสิ่งที่ต้องนำมาพิจารณาอีกประการหนึ่งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการกระทำก็คือเรื่องเจตนา เรื่อง เจตนาในที่นี้คือ กรรม บุคคลจงใจแล้วจึงกระทำการด้วยกาย วาจา และใจ ”^{๓๒} ฉะนั้นเจตนาจึง หมายถึง สภาพนึกคิด หรือความตั้งใจ คือ ต้องคิดไว้ก่อนแล้วจึงกระทำ เจตนาจึงเป็นแก่นสำคัญที่สุดของการกระทำเป็นสาระที่ทำให้การกระทำมีความหมาย การกระทำที่มีได้เกิดจากความตั้งใจ ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นการกระทำ นี้แสดงให้เห็นว่า การกระทำของภิกษุ นั้นไม่มีผล คือ วิบาก เพราะไม่ต้องอาบัติ หรือไม่มีผลผิด เมื่อการกระทำนั้นไม่มีผล เพราะเหตุที่มีได้ จงใจจึงไม่เรียกว่าเป็นกรรม ฉะนั้นการกระทำที่มีได้จึงจะมีอาจที่จะนำมาตัดสินได้ว่าเป็นการกระทำที่ถูกหรือผิด ดีหรือชั่ว ซึ่งตรงกับหลักทั่ว ๆ ไป ทางศีลธรรมถือว่า การกระทำที่นำมาตัดสินว่าดีหรือชั่วนั้น ต้องเป็นการกระทำที่เกิดจากความตั้งใจ ไม่ใช่เกิดจากการถูกบังคับจากภายนอกโดยไม่มีทางเลือก เมื่อกล่าวได้ว่าดีหรือชั่วนั้นอยู่ที่การกระทำ และเจตนาคือการกระทำ จึงกล่าวได้ว่าดีหรือชั่วอยู่ที่เจตนา

ปัญหาที่ว่า การกระทำอย่างไรเรียกว่าดี การกระทำอย่างไรเรียกว่าชั่ว เมื่อพิจารณาตามหลักพระพุทธศาสนาที่ถือเจตนาเป็นตัวชี้ขาดลักษณะของการกระทำแล้ว เราจึงตอบได้ว่า กรรมดีหรืออกุศลกรรมคือการกระทำที่เกิดจากเจตนาดี กรรมชั่วหรืออกุศลกรรมคือการกระทำที่เกิดจากเจตนาชั่ว การกระทำประการแรกก่อให้เกิดผลที่เป็นกุศล การกระทำประการหลังก่อให้เกิดผลที่เป็นอกุศล

ปัญหาต่อมา คือ เจตนาอย่างไรจึงจะเป็นกุศล เจตนาอย่างไรเป็นอกุศล พระพุทธศาสนาให้คำตอบกับปัญหานี้ไว้อย่างชัดเจนว่า เจตนาที่เกิดจากกุศลมูล (ต้นตอของความดี) ได้แก่ อโลภะ อโทสะ อโมหะ คือ เจตนาดี เจตนาที่เกิดจากอกุศลมูล (ต้นตอของความชั่ว) ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ คือ เจตนาชั่ว ดังมีหลักฐานปรากฏในพระสูตรว่า “ภิกษุทั้งหลายลักษณะ 3 ประการนี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม คือ โลภะ โทสะ โมหะ กรรมใดที่ประกอบด้วยโลภะ เกิดจากโลภะ มีโลภะเป็นเหตุ มีโลภะเป็นที่เกิด กรรมนั้นเป็นอกุศล กรรมนั้นเป็นโทษ กรรมนั้นก่อให้เกิดทุกข์ กรรมนั้นนำไปสู่การเกิดกรรม กรรมนั้นไม่นำไปเพื่อความดับกรรม กรรมใดที่กระทำด้วยโทสะ กรรมใดที่กระทำด้วยโมหะ กรรมนั้นเป็นอกุศล

^{๓๐} ม. ม. (ไทย) ๒๒ / ๕๔๑ / ๔๕๓

^{๓๑} ม. ม. (ไทย) ๒๐ / ๓/๐๓ / ๓/๔๓

^{๓๒} อจ. พุท. (ไทย) ๒๒ / ๓๓๔ / ๔๖๔

กรรมนั้นเป็นโทษ กรรมนั้นก่อให้เกิดทุกข์” และ “ภิกษุทั้งหลายลักษณะ 3 ประการนี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ กรรมใดที่ประกอบด้วยอโลภะ เกิดจากอโลภะ มีอโลภะเป็นเหตุ มีอโลภะเป็นที่เกิด กรรมนั้นเป็นกุศล กรรมนั้นไม่เป็นโทษ กรรมนั้นก่อให้เกิดทุกข์ กรรมนั้นนำไปสู่การเกิดสุข กรรมนั้นนำไปเพื่อความดับกรรม กรรมนั้นไม่นำไปสู่การเกิดกรรม กรรมใดที่กระทำด้วยอโทสะ กรรมใดที่กระทำด้วยอโมหะ กรรมนั้นเป็นกุศล กรรมนั้นเป็นไมโทษ กรรมนั้นก่อให้เกิดสุข”³³

2) ปัญหาพื้นฐานและหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี คือ ปัญหาของเจตนา

การที่พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า เจตนาที่เกิดจากอโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นเจตนาดี เพราะพระพุทธองค์ทรงมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการมิให้บุคคลมีความเบียดเบียนนั่นเอง เหตุที่ผู้เขียนกล่าวเช่นนี้ เพราะว่า เมื่อพิจารณาการกระทำที่เกิดจากเจตนาดีแล้วเห็นได้ว่า เจตนาที่เกิดจาก อโลภะ อโทสะ อโมหะนั้น เป็นเหตุที่ทำให้บุคคลกระทำการอันไม่ประกอบด้วยความเบียดเบียนถ้าบุคคลมีความโลภ อยากได้ของผู้อื่นหรือหิบบของผู้อื่นมาเป็นของตน ก็เท่ากับเป็นการเบียดเบียนผู้อื่น หรือบุคคลมีความโกรธก็อาจจะทำร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธ การทำร้ายก็เป็นการเบียดเบียนนั่นเอง ผลที่เกิดจากการเบียดเบียนย่อมเป็นทุกข์ทั้งตนเองและผู้อื่น ซึ่งทุกข์เกิดเพราะจิตของผู้นั้นยึดอยู่ในอารมณ์อย่างหนึ่ง คือ ความโกรธ ความโกรธที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้เป็นทุกข์ ทางใจ เป็นการเบียดเบียนตนเอง ส่วนการทำร้ายผู้อื่นให้ได้รับความเจ็บปวด เป็นการเบียดเบียนผู้อื่น เป็นทุกข์ทางกายที่เห็นได้ชัด และการกระทำที่ก่อให้เกิดทุกข์นั้นทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นสิ่งไม่ควรกระทำ ดังพระสูตรที่ว่า “เราปรารถนาที่จะทำกรรมใดด้วยกาย วาจา ใจ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรมของเรานี้เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตน เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น เพื่อเบียดเบียนทั้งตนทั้งผู้อื่น กายกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นวิบากดังนี้ไซ้ กรรมเห็นปานนี้ เธอไม่พึงทำด้วยกาย วาจา ใจ โดยส่วนเดียว แต่ถ้าเมื่อเธอพิจารณาอยู่ พึงรู้อย่างนี้ว่า เราปรารถนาจะทำกรรมใดด้วยกาย วาจา ใจ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ของเรานี้ไม่พึงเป็นไปเพื่อเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น เพื่อเบียดเบียนทั้งตนทั้งผู้อื่นใจ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรมนี้เป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบากดังนี้ไซ้ กรรมเห็นปานนั้น เธอพึงทำด้วยกาย วาจาใจ”³⁴

การพิจารณาการกระทำว่า “ดีหรือชั่ว” นั้น ถูกระบุว่าเจตนา คือ กรรม และเจตนาอันเป็นมโนกรรมย่อมเกิดก่อนผล คือ กายกรรมหรือวจีกรรม ซึ่งเป็นของอันบุคคลพึงเห็นว่า หากความทรุดโทรมมิได้ ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนจะพึงรู้เฉพาะตน คือ การที่บุคคลเป็นผู้กำหนด ตั้งใจที่จะเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นบ้าง เพราะราคะโทสะ โมหะ เป็นเหตุ เมื่อละราคะ โทสะ โมหะได้แล้ว ย่อมไม่ตั้งใจที่จะเบียดเบียนตนเองบ้าง ย่อมไม่ตั้งใจที่จะเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ย่อมไม่ตั้งใจที่จะเบียดเบียนทั้งตนเองทั้งผู้อื่นบ้าง นี่เป็นธรรมอันบุคคลพึงเห็นเอง”³⁵ เรื่องของความดี

³³ อจ. ดิ.ก. (ไทย). ๒๐/๕๕๑/๓๓๔ – ๓๓๕

³⁴ ม. ม. (ไทย). ๑๙/๑๒๙/๑๖๐.

³⁵ ส. ม. (ไทย). ๒๔/๖๔๔/๕๕๔.

เป็นสิ่งที่สั่งสอนอบรมกันได้ แต่ว่าผู้ที่สอนคนอื่นให้เป็นคนดีนั้น ตัวเองจะต้องเป็นคนดีก่อน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางจริยธรรมของพุทธศาสนาอย่างหนึ่งที่ว่า คุณค่าทางศีลธรรมของพุทธศาสนานั้นอยู่ที่การปฏิบัติ มิใช่เป็นความรู้เพื่อความรู้แต่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องปฏิบัติด้วยจึงจะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง ในการตัดสินการกระทำว่าดีหรือชั่วนั้นถือเจตนาเป็นสำคัญ และการกระทำที่ดี คือ การกระทำที่เกิดจากเจตนาดี เจตนาดี คือ เจตนาที่ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เจ็บปน ซึ่งเจตนาดังกล่าวมีผล คือ การไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น จึงอาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า เจตนาดี คือ เจตนาที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น แต่ในการกระทำที่เรียกว่า ดีและควรทำ ยังมีข้อกำหนดที่ให้การกระทำนั้นดีพร้อมตามที่พระพุทธศาสนามิชอบอีกประการหนึ่ง กล่าวไว้ในเกสปุตตสูตรว่า³⁶ “เมื่อใดท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้ท่านผู้รู้สรรเสริญแล้ว เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายควรเข้าถึงธรรมเหล่านั้นอยู่” หมายความว่า การกระทำที่ไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียน อันเป็นสิ่งดีเพราะไม่มีโทษ เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแล้ว ยังต้องเป็นสิ่งที่บุคคลไม่ติเตียนด้วย จึงจะเรียกว่าดีพร้อม ซึ่งมูลเหตุแห่งการติเตียนนั้นอาจเกิดจากการกระทำขัดกับประเพณีนิยมของบุคคลในสังคม เช่น การฆ่าพ่อกับฆ่าแม่ แม้ผลที่เกิดขึ้นคือการตายเหมือนกัน แต่การฆ่าพ่อนั้นบุคคลทั่วไปย่อมติเตียน แม้ในศาสนาทุกศาสนาจะตำหนิการกระทำดังกล่าวนี้ ซึ่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนาก็ถือหลักอนุวัตรตามโลกเช่นเดียวกัน หมายความว่า ชาวโลกเขาถือประเพณีนิยมว่าการฆ่าพ่อเป็นสิ่งที่ไม่มีใครสรรเสริญทางศาสนาก็ถือหลักนั้นด้วย นอกจากนี้ ปัญหาที่ยกมาอ้างกันมากที่สุดปัญหาหนึ่ง คือ ปัญหาเรื่องหมอกับคนไข้ โดยสมมุติว่า ในกรณีที่หมอโกหกคนไข้ (พูดสิ่งที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริง) แล้วมีโอกาสที่ทำให้คนไข้หายป่วย คือ อาจทำให้คนไข้มีกำลังใจสามารถเยียวยารักษาได้ กับกรณีที่หมอพูดความจริง แต่อาจทำให้คนไข้ตกใจถึงกับช็อกตายได้ เพราะเป็นโรคที่ร้ายแรง ในกรณีเช่นนี้ ถ้าหมอโกหกคนไข้แล้วทำให้คนไข้หายป่วย ถามว่าการกระทำของหมอเป็นการกระทำที่ดีหรือไม่

ปัญหานี้ ถ้าถือตามพุทธมติย่อมตอบได้ว่า การกระทำของหมอเป็นการกระทำที่ดี เพราะเป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาดี คือ ความไม่เบียดเบียน หมอที่พูดไม่จริงโรคแก่คนไข้ เพื่อรักษากำลังใจของคนไข้ไม่ให้เสีย การพูดไม่จริงในคราวเช่นนี้ ถึงจะผิดตามบัญญัติของศีล ก็ไม่เป็นการผิดวัตถุประสงค์ของศีลไปทีเดียว เพราะเมื่อพิจารณาถึงเจตนารมณ์ของศีลแล้ว จะเห็นได้ว่าศีลข้อนี้มันมีจุดประสงค์เพื่อให้บุคคลรักษาศีลของตนและกันด้วยความจริง คือ มุ่งหมายไม่ให้เบียดเบียนกัน ด้วยวาจา อาศัยความมุ่งหมายดังกล่าว เมื่อพูดทำลายประโยชน์ของกันและกัน เช่น พูดถึงด้วยเจตนาร้าย เป็นการทักถม ส่อเสียด นินทาว่าร้าย เพื่อกดเขาให้เลวลงบ้าง ยกตนขึ้นบ้าง ถึงจะเป็นความจริง ก็ถือว่าเป็นการผิด เพราะผิดความมุ่งหมายของศีลที่บัญญัติขึ้น มีการกล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้าเอง ตรัสวาจาที่จริงและมีประโยชน์ ทั้งถูกทั้งเหมาะแก่กาลเวลา และนอกจากที่ทรงบัญญัติศีลให้เว้นจากพูดมุสา

³⁶ อภ. จก.ก. (ไทย). ๓๑/๕๐๕/๓๐๘.

แล้ว ยังตรัสให้เว้นจากการพูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อเหลวไหลไร้ประโยชน์ด้วย³⁷ ในกรณีที่ยกปัญหาที่กล่าวมา แสดงว่า หมอมีเจตนาที่ไม่ต้องการจะเบียดเบียนคนไข้ด้วยวาจา จึงกล่าวสิ่งที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริง เพราะถ้ากล่าวความจริงแล้วทำให้คนไข้ตาย ย่อมเป็นการเบียดเบียนคนไข้ ซึ่งการกระทำดังกล่าวนั้นย่อมไม่มีผู้ใดสรรเสริญด้วย ฉะนั้นการกระทำนี้จึงเรียกว่าเป็นการกระทำที่ดี อีกปัญหาหนึ่ง คือ เรื่องสมมุติที่ว่า เรือโดยสารลำหนึ่งมุ่งหน้าจะไปยังเกาะแห่งหนึ่ง แต่ทว่าเรือแตกเสียก่อนกลางทาง ก. ได้ซ่อนไม้ท่อนหนึ่งพอที่จะพาไปสู่เกาะนั้นได้ เผอิญซ่อนไม้ดังกล่าวก็เกาะไปได้คนเดียว ก. ตัดสินใจว่าควรให้ซ่อนไม้นี้แก่พ่อของตนหรือหมอคนหนึ่งซึ่งกำลังจะไปรักษาโรคระบาดที่เกาะนั้นดี ถ้าให้พ่อก็ช่วยได้ชีวิตเดียว แต่ถ้าให้หมอก็ช่วยได้อีกหลายร้อยชีวิต

ปัญหานี้ ถ้าถือตามพุทธมติย่อมตอบได้ว่า ก. ควรให้ซ่อนไม้แก่พ่อ เพราะถ้าพิจารณาที่เจตนา เห็นได้ว่าเป็นเจตนาที่ดีแน่สำหรับการช่วยชีวิตบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพราะการช่วยชีวิตก็เท่ากับการไม่เบียดเบียน ถ้าปล่อยให้ตายก็เป็นการเบียดเบียนโดยทางอ้อม แต่ควรจะช่วยชีวิตใครในเมื่อจะต้องเลือกระหว่างบุคคล 2 คน คือ พ่อกับหมอ ถ้าจะให้เป็นการกระทำที่ดีตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา ก. จะต้องช่วยพ่อ นอกจากเจตนาดีแล้ว การช่วยพ่อยังเป็นการแสดงกตเวทิต่อบุพการี คือ ผู้มีอุปการะแก่เราก่อน กล่าวคือ พ่อเป็นผู้ก่อกำเนิดแก่เรา ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่า การกตเวทิต่เป็นสิ่งที่ดี และในสถานการณ์ที่ต้องเลือกกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ก. ควรเลือกสิ่งทีประเสริฐที่สุด ซึ่งพ่อเป็นผู้อุปการคุณแก่เรามากที่สุด ระดับความเป็นผู้มีอุปการคุณของพ่อย่อมมากกว่าหมอ ฉะนั้นการที่ ก. ให้ซ่อนไม้แก่พ่อจึงเป็นการกระทำที่ดี

ปัญหาที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เห็นได้ว่าการกระทำที่ดีอันเกิดจากเจตนาที่ไม่มีโลภ โกรธ หลง เจ็บปนก็ดี ความไม่เบียดเบียนก็ดี ล้วนเป็นทางให้เข้าไปใกล้จุดหมายสูงสุด หรือความดีสูงสุดของพระพุทธศาสนา ได้แก่ นิพพานทั้งสิ้น ในการที่บุคคลใดไม่เบียดเบียน จิตของบุคคลนั้นจะต้องไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เพราะถ้ามีความโลภ ความโกรธ ความหลง ก็เท่ากับยังเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ซึ่งถ้ามีน้อยเท่าใดก็ยิ่งละการเบียดเบียนได้มากขึ้นเรียกได้ว่าความเบียดเบียนน้อยลงเท่าใด ก็ดีมากขึ้นเท่านั้น ถ้าละความโลภ ความโกรธ ความหลงได้หมด ก็เรียกได้ว่าสัณนิพพาน อันเป็นเกณฑ์ความดีในขั้นสูงสุดของพระพุทธศาสนา

ผู้เขียนเห็นว่า การพิจารณาปัญหาเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีของพระพุทธศาสนาตามที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด เป็นการพิจารณาโดยถือหลักเจตนาเป็นสำคัญ เพราะเจตนาเป็นมโนธรรมซึ่งย่อมเกิดขึ้นก่อนผล คือ วชิกรรม หรือกายกรรม พระพุทธศาสนาจึงถือว่าเอาเจตนาเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นปัญหาศีลธรรมในเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีนั้น เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกรรม เพราะต้องมีการกระทำทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ จึงจะตัดสินได้ว่า ดี-ชั่ว อย่างไร ปัญหาเรื่องกรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ได้กล่าวไว้ด้วย เพราะเป็นเครื่องแสดงถึงเจตนา

กล่าวได้ว่า ปัญหาเรื่องทุกข์ กรรมและนิพพาน เป็นหัวใจของพุทธศาสนาเพราะหลักพุทธธรรมนั้นรวมอยู่ในเรื่องดังกล่าวทั้ง 3 นี้หมด คือ หลักพุทธธรรมมีจุดประสงค์เพื่อต้องการให้จิตปราศจากกิเลสอาสวะ และไม่ยึดติดในอารมณ์ เมื่อจิตรับรู้โลกภายนอกก็ต้องมีการแสดงออก ถ้าแสดงออกในลักษณะที่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงเจือปนก็ไม่ใช่ทุกข์ และการกระทำที่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงดังกล่าวย่อมเป็นไปเพื่อการเบียดเบียน การเบียดเบียนย่อมให้ผลเป็นทุกข์ เมื่อเป็นทุกข์ก็ย่อมห่างจากนิพพาน ฉะนั้นทุกข์ กรรม นิพพาน จึงมีความเกี่ยวข้องกันเมื่อมีการกระทำ ปัญหาเรื่องเกณฑ์ตัดสินการกระทำก็ย่อมมีความสำคัญ ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นแนวทางให้เราทราบว่า การกระทำที่ทาลงไปนั้น เป็นสิ่งที่ควรกระทำหรือไม่ควรกระทำและพิจารณาปัญหาเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดี จึงเป็นการช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง เมื่อมีความเข้าใจที่ถูกต้องแล้วก็ย่อมปฏิบัติเพียงแต่รู้อย่างเดียว แต่ไม่ได้ปฏิบัติด้วยยอมไม่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริงอย่างที่เรียกว่าต้องเป็นผู้ที่ถึงพร้อมทั้ง วิชา และ จริยะ ซึ่งเป็นปัญหาหนึ่งในปัญหาทั้ง 3 ของจริยะปรัชญา ได้แก่ (1) อะไรคือสิ่งประเสริฐที่สุดในชีวิตของมนุษย์ (2) อะไรคือมาตรฐานขั้นสุดท้ายที่จะตัดสินการกระทำว่าดีหรือไม่ (3) ค่าทางจริยะมีสถานะภาพอย่างไร จะเห็นได้ว่า ปัญหาข้อที่ 2 ได้ให้คำตอบแล้วว่า มาตรฐานขั้นสุดท้ายที่จะตัดสินการกระทำว่าดีหรือไม่ ก็คือ เจตนา การกระทำที่ดี คือ การกระทำที่เกิดจากเจตนา ส่วนเจตนาดี คือ เจตนาที่ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงเจือปน หรือเป็นเจตนาที่เป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียน ส่วนปัญหาข้อที่ 1 ที่ว่าอะไรคือสิ่งประเสริฐที่สุดในชีวิตของมนุษย์นั้น ตามพุทธมติดตอบได้ว่าเป็น นิพพาน เพราะนิพพานเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนา แม้จะได้กล่าวไว้บ้างในการวิจัยนี้ แต่น่าจะมีการวิจัยความคิดเรื่องนิพพานไว้โดยละเอียด สำหรับปัญหาเรื่องค่าทางจริยะ ซึ่งเป็นปัญหาหลักข้อที่ 3 ของจริยะปรัชญา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานะภาพของค่าทางจริยะ ประเด็นที่ถกเถียงกันมากเกี่ยวกับปัญหาก็ เช่น ความดี ความชั่ว ความผิด ความถูก มีลักษณะเป็นปรนัยหรืออัตนัย ค่าทางจริยะเป็นสิ่งตายตัวแน่นอน หรือเป็น สิ่งสัมพันธ์ ซึ่งได้กล่าวไว้บ้างแล้ว แต่น่าจะได้มีการวิจัยอย่างละเอียดเจาะจงเฉพาะปัญหาเรื่องค่าทางจริยะแต่เพียงอย่างเดียว

กล่าวสรุปได้ว่า การกระทำทุกอย่างที่นำมาตัดสินดี-ชั่ว จะต้องประกอบด้วยเจตนา การกระทำที่มีได้เกิดจากเจตนาหรือความจงใจ เรานำมาตัดสินตามหลักศีลธรรมนั้น การกระทำที่จะนำมาตัดสินดี-ชั่ว ได้ต้องเป็นการกระทำที่เกิดจากความจงใจ มิใช่เป็นการกระทำที่เกิดจากการถูกบังคับ ฉะนั้นเมื่อพิจารณาตามหลักพุทธธรรมในแง่ ศีลธรรมดังที่ได้กล่าวไว้ในบทก่อน เราจึงอาจกำหนดเป็นหลักการได้ เพราะว่าพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นเจตนา เพราะถือว่า เอาเจตนาเป็นสำคัญในการตัดสินการกระทำดีหรือชั่ว

บทสรุป

จากการศึกษาเรื่อง “พื้นฐานและหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี” พบว่า พื้นฐานและหน้าที่ของชาวพุทธที่ดี คือ หลักความดีอันควรประพฤติปฏิบัติโดยนัยนี้ ดังนั้นจริยธรรมจึงเป็นผลได้มาจากหลาย ๆ ทาง เช่น ทางประเพณี ทางวัฒนธรรม ทางกฎหมาย เป็นต้น เพราะว่าจริยธรรมจึงเป็นบรรทัดฐานของ

ความประพฤติหลายประการ หนึ่งในบรรดาบรรทัดฐานของความประพฤติทั้งหลาย เป็นสิ่งกำหนดว่าอะไรควรประพฤติปฏิบัติ นอกจากนี้ศีลธรรมเป็นหลักการหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี ที่ประเสริฐ อันเป็นวิธีการ หรือเครื่องมือในการสู่จุดหมายอันเป็นประโยชน์สูงสุด เป็นอุดมคติของชีวิตครอบคลุมถึงเกณฑ์ตัดสินว่าการกระทำใดดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร ศีลธรรมมีจุดหมายเพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามารถอยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้เป็นอย่างดี มีความสุข และทำให้มีการดำเนินชีวิต การครองชีพอย่างประเสริฐ เพราะฉะนั้นศีลธรรมจึงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีของชาวพุทธด้วยกัน คือ ศีลธรรมขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นของธรรมจริยา คือ ศีล 5 (Five precepts) ใน การที่จะตัดสินว่าอะไรคือจริยธรรมแนวพระพุทธศาสนานั้น มีเกณฑ์ตัดสินถึงคุณค่าเชิงศีลธรรม ซึ่งเป็นหลักการสำหรับเป็นเกณฑ์วินิจฉัยความดีและความชั่ว ลักษณะที่เป็นข้อตัดสินทางจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นก็โดยอาศัยการกระทำใน 2 ลักษณะเป็นตัวจำแนก คือการกระทำใดที่มีรากฐานมาจากกุศลมูลถือว่า เป็นการกระทำที่ดีมีประโยชน์มีคุณค่า ส่วนการกระทำที่มีรากฐานมาจากอกุศลมูล ถือเป็นการกระทำที่เป็นฝ่ายชั่ว ซึ่งมีหลักสำหรับพิจารณาตัดสินว่า อะไรผิด อะไรถูก อะไรสมควร อะไร ไม่สมควร โดยสามารถสรุปเป็นหลักพิจารณาได้ดังนี้ คือ เจตนาของการกระทำ บทพุทธบัญญัติ พฤติกรรมของจิต ผลของการกระทำ และผลของการปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม การจะตัดสินความดีสูงสุด ในทางพระพุทธศาสนาได้นั้นต้องลงมือปฏิบัติเอง พิสูจน์ให้เห็นจริงด้วยตนเองนั้นแหละจึงจะได้ชื่อว่า รู้จักกฎเกณฑ์ในการตัดสินความดีที่ถูกต้องและจริงแท้ โดยไม่ต้องให้ใครมาหลอกหลวงได้

เอกสารอ้างอิง

- จำนงค์ ทองประเสริฐ. **หลักการเอาชนะอุปสรรค**. กรุงเทพมหานคร : WISDOM. นนทบุรี. 2540.
- ชำนาญ พาสื่อ. ผศ. **จริยศาสตร์ เอกสารคำสอน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ บรรมณคาร. 2547.
- ธนิต อยู่โพธิ์. **อานิสงส์ศีล 5**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิพร. 2529.
- พระธรรมปิฎก. ป.อ.ปยุตโต. **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย. 2546.
- ไพฑูรย์ พัฒน์ใหญ่ยิ่ง. ดร. และคณะ. **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. 2551.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณ. ๒๕๐๐. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล**. ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๓๖.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๓๙.

_____. **อรรถกถาภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วิญญาณ. ๒๕๓๒.

รัตนา ต้นบุญเต็ก. **ปรัชญาคืออะไร**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร. 2523

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พ.ศ. 2525. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรเจริญทัศน์จำกัด. 2539.

สุเชาว์ พลอยชุม. **พศ. จริยศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2537

H. Saddhatissa. **Buddhist ethics**. London: George Allen & Unwind LTD.. 1970.

อิทธิพลของประเพณีลอยขโมดที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคน
ในชุมชนตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน
Influences of Loy Kha Moat Tradition on the Way of
life of the People in the Community in Ton Thong Subdistrict,
Mueang District, Lamphun Province

พระมหาภานุพงษ์ คุณมุตโต (ดีวรรณ)¹

Phramaha panupong Deewanna (Diwanna)

พระครูโกวิทธรรมวาทิ, PrakruKovit Attawate²

สรวิชัย วงษ์สะอาด, Sorawit Wongsaaard³

จันทรัมย์ ตาปูลิง, Chantararat Tapuling⁴

Email: Bangsdmzaa@gmail.com

Received: March 16, 2023 Revised: December 20, 2023

Accepted: December 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของประเพณีลอยขโมดที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน อันเป็นประเพณีที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน โดยจัดขึ้นในช่วงเดือนยี่ ค่ำวันเพ็ญเดือนสิบสอง ชาวบ้านนำกาบกล้วยมาทำเป็นกระทงทรงกระโจมสำหรับใส่สิ่งของต่าง ๆ ลอยไปตามลำน้ำกวงบริเวณหน้าวัดธรรมนิยาราม หรือวัดกู่ระม็ก ซึ่งความสำคัญของประเพณีลอยขโมด เป็นการลอยเคราะห์ลอยบาป ต้องการลดเคราะห์เสนียดจัญไรในตัวให้ไหลไปตามน้ำในเทศกาลเดือนยี่ เพื่อส่งของแก่บรรพบุรุษ ตามคติความเชื่อของคนโบราณ เพื่อบูชาพระนารายณ์ ตามคติความเชื่อของพราหมณ์ เพื่อบูชาพระพุทธบาทในหาดทราย

¹ นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

² อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

³ อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

⁴ อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

แม่น้ำนันทิ และเป็นการลอยเพื่ออธิษฐาน อันเป็นเป้าหมายของประชาชนโดยตรง คือ อธิษฐานเอาตามความคิดของตน โดยเฉพาะการอธิษฐานของหนุ่มสาวที่ต้องการแต่งงานกัน เมื่อทำกระทงแล้วก็ไปลอยในแม่น้ำและอธิษฐานสิ่งที่ตนปรารถนา สำหรับอิทธิพลของประเพณีลอยกระทงที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนมีทั้งด้านความเชื่อและจิตใจ ทำให้คนมีคุณธรรม ด้านวัฒนธรรมประเพณีด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมกิจกรรมและมาลอยกระทงเพื่อสืบสานประเพณีอันดีงามเหล่านี้ให้คงอยู่ต่อไป

คำสำคัญ : ประเพณีลอยกระทง, วิถีชีวิต, วัฒนธรรม, อิทธิพล.

Abstract

This article aimed to point out the influences of Loy Kha Moat tradition (floating tent-shaped pieces of banana trees) affecting to way of living in community being positive important for people in the commune. It is held during the second month of a full-moon night, in twelfth lunar month. The villagers bring the banana leaf to make a tent shaped Krathong for carrying offerings and floating along the Kuang River in front of Wat Rommaneeyaram or Wat Kuramak, which is the highlight of Loy Kha Moat tradition and signifying of float away all sins and misfortune. People wish to leave their misfortune by flowing Krathong along the water in the “Yi” Month (second month of the year) Festival and offering their merits to ancestors as traditional beliefs of ancient ritual, the worship of Vishnu according to the beliefs of Brahmanism, and to worship the Buddha’s footprint on the sandy beach of Namnadi river. It is also done to float their prays for fulfill their wishes, according to their own thoughts especially the young prayers, who want to marriage. After making a Krathong, they float it in the river and make a wish. For the influence of the Loy Kha Moat tradition on the way of life of the community, there are both beneficial on beliefs and mentality since it enforces people to live with morality and virtue. For cultural, social, and economic aspect, there are tourists who come to join activities and float Krathongs in order to carry on this good tradition for long time.

Keyword: Loy Kha Moat tradition, way of life, culture, influence

๑. บทนำ

ชนชาติไทยเป็นกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ร่วมกัน ทั้งวิถีชีวิต ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี อันเป็นมรดกสืบทอดมาจากบรรพบุรุษมาหลายชั่วอายุคน มีการสั่งสม สืบสาน เป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ จนเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชน และ วัฒนธรรมยังเป็นตัวที่ช่วยให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังที่ ประเวศ วะสี กล่าวไว้เกี่ยวกับเรื่องนี้สรุปได้ว่า วัฒนธรรม คือพลังของสังคมทางภูมิปัญญาเพื่อพัฒนา เศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม เป็นพลังแห่งการพัฒนา เป็นความงอกงามของการ เรียนรู้ การสะสมความรู้และการถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบของการปฏิบัติของชุมชน หรือวิถีชีวิต ของชุมชน มนุษย์จึงเกิดมาท่ามกลางวัฒนธรรม เรียนรู้โดยวัฒนธรรม และถูกหล่อหลอมโดย วัฒนธรรม วัฒนธรรมเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและเนื่องจาก สิ่งแวดล้อมในแต่ละแห่งมีความแตกต่างกัน วัฒนธรรมของมนุษย์จึงมีความแตกต่างกัน⁵ ดังนั้น เพื่อให้วัฒนธรรมยังคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น ความภาคภูมิใจของคนใน ท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมเอง ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องให้คนในท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของ วัฒนธรรมเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สืบสาน วัฒนธรรมประเพณีของตนเอง

เนื่องจากที่ผ่านมาการพัฒนาประเทศส่วนใหญ่เน้นไปที่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ความทันสมัย แบบตามแบบตะวันตก โดยมีความเชื่อว่าจะช่วยให้เกิดความก้าวหน้า ความ สะดวกสบาย อันนำไปสู่ความทันสมัยและทัดเทียมอารยประเทศ ความเจริญก้าวหน้าทางด้าน อุตสาหกรรม ประกอบกับความก้าวหน้าทางด้านการคมนาคม การสื่อสารในระบบสารสนเทศ ทำให้วัฒนธรรมต่างชาติหลั่งไหลเข้ามาไม่ขาดสาย ส่งผลกระทบต่อชนบประเพณีอันดีงามที่ บรรพบุรุษได้สร้างไว้ อย่างยาวนาน ดังนั้นคนไทยจะต้องตระหนักและให้ความสำคัญต่อ วัฒนธรรมชนบประเพณีที่มีอยู่คู่สังคมไทยมายาวนาน ไมเช่นนั้นแล้วชนบประเพณีต่าง ๆ จะเสื่อม สลายไป ดังที่ ชิตสุธิดา นาคเกษม กล่าวไว้เกี่ยวกับเรื่องนี้สรุปได้ว่า ประเพณีเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้าง ขึ้นเพื่อเป็นกรอบในการปฏิบัติของกลุ่มคนในสังคมให้เกิดระเบียบแบบแผนและกฎเกณฑ์ที่จะอยู่ ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ประเพณีไทยก็จะชี้ให้เห็นถึงวิถีของคนในสังคมไทย ถ้าไม่มี ประเพณีซึ่งเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตแล้ว สังคมไทยก็คงไม่มีหลักในการยึดถือและปฏิบัติ

⁵ ประเวศ วะสี, “วัฒนธรรมกับการพัฒนา” ไทยยุควัฒนธรรมทาส, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2541) หน้า ๘

เพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน⁶ ดังนั้นคนไทยจะต้องรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชนชาติไว้ โดยอาศัย ประเพณีอันดีงามตามแบบอย่างบรรพบุรุษที่สั่งสมสืบทอดต่อ ๆ กันมา

ชุมชนในตำบลต้นธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีความเชื่อและศรัทธาในองค์เจ้าแม่จามเทวี กษัตริย์แห่งนครหริภุญไชย พระองค์ทรงสร้างวัดแห่งแรกในนครหริภุญไชย (ลำพูน) ชื่อว่า วัดธรรมนิยา (กู๋ระม็ก) โดยมีเรื่องเล่าว่า ในปี พ.ศ. ๑๒0๖ พระนางจามเทวี ได้เสด็จขึ้นเรือมาตามแม่น้ำปิงตามคำเชิญของพระฤาษีวาสุเทพ เพื่อขึ้นครองเมืองหริภุญชัย เมื่อมาถึงท่าน้ำชื่อ เจียงตอง (ปัจจุบันอาจเป็นอำเภอจอมทอง) พระนางจึงหยุดพักลิ้นพล ณ.ที่นั่นและได้ตรัสกับนายธนูผู้ขมังเวทย์ให้ยิงธนูเพื่อหาภูมิประเทศที่เป็นชัยภูมิวิเศษที่จะสร้างวัด โดยที่พระนางเจ้าได้ตั้งจิตอธิษฐานว่า หากลูกธนูไปตก ณ.ที่แห่งใดจะให้สร้างองค์มหาเจดีย์ และ วัด ณ.ที่แห่งนั้น ดังนั้นนายธนูผู้มีพระเวทย์ก็ยิงลูกธนูหันหัวศรมุ่งตรงมาทางทิศเหนือ และ เป็นที่ประหลาดอัศจรรย์ใจเมื่อลูกธนูพุ่งขึ้นสู่อากาศจากจุดที่ยิงจากเจียงตอง ลูกธนูพุ่งมาตามแรงอธิษฐานของพระนางเจ้าจามเทวี ซึ่งเมื่อนายธนูได้ติดตามค้นหาลูกธนูที่ยิงมานั้น ก็ได้พบว่าตกมายัง ณ.จุดที่สร้างองค์เจดีย์กู๋ระม็ก และ เมื่อได้มีการสร้างองค์เจดีย์เสร็จแล้ว ได้นำเอาพระธาตุของพระพุทธรูปเจ้าซึ่งนำมาจากกรุงละโว้บรรจุไว้ภายในองค์มหาเจดีย์ และ ให้สร้างวัดไว้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมจำพรรษาของพระสงฆ์ องค์เจ้าและสามเณรที่ได้อาราธนามาจากกรุงละโว้⁷ ดังนั้นวัดธรรมนิยารามจึงถือเป็นวัดแรกของจังหวัดและเป็นวัดที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของผู้คนในชุมชนตำบลต้น

ประเพณีลอยโคมเป็นประเพณีที่ชาวบ้านในชุมชนตำบลต้นธงจัดขึ้นในช่วงยี่สิบวันเพ็ญในเดือนยี่เป็ง หรือเพ็ญเดือนสิบสอง ณ วัดธรรมนิยาราม (กู๋ระม็ก) ชาวบ้านจะมีการนำกาบกล้วยมาทำเป็นกระทงทรงกระโจมสำหรับใส่สิ่งของต่าง ๆ ลอยไปตามลำน้ำกวงบริเวณหน้าวัดธรรมนิยาราม หรือวัดกู๋ระม็ก ในเวลากลางคืนพร้อมทั้งจุดเทียนไปในกระทงนั้นด้วย ทำให้เกิดแสงแวววาวกระทบกับผิวน้ำในคืนวันเพ็ญคล้ายกับดวงไฟของผีโคมด ซึ่งผีโคมดนี้ เป็นชื่อเรียก ผีป่า ที่ออกหากินในเวลากลางคืน มีพะเนียงโคมมองเห็นเป็นระยะอย่างผีกระสือ ชาวล้านนา จึงเรียกว่าลอยโคมด ประเพณีการลอยโคมดเชื่อว่ามีต้นเค้ามาจากตำนานจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย และชินกาลมาลีนิ ที่แต่งขึ้นในสมัยล้านนา กล่าวถึงการลอย “ขานนิยโกชนิยาหาร” ตามน้ำลงไปทางใต้ ในตำนานกล่าวถึงเหตุการณ์หลังจากพระเจ้ากมลราชกษัตริย์พระองค์หนึ่งในนคร

⁶ ทิตติธิดา นาคเกษม, **ประเพณีถิ่นภาคกลาง**, (กรุงเทพมหานคร: : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ, 2548) หน้า 1

⁷ วิกีพีเดีย **สารานุกรมเสรี, ประวัติวัดธรรมนิยาราม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/วัดธรรมนิยาราม>, (18 มิถุนายน 2565), [สืบค้นเมื่อ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๕]

หริภุญไชย ได้เกิดโรคระบาด (อหิวาตกโรค) ชาวนครหริภุญไชยจึงได้ย้ายไปอาศัยอยู่เมืองสุธรรมนคร หรือเมืองสุธรรมวดี(สะเทิม) แล้วจึงย้ายไปอาศัยในเมืองหงษาวดีราว ๖ ปี ต่อมาเมื่อโรคระบาดหายแล้ว ชาวนครหริภุญไชยบางส่วนได้เดินทางกลับมายังที่เดิม บางส่วนก็สมัครใจที่จะอาศัยอยู่ในเมืองหงษาวดี เมื่อกลับมาแล้วต่างอาลัยถึงญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ทางนั้นจึงได้แต่งเครื่องสักการะลอยไปในแม่น้ำเพื่อเป็นการระลึกถึงชาวนครหริภุญไชยที่อาศัยอยู่หงษาวดี⁸ ในตำนานยังกล่าวไว้ด้วยว่าเป็นจารีตที่ปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน บางแห่งได้มีการทำเป็นรูปแบบของกระทงเป็นรูปสำเภา หรือสะเปา ในภาษาถิ่นภาคเหนือใส่เครื่องบูชาและจุดประทีปดวงไฟเช่นเดียวกัน

ประเพณีลอยขมิ้นนับว่าเป็นประเพณีที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรม เป็นภูมิปัญญาที่รวมความเชื่อไว้ให้ผู้คนในชุมชนเกิดความรักสมัครสมานสามัคคีกัน และที่สำคัญคือการแสดงความกตัญญู กตเวทิต์ต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ถึงแม้ในปัจจุบันวิถีชีวิตของชาวบ้านอาจเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ชาวบ้านในชุมชนตำบลต้นธงยังคงอนุรักษ์และสืบสาน โดยเฉพาะวัยกลางคนขึ้นไปยังให้ความสำคัญและยังเข้าร่วมในประเพณีลอยขมิ้น แต่ภาวการณ์ปัจจุบัน คนรุ่นใหม่หันไปให้ความสำคัญกับค่านิยมใหม่ ทำให้ประเพณีและพิธีกรรมบางส่วนก็ล้มหายตายจากไป เยาวชนคนรุ่นใหม่ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับประเพณีลอยขมิ้น

แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรม

ประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผน และสืบต่อกันมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติดอกนอกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี⁹ ซึ่งเป็นขนบธรรมเนียมแบบแผน สามารถแยกคำต่างๆ ออกได้เป็น ขนบ มีความหมายว่า ระเบียบแบบอย่าง ธรรมเนียมมีความหมายว่า ที่นิยมใช้กันมา เมื่อนำมารวมกันจึงมีความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ ยึดถือเป็นแบบแผน และได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา จนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ประพฤติปฏิบัติตาม¹⁰

โดยมีวัฒนธรรม ที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน ถือแบบอย่างของการดำรงชีวิตที่

⁸ พระโพธิ์รังสี. *จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย*. (นนทบุรี: ศรีปัญญา), ๒๕๕๔

⁹ พระยาอนุมานราชธน, วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย, (พระนคร : คลังวิทยา, 2514)

หน้า ๓๓๗

¹⁰ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. ประเพณี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา

<https://th.wikipedia.org/wiki>

เรียนรู้ ถ่ายทอดกันไปโดยการสั่งสอน อบรม ทั้งทางตรงและทางอ้อม วัฒนธรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมและกาลเวลาเพราะมนุษย์ชอบที่จะมีการคิดค้นใหม่ ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ วัฒนธรรมเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติจึงมีพลังกำหนดชีวิตคนยิ่งกว่าสิ่งใด วิถีชีวิตและการปฏิบัติเป็นผลมาจากการสะสมและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์หรือรูปแบบแห่งพฤติกรรม ที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น¹¹

ดังนั้นความหมายของประเพณีและวัฒนธรรม โดยเนื้อความแล้วก็เป็นสิ่งอย่างเดียวกัน คือ เป็นสิ่งที่ไม่ใช่มีอยู่ในธรรมชาติโดยตรง แต่เป็นสิ่งที่สังคมมีส่วนร่วมกันสร้างให้มีขึ้น แล้วถ่ายทอดให้แก่กันได้ด้วยลักษณะและวิธีการต่างๆ ว่าโดยเนื้อหาของประเพณีและวัฒนธรรมที่อยู่ในจิตใจของประชาชนเกี่ยวกับเรื่องความคิดเห็น ความรู้สึก ความเชื่อ ซึ่งสะสมและสืบทอดร่วมกันมานานจนเกิดความเคยชินหรือที่เรียกว่า นิสัยสังคมหรือประเพณี

ยศ สันตสมบัติ¹²ได้สรุปลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไว้ ๖ ประการดังนี้

๑. วัฒนธรรมเป็นความคิดรวม (Shared ideas) และค่านิยมทางสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดมาตรฐานพฤติกรรมของคนภายในวัฒนธรรมเดียวกัน ที่จะสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของผู้อื่นในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งทำให้พฤติกรรมของเขามีความสอดคล้องต้องกันกับผู้อื่น เช่น การแสดงออกถึงการเคารพนับถือผู้ใหญ่ เมื่อเด็กยกมือไหว้เพื่อทักทายและแสดงความเคารพ ผู้ใหญ่ก็จะสามารถคาดคะเนได้ว่า เด็กจะไหว้และตนควรจะรับไหว้ เป็นต้น

๒. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ (Culture is learned) เมื่อเปรียบวัฒนธรรมเหมือนมรดกทางสังคมที่ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

๓. วัฒนธรรมจะมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์มีต้นกำเนิดมาจากการใช้สัญลักษณ์ ตลอดจนชีวิตประจำวันของคนเราล้วนเกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น ไฟจราจร เงินตรา

๔. วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา ในลักษณะนี้วัฒนธรรมจะมีหน้าที่ต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์และให้สามารถวางกฎเกณฑ์ให้มนุษย์ดำเนินชีวิต

¹¹ เสาวนีย์ จิตต์หมวด, การวัฒนธรรมศึกษา กระบวนการบริหารและจัดการวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร:: ประชาชน, 2538) หน้า ๕

¹² ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม, (พิมพ์ครั้งที่ 3), (กรุงเทพมหานคร:: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘) หน้า ๑๑ - ๑๓

อย่างมีระบบและแบบแผนเพื่อให้สังคมทำงานได้อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้วัฒนธรรมยังช่วยในเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีเพื่อความเจริญและความอยู่รอดของมนุษย์

๕. วัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัว เมื่อมนุษย์ในสังคม

๖. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง หากแต่มีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีสาเหตุหลายประการเช่น การเปลี่ยนแปลงอาจเป็นผลโดยตรงจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

ประวัติและความสำคัญของประเพณีลอยขโมด

ประเพณีการลอยขโมด เป็นประเพณีเก่าแก่ของล้านนาที่ถือปฏิบัติกันมา ในสมัยอาณาจักรหริภุญชัยได้มีประเพณีเดือนยี่และทำพิธีลอยขโมดแล้ว¹³ จากตำนานจามเทวีวงศ์พงศาวดารเมืองหริภุญไชย และชินกาลมาลีณี ที่แต่งขึ้นในสมัยล้านนา กล่าวถึงการลอย “ชาทนิยาหาร” ตามน้ำลงไปทางใต้ ในตำนานกล่าวถึงเหตุการณ์หลังจากพระเจ้ากมลราชษัตริย์พระองค์หนึ่งในนครหริภุญไชย ได้เกิดโรคระบาด (อหิวาตกโรค) ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก ชาวนครหริภุญไชยจึงได้ย้ายไปอาศัยอยู่เมืองสะเทิมหรือสุธัมมวดี แล้วจึงย้ายไปอาศัยในเมืองหงสาวดีราว ๖ ปี ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวหลายคนมีครอบครัวใหม่ที่นั่น ต่อมาเมื่อโรคระบาดหายแล้วชาวนครหริภุญไชยบางส่วนได้เดินทางกลับมายังที่เดิม บางส่วนก็สมัครใจที่จะอาศัยอยู่ในเมืองหงสาวดี เมื่อกลับมาแล้วต่างอาลัยถึงญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ทางนั้น จึงจัดดอกไม้ธูปเทียน เครื่องสักการะ พร้อมทั้งเครื่องอุปโภคบริโภค ใส่ลงใน สะเปา ลักษณะคล้ายเรือ หรือใส่ในสะตวงหรือกระถางลอยลงน้ำแม่ปิง น้ำแม่กวง แม่ทา เพื่อส่งความระลึกถึงญาติพี่น้องที่ยังอยู่เมืองหงสาวดี จึงเป็นมูลเหตุของการลอยสะเปาหรือลอยขโมด หรือลอยกระถางนับแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน¹⁴ ซึ่งเป็นจารีตที่ปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน

ประเพณี ลอยขโมด หรือลอยกระถาง มีมาแต่โบราณกาลแล้ว นับแต่สมัยอาณาจักรหริภุญชัย เป็นประเพณีที่แสดงออกถึงการบูชาและระลึกถึงบรรพบุรุษที่ได้ล้มหายตายจาก จึงได้มี

¹³ มณี พะยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, พิมพ์ครั้งที่ 5, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, 2547), หน้า ๒๓๕

¹⁴ สงวน โชติสุขรัตน์, ประเพณีไทย ภาคเหนือ, (เชียงใหม่: สงวนการพิมพ์, 2511) หน้า 117 –

การทำโคมหรือกระทงตามไฟเพื่อส่องไฟตามวิญญาณของบรรพบุรุษไปสู่สรวงสวรรค์ตามความเชื่อ ในอาณาจักรล้านนาไทย เมื่อถึงวันเดือนยี่เพ็ง ก็จะทำพิธีลอยโคม ดังนั้น ความสำคัญของประเพณีลอยโคม สามารถจำแนกได้ดังนี้

๓.๑. เป็นการลอยเคราะห์ลอยบาป ต้องการลดเคราะห์เสนียดจัญไรในตัวให้ไหลล่องไปตามน้ำในเทศกาลเดือนยี่

๓.๒. เป็นการลอยเพื่อส่งของ เพื่อส่งของแก่บรรพบุรุษ ตามคติความเชื่อของคนโบราณในนครทิวชัยที่ส่งให้แก่ญาติพี่น้องในนครหงสาวดี (มอญ) ในสมัยต่อมาประชาชนยึดถือเป็นประเพณีปฏิบัติกันทุกวันนี้

๓.๓. เป็นการลอยเพื่อบูชาพระนารายณ์ การลอยกระทงเพื่อสักการะบวงสรวงไปยังพระผู้เป็นเจ้า ในศาสนาพราหมณ์ คือ พระนารายณ์ ซึ่งบรรทมในเกษียรสมุทร ตามคติความเชื่อของพราหมณ์ บางแห่งใช้น้ำมันจากไขข้อของโคบูชาด้วย ถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์และมีผลมากในการบูชา คือ การทำอย่างนั้นเป็นการโปรดปรานของเทพเจ้า

๓.๔. เป็นการบูชาพระพุทธรูปในหาดทรายแม่น้ำนันทิ การบูชาพระพุทธรูปที่ประทับไว้เหนือหาดทรายแม่น้ำนันทิ เป็นความเชื่อของประชาชนผู้นับถือพุทธ ศาสนาว่า การลอยลงโคมกระทงนั้น คือการบูชาพระพุทธรูปที่พระพุทธรูปประดิษฐานไว้ปรากฏในตำนาน การลอยกระทง แต่ยังไม่ปรากฏว่าพระพุทธรูปแห่งแม่น้ำนันทินั้นอยู่ที่ไหน และมีรูปพรรณสัณฐานเป็นอย่างไร

๓.๕. เป็นการลอยเพื่ออธิษฐาน เป็นเป้าหมายของประชาชนโดยตรง คือ อธิษฐานเอาตามความคิดของตน โดยเฉพาะการอธิษฐานของหนุ่มสาวที่ต้องการจะร่วมชีวิตกัน เมื่อทำกระทงแล้วก็ไปลอยในแม่น้ำและอธิษฐานสิ่งที่ตนปรารถนา

๓.๖. เพื่อเป็นการส่องไฟตามทางให้วิญญาณเดินทางไปยังสวรรค์ แต่โบราณล้านนาเรียกกันว่า ลอยโคม คำว่า โคม เป็นชื่อผีป่า เรียกกันว่า ผีโคม ชอบออกหากินกลางคืน จะมีพะเนียงไฟเห็นเป็นระยะอย่างผีกระสือ ดังนั้น กระทงที่จุดเทียนแล้วปล่อยลงในน้ำจะกระทบกับน้ำเกิดเงาสะทอนขึ้นวับ ๆ แวม ๆ หากเราเียนอยู่ใกล้ ๆ จะเป็นเสมือนแสงพะเนียงไฟ ผีโคม ทางล้านนาแต่โบราณจึงเรียกลอยกระทงว่า “ลอยโคม” ดังนั้นการลอยโคมเพื่อเป็นการส่องไฟตามทางให้วิญญาณเดินทางไปยังสวรรค์

อิทธิพลของประเพณีลอยโคมที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนตำบลต้นธง

๔.๑ อิทธิพลด้านความเชื่อและจิตใจ

ความเชื่อ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของคนในอดีตที่สืบทอดต่อ ๆ กันมาและมีผลต่อพฤติกรรมและการแสดงออกของบุคคลหรือกลุ่มชน โดยไม่คำนึงถึงเหตุผล ความเชื่อจะมีลักษณะ

สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ความเชื่ออาจจะแบ่งได้หลายแบบตามวิธีการพิจารณา ถ้าจำแนกตามหลักเหตุผลแบ่งได้เป็น ๒ ประเภทคือความเชื่อที่มีเหตุผลและความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล ความเชื่อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเกิดและการตาย ความเชื่อเกี่ยวข้องกับการส่งลอยเคราะห์ การบูชาแม่น้ำ เกี่ยวกับการครอบครัวและความเชื่อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา¹⁵

ประเพณีลอยโคมค เป็นประเพณีมีแฝงหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เกี่ยวกับพิธีกรรมและหลักคำสอนพระพุทธศาสนารวมกัน ถือว่าเป็นสิ่งกลมเกลียวให้คนในชุมชนที่เป็นพุทธศาสนิกชนเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ถือตนเองเป็นใหญ่ ไม่มุ่งเอาตนเป็นศูนย์กลาง เป็นเครื่องกำหนดค่า ซึ่งเป็นท่าที่ต่างจากท่าที่แบบวิทยาศาสตร์แบบทุนนิยม บริโภคนิยม หรือแบบโลกนิยม ที่กำหนดเอาความต้องการของบุคคลเป็นเกณฑ์ กำหนดค่า ศาสนาสอนให้คนจำกัดความต้องการของตนเองลง ส่วนวิทยาศาสตร์สอนให้เรียนรู้วิธีควบคุมธรรมชาติภายนอกมาสนองความต้องการของตัวเอง¹⁶ ดังนั้นประเพณีลอยโคมคจึงมีอิทธิพลด้านความเชื่อเกี่ยวกับการบูชา และความกตัญญูต่อแม่น้ำลำคลอง ทั้งนี้ผู้คนในชุมชนได้อาศัยแม่น้ำในการอุปโภค บริโภค มาโดยตลอด อีกทั้งได้แฝงไว้ซึ่งหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในประกอบพิธีกรรม มีการนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์และมารับไทยธรรมในประเพณีลอยโคมค อีกด้วย นับเป็นการแสดงออกในความเชื่อความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่ความสุขกาย สุขใจทั้งในปัจจุบันและอนาคต

๔.๒ อิทธิพลด้านวัฒนธรรมและประเพณี

วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน หรือพฤติกรรมละสิ่งทีคนในหมู่คณะผลิตหรือสร้างขึ้น ด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และใช้กันอยู่ในหมู่พวกของตน¹⁷

ประเพณี หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลซึ่งได้เรียนรู้หรือยึดถือสืบต่อกันมาเพื่อให้เหมาะสมเป็นที่ยอมรับของสังคม ประเพณีลอยโคมคถือเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรทวารวดี มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมและประเพณีดังนี้

¹⁵ วิมล จิโรพันธ์ และคณะ. ศิลปะและวัฒนธรรมไทย. (กรุงเทพมหานคร : แสงดาว, ๒๕๔๘) หน้า ๕๑.

¹⁶ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, (นนทบุรี : สาขา ศิลปะศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๓๒.

¹⁷ แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. วัฒนธรรมในสังคมไทย. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมดาเพรส, ๒๕๔๘). หน้า ๒.

๑. ด้านวัฒนธรรมทางภาษา ได้แก่ คำที่ใช้การสื่อสาร เช่น ลอยโขมด ผิโขมด เป็นต้น

๒. ด้านวัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อและความศรัทธา ในศาสนา ศีลธรรม และจริยธรรม เช่น ความสามัคคี ความรักเมตตา การให้อภัย ความเชื่อเรื่อง โลกหน้า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กฎแห่งกรรม วิญญาณ เป็นต้น

๓. ด้านวัฒนธรรมด้านจารีตหรือขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นเครื่องผูกพันกลุ่มคน ในท้องถิ่นและชุมชน ให้อยู่กันอย่างมีความสุข

๔. ด้านวัฒนธรรมทางสุนทรีย์ อันเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ทางด้านร่างกาย และจิตใจ เช่น กระถางโขมด ก่อเจดีย์ทราย เป็นต้น

๕. ด้านวัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต เช่น กาบกล้วยมาทำเป็นโขมด มีการตกแต่งด้วย ดอกไม้ นานาชนิด ฐูปเทียน อาหาร เครื่องใช้ อุปกรณ์ต่างๆ เป็นต้น

๔.๓ อิทธิพลด้านสังคมและวัฒนธรรม

ประเพณีลอยโขมดมีอิทธิพลต่อสังคม โดยเฉพาะผู้คนในตำบลต้นธง เช่น สร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นในสังคม สร้างขวัญกำลังใจให้กับผู้ที่ประกอบพิธีกรรม ช่วยขัดเกลาจิตใจและพฤติกรรมให้คนในสังคมให้อยู่กันอย่างมีระเบียบ และที่สำคัญที่สุดคือการสร้างความ เป็นปึกแผ่นแก่คนในชุมชน สังเกตได้จากในทุกๆปีที่จัดกิจกรรม ย่อมเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ พระสงฆ์จะใช้โอกาสนี้อบรมสั่งสอนคุณธรรม จริยธรรม และเป็นผู้นำทางวิญญาณให้กับคนใน สังคม อันจะส่งผลดีต่อสังคม เช่น

๔.๓.๑ สอนให้พึ่งตนเอง มีความอดทน ส่งผลให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้า

๔.๓.๒ สอนให้มีเมตตาช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุข มี ความรักสามัคคีกัน

๔.๓.๓ สอนให้รู้จักหน้าที่ของตนเองตามหลักทศ ๖ เป็นการสร้างความเป็น ปึกแผ่นแก่สังคม

๔.๓.๔ ช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นระหว่างวัด ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

๔.๓.๕ สอนวิธีการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาชีวิตที่ถูกต้อง จะช่วยให้ใช้ชีวิตอยู่ใน สังคมอย่างปกติสุข

๔.๔ อิทธิพลด้านเศรษฐกิจ

ประเพณีลอยโคมที่ได้จัดในชุมชนต้นธงทุกๆปีถือเป็นการอนุรักษ์และสืบสานมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของสังคม ประเพณีที่มีลักษณะเชิงธุรกิจ การท่องเที่ยวและความบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้เห็นว่าประเพณีลอยโคมมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชุมชนในตำบลต้นธงในด้านการกระตุ้นทางเศรษฐกิจ โดยสรุปอิทธิพลของประเพณีลอยโคมในด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย¹⁸

๔.๔.๑ ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีและมีเงินไหลเข้า โดยเฉพาะสังคมชนบทมีความร่วมมือ นำขบวนแห่จากชุมชนต่างๆ ไปร่วมทำบุญ หากวัดใดวัดหนึ่งจัดงานทำบุญ อีกวัดหนึ่งจะไปร่วมและไปช่วยกิจกรรมนั้นๆ ทำให้เกิดความรักความสามัคคีและมีเงินไหลเข้าชุมชนและวัด

๔.๔.๒ เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัดให้เดินทางมาท่องเที่ยว

๔.๔.๓ เป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เช่น ทำให้วัดมีรายได้และจะได้นำรายได้ไปสร้างหรือบูรณะถาวรวัตถุภายในวัด ตามความประสงค์ของเจ้าภาพและยังเป็นการช่วยกันรักษาประเพณีให้คงอยู่ตลอดไปด้วย

๔.๔.๔ เป็นการส่งเสริมสิ่งประดิษฐ์สร้างสรรค์ เช่น ลอยโคม ได้ส่งเสริมงานศิลปกรรมการประดิษฐ์กระทง โคมไฟ โคมลอย เกิดการประกวดโคมและผลิตโคมเพื่อขายทำให้เกิดอาชีพ เกิดรายได้ ซึ่งประเพณีเป็นสิ่งดีงามที่ได้สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยนครหรือยุ้ยจนกลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนต้นธง

๕. บทสรุป

ประเพณีลอยโคม เป็นประเพณีที่มีมาตั้งแต่สมัยพระนางเจ้าจามเทวี กษัตริย์นครหรือยุ้ย ซึ่งถือเป็นประเพณีที่เก่าแก่ ปัจจุบันได้มีการอนุรักษ์และสืบสานจนมาถึงปัจจุบัน โดยประชาชนตำบลต้นธง จะจัดกิจกรรมเป็นประจำทุกๆ ปี ช่วงเดือนยี่เป็ง (วันลอยกระทง) ประเพณีนี้เกิดความตระหนักรู้ในคุณค่าและความสำคัญของประเพณีและวัฒนธรรมที่มีผลต่อจิตใจของคนในชุมชนเอง โดยกลั่นกรองออกมาเป็นจิตสำนึกของคนในชุมชน เกิดจากความรักความผูกพันในผืนแผ่นดินที่กำเนิดและความภาคภูมิใจในประเพณีของท้องถิ่น ในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความเป็นมาของชุมชน ความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น นอกจากนั้นแล้ว ทุกคน

¹⁸ สุเมธ เมธาวิทยกุล, **สังกัปปพิธีกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๓/๔.

ในชุมชนตำบลต้นธงมีส่วนร่วมในการช่วยกันดูแลรักษาประเพณีนี้ไม่ให้เสื่อมหายไป เป็นการดูแลรักษาประเพณีของตนในฐานะที่เป็นผู้รับและจะกลายเป็นบรรพบุรุษผู้ส่งต่อให้กับลูกหลานต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

ทิตติธิตา นาคเกษม. **ประเพณีถิ่นภาคกลาง**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
กรุงเทพ, ๒๕๔๘.

ประเวศ วะสี. **“วัฒนธรรมกับการพัฒนา” ไทยยุควัฒนธรรมทาส**. กรุงเทพมหานคร:
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๑.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. ประเพณี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา
<https://th.wikipedia.org/wiki> (๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๕), [สืบค้นเมื่อ ๒๙ ธันวาคม
๒๕๖๕]

พระโพธิธรรมาจารย์. **จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองศรีสุทโธ**. นนทบุรี: ศรีปัญญา, ๒๕๕๔.

พระยาอนุมานราชธน. **วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย**. พระนคร : คลังวิทยา. ๒๕๑๔.

มณี พะยอมยงค์. **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การ
พิมพ์. ๒๕๔๓.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. **ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย**. นนทบุรี : สาขาศิลป
ศาสตร์. ๒๕๓๙.

ยศ สันตสมบัติ. **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๘.

วิมล จิโรจน์พันธุ์ และคณะ. **ศิลปะและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : แสงดาว. ๒๕๔๘.

สงวน โชติสุขรัตน์. **ประเพณีไทย ภาคเหนือ**. เชียงใหม่: สงวนการพิมพ์. ๒๕๑๑.

สุเมธ เมธาวิทยกุล. **สังกัปพิธีกรรม**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. **การวัฒนธรรมศึกษา กระบวนการบริหารและจัดการวัฒนธรรม**.
กรุงเทพมหานคร: ประชาชน. ๒๕๓๘

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. **วัฒนธรรมในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมดาเพรส,
๒๕๔๘.

การพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียนสังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑
Football Skills Development According To 5 Bala Principles
For Students Under the Office Of Bangkok Secondary
Educational Service Area 1

สารัช ชานิศาสตร์¹

Sarach Chanisart

พระครูสถิตบุญวัฒน์²

Phrakru Sathitbunwat

พีรวัฒน์ ชัยสุข³

Peerawat Chaisuk

E-mail: sarachphysical@gmail.com

Received: March 16, 2023 Revised: December 20, 2023

Accepted: December 20, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้วัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพทักษะการเล่นฟุตบอลสำหรับนักเรียน ๒) เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา ๓) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต ๑ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสานวิธีระหว่างงานวิจัยเชิงปริมาณและงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น

¹ นิสิตหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³ อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จำนวน ๓๐๒ คน ใช้สถิติวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๕ คน เพื่อนำผลจากการสัมภาษณ์มาสนับสนุนงานวิจัยเชิงปริมาณ

ผลการวิจัย

๑. นักเรียนมีความคิดเห็นต่อสภาพทักษะการเล่นฟุตบอลสำหรับนักเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต ๑ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการส่งบอล ด้านการรับบอล ด้านการเลี้ยงบอล และด้านการครองบอล ตามลำดับ

๒. ผลการศึกษาวิธีการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียนมี ๔ ทักษะ คือ มีการเลี้ยงบอล การครองบอล การรับบอล การส่งบอล ได้แก่ วิธีการพัฒนาทักษะการเลี้ยงบอล คือ ใช้ความเร็ว ความคล่องตัวในเลี้ยงบอล การครองบอล คือ ใช้ความเร็วและมีสติสัมปชัญญะควบคุมทิศทางของบอล การรับบอล คือ ใช้สติสัมปชัญญะควบคุมอวัยวะในส่วนต่างๆ รับบอลได้ดีและแม่นยำ การส่งบอล คือ ใช้สติสัมปชัญญะควบคุมอวัยวะส่วนต่างๆ ในการส่งบอลให้ไปในทิศทางที่ต้องการได้

๓. เสนอแนวทางการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต ๑ โดยใช้หลักการฝึกทักษะการเล่นฟุตบอล ๔ ด้าน ได้แก่ การเลี้ยงบอล การครองบอล การรับบอล การส่งบอล มีวิธีการฝึกทักษะตามหลักพละ ๕ ประกอบด้วย ๑) มีความรักในการเล่นฟุตบอล ๒) มีความขยันในการฝึกทักษะฟุตบอล ๓) มีความรู้วิธีการเล่นฟุตบอล ๔) มีจิตตั้งมั่นในการเล่นฟุตบอล และ ๕) ใช้ความรู้ความสามารถในการฝึกทักษะการเล่นฟุตบอลอย่างจริงจัง

คำสำคัญ : การพัฒนาทักษะ, การเล่นฟุตบอล, หลักพละ ๕

Abstract

The objectives of the research are: 1) study the state of football playing skills of students, 2) study the development methods in football playing skills based on the 5 Bala principle for secondary students, and 3) proposing the guidelines for development of football playing skills based on the 5 Bala principle for secondary students under the Office of Bangkok Secondary Education Service Area 1. It was a mixed research with qualitative and quantitative work conducted through the sampling group of 302 secondary students, using statistical analysis

by mean and standard deviation, in-depth interviews with 5 experts as per supportive data for quantitative work.

The results of the study were found that:

1. The opinion on football playing skills of secondary students under the Office of Bangkok Secondary Education Service Area 1 was at a high level overall. The highest level was on passing the ball, followed by receiving the ball, dribbling, and possessing respectively.

2. The development methods in football playing skills based on the 5 Bala principles for secondary students conclude 4 skills; ball dribbling, ball possessing, ball receiving, ball passing. Ball-handling skills developing involves with using speed and agility in ball handling. Ball control involves using speed and awareness, with spatial awareness to control ball's direction. Ball receiving involves with using sensory mindfulness to control various body parts for effective and accurate ball reception. Ball reception should be done well and accurately. Ball passing involves with using sensory perception to control body's parts for passing the ball in desired direction.

3. The guidelines for development of football playing skills based on five Bala teaching for secondary students under the Office of Bangkok Secondary Education Service Area 1 consist of ball dribbling, possessing, receiving and passing the ball. It applied to increase skills with five Bala teaching starting by; 1) ambition of football playing, 2) diligence in football training, 3) knowledge of football playing techniques, 4) concentration for football playing, and 5) application of knowledge and skills for playing football sincerely.

Keywords: skill development, playing football, Five Bala principle

บทนำ

การเล่นกีฬาเป็นวิธีหนึ่งที่เกิดประโยชน์ต่อสุขภาพ และช่วยส่งเสริมสมรรถภาพทางกายที่ดี กีฬามีอยู่หลายชนิด บุคคลจะต้องเลือกและพิจารณาให้เหมาะสมกับบุคคล กลุ่มคน สังคมเพศ และวัยที่แตกต่างกัน ซึ่งกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้อธิบายลักษณะสำหรับกีฬาว่า "..กีฬาเป็นกิจกรรมที่มีการเคลื่อนไหวและมีลีลาการเล่นภายใต้กฎระเบียบ กติกา โดยมุ่งความสนุกสนานเพื่อพัฒนาร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา บางครั้งยังใช้ในการแข่งขัน

อีกด้วย..." เช่นเดียวกับการกีฬาแห่งประเทศไทย ที่กล่าวว่า "...กีฬาคืองานสำหรับชีวิตที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติเป็นประจำสม่ำเสมอโดยเฉพาะกีฬาขั้นพื้นฐาน การที่เด็กๆ มาเล่นกีฬาเด็กจะมีโอกาสได้ออกกำลังกาย ซึ่งเป็นความต้องการทางธรรมชาติ เพื่อการดำรงชีวิตกับช่วยพัฒนาร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคมสำหรับทุก ๆ คนให้เจริญขึ้น⁴

กีฬาฟุตบอลถือเป็นกีฬายอดนิยมที่ทุกคนสามารถเรียนรู้และใช้พัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ ซึ่งสามารถเล่นได้ทุกเพศทุกวัย และผู้คนให้ความสนใจและติดตามจากทั่วทุกมุมโลก ฟุตบอลเป็นกีฬาที่มีจุดเด่นในด้านความสนุกสนาน ตื่นเต้น เร้าใจ ให้ความบันเทิงแก่ผู้ชมจนสามารถดึงดูดให้ทุกสายตาดูจับจ้องมาที่เกมการแข่งขันได้ อีกทั้งยังมีช่องทางในการรับชมที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ โดยในปัจจุบันฟุตบอลยังกลายเป็นธุรกิจสำคัญที่ทำกำไรได้อย่างมหาศาลจึงมีการแข่งขันกันพัฒนาศักยภาพทั้งในระดับประเทศ สโมสร หรือแม้กระทั่งตัวนักกีฬาเองเพื่อเป้าหมายหนึ่งเดียวคือ ความสำเร็จและถวัลย์รางวัล

นับตั้งแต่กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ให้เป็นหลักสูตรแกนกลางสำหรับประเทศเป็นต้นมา โดยกำหนดจุดมุ่งหมายและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายและกรอบทิศทางในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีขีดความสามารถในการแข่งขันในเวทีโลก พร้อมกันนี้ได้ปรับกระบวนการหลักสูตรให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์สำหรับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ที่มุ่งเน้นการกระจายอำนาจทางการศึกษาในท้องถิ่นและสถานศึกษาให้มีบทบาทมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการสำหรับท้องถิ่น⁵

นอกจากนี้ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ยังมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนซึ่งเป็นกำลัง สำคัญสำหรับชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลเมืองโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษต่อ การประกอบอาชีพ และการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

⁴สมบัติ เครือสาย, “การสร้างแบบทดสอบทักษะกีฬาฟุตบอลสำหรับนักเรียนชายระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

⁵กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๑), หน้า ๕.

หลักธรรมสำหรับพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้ในการฝึกทักษะ สติ สมาธิ ในการเล่นฟุตบอล คือ พละ ๕ ซึ่งสามารถนำมาบูรณาการกับชุดการฝึกทักษะสำหรับนักเรียน เพื่อนำไปสู่การมีวินัยในตนเองอย่างมั่นคง และสามารถนำไปพัฒนาความรู้และทักษะต่างๆ ได้อีกมากมาย เนื่องจากหลักธรรมพละ ๕ ถือเป็นหลักธรรมพื้นฐานสำคัญ⁶ ในการทำความดีและสร้างพลังศรัทธา สร้างแรงจูงใจ สร้างความเชื่อประกอบไปด้วย ๑. สัทธา หมายถึง ความเชื่อ และที่ได้ชื่อว่าเป็นพละหรือกำลัง เนื่องจากทำให้ใจเชื่อว่าการกระทำของตนมีประโยชน์สมกับที่ตั้งใจทำ และมีความเชื่อของตนเองมีความสามารถที่จะทำให้สำเร็จตามเป้าหมาย ๒. วิริยะ หมายถึง ความเพียรและได้ชื่อว่าเป็นพละ หรือกำลัง เนื่องจากความเพียรคอยกระตุ้นเตือนให้ทำกิจการงานต่างๆ ด้วยความมานะบากบั่น ไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรคใดๆ ส่งผลให้กิจการนั้นๆ ประสบผลสำเร็จ ๓. สติ หมายถึง ความระลึกได้ และที่ได้ชื่อว่าเป็นพละ หรือกำลัง เนื่องจากสติเป็นเครื่องมือในความคุมใจให้จดจ่อกับกิจการงานนั้นๆทำให้เกิดความรอบคอบ ไม่เลินเล่อ ส่งผลให้ไม่มีความผิดพลาดในงานต่างๆ ๔. สมาธิ หมายถึง ความตั้งใจมั่น และที่ได้ชื่อว่า เป็นกำลัง เนื่องจากสมาธิทำให้มีใจจดจ่อกับกิจการนั้นๆ จนกว่าจะประสบความสำเร็จ ไม่หวั่นไหว ไม่ฟุ้งซ่าน และ ๕. ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ และที่ได้ชื่อว่า พละ หรือ กำลัง เนื่องจากเป็นกำลังให้ใจ รู้เท่าทันปัญหาทำให้แก้ไขปัญหานั้นได้อย่างถูกต้องตามความเหมาะสม และสมควรแก่เหตุ สิ่งใดที่ควรละทิ้ง ก็ละทิ้ง สิ่งใดที่ควรทำต้องรีบทำไม่ผัดวันประกันพรุ่ง⁷

ดังนั้นผู้วิจัย จึงสนใจที่จะศึกษา เรื่อง วิธีการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ เพื่อเป็นแนวทางการเสริมสร้างทักษะสำหรับนักเรียน ให้มีความรับผิดชอบมากขึ้น และให้เห็นความสำคัญสำหรับการปฏิบัติตามพละ ๕ และเพื่อกำหนดเป็นแนวทางในการศึกษาปัจจัย เสนอแนะให้ผู้เกี่ยวข้องโพธิปักขิยธรรม เป็นธรรมอันประเสริฐเพื่อการตรัสรู้ เป็นหลักธรรมที่ทำให้บุคคลเจริญแล้วทำให้มากแล้วยอมเป็นไปเพื่อละสังโยชน์ เพื่อกำหนดรู้สังสารวัฏอันยืดยาว เพื่อความสิ้นอาสวะและหวังผล คืออรหัตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความถือมั่นเหลืออยู่เป็นพระอนาคามี พละ ๕⁸ ถือว่าเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้สำหรับนักเรียนให้มากขึ้น เพื่อให้ นักเรียนมีผลการเรียนที่ดีขึ้น มีความสำเร็จในการศึกษาตามหลักสูตร เป็นนักเรียนที่มีประสิทธิภาพทั้งคุณธรรมจริยธรรม ความรู้ ความสามารถในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ในการเป็นคนดีสำหรับสังคมและกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไป

⁶ดูรายละเอียดใน อญ.ปญจก.อ. (ไทย) ๒๒/๓๐๘/๔๐๘

⁷ดูรายละเอียดใน ส.ม.(ไทย) ๑๙/๓/๐๕-๓/๑๖/๓๖๙.

⁸ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๓๕/๓๔๓.

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาสภาพทักษะการเล่นฟุตบอลสำหรับนักเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา

๑.๓.๓ เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed-Method Research Design) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ เพื่อศึกษาสภาพทักษะการเล่นฟุตบอลสำหรับนักเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ มี ๒ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับหลักพละ ๕ กับการเล่นฟุตบอลจากแหล่งข้อมูล : หนังสือ บทความ ตำรา งานวิจัย website เครื่องมือ : แบบศึกษาเอกสาร การวิเคราะห์ : การวิเคราะห์เนื้อหา Content Analysis ๒) แจกแบบสอบถามนักเรียนโรงเรียนเทพศิรินทร์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ เกี่ยวกับสภาพทักษะการเล่นฟุตบอลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ จำนวน ๓๐๒ คน

ขั้นตอนที่ ๒ เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ มี ๒ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) สัมภาษณ์เกี่ยวกับวิธีการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอล ๔ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ จำนวน ๕ คน ๒) วิเคราะห์แบบสัมภาษณ์ ครู เกี่ยวกับวิธีการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ แหล่งข้อมูล : ครูโรงเรียนโดยการเลือกแบบเจาะจง จำนวน ๕ คน ผลลัพธ์ที่ได้ : ได้วิธีการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครเขต ๑

ขั้นตอนที่ ๓ เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต ๑ ได้แก่ ปรับปรุงแก้ไขและนำเสนอร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา/อาจารย์ที่ปรึกษา เครื่องมือ : แบบ

ศึกษาเอกสาร การวิเคราะห์ข้อมูล : การวิเคราะห์เนื้อหา ผลลัพธ์ที่ได้ : ได้แนวทางการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต ๑

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการสนทนากลุ่ม

การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนเทพศิรินทร์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ จำนวน ๑,๔๘๑ คน โดยผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการเปิดตารางของ เครซี่ และ มอร์แกน (Krejcie and Morgan) จำนวน ๓๐๒ คน

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๑. การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ สัมภาษณ์ ครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ จำนวน ๕ คน ด้วยวิธีการเจาะจง

ผลการวิจัย

๑) ผลการวิเคราะห์สภาพทักษะการเล่นฟุตบอลสำหรับนักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ ผลการวิจัยพบว่า สภาพทักษะการเล่นฟุตบอลสำหรับนักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ ทั้ง ๕ ด้าน โดยภาพรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ดังตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับ สภาพทักษะการเล่นฟุตบอลสำหรับนักเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ ทั้ง ๕ ด้าน

สภาพทักษะการเล่นฟุตบอลสำหรับนักเรียน สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต ๑	n=กลุ่มตัวอย่างนักเรียน ๓๐๒ คน			
	ระดับความคิดเห็นของนักเรียน			
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	ลำดับ
๑. ด้านการเลี้ยงบอล	๔.๑๘	๐.๓๗	มาก	๓
๒. ด้านการครองบอล	๔.๑๕	๐.๓๗	มาก	๔
๓. ด้านการรับบอล	๔.๒๓	๐.๓๗	มาก	๒
๔. ด้านการส่งบอล	๔.๓๑	๐.๓๗	มาก	๑

ภาพรวม

๔.๒๒ ๐.๓๓/ มาก

จากตารางที่ ๑ นักเรียนมีความคิดเห็นต่อสภาพทักษะการเล่นฟุตบอลสำหรับนักเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ ภาพรวมอยู่ในระดับ มาก โดยมีค่าเฉลี่ยร้อยละ ๔.๒๒ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ ๐.๓๓/ สำหรับผลการพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อยคือ ด้านการส่งบอล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๑ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๓๔ ด้านการรับบอล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๓ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๓๔ ด้านการเลี้ยงบอล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๓๓/ ด้านการครองบอล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๕ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๓๓/

๒) การพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักผล ๕ สำหรับนักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ จำนวน ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการเลี้ยงบอล ต้องอาศัยความเชื่อ ความศรัทธา ในการเลี้ยงบอล เพื่อที่จะเลี้ยงบอลให้ไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จตามที่ตั้งไว้ ความเพียรพยายามเพื่อที่จะฝึกฝนและควบคุมบอลให้อยู่ในทิศทางที่ต้องการและต้องอาศัยความคิดแก้ไขสถานการณ์มีกลยุทธ์หลบหลีก เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้๒) ด้านการครองบอล ต้องอาศัยความเชื่อ ความศรัทธาในการครองบอลเพื่อที่จะครองบอลได้จนถึงเป้าหมายที่กำหนดและสามารถครองบอลได้โดยไม่เสียการทรง ต้องอาศัยความเพียรพยายามเพื่อที่จะฝึกฝนและครองบอลให้อยู่ในทิศทางที่ต้องการ และต้องอาศัยความคิดแก้ไขสถานการณ์ในการครองบอล เพื่อให้ผู้เรียนมีการคิด วิเคราะห์แก้ปัญหาในการครองบอลได้ ๓) ด้านการรับบอล ต้องอาศัยความเชื่อ ความศรัทธาในการรับบอล เพราะเป็นทักษะที่สำคัญที่จะทำเกมการแข่งขันให้ชนะฝ่ายตรงข้าม ต้องเชื่อมั่นว่าตัวเองทำได้ สามารถรับบอลได้โดยใช้อวัยวะส่วนต่างๆไม่ว่าจะเป็นข้างเท้าด้านนอก ข้างเท้าด้านใน หลังเท้า หรือ ศีรษะ และมีสติในการรับบอล เพื่อรักษาบอลไว้ไม่ให้เสียให้ฝ่ายตรงข้าม ๔) ด้านการส่งบอล ต้องมีความเชื่อและความศรัทธาว่า สามารถส่งบอลไปตามเป้าหมายที่กำหนดได้ด้วย ความเร็วและความแม่นยำ ต้องอาศัยความเพียรพยายาม เพื่อที่จะฝึกฝนให้สามารถส่งบอลด้วยอวัยวะต่างๆได้ และต้องมีกลยุทธ์หลบหลีกและมีความคิด วิเคราะห์แก้ปัญหาในการส่งบอลอยู่เสมอ

๓) เสนอแนวทางการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักผล ๕ สำหรับนักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ ดังต่อไปนี้ ๑) มีความรักในการเล่นฟุตบอล การมีความรักในการเล่นฟุตบอลจะทำให้เกิดแรงบันดาลใจขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมรอบๆข้างที่พบเห็นหรือใกล้ชิดกับผู้เล่นฟุตบอลมาโดยตลอดจึงทำให้มีรักและผูกพันกับการเล่นฟุตบอล เปรียบเสมือนการปลูกฝัง ความชื่นชอบกีฬาฟุตบอลเพื่อต่อยอดไปสู่การเป็นนักฟุตบอลอาชีพ ๒) มีความขยันในการฝึกทักษะฟุตบอล การมีความขยันหมั่นเพียรในการฝึกทักษะฟุตบอลจะทำให้หนักกีฬา

มีทักษะพื้นฐานการเล่นฟุตบอลที่ดี ไม่ว่าจะเป็นทักษะการเลี้ยง การส่ง การโหม่ง การยิง ซึ่งถือเป็นทักษะสำคัญที่นักกีฬาต้องฝึกฝนและสามารถเก็บชัยชนะจากการแข่งขันได้ ๓) มีความรู้วิธีการเล่นฟุตบอล การที่มีความรู้วิธีการเล่นฟุตบอลอย่างถูกต้องไม่ว่าจะเป็นความรู้เรื่อง ทักษะพื้นฐาน ระบบการเล่นฟุตบอล กติกาเล่นฟุตบอล และแบบฝึกทักษะต่างๆ จะส่งผลให้นักกีฬาปรับตัวเข้ากับการเล่นฟุตบอลได้อย่างดียิ่งขึ้น ๔) มีจิตตั้งมั่นในการเล่นฟุตบอล การเล่นฟุตบอลจะต้องมีสติ สมาธิ ตั้งจิตให้แน่วแน่ทั้งการฝึกซ้อมและการแข่งขัน เพราะสติจะช่วยให้นักกีฬาควบคุมเกมส์การแข่งขันได้ดี และเป็นสิ่งที่ให้การทำงานเป็นทีมสมบูรณ์แบบมากขึ้น ๕) ใช้ความรู้ความสามารถในการฝึกทักษะการเล่นฟุตบอลอย่างจริงจัง การมีความรู้ความสามารถในการฝึกทักษะการเล่นฟุตบอลอย่างจริงจัง เกิดมาจากการฝึกฝน การเรียนรู้ และมุ่งมั่น ที่จะทำอย่างจริงจัง ส่งผลให้ใช้ความรู้ ความสามารถในการฝึกฝนทักษะฟุตบอลที่มี นำไปต่อยอดสู่การเล่นฟุตบอลอาชีพในอนาคต

การอภิปรายผล

๑) ผู้วิจัยพบประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลเกี่ยวกับสภาพทักษะการเล่นฟุตบอล สำหรับนักเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต ๑ ๑) ด้านการส่งบอล นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพทักษะการเล่นฟุตบอลสำหรับนักเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ ภาพรวมด้านการส่งบอลอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ผู้เรียนแสดงลักษณะท่าทางในการส่งบอล ที่ถูกต้อง ผู้เรียนสามารถส่งบอลด้วยหลังเท้า ผู้เรียนสามารถส่งบอลด้วยข้างเท้าด้านใน ผู้เรียนสามารถส่งบอลด้วยข้างเท้าด้านนอก ผู้เรียนมีความแม่นยำในการส่งบอลให้กับเพื่อนร่วมทีม ผู้เรียนสามารถส่งบอลไปยังเป้าหมายได้ด้วยความเร็ว ผู้เรียนมีการคิด วิเคราะห์ ในการส่งบอลได้ดี ผู้เรียนสามารถส่งบอลไปยังเป้าหมายที่กำหนดให้ผู้เรียนมีทักษะในการส่งบอลที่ดี ตามลำดับ ๒) ด้านการรับบอล นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพทักษะการเล่นฟุตบอลสำหรับนักเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ ภาพรวมด้านการรับบอลอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ผู้เรียนสามารถรับบอลด้วยข้างเท้าด้านใน ผู้เรียนสามารถรับบอลด้วยข้างเท้าด้านนอก ผู้เรียนมีการคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา ในการรับบอลได้ดี ผู้เรียนมีทักษะในการรับบอลที่ดี ผู้เรียนสามารถรับบอลด้วยการพักอก ผู้เรียนสามารถรับบอลด้วยหลังเท้า ผู้เรียนสามารถใส่ศีรษะในการรับบอล ตามลำดับ ๓) ด้านการเลี้ยงบอล นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพทักษะการเล่นฟุตบอล สำหรับนักเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ ภาพรวมด้านการเลี้ยงบอลอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ผู้เรียนมีทักษะในการเลี้ยงบอล ผู้เรียนสามารถเลี้ยงบอลผ่านสิ่งกีดขวางที่กำหนดได้ ผู้เรียนสามารถเลี้ยงบอลด้วยฝ่าเท้า ผู้เรียนสามารถเลี้ยงบอลด้วยข้างเท้าด้านนอก ผู้เรียนสามารถเลี้ยงบอลด้วยข้างเท้าด้านใน ผู้เรียน

สามารถเลี้ยงสลบเท้าซ้าย-ขวาได้ ผู้เรียนเลี้ยงบอลด้วยความเร็วตามเวลาที่กำหนดได้ ตามลำดับ ๔) ด้านการครองบอล นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพทักษะการเล่นฟุตบอลสำหรับนักเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ ภาพรวมด้านการครองบอลอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ผู้เรียนสามารถครองบอลได้ จนถึงเป้าหมายที่กำหนด ผู้เรียนสามารถครองบอลได้ด้วยความเร็ว ผู้เรียนมีการคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหาในการครองบอล ผู้เรียนมีทักษะในการครองบอล ผู้เรียนสามารถครองบอลได้ โดยไม่เสียการครองบอล ผู้เรียนเลือกทักษะการครองบอล ได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ ผู้เรียนสามารถครองบอลได้ดี ตามลำดับ

๒) ผู้วิจัยพบประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ ในด้านการเลี้ยงบอล ต้องอาศัยความเชื่อ ความศรัทธาในการเลี้ยงบอล เพื่อที่จะเลี้ยงบอลให้ไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จตามที่ตั้งไว้ การเลี้ยงบอลต้องอาศัยความเพียรพยายาม เพื่อที่จะฝึกฝนและควบคุมบอลให้อยู่ในทิศทางที่ต้องการ และความเพียรพยายามจะเพิ่มทักษะในการเลี้ยงบอลได้ดียิ่งขึ้น ต้องมีสติในการเลี้ยงบอล ซึ่งสติถือเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะการเลี้ยงบอลต้องมีสติอยู่กับบอล รวมถึงความตั้งใจในการเลี้ยงบอล ซึ่งความตั้งใจนั้นต้องฝึกฝนการเลี้ยงบอลเป็นประจำและเป็นอาศัยการกระทำซ้ำๆ ทำให้อุ่นเคยกับการเลี้ยงบอล มีการคิดแก้ไขสถานการณ์ในการเลี้ยงบอล กลยุทธ์หลบหลีก ซึ่งความคิดนั้นเกิดจากการฝึกซ้อม โดยสร้างสถานการณ์ขึ้นมา เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ ในด้านการครองบอล ต้องมีความเชื่อ ความศรัทธาในการครองบอล เพื่อที่จะครองบอลได้ จนถึงเป้าหมายที่กำหนด และสามารถครองบอลได้ โดยไม่เสียการทรงตัว ต้องมีความเพียรพยายาม เพื่อที่จะฝึกฝนและครองบอลให้อยู่ในทิศทางที่ต้องการ และความเพียรพยายามจะเพิ่มทักษะในการครองบอลได้ดียิ่งขึ้น มีสติในการครองบอล เพราะการครองบอล ต้องมีสติอยู่กับบอลตลอดเวลา และต้องอาศัยความตั้งใจในการครองบอล ซึ่งความตั้งใจนั้นจะต้องอาศัยการฝึกฝนการครองบอลเป็นประจำ รวมถึงมีกลยุทธ์หลบหลีก ซึ่งความคิดนั้นเกิดจากการฝึกซ้อม สร้างสถานการณ์ขึ้นมา เพื่อให้ผู้เรียนมีการคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา ในการครองบอล และสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ ในด้านการรับบอลต้องอาศัยความเชื่อ ความศรัทธาในการรับบอล เพราะเป็นทักษะที่สำคัญที่จะทำเกมการแข่งขันให้ชนะฝ่ายตรงข้าม เพราะหากเรารับบอลได้ เราก็จะสามารถเลี้ยงบอลไปทำประตูได้ ดังนั้น ต้องมีความเชื่อ ความศรัทธาในการรับบอล ต้องเชื่อมั่นว่าตัวเองทำได้ ต้องมีความเพียรพยายามที่จะรับบอลโดยใช้วิธีส่วนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นข้างเท้าด้านนอก ข้างเท้าด้านใน หลังเท้า หรือศีรษะ มีสติการรับบอล ซึ่งสติถือเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะการรับบอลต้องมีสติอยู่กับบอลตลอดเวลา เพื่อที่วิเคราะห์ว่าจะใช้วิธีส่วนไหนในการรับบอล และเมื่อรับบอลได้แล้ว ต้องรักษามองไว้ไม่ให้เสียให้ฝ่ายตรงข้าม รวมถึงคิดแก้ไขสถานการณ์เมื่อถึงเวลา

แข่งขัน มีการวิเคราะห์ แก้ปัญหา ในการรับบอลอยู่เสมอ ในด้านการส่งบอลต้องอาศัยความเชื่อ ความศรัทธาในการส่งบอล เพราะเป็นทักษะที่สำคัญที่นักกีฬาต้องใช้ในการแข่งขัน ดังนั้น ต้องมีความเชื่อและความศรัทธาว่า สามารถส่งบอลไปตามเป้าหมายที่กำหนดได้ด้วยความเร็วและความแม่นยำ มีความเพียรพยายาม เพื่อที่จะฝึกฝนให้สามารถส่งบอลด้วยอวัยวะต่างๆ ได้ มีลักษณะท่าทางการส่งบอลที่ถูกต้อง มีสติ และมีความตั้งใจในการส่งบอล เพื่อที่จะให้สามารถส่งบอลไปยังเป้าหมายที่กำหนดได้ด้วยความเร็ว และสามารถส่งบอลหลบหลีกคู่แข่ง เพื่อที่จะทำเกมให้ชนะได้ ต้องคิดแก้ไขสถานการณ์เมื่อถึงเวลาแข่งขัน ต้องมีกลยุทธ์หลบหลีกและมีการคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา ในการส่งบอลอยู่เสมอ ซึ่งการส่งบอลที่ดี จะส่งผลให้ประสบความสำเร็จ สามารถเก็บชัยชนะจากคู่แข่งได้

๓) ผู้วิจัยพบประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลเกี่ยวกับเสนอแนวทางการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ ประกอบด้วย ๕ ด้าน แนวทางการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ ดังต่อไปนี้

๑. มีความรักในการเล่นฟุตบอล การมีความรักในการเล่นฟุตบอลจะทำให้เกิดแรงบันดาลใจขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมรอบๆ ข้างที่พบเห็นหรือใกล้ชิดกับผู้เล่นฟุตบอลมาโดยตลอดจึงทำให้มีใจรักและผูกพันกับการเล่นฟุตบอล เปรียบเสมือนการปลูกฝังความชื่นชอบกีฬาฟุตบอล เพื่อต่อยอดไปสู่การเป็นนักฟุตบอลอาชีพ

๒. มีความขยันในการฝึกทักษะฟุตบอล การมีความขยันหมั่นเพียรในการฝึกทักษะฟุตบอลจะทำให้ นักกีฬา มีทักษะพื้นฐานการเล่นฟุตบอลที่ดี ไม่ว่าจะเป็นทักษะการเลี้ยง การส่ง การโหม่ง การยิง ซึ่งถือเป็นทักษะสำคัญที่นักกีฬาต้องฝึกฝนและสามารถเก็บชัยชนะจากการแข่งขันได้

๓. มีความรู้วิธีการเล่นฟุตบอล การที่มีความรู้วิธีการเล่นฟุตบอลอย่างถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็นความรู้เรื่อง ทักษะพื้นฐาน ระบบการเล่นฟุตบอล กติกาการเล่นฟุตบอล และแบบฝึกทักษะต่างๆ จะส่งผลให้นักกีฬารับตัวเข้ากับการเล่นฟุตบอลได้อย่างดียิ่งขึ้น

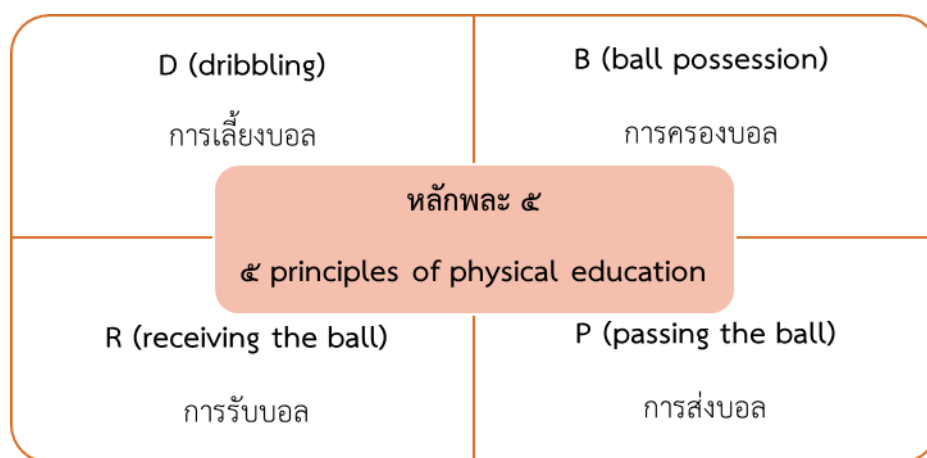
๔. มีจิตตั้งมั่นในการเล่นฟุตบอล การเล่นฟุตบอลจะต้องมีสติ สมาธิ ตั้งจิตให้แน่วแน่ทั้งการฝึกซ้อมและการแข่งขัน เพราะสติจะช่วยให้นักกีฬาคิดเกมการเล่นได้ดี และเป็นสิ่งที่ให้การทำงานเป็นทีมสมบูรณ์แบบมากขึ้น

๕. ใช้ความรู้ความสามารถในการฝึกทักษะการเล่นฟุตบอลอย่างจริงจัง การมีความรู้ความสามารถในการฝึกทักษะการเล่นฟุตบอลอย่างจริงจัง เกิดมาจากการฝึกฝน การเรียนรู้

และมุ่งมั่นที่จะทำอย่างจริงจัง ส่งผลให้ใช้ความรู้ ความสามารถในการฝึกทักษะฟุตบอลที่มี นำไปต่อยอดสู่การเล่นฟุตบอลอาชีพในอนาคต

สรุป

การพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักผละ ๕ สำหรับนักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ได้ดังภาพ

ภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้จากการวิจัย “DBRP”

ที่มา : นายสารัช ชันนิศาสตร์

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่องการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักผละ ๕ สำหรับนักเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ สามารถอธิบายคำย่อภาษาอังกฤษ DBRP ได้ดังต่อไปนี้

D (dribbling) หมายถึง การเลี้ยงบอล

ต้องมีความเชื่อ ความศรัทธาในการเลี้ยงบอล เพื่อที่จะเลี้ยงบอลให้ไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จตามที่ตั้งไว้ ต้องมีความเพียรพยายาม ความตั้งใจ และมีสติ เพื่อที่จะฝึกฝนและควบคุมบอลให้อยู่ในทิศทางที่ต้องการ จะส่งผลทำให้เกิดกลยุทธ์ ทักษะการแก้ปัญหาในการเลี้ยงบอลที่ดี

B (ball possession) หมายถึง การครองบอล

ต้องมีความเชื่อ ความศรัทธาในการครองบอลเพื่อที่จะครองบอลได้จนถึงเป้าหมายที่กำหนด ต้องอาศัยความเพียรพยายาม ความตั้งใจเพื่อที่จะฝึกฝนและครองบอลให้อยู่ในทิศทาง

ที่ต้องการ และต้องมีสติสามารถครองบอลได้โดยไม่เสียการทรงตัว จนส่งผลให้สามารถวิเคราะห์ เกมการแข่งขันระหว่างการครองบอลได้

R (receiving the ball) หมายถึง การรับบอล

ต้องมีความเชื่อมั่น ความศรัทธาในการรับบอล มีความเพียรพยายาม ความตั้งใจ ฝึกฝน การใช้วิธีต่างๆในการรับบอลให้ชำนาญ มีสติอยู่เสมอ สามารถรับบอลได้ในทุกๆ สถานการณ์ไม่ว่าจะยากหรือง่าย วิเคราะห์การรับบอลโดยอาศัยการฝึกฝนเป็นประจำ เพื่อแก้ไขสถานการณ์ปัญหาที่ต้องเจอในเกมการแข่งขัน

P (passing the ball) หมายถึง การส่งบอล

ต้องมีความเชื่อ ความศรัทธาในการส่งบอล เพื่อที่จะส่งบอลให้เพื่อนร่วมทีมเพื่อทำแต้ม ต้องมีความเพียรพยายาม ความตั้งใจ ฝึกการส่งให้มีความแม่นยำ สามารถใช้วิธีส่วนต่างๆ ในการส่งบอลได้ มีสติในการส่งบอลไปยังเป้าหมายที่ตั้งไว้ รวมถึงใช้กลยุทธ์ในการส่งบอล เพื่อเก็บชัยชนะกับฝ่ายตรงข้าม

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักพละ ๕ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังต่อไปนี้

๑. ด้านการเลี้ยงบอล ควรกำหนดกรอบแนวคิดในการพัฒนาแบบฝึกทักษะการเลี้ยงบอลให้มีความหลากหลาย โดยใช้รูปแบบการฝึกทักษะการเลี้ยงบอลด้วยการเสริมแรงจูงใจ และปรับทัศนคติเชิงบวกให้กับผู้เรียน

๒. ด้านการครองบอล ควรกำหนดกรอบแนวคิดในการพัฒนาแบบฝึกทักษะการครองบอลให้มีความน่าสนใจ โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ปนเล่น ให้ผู้เรียนใช้ประสบการณ์ในการคิดแก้ไขปัญหา หรือแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าได้

๓. ด้านการรับบอล ควรกำหนดกรอบแนวคิดในการพัฒนาแบบฝึกทักษะการรับบอลให้มีความน่าสนใจ ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติและแก้ไขสถานการณ์ด้วยตนเอง มีการเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น และมีความมั่นใจเพียร มีสติในการฝึกซ้อมอยู่เสมอ

๔. ด้านการส่งบอล ควรกำหนดกรอบแนวคิดในการพัฒนาแบบฝึกทักษะการส่งบอลให้มีประสิทธิภาพ โดยใช้รูปแบบการฝึกให้ผู้เรียนเกิดทักษะการส่งบอลที่แม่นยำ สร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนอยากฝึกซ้อม และมีความมุ่งมั่นตั้งใจอย่างเต็มความสามารถ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักผล ๕ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ ดังต่อไปนี้

๑. ผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักผล ๕ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน และโรงเรียนควรนำผลไปปรับใช้ในการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักผล ๕ ต่อไป

๒. ผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักผล ๕ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน และในด้านการพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักผล ๕ ควรนำไปใช้ในการฝึกซ้อมได้เลย

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาทักษะการเล่นฟุตบอลตามหลักผล ๕ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต ๑ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังต่อไปนี้

๑. ควรดำเนินการวิจัยเรื่อง การพัฒนาทักษะพื้นฐานการเล่นฟุตบอลโดยใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นทักษะการเล่นทีม

๒. ควรดำเนินการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการฝึกทักษะฟุตบอลในยุควิถีชีวิตใหม่

เอกสารอ้างอิง

- นิสิตหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๔.
- อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๔.
- อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๔.
- สมบัติ เครือสาย, “การสร้างแบบทดสอบทักษะกีฬาฟุตบอลสำหรับนักเรียนชายระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์เกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.
- กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๑), หน้า ๕.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- _____. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- _____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

การนิเทศการศึกษาตามหลักธรรมสังคหวัตถุ 4

Educational Supervision According to 4 Sangahavatthu Principles

อรุณรัชต์ ศาสตรัสกุล¹

Arunrat Satsagul

E-mail : arunrat.sat90@gmail.com

Received: November 11, 2022 Revised: December 21, 2022

Accepted: December 27, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เป็นเรื่องการศึกษาการนิเทศการศึกษา ซึ่งเป็นกระบวนการในการปรับปรุงการเรียนการสอนและกระตุ้นความเจริญก้าวหน้าของครู เพื่อส่งผลต่อการศึกษามุ่งเน้นให้ครูปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนพฤติกรรมของครูนั้นย่อมส่งผลถึงนักเรียนด้วย จุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาเป็นไปเพื่อช่วยเหลือ สนับสนุน ส่งเสริม อบรมให้ความรู้แก่ครู เพื่อนำไปพัฒนางานในวิชาชีพตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อดำเนินการนิเทศตามหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ซึ่งเป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล เพื่อสมานไมตรีกันทางพุทธศาสนาเพื่อเป็นการฝึกอบรมพัฒนาชีวิต จิตใจให้สูงขึ้น ๆ ขึ้นไป ด้วยการให้ การพูดจาที่ดี มีวาจาเป็นที่รัก การประพฤติตนเป็นประโยชน์ การวางตนสม่ำเสมอ หลักธรรมนี้จะทำให้การนิเทศการศึกษาดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรมีหลักการในการดำเนินการนิเทศอยู่บนพื้นฐานสัมพันธภาพแห่งการร่วมคิด ร่วมทำ ฟังพา ช่วยเหลือ ชี้แนะนำพาด้วยคุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน มีความเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน พูดจาแนะนำกันด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน ยอมรับความคิดเห็นกันระหว่างผู้นิเทศ และผู้รับการนิเทศ และมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลายโดยซึ่งกันและกัน

คำสำคัญ: การนิเทศ, การนิเทศการศึกษา, สังคหวัตถุ 4

Abstract

This academic article involves with educational supervision including a process of teaching and learning improvement and stimulating teacher progress toward education. It

¹ ศึกษาพิเศษศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสิงห์บุรี

encourages teachers to change teaching behavior in a better way, the change of teacher's behavior will affect the students' learning as well. The aims of educational supervision are to assist, support, promote, train, and educate teachers to develop their professional work. When conducting supervision according to 4 Sangahavattu principle, which is help, generosity, support for reconciliation of Buddhism as a life training for the morality growth by giving, good speech, beneficial deeds, and balanced livelihood. The consistent application of this principle will ensure the effective conduct of educational administration. There should be performance of administration based on the interdependence of collaborative thinking, working together, relying on, assisting, guiding with morality that serves as the leading force for people, it includes the mutual support, share, gently and kindly speech, accepting other's opinions between supervisor and trainees, and maintaining good behavior starting from the beginning till the end, fostering mutual respect.

Keywords: Supervision, Educational Supervision, 4 Sangahavattu Principle

๑. บทนำ

การนิเทศการศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูซึ่งเป็นผู้สอน กล่าวคือ การนิเทศการศึกษามีความจำเป็นในการบริหารทางวิชาการแก่ครูผู้สอนและการสร้างความเจริญงอกงามของครูผู้สอนเพราะกระบวนการสอนมีกิจกรรมที่ซับซ้อนและหลากหลาย ครูผู้สอนจะต้องฝึกฝนในสภาพการณ์จริงอยู่เสมอ อีกทั้งยังเป็นการช่วยเหลือครูในการวางแผนและออกแบบกิจกรรม เพื่อที่จะสามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพทันต่อการเปลี่ยนแปลง การนิเทศจึงเปรียบเสมือนกระจกเงาที่คอยส่องให้เห็นภาพการสอน การปฏิบัติงานของครู และเป็นกระบวนการที่เสริมสร้างการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพและเพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาการสร้างสื่อและนวัตกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้ถูกต้องตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรสถานศึกษาโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และยังเป็นการสร้างความตระหนักให้กับครูผู้สอนถึงปัญหาเกี่ยวกับการจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้สามารถแก้ปัญหาได้ สร้างขวัญกำลังใจให้กับครูผู้สอนอีกด้วย^๒

^๒ สุรศักดิ์ ปาเฮ, การนิเทศภายในหัวใจของการปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียน.

สังคหัตถ์ 4 (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี, หลักการสงเคราะห์ – bases of sympathy; acts of doing favors; principles of service; virtues making for group integration and leadership)

1. ทาน (การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน – giving; generosity; charity)

2. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก วาจาสุดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม – kindly speech; convincing speech)

3. อุตถจริยา (การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม – useful conduct; rendering services; life of service; doing good)

4. สมานัตตตา (ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอด้วยปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี – even and equal treatment; equality consisting in impartiality, participation and behaving oneself properly in all circumstances)³

การนิเทศการศึกษาจะเกิดขึ้นได้เป็นอย่างดีนั้นจำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมเกี่ยวกับการสงเคราะห์ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล ในการฝึกอบรม ช่วยเหลือในการวางแผน ออกแบบกิจกรรมให้กับครูผู้สอนเพื่อเสริมสร้างการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การนิเทศจึงต้องอาศัยการให้ การมีวาจาที่เป็นที่รัก ประพฤติตนให้การช่วยเหลืออย่างสม่ำเสมอจะทำให้ผู้รับการนิเทศได้รับความสุขไปด้วย

๒. การนิเทศการศึกษา

ความหมายของการนิเทศการศึกษา

การนิเทศการศึกษามีความหมายแตกต่างกันตามแนวความคิด ความเชื่อ จุดมุ่งหมาย และแนวทางการจัดการศึกษาที่ได้เปลี่ยนแปลงไปแต่ละยุคแต่ละสมัย ดังนั้น ความหมายของการนิเทศการศึกษาจึงมีลักษณะต่าง ๆ กัน ดังที่นักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

จิตติมา วรณศรี ได้ศึกษาความหมายของการนิเทศจากนักวิชาการศึกษาไว้หลากหลายสรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษาคือกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างผู้บริหารผู้นิเทศกับครูเพื่อดูแล

³ ที.ปา. ๑๑/๑๔๐/๑๖๓; ๒๖๓/๒๔๔;

ช่วยเหลือให้คำแนะนำแก่ครูในการปรับปรุงพัฒนาการจัดการเรียนรู้และการปฏิบัติงานเพื่อส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายของสถานศึกษา และส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิชาชีพของครู⁴

สิริกร คำมูล ได้ให้ความหมายการนิเทศว่า การนิเทศเป็นการดำเนินงานร่วมกันของผู้บริหาร ผู้นิเทศ ครู และบุคคลที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ทั้งในด้านการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลและการจัดกิจกรรมเสริมอื่น ๆ เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครู และเพิ่มคุณภาพของนักเรียนให้สูงขึ้น⁵

สุภาภรณ์ กิตติรัชดานนท์ ได้ให้ความหมายของการนิเทศภายใน หมายถึง กระบวนการที่ผู้นิเทศในสถานศึกษา ประกอบด้วย ผู้บริหาร ผู้ช่วยผู้บริหาร หัวหน้าหมวดวิชา ครูผู้ชำนาญการ ครูผู้ร่วมนิเทศ ครูแกนนำ ดำเนินการโดยใช้ภาระผู้นำทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ ประสานงาน และใช้ศักยภาพการทำงานอย่างเต็มที่ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนางานของสถานศึกษานั้น ๆ โดยส่วนรวมให้เป็นไปตามมาตรฐานหลักสูตรมาตรฐานสถานศึกษา⁶

กลิตแมน ให้ความหมายของการนิเทศว่าเป็นแนวความคิดเกี่ยวกับงานและหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงการเรียนการสอนซึ่งเป็นการสอนในเรื่องหลักสูตรการจัดครูเข้าสอน การจัดสื่อการสอน สิ่งอำนวยความสะดวก การเตรียมและพัฒนาครูรวมทั้งการประเมินผลการเรียนการสอน⁷

สรุป การนิเทศการศึกษา หมายถึง กระบวนการ กิจกรรมบริการ การจัดการ และวิธีการต่าง ๆ ทางวิชาการในทางสร้างสรรค์ และในการทำงานร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องทางการศึกษา เพื่อช่วยปรับปรุง แก้ไข ส่งเสริม และสนับสนุนการสอน และการทำงานของครูเพื่อพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพ เช่น การให้คำแนะนำช่วยเหลือปรึกษาหารือ ชี้แจง ประสานงาน การให้ความรู้ให้การศึกษาอบรมแก่ครู เพื่อให้ครูได้ช่วยตัวเองในการปรับปรุงการสอน และการทำงานของตนเองให้ดีขึ้น

⁴ จิตติมา วรรณศรี, การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา, (พิษณุโลก: โรงพิมพ์รัตนสุวรรณ, ๒๕๕๓)

⁵ สิริกร คำมูล, การพัฒนารูปแบบการนิเทศสำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). (พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๖)

⁶ สุภาภรณ์ กิตติรัชดานนท์, การพัฒนารูปแบบการนิเทศการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). (พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๑)

⁷ Glickman, Supervision and instructional leadership : A developmental approach. (๔th ed.). (Boston : Allyn and Bacon, ๒๐๐๙)

๓. จุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา

จุดมุ่งหมายของการนิเทศศึกษามีกล่าวถึงไว้หลายลักษณะแตกต่างกัน ถ้าหากทำการวิเคราะห์ข้อคิดและข้อเขียนของบุคคลต่าง ๆ เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาสามารถกล่าวได้ว่า การนิเทศศึกษามีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ 4 ประการ ต่อไปนี้ คือ 1) เพื่อพัฒนาคน 2) เพื่อพัฒนางาน 3) เพื่อสร้างการประสานสัมพันธ์และ 4) เพื่อสร้างขวัญและประการแรกที่กำลังกล่าวว่าการนิเทศได้มุ่ง "พัฒนาคน" ก็คือ การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการการทำงานร่วมกับครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้ครูและบุคลากรเหล่านั้นได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น ประการที่ 2 เนื่องจากการนิเทศการศึกษาได้มีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่ตัวนักเรียน ซึ่งเป็นผลผลิตจากการสอนของครูและบุคลากรทางการศึกษา โดยเหตุนี้ การนิเทศที่จัดขึ้นจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะ "พัฒนางาน" ซึ่งได้แก่ งานสอนให้ดียิ่งขึ้น สำหรับประการที่ 3 "สร้างการประสานสัมพันธ์" นั้นจะเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกันรับผิดชอบร่วมกันผลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้นำและผู้ตาม ซึ่งไม่ใช่เป็นทำงานภายใต้การถูกบังคับ และคอยตรวจตราหรือจับผิด และประการสุดท้ายคือ "สร้างขวัญและกำลังใจ" ถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการนิเทศ ทั้งนี้เพราะว่าขวัญและกำลังใจเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้บุคคลมีความตั้งใจทำงานหากการนิเทศไม่ได้ทำการสร้างขวัญและให้กำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงานแล้ว การนิเทศศึกษาก็คงจะประสบผลสำเร็จได้ยาก

๔. รูปแบบการนิเทศการศึกษา

การนิเทศศึกษามีนักวิชาการได้พัฒนารูปแบบการนิเทศการศึกษาไว้อย่างหลากหลาย โดยในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับรูปแบบการนิเทศศึกษาดังนี้

การนิเทศแบบคลินิก (Clinical Supervisor)

การนิเทศแบบคลินิกเริ่มจากแนวคิดของ โคแกน ได้เสนอลักษณะสำคัญของการนิเทศแบบคลินิกสรุปได้ดังนี้ คือ 1) การนิเทศแบบคลินิกเป็นเทคโนโลยีในการปรับปรุงการเรียนการสอนโดยตรง 2) การนิเทศแบบคลินิกเป็นส่วนสำคัญที่แทรกอยู่ในกระบวนการจัดการเรียนการสอน 3) การนิเทศแบบคลินิกเป็นกระบวนการที่มีเป้าหมายวัตถุประสงค์ชัดเจนโดยเชื่อมโยงระหว่างความต้องการของโรงเรียนและความต้องการความเจริญก้าวหน้าในวิชาชีพของครูในโรงเรียน 4) การนิเทศแบบคลินิกเป็นกระบวนการที่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีในการทำงานในวิชาชีพระหว่างครูและผู้นิเทศ 5) การนิเทศแบบคลินิกเป็นกระบวนการที่จะต้องมีความเชื่อถือซึ่งกันและกันโดยสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจ สนับสนุนกันและกัน และความผูกพันในการที่จะพัฒนาตนเองให้เจริญก้าวหน้า 6) การนิเทศแบบคลินิก เป็นกระบวนการที่เป็นระบบ ถึงแม้ว่าการดำเนินการจะต้องมีความยืดหยุ่นมีการปรับเปลี่ยนวิธีการอย่างต่อเนื่อง 7) การนิเทศแบบคลินิกเป็นกระบวนการที่สร้างสรรค์เชื่อมโยงช่องว่างระหว่างความจริงกับอุดมการณ์ 8) การนิเทศแบบคลินิกเป็นกระบวนการที่อยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ผู้นิเทศคือ

ผู้ที่มีความรู้อย่างแท้จริงเกี่ยวกับการวิเคราะห์การสอนและการเรียนรู้ รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างเพื่อนมนุษย์ 9) การนิเทศแบบคลินิกเป็นกระบวนการที่ต้องมีการให้การฝึกอบรม สำหรับผู้ที่ทำหน้าที่นิเทศก่อนที่จะนำการนิเทศแบบคลินิกไปใช้ โดยเฉพาะในเรื่องเทคนิคการสังเกตการสอนและการดำเนินการนิเทศแบบคลินิกที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

กระบวนการนิเทศแบบคลินิก มี 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การประชุมร่วมกับครู (Pre conference with teacher) 2) การสังเกตการสอนในชั้นเรียน (Observation of Classroom) 3) การวิเคราะห์และตีความหมายจากการสังเกตการณ์สอนและพิจารณาในการประชุมต่อไป (Post conference with teacher) 4) การประชุมร่วมกับครู (Post conference with teacher) 5) การพิจารณาวิพากษ์การดำเนินการทั้ง 4 ขั้นตอน^๘

การนิเทศแบบร่วมพัฒนาวิชาชีพ (Cooperative Professional Development)

เกลทเทอร์น กล่าวถึงการนิเทศแบบร่วมพัฒนาวิชาชีพไว้ว่า เป็นกระบวนการนิเทศที่ครูตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ร่วมมือร่วมใจกัน ปฏิบัติงานเพื่อปรับปรุงความเจริญก้าวหน้าในวิชาชีพของตนเอง โดยปกติจะมีการสังเกตการสอนกันและกันในชั้นเรียน แลกเปลี่ยนกันให้ข้อมูลย้อนกลับจากการสังเกตการณ์สอนร่วมกัน และอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นบางครั้ง อาจจะเรียกวิธีการนิเทศแบบนี้ว่า การนิเทศแบบเพื่อนช่วยเพื่อน หรือการนิเทศโดยเพื่อนร่วมอาชีพ^๙

กระบวนการในการดำเนินการการนิเทศแบบร่วมพัฒนาวิชาชีพ

จากหลักการสำคัญของการนิเทศแบบร่วมพัฒนาวิชาชีพ เกลทเทอร์น ได้นำเสนอขั้นตอนการดำเนินการการนิเทศแบบร่วมพัฒนาวิชาชีพ ดังนี้ 1) การวางแผนร่วมกันของครูที่สนใจจะช่วยพัฒนางานของตนเอง 2) ร่วมกันเลือกประเด็นที่สนใจจะปรับปรุงหรือพัฒนา 3) นำเสนอโครงการและขั้นตอนการปฏิบัติให้ผู้บังคับบัญชา 4) ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวิธีการนิเทศแบบร่วมพัฒนาวิชาชีพ วิธีการสังเกตการสอน วิธีสังเคราะห์การสอนและการให้ข้อมูลย้อนกลับ 5) ดำเนินการตามแผนและระบบการที่ระบุในโครงการ สังเกตการสอนในแต่ละประเด็นที่สนใจอย่างน้อย 2 ครั้ง ในแต่ละเรื่องหรือแต่ละประเด็นที่จะปรับปรุงหรือพัฒนา 6)

^๘ Cogan, M., **Clinical supervision**. (Boston: Houghton Mifflin, ๑๙๙๕)

^๙ Glatthorn, Allan A., **Differentiated supervision**. (Washington D.C.: Association for Supervision and Curriculum Development, ๑๙๘๔)

จัดให้มีการประชุมเพื่อสรุปและอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น 7) นำเสนอรายงานผลความสำเร็จ¹⁰

การนิเทศแบบร่วมมือประสานใจ

นันทนัฐ น้อยเหลือ ได้ทำการศึกษาระบบการนิเทศแบบ PIDRE ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนที่ประกอบด้วย 1) ขั้นวางแผนการนิเทศ (P = Planning) 2) ความรู้ในสิ่งที่จัดทำ (I = Informing) 3) ขั้นการปฏิบัติงาน (D = Doing) 4) ขั้นการเสริมขวัญและกำลังใจ (R = Reinforcing) และ 5) ขั้นประเมินผลผลิตและกระบวนการดำเนินงาน (D = Doing) และรูปแบบกลียานมิตินิเทศ ¹¹**สุมน อมรวิวัฒน์** ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนการนิเทศ คือ 1) ขั้นวิเคราะห์ปัญหาความต้องการจำเป็นร่วมกัน 2) ขั้นวางแผนเพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน 3) ขั้นกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาร่วมกัน ปฏิบัติตามแผนร่วมกัน 4) ขั้น ประเมินผลร่วมกัน และ 5) ขั้นปรับปรุงและพัฒนาร่วมกัน¹²

รูปแบบการนิเทศแบบร่วมมือประสานใจ มี 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) วิเคราะห์ปัญหา ความต้องการจำเป็น 2) การวางแผน กำหนดจุดมุ่งหมายในการพัฒนา 3) การปฏิบัติการ พัฒนา 4) การประเมินผลและปรับปรุง 5) การเผยแพร่ผลงาน

การนิเทศแบบกลียานมิตร

สุมน อมรวิวัฒน์ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการนิเทศไว้ว่า มีวิธีการนิเทศแบบหนึ่งที่ใช้กันมากในกลุ่มโรงเรียนและภายในโรงเรียนคือ "การนิเทศครูโดยเพื่อนครู" โดยแปลมาจากคำว่า "Peer supervision" การนิเทศแบบนี้เริ่มต้นจากการที่ผู้บริหารและครูเห็นปัญหาจุดด้อยจุดเด่นทางการเรียนการสอนของโรงเรียน และเห็นว่าบุคลากรหรือเพื่อนครูแต่ละคนต่างก็มีความสามารถที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันพัฒนาระบบการเรียนการสอน โดยการปรึกษาหารือกันพบปะเสวนากันอย่างสม่ำเสมอ วางแผนงานและวิธีการร่วมกัน ช่วยให้เกิดพลังการเรียนรู้ที่แข็งแกร่งขึ้นเราเรียกผู้ที่คอยเป็นพี่เลี้ยงช่วยแนะนำแนวทาง

^{๑๐} Glatthorn, Allan A., *Differentiated supervision*. (Washington D.C.: Association for Supervision and Curriculum Development, ๑๙๘๔)

^{๑๑} นันทนัฐ น้อยเหลือ, การติดตามผลการใช้รูปแบบการนิเทศแบบร่วมมือประสานใจ สำหรับครูระดับปฐมวัย ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสิงห์บุรี. (วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ลพบุรี, ๒๕๕๑)

^{๑๒} สุมน อมรวิวัฒน์, *กลียานมิตินิเทศ*. (กรุงเทพฯ: ดับบลิว.เจ., ๒๕๕๓)

รูปแบบการนิเทศภายในแบบกัลยาณมิตร เป็นการชี้แนะและช่วยเหลือด้านการเรียนการสอนในกลุ่มเพื่อนครูด้วยกัน มีหลักการนิเทศที่เน้นประเด็นสำคัญ 4 ประการ คือ 1) การสร้างศรัทธา 2) การสาธิตรูปแบบการสอน 3) การร่วมคิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4) การติดตามประเมินผลตลอดกระบวนการ^{๑๓}

การนิเทศแบบมีส่วนร่วม

การนิเทศแบบมีส่วนร่วม เป็นการนิเทศการศึกษารูปแบบหนึ่ง ที่มุ่งการมีส่วนร่วมระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศในการร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมแก้ปัญหา และเจรจาตกลงใจที่จะดำเนินการร่วมกันในด้านปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน Glickman ได้กล่าวถึงการนิเทศแบบมีส่วนร่วมว่าเป็นการนิเทศที่ผู้นิเทศใช้พฤติกรรมนิเทศ เช่น เสนอข้อคิดเห็นแก้ปัญหา เจรจาทกลงใจ ที่จะดำเนินการร่วมกันเป็นพฤติกรรมที่มีความต่อเนื่องกันระหว่างพฤติกรรมการนิเทศทางอ้อมถึงพฤติกรรมการนิเทศทางตรง

ขั้นตอนในการนิเทศแบบมีส่วนร่วม มี 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) สร้างความคุ้นเคย 2) เปิดเผยแนวคิด 3) ร่วมคิด 4) ร่วมทำ 5) จำต้องประเมิน 6) เพลิดเพลินผลงาน^{๑๔}

ตาราง 1 สังเคราะห์ขั้นตอนในการนิเทศ

ขั้นตอนในการนิเทศ	คลินิก	ร่วมพัฒนาวิชาชีพ	ร่วมมือประสานใจ	กัลยาณมิตร	มีส่วนร่วม
สร้างความคุ้นเคย					✓
เปิดเผยแนวคิด					✓
ประชุมวิเคราะห์ปัญหาความต้องการจำเป็น	✓	✓	✓		✓
วางแผน กำหนดจุดมุ่งหมายในการพัฒนา		✓	✓		
นำเสนอโครงการและขั้นตอน		✓			
ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวิธีการนิเทศ		✓		✓	
สังเกตการสอนในชั้นเรียน	✓	✓	✓	✓	✓
วิเคราะห์และตีความหมาย	✓			✓	

^{๑๓} สุมน อมรวิวัฒน์, **กัลยาณมิตรนิเทศ**. (กรุงเทพฯ: ดับบลิว.เจ, ๒๕๔๗)

^{๑๔} Glickman, C.D. Gordon, S.P. and Ross-Goedon, **Supervision of instruction :**

Developmental approach. (Massachusetts: Allyn and Bacon, ๑๙๙๕)

ประชุมรวมกับครู	✓	✓		✓	
ประเมินผลและปรับปรุง	✓		✓	✓	✓
นำเสนอรายงานผลความสำเร็จ		✓	✓		✓

สรุปผลการสังเคราะห์ขั้นตอนในการนิเทศพบว่า มีขั้นตอน ดังนี้ 1) ประชุมวิเคราะห์ปัญหา 2) ร่วมพาสังเกตการสอน 3) ระดมสมองตีความหมาย 4) ประเมินผลพิชิตชัย 5) นำไปรายงานผล

๕. แนวคิดเกี่ยวกับสังคหวัตถุ 4

สังคหวัตถุ 4 หมายถึง คุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน และประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคีเป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ ของคนทั่วไปเป็นการปลูกไมตรีเต็มน้ำใจต่อกัน ทำให้สังคมเป็นสุข ดังคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นสังคหธรรมที่ผู้ปฏิบัติตามทุกคนย่อมสามารถรู้แจ้งเห็นจริงได้ด้วยตนเองและทำให้ผู้ปฏิบัติพ้นทุกข์เข้าถึงความสุขและความบริสุทธิ์ภายในได้จริง ธรรมะของพระพุทธองค์เป็นความรู้อันบริสุทธิ์เป็นธรรมโอสถนานนอก ที่สามารถเยี่ยวยารักษาจิตใจของมวลมนุษยชาติให้หลุดพ้นจากความโลภ ความโกรธ ความหลงเพราะเมื่อใจปราศจากสิ่งเหล่านี้ ใจย่อมสะอาดบริสุทธิ์มีอานุภาพและเกิดเป็นความเมตตากรุณาปราณีมีแต่ความรักความปรารถนาดีต่อกัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงได้ให้หลักธรรมในการดำเนินชีวิตในสังคมอย่างเป็นสุข คือ สังคหวัตถุ 4 ซึ่งประกอบด้วยหลักธรรม 4 ข้อ ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา โดยมีรายละเอียดแต่ละข้อดังนี้^{๑๕}

1. ทาน คือ การให้ การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของ ๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่นไม่ตระหนี่ถี่เหนียวไม่เป็นคนเห็นแก่ได้ฝ่ายเดียว

2. ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่ เป็นประโยชน์เหมาะสมกับกาลเทศะ

3. อตถจริยา คือ การสงเคราะห์ทุกชนิด หรือการประพัตติในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

4. สมานัตตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอกันเสมอปลาย คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเลรวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยมและไว้วางใจ ให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย^{๑๖}

^{๑๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ ๙). (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

^{๑๖} ไสว มาลาทอง, คู่มือการดำเนินงานเสริมสร้างศีลธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๒).

6. สรุป

การนิเทศการศึกษาตามหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ให้มีประสิทธิภาพ ควรมีหลักการในการดำเนินการนิเทศอยู่บนพื้นฐานสัมพันธภาพแห่งการร่วมคิด ร่วมทำ ฟังพา ช่วยเหลือ ชี้แนะพา ด้วยคุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน มีความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน พุดจาแนะนำกันด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน ยอมรับความคิดเห็นกันระหว่างผู้นิเทศ และผู้รับการนิเทศ และมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลายโดยซึ่งกันและกัน ซึ่งมีขั้นตอนในการนิเทศ ดังนี้

- 1) ประชุมวิเคราะห์ปัญหา เป็นการวางแผนร่วมกันของผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศที่สนใจจะพัฒนางานของตนเอง และเลือกประเด็นที่สนใจจะปรับปรุงหรือพัฒนา
- 2) ร่วมพาสังเกตการสอน ผู้นิเทศร่วมสังเกตการสอนจากผู้รับการนิเทศตามแผนปฏิบัติงาน
- 3) ระดมสมองตีความหมาย ผู้นิเทศร่วมคิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้รับการนิเทศอย่างสม่ำเสมอ ร่วมคิดแก้ปัญหาและแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน
- 4) ประเมินผลพิชิตชัย ผู้นิเทศรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ สรุปผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับการนิเทศ
- 5) นำไปรายงานผล ผู้รับการนิเทศยินดีและเผยแพร่ผลงานให้คนอื่นได้รับทราบ ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- Cogan, M. (1995). **Clinical supervision**. Boston: Houghton Mifflin.
- Glatthorn, Allan A. (1984). **Differentiated supervision**. Washington D.C.: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Glickman, C.D. Gordon, S.P. and Ross-Goedon. (1995). **Supervision of instruction : Developmental approach**. Massachusetts: Allyn and Bacon.
- Glickman. (2009). **Supervision and instructional leadership : A developmental approach**. (8th ed.). Boston : Allyn and Bacon.
- จิตติมา วรณศรี. (2557). **การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา**. พิษณุโลก: โรงพิมพ์รัตนสุวรรณ.

- นันทนัฐ น้อยเหลือ. (2551). การติดตามผลการใช้รูปแบบการนิเทศแบบร่วมมือประสานใจสำหรับครูระดับปฐมวัย ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสิงห์บุรี. วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ลพบุรี.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สิริกร คำมูล. (2556). การพัฒนารูปแบบการนิเทศสำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาดุขฎิบัณทิต). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร
- สุภาภรณ์ กิตติรัชดานนท์. (2551). การพัฒนารูปแบบการนิเทศการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (ปริญญาานิพนธ์ปริญญาดุขฎิบัณทิต). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2547). กัลยาณมิตรนิเทศ. กรุงเทพฯ: ดับบลิว.เจ.
- สุรศักดิ์ ปาเฮ. (2545). การนิเทศภายในหัวใจของการปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียน. วารสารวิชาการ, 5(8), 25–31.
- ไสว มาลาทอง. (2552). คู่มือการดำเนินงานเสริมสร้างศีลธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

การศึกษาเชิงวิเคราะห์การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ

An Analytical Study of The Birth of Prince Siddhartha

พระมหาวันวรรณ์ ญาณกิตติ, Phramaha Warantorn Yannakitti¹

แมชชีกฤษณา รักษาโณม, Maechee Kritsana Raksachom²

อรชร ไกรจักร, Orachon Kraichakr³

E-mail : warantorn999@gmail.com

Received: October 19, 2022 Revised: December 26, 2022

Accepted: December 27, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวัสสุถาทาน คัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจรีต ซึ่งระบุว่าเจ้าชายสิทธัตถะประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาทางพระปรศ์เบื้องขวา ผลการศึกษาพบว่า 1) เจ้าชายสิทธัตถะเป็นมนุษย์ ไม่ได้เป็นเทพเจ้า 2) เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะเป็นมนุษย์ เจ้าชายสิทธัตถะจะต้องประสูติเหมือนมนุษย์ทั่วไปตามหลักการคลอดทางการแพทย์ 3) พระโพธิสัตว์ทั้งปวงประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาผ่านช่องโยนีโดยไม่ติดขัดที่ส่วนช่องโยนี เจ้าชายสิทธัตถะเป็นพระโพธิสัตว์ ฉะนั้น เจ้าชายสิทธัตถะจึงต้องประสูติเหมือนพระโพธิสัตว์ทั้งปวง ดังนั้น การศึกษาในครั้งนี้จึงได้ข้อสรุปว่า เรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวัสสุถาทาน คัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจรีต ไม่ใช่ความจริง แต่ท่านผู้รู้จนาคัมภีร์มหาวัสสุถาทาน คัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจรีต ได้เขียนเรื่องราวพุทธประวัติในลักษณะที่มีอิทธิปาฏิหาริย์เช่นนี้ ก็เพื่อที่จะดึงดูดศรัทธาของประชาชนให้หันเข้ามานับถือพระพุทธศาสนาและแข่งขันกับศาสนาพราหมณ์

คำสำคัญ: เจ้าชายสิทธัตถะ, การประสูติ, พระโพธิสัตว์, การศึกษาเชิงวิเคราะห์

¹ นักวิชาการอิสระ.

² ผู้อำนวยการหลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ภาคพิเศษ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Graduate school Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

³ อาจารย์พิเศษ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Graduate school Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Abstract

This academic article has the objective of studying analytically the birth of Prince Siddhartha in Mahāvastuavadana, Lalitvistra, and Buddhacarita, which state that Prince Siddhartha was born from his mother's womb through the right flank. The study found that 1) he was an ordinary human, not a mighty god; 2) as a human, he must have been born in the same way as other humans based on medical references; and 3) any Bodhisattvas leave the mother's womb by passing through the vagina with no difficulties. Since Siddhartha is a Bodhisattva, he too would have left the pelvic cavity and traveled through the vagina. Therefore, This study concluded that the story of the birth of Prince Siddhartha in the Mahāvastu-avadana, Lalitvistra, and Buddhacarita is false. However, the author wrote the biography of Buddha in a miraculous manner to attract the faith of the people and compete with Brahmanism.

Keywords: Siddhartha, Birth, Bodhisattvas, Analytical Study

1. บทนำ

พระพุทธศาสนาหลังจากที่พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ก็เริ่มมีการแตกแยกเป็นนิกายอย่างเห็นได้ชัดในปีพุทธศักราช 100 กล่าวคือ มีการแตกแยกเป็น 2 นิกายใหญ่ ๆ ได้แก่ 1) เถรวาท และ 2) มหาสังฆิกะ หลังจากนั้นก็มีอนุนิกายแตกออกจาก 2 นิกายใหญ่ โดยแตกออกจากเถรวาท 11 นิกาย และแตกออกจากมหาสังฆิกะ 5 นิกาย ณ ตอนนั้นในอินเดียมีทั้งหมด 20 นิกาย คืออนุนิกายที่แตกออกเป็น 18 นิกายและนิกายใหญ่ 2 นิกาย⁴ ต่อมา นิกายโลโกตตรวาทินซึ่งเป็นสาขาของนิกายมหาสังฆิกะได้เปลี่ยนแนวคิดในการเผยแพร่คำสอน ด้วยการเปลี่ยนจากอุคติพระอรหันต์ไปสู่อุคตคติแห่งพุทธะและได้แต่งคัมภีร์ที่มีชื่อว่า “มหาวัสตุดวาทน” ขึ้นมาเพื่อเชิดชูภาพแห่งพุทธภาวะ⁵ ภาควัตประสูติ สรรคที่ 1 ของคัมภีร์มหาวัสตุดวาทน ระบุว่า เจ้าชายสิทธัตถะผู้เป็น

⁴ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติพระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 1, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 62.

⁵ พระราชปริยัติกวี, พระพุทธศาสนามหายานในอินเดีย พัฒนาการและสารัตถธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562), หน้า 56.

พระโพธิสัตว์ประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาทางพระปรศว์ (สีข้าง) เบื้องขวา⁶ แม้คัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจรีต ซึ่งเป็นผลงานของนิกายสรวาสติวาท ก็เล่าเรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะเช่นเดียวกันกับคัมภีร์มหาวัสตถุวาทันดังกล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนมีความเห็นว่าเรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะในลักษณะที่มีอิทธิปาฏิหาริย์อันเหลือเชื่อเช่นนี้ ไม่น่าจะเป็นเรื่องจริง และไม่น่าจะเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ เพราะเท่าที่ผู้เขียนได้ศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ผู้เขียนทราบมาว่า เจ้าชายสิทธัตถะเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายา ซึ่งทั้งสองพระองค์นี้เป็นกษัตริย์ไม่ได้เป็นเทพเจ้า ฉะนั้น จึงเป็นไปได้เลยที่เจ้าชายสิทธัตถะซึ่งมีพระบิดาและพระมารดาเป็นมนุษย์แท้ ๆ เมื่อประสูติจะประสูติออกจากพระครรภ์ทางพระปรศว์ เบื้องขวา เพราะว่า การประสูติในลักษณะเช่นนี้ ไม่สอดคล้องกับกฎธรรมชาติของมนุษย์ จะอย่างไรก็ตาม แม้นิกายโลโกตตรวาทินจะบอกว่า แต่งคัมภีร์มหาวัสตถุวาทันขึ้นมาเพื่อเชิดชูภาพแห่งพุทธภาวะ ผู้เขียนก็ยังไม่เห็นด้วยกับนิกายโลโกตตรวาทิน เพราะว่า การประพันธ์เรื่องการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะในลักษณะที่มีอิทธิปาฏิหาริย์อันเหลือเชื่อเช่นนี้ไม่ได้สะท้อนความเป็นมหาบุรุษของเจ้าชายสิทธัตถะเลย เพราะแท้ที่จริงแล้ว ความเป็นมหาบุรุษไม่ได้อยู่ที่การประสูติออกจากพระครรภ์ทางพระปรศว์ เบื้องขวา แต่อยู่ที่การฝึกฝนตนเอง หรือการอบรมตนเองให้มีคุณธรรม มีความสามารถ ซึ่งก็ตรงกับพระพุทธพจน์ที่ว่า ทนฺโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ มนุสฺสํ ที่ฝึกฝนตนเองดีแล้ว เป็นผู้ที่ประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์⁷

ดังนั้น ในบทความนี้ ผู้เขียนจะแสวงหาคำตอบในประเด็นที่ว่า เจ้าชายสิทธัตถะประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาทางพระปรศว์ เบื้องขวา เป็นความจริงหรือไม่ ? และหากเรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะตามที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวัสตถุวาทัน คัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจรีต ไม่เป็นความจริง ผู้เขียนจะแสวงหาคำตอบต่อไปว่า ที่คัมภีร์เหล่านี้เล่าเรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะในลักษณะเช่นนี้มีเจตนารมณ์อย่างไร ? ฉะนั้น ในการอภิปรายประเด็นดังกล่าวมา ผู้เขียนจะนำเสนอเรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวัสตถุวาทัน คัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจรีต เพื่อชี้ให้เห็นว่า เรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะที่มีปาฏิหาริย์อันเหลือเชื่อเช่นนี้ มีข้อความอยู่จริง ๆ ต่อจากนั้น ผู้เขียนจะแสวงหาหลักฐานเพื่อพิสูจน์เรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ โดยหลักฐานที่ผู้เขียนจะใช้ คือ คัมภีร์พระพุทธศาสนายุคต้น (พระไตรปิฎก) และในท้ายที่สุด ผู้เขียนจะสืบสาวถึงเจตนารมณ์ใน

⁶ มูลนิธิสันสกฤตศึกษา ในพระบรมราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, มหาวัสตถุวาทัน คัมภีร์พระพุทธศาสนา มหายาน เล่ม 2, แปลโดย รศ.ดร. สำเนียง เลื่อมใส, (นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์, 2557), หน้า 21.

⁷ ขุ.ธ. (ไทย) 25/321/133.

การประพันธ์เรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะตามที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวัสตถุอทาน คัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจริต

2. การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะในคัมภีร์มหาวัสตถุอทาน คัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจริต

2.1 การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะในคัมภีร์มหาวัสตถุอทาน

คัมภีร์มหาวัสตถุอทาน เป็นคัมภีร์ของนิกายโลโกตตรวาท เนื้อหาของคัมภีร์ได้เล่าเรื่องราวพุทธประวัติตั้งแต่อดีตชาติจนถึงชาติปัจจุบันที่เป็นพระศากยมนีพุทธเจ้า^๘ โดยเรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะในคัมภีร์มหาวัสตถุอทาน มีข้อความปรากฏดังนี้ พระมารดาของพระโพธิสัตว์ไม่ทรงประสูติพระโพธิสัตว์ด้วยพระอิริยาบถนอนหรือนั่งเหมือนสตรีทั่วไป แต่พระมารดาของพระโพธิสัตว์ทรงประสูติพระโพธิสัตว์ในขณะที่ประทับยืนนั่นเอง ส่วนพระโพธิสัตว์ผู้มีสติสัมปชัญญะทรงปรากฏออกมาทางพระปรศ์เบื้องขวาของพระมารดาโดยไม่ทำให้พระมารดาเจ็บปวดเลย และพระปรศ์ของพระมารดาไม่มีรอยแยกและไม่เกิดความเจ็บปวด เพราะว่าพระกุมารทรงปรากฏออกมาด้วยพระรูปที่เกิดจากใจ (มโนมยรูป)^๙

กล่าวสรุปได้ว่า จากหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวัสตถุอทานจะเห็นได้ว่า เจ้าชายสิทธัตถะประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาทางพระปรศ์เบื้องขวา และในขณะที่ประสูติเจ้าชายสิทธัตถะประสูติออกมาด้วยพระรูปที่เกิดจากใจ (มโนมยรูป)

2.2 การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะในคัมภีร์ลลิตวิสตระ

คัมภีร์ลลิตวิสตระเป็นคัมภีร์สำคัญของนิกายสรวาสติวาท เป็นคัมภีร์ที่เล่าเรื่องราวชีวประวัติของพระพุทธเจ้า เนื้อหาในคัมภีร์ลลิตวิสตระ ถือกันว่าเป็นพระคำรัสที่มาจากพระโอรุขของพระพุทธเจ้า ท่านพระอานนท์เป็นผู้ที่ทรงจำและนำเนื้อหามาอธิบายในภายหลัง เหตุผลที่บอกชี้ว่าคัมภีร์ลลิตวิสตระมาจากพระคำรัสของพระพุทธเจ้า นั่นก็คือ คัมภีร์ลลิตวิสตระมีคำเริ่มต้นขึ้นพระสูตรเหมือนพระสูตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ว่า เอวํ มया ศรุตมฺ เอกสมินฺสมเย สมเย ภควานํ

^๘ สุมาลี มหณรงค์ชัย, พระนาครชนกับคำสอนว่าด้วยทางสายกลาง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศยาม, 2548), หน้า 71.

^๙ มูลนิธิสันสกฤตศึกษา ในพระบรมราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, มหาวัสตถุอทาน คัมภีร์พระพุทธศาสนามหายาน เล่ม 2, แปลโดย รศ.ดร. สำเนียง เลื่อนมัส, (นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์, 2557), หน้า 20-21.

โดยคัมภีร์ลลิตวิสตระที่ว่านี้ มี 27 อถยาย¹⁰ ฉะนั้น อถยายที่ 7 ชื่อว่า ชนฺมปริวฺรตเต ได้อธิบายเรื่องการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะไว้ว่า ครั้นนั้น ไม้มะเดื่อต้นนั้น ได้น้อมลงมาค้ำับ ด้วยอานุภาพของพระโพธิสัตว์ พระนางมายาเทวีจึงเหยียดพระหัตถ์ขวา ปราภฏเหมือนสายฟ้าอันอยู่ในพื้นอากาศยึดกิ่งมะเดื่อ แขนงมองอากาศที่มีน้ำฉ่ำทรงประทับยืนอย่างชดช้อย ครั้นแล้ว นางอัปสร 60 แสนจากสวรรค์ชั้นกามาพจร เข้าไปเฝ้าทำการรับใช้ในที่ใกล้ ๆ พระนางเทวีในครั้งนั้น ส่วนพระโพธิสัตว์อยู่ในพระครรภ์ของพระมารดาประกอบด้วยฤทธิปราติหารยเห็นปานนี้ ครั้นครบ 10 เดือนล่วงไปแล้ว พระองค์ก็เสด็จออกจากพระครรภ์ เบื้องขวาของพระมารดา ทรงมีสมฤติสัมปชัญญะ ไม่เปื้อนด้วยกรรมมลทิน (สิ่งสกปรกในครรภ์) ไม่เหมือนคนอื่นบางคนที่เขาพูดถึงกรรมมลทินของคนอื่น¹¹

กล่าวสรุปได้ว่า จากหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ลลิตวิสตระ จะเห็นได้ว่า เจ้าชายสิทธัตถะได้ประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาทางพระปรศ์เบื้องขวา

2.3 การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะในหนังสือพุทธจรีต

หนังสือพุทธจรีตเป็นผลงานของท่านอศฺวโฆษซึ่งเป็นพระภิกษุในนิกายสรวาสติวาทิน ท่านอศฺวโฆษเขียนหนังสือพุทธจรีตขึ้นมาเพื่อบรรยายเรื่องราวเหตุการณ์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ตั้งแต่เหตุการณ์การจุติลงมาจากสวรรค์ชั้นดุสิตมาถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระมารดา การประสูติ การตรัสรู้ นุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ การแสดงธรรมโปรดสรรพสัตว์ การเสด็จดับขันธปรินิพพาน และการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งเนื้อหาของหนังสือพุทธจรีตมีทั้งหมด 28 สรรค¹² ฉะนั้น สรรคที่ 1 คือ ภาควัตประสูติ ว่าด้วยเรื่องการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ ได้อธิบายเรื่องการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะไว้ว่า พระนางทรงปรารถนาพื้นที่แนวป่า (อุทยาน) ชื่อลุมพินีวัน ซึ่งมีต้นไม้งดงามและน่ารื่นรมย์เหมือนกับอุทยานจิตฺตระระ ซึ่งเหมาะแก่การทำสมาธิและไม่มีผู้คนพลุกพล่าน จึงกราบทูลพระราชาเพื่อเสด็จไปประทับ ณ ที่นั้น พระราชาผู้ทรงเปี่ยมล้นด้วยความดีนดีและยินดี เมื่อทราบข่าวว่า พระเทวีมีพระทัยสูงส่ง ทรงน้อมไปในทางธรรม จึงเสด็จออกจากพระนครที่มีความร่มเย็นเพื่อความสุขของพระเทวี ไม่ใช่เพราะความต้องการจะประทับสำราญพระหฤทัยเสียเอง ลำดับนั้นพระมเหสีของพระราชาทรงทราบพระประสูติกาลจึงเสด็จเข้าไปสู่พระแท่นบรรทมที่ประดับด้วยเพดาน (หลังคา) โดยมีนางสนมนับพันเฝ้าปรนนิบัติรับใช้ จากนั้น ขณะที่ดาวนักษัตรชื่อว่า ปุษยะ

¹⁰ ศศิวรรณ กำลังสินเสริม, “การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ลลิตวิสตระ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546), หน้า 12, 16-17.

¹¹ กรมศิลปากร, คัมภีร์ลลิตวิสตระ พุทธประวัติฝ่ายมหายาน, ศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนุญ เปริยญ แปลเป็นภาษาไทย, (กรมศิลปากรจัดพิมพ์, 2512), หน้า 575.

¹² อภิญวัฒน์ โพธิ์สาน, ชีวิตและผลงานของนักปราชญ์พุทธ, พิมพ์ครั้งที่ 2, (มหาสารคาม: หจก.อภิชาติ การพิมพ์, 2557), หน้า 220-221.

กำลังเปล่งประกาย พระกุมารก็ได้ประสูติจากพระปรีศ์ของพระเทวีผู้ทรงมีพระจริยาวัตรอันบริสุทธิ์ พระองค์นั้น เพื่อประโยชน์แก่ชาวโลก โดยไม่มีความเจ็บปวดและไม่มีความโรคร้าย การประสูติของพระกุมารในลักษณะเช่นนั้นได้เป็นเหมือนกับการประสูติของเอารวะ ซึ่งประสูติจากพระอุรุ (ชาอ่อน) เหมือนกับการประสูติของปฤถุ ซึ่งประสูติจากพระหัตถ์ เหมือนกับการประสูติของมานธาดฤผู้เปรียบดังพระอินทร์ซึ่งประสูติจากพระเศียร และเหมือนกับการประสูติของกัณษีวัตซึ่งประสูติจากพระกัณณะ (รักแร้)¹³

กล่าวสรุปได้ว่า จากหลักฐานที่ปรากฏในหนังสือพุทธจรีต จะเห็นได้ว่า เจ้าชายสิทธัตถะได้ประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาทางพระปรีศ์

ดังนั้น เนื้อหาเกี่ยวกับการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะในคัมภีร์มหาวัสตถุวทาน ในคัมภีร์ลลิตวิสตระ และในหนังสือพุทธจรีตจึงมีความสอดคล้องกัน แต่มีความแตกต่างกันตรงที่ว่า หนังสือพุทธจรีตไม่ได้ระบุว่าพระปรีศ์เบื้องขวาเหมือนกับคัมภีร์มหาวัสตถุวทานและคัมภีร์ลลิตวิสตระจะอย่างไรก็ตาม เนื้อหาเกี่ยวกับการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะยังคงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือการระบุว่า พระองค์ประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาทางพระปรีศ์

3. การวิเคราะห์การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวัสตถุวทาน คัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจรีต

ในลำดับต่อไป ผู้เขียนจะนำเสนอเหตุผลเพื่อชี้ให้เห็นว่า การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวัสตถุวทาน คัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจรีต ไม่ค่อยจะสอดคล้องกับหลักฐานในคัมภีร์พระพุทธานุศาสนยุดต้นและหลักการถอดทงการแพทย์

3.1 การวิเคราะห์ในประเด็นที่ว่าเจ้าชายสิทธัตถะเป็นมนุษย์หรือเป็นเทพเจ้า

หลังจากที่ผู้เขียนได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะในคัมภีร์มหาวัสตถุวทาน คัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจรีต จะเห็นได้ว่า เจ้าชายสิทธัตถะประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาทางพระปรีศ์เบื้องขวา ฉะนั้น จึงมีประเด็นขึ้นมว่า เจ้าชายสิทธัตถะเป็นมนุษย์หรือเป็นเทพเจ้า เพราะหากเราถือนำเรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะตามที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวัสตถุวทาน เป็นต้นดังที่ว่านี้ ดูเหมือนว่า เจ้าชายสิทธัตถะจะเป็นเทพเจ้า เพราะพระองค์มิได้ประสูติเหมือนมนุษย์ทั่วไป แต่เมื่อผู้เขียนได้พิจารณาหลักฐานตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุศาสนยุดต้น กลับพบว่า เจ้าชายสิทธัตถะเป็นมนุษย์ ดังพระพุทธานุศาสนยุดต้นที่ปรากฏในมหาปริณิพพานสูตรว่า อานนท์ ในกาลนี้ ตถาคตเป็นคนชราแก่เฒ่า เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยมาตามลำดับ วัยของตถาคตกำลังย่างเข้าสู่ 80 ปี อานนท์ เกวียนที่เก่า ขับเคลื่อนไปได้ด้วยการเอาไม้ไผ่

¹³ มหาภิกขุสวโฆษ, พุทธจรีต มหาภิกขุสวโฆษ, แปลโดย รศ.ดร. สำเนียง เลื่อนมโน, พิมพ์ครั้งที่ 2, (นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์, 2564), หน้า 36-37.

ตาม แม่นั่นใด ร่างกายของตถาคตก็ดำเนินไปได้ เหมือนการใช้ไม้ไผ่ตาม ฉะนั้น¹⁴ จากพระพุทธพจน์ในเบื้องต้นจะเห็นได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า (พระผู้มีพระภาคเจ้า ในอดีต ก็คือ เจ้าชายสิทธัตถะ) ทรงมีพระชนมายุมาก ทรงชราภาพ ร่างกายของพระพุทธองค์ไม่ค่อยจะผาสุก พระพุทธองค์จะเสด็จดำเนิน จะประทับยืน ก็ทรงลำบาก การที่พระพุทธองค์ทรงประสพภัยคือความชรา (ชรากัย) ทำให้เราทราบได้อย่างชัดเจนว่า พระพุทธองค์ทรงเป็นมนุษย์เหมือนกับพวกเรา เพราะว่า พระพุทธองค์ก็ทรงประสบพบเจออะไรเหมือนกับพวกเราประสมนั้นก็คือ ความแก่ ความเจ็บ

ในพุทธาปทานชื่อว่าบุพพัมปิโลติ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเล่าเรื่องราวอดีตกรรมของพระองค์เองว่า ในชาติก่อน เมื่อนักมวยกำลังชกกัน เราได้กันบุตรชายนักมวยปล้ำไว้ ด้วยผลกรรมนั้นเราจึงเกิดความทุกข์ที่สิ้นหลัง (ปวดหลัง) ในชาติก่อน เราเป็นหมอรักษาโรคได้ถ่ายทอดให้ลูกชายของเศรษฐีจนถึงแก่ความตาย ด้วยผลกรรมนั้นเราจึงป่วยเป็นโรคปากคันทิกาพา¹⁵ จากพระพุทธพจน์ในเบื้องต้น จะเห็นได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้ากำลังเล่าเรื่องราวอาการเจ็บปวดที่ทรงประสบในปัจจุบัน คือ อาการปวดหลัง และ โรคปากคันทิกาพา (โรคท้องร่วง) ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากผลกรรมในอดีต หากเราพิจารณาพระพุทธพจน์ด้านบนโดยทิ้งประเด็นเรื่องผลกรรมเก่า แล้วเราพิจารณาเฉพาะอาการอาพาธของพระพุทธองค์อย่างเดียว เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า พระพุทธองค์ก็ทรงมีอาการอาพาธเหมือนกันกับพวกเราที่กำลังประสบพบเจอกันอยู่ ณ เวลานี้ ข้อเท็จจริงที่ว่านี้ ทำให้เราพอสรุปได้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า (พระผู้มีพระภาคเจ้า ในอดีต ก็คือ เจ้าชายสิทธัตถะ) ทรงเป็นมนุษย์เหมือนกับพวกเรา แต่ที่พระพุทธองค์เป็นที่เคารพนับถือของชาวพุทธ เพราะพระพุทธองค์ทรงฝึกพระองค์เองเป็นอย่างดี

3.2 การวิเคราะห์การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะตามหลักการคลอดทาง การแพทย์

การคลอด คือ กระบวนการทางธรรมชาติที่มดลูกบีบตัวในระยะเวลาที่เหมาะสม เพื่อให้ทารกที่อยู่ในครรภ์ออกจากโพรงมดลูกมาเจริญเติบโตภายนอกครรภ์ ซึ่งทารกเมื่อจะออกมา จะออกมาทางช่องคลอด¹⁶ สำหรับกลไกการคลอดมี 8 ขั้นตอนดังนี้

1. Engagement หมายถึง การผ่านช่องทางเข้าของเชิงกราน โดยส่วนที่กว้างที่สุดของทารกผ่านช่องทางเข้าของเชิงกราน

¹⁴ ที.ม. (ไทย) 10/165/93.

¹⁵ ขุ.อป. (ไทย) 32/90-91/577.

¹⁶ งานสุศึกษาและประชาสัมพันธ์ โรงพยาบาลท่าตม จังหวัดสุรินทร์, “การคลอดคืออะไร”, สุขภาพน่ารู้. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.thatoomhsp.com/userfiles.pdf> [1 ตุลาคม 2564].

2. Flexion หมายถึง การก้มของศีรษะทารกเพื่อเป็นการเปลี่ยนทรง กล่าวคือ ศีรษะของทารกจะงอขึ้นมาเรื่อย ๆ จนคางชิดอก โดยเกิดขึ้นในขณะที่ผ่านลงมาทางช่องคลอด การก้มของศีรษะทารกเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดการคลอดปกติ

3. Descent หมายถึง การเคลื่อนต่ำของศีรษะทารกผ่านทางช่องคลอดออกมาสู่ภายนอก ซึ่งกลไกนี้จะต้องอาศัยแรงดันจากน้ำคร่ำ และการหดตัวของกล้ามเนื้อหน้าท้อง หากไม่มีการเคลื่อนต่ำของศีรษะทารก ทารกจะคลอดออกมาไม่ได้

4. Internal rotation หมายถึง การหมุนศีรษะของทารกภายในช่องเชิงกรานเพื่อให้มีลักษณะเหมาะสมกับช่องคลอด

5. Extension หมายถึง การเงยของศีรษะทารกขณะผ่านช่องทางคลอดออกมาภายนอกตามความโค้งของช่องทางคลอด

6. Restitution หมายถึง การหมุนกลับของศีรษะทารก ประมาณ 45 องศา เพื่อให้สัมพันธ์กับไหล่ที่อยู่ภายในช่องคลอด

7. External rotation หมายถึง การหมุนของศีรษะทารกต่อไปอีก ประมาณ 45 องศา เพื่อให้ศีรษะและไหล่ตั้งฉากกันตามธรรมชาติ

8. Expulsion หมายถึง การขับเคลื่อนเอาตัวทารกออกมา¹⁷

จากเนื้อหาข้างต้นพอที่จะสรุปได้ว่า การคลอดเป็นภาวะที่ทารกซึ่งอยู่ในครรภ์ของมารดาออกมาผ่านช่องทางคลอด ฉะนั้น หากเรายังยืนยันตามหลักฐานที่ปรากฏในข้อที่ 3.1 ที่ว่า เจ้าชายสิทธัตถะทรงเป็นมนุษย์เหมือนกันกับพวกเรา เราก็พอที่จะสรุปได้ว่า เจ้าชายสิทธัตถะจะต้องประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาเหมือนมนุษย์ทั่วไป การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ ก็ต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติของโลกนี้

3.3 การวิเคราะห์การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะโดยใช้มหาปทานสูตร

ในมหาปทานสูตรมีหลักฐานเกี่ยวกับกฎธรรมดามารดาของพระโพธิสัตว์ว่า

1. มีกฎธรรมดาดังนี้ พระมารดาของพระโพธิสัตว์ ไม่ประสูติพระโอรสเหมือนสตรีทั่วไป ซึ่งจะนั่งคลอดหรือนอนคลอดก็ได้ ส่วนพระมารดาของพระโพธิสัตว์ประทับยืนประสูติเท่านั้น ข้อนี้เป็นกฎธรรมดาในเรื่องนี้

2. มีกฎธรรมดาดังนี้ เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา ในตอนแรกเหล่าเทพจะทำพิธีต้อนรับ หลังจากนั้นเป็นหน้าที่ของมนุษย์ ข้อนี้เป็นกฎธรรมดาในเรื่องนี้

¹⁷ ศิริกนก กลิ่นขจร, “กลไกการคลอด/ กระบวนการคลอด”, เอกสารประกอบการเรียนรายวิชา 501413 การพยาบาลมารดา ทารก และการผดุงครรภ์ 2, (คณะพยาบาลศาสตร์: มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2562), หน้า 2-21.

3. มีกฎธรรมดาดังนี้ เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา ยังไม่ทันสัมผัสแผ่นดิน เทพบุตร 4 องค์ ช่วยกันประคองพระโพธิสัตว์ไว้ไว้เบื้องพระพักตร์ของพระมารดาแล้วกราบทูลว่า โปรดพองพระทัยเถิด พระเทวี พระราชโอรสของพระองค์ที่เสด็จอุบัติขึ้นเป็นผู้มีศักดิ์ใหญ่ ข้อนี้นี้เป็นกฎธรรมดาในเรื่องนี้

4. มีกฎธรรมดาดังนี้ เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา เสด็จออกโดยง่าย ไม่แปดเปื้อนด้วยน้ำ เมื่อกลืนเลือดหรือสิ่งไม่สะอาดใด ๆ เป็นผู้สะอาดบริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลายเปรียบเหมือนแก้วมณีที่บุคคลวางไว้ในผ้ากาสิกพัสตร์ ย่อมไม่ทำให้ผ้ากาสิกพัสตร์แปดเปื้อน แม้ผ้ากาสิกพัสตร์ก็ไม่ทำให้แก้วมณีแปดเปื้อน ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสิ่งทั้งสองเป็นของสะอาดบริสุทธิ์ ฉะนั้น เวลาที่พระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา เสด็จออกโดยง่ายไม่แปดเปื้อนด้วยน้ำ เมื่อกลืนเลือด หรือสิ่งไม่สะอาดใด ๆ เป็นผู้สะอาดบริสุทธิ์ ฉะนั้นเหมือนกัน ข้อนี้นี้เป็นกฎธรรมดาในเรื่องนี้¹⁸

จากเนื้อความในมหาปทานสูตร จะเห็นได้ว่า พระโพธิสัตว์ทุก ๆ พระองค์จะต้องประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดา โดยพระมารดาจะอยู่ในอิริยาบถยืน อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่ามหาปทานสูตร จะยังมิได้ระบุชัดเจนว่า พระโพธิสัตว์ประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาด้วยวิธีใด ดังนั้น อรรถกถามหาปทานสูตร จึงได้ให้คำอธิบายไว้ว่า สัตว์เหล่าอื่นเมื่อติดขัดที่ช่องคลอด จึงออกมาอย่างโชคดีและโชคร้าย ฉะนั้น พระโพธิสัตว์ไม่ได้ทรงออกมา ฉะนั้น อธิบายว่า เป็นผู้ไม่ติดขัดออกมา คำว่า อุทฺเทน ได้แก่ ด้วยน้ำ คำว่า เกณจิ อสุจินา ความว่า สัตว์เหล่าอื่นมีเท้าขึ้นด้านบน มีศีรษะอยู่ด้านล่างได้ ก็เพราะถูกลมที่เกิดจากกรรมผลัดดันลงไปที่ยังช่องคลอดจึงเป็นจุดตกลงเหวี่ยงพลิก 100 ชั่วโมง เมื่อเสวยทุกข์อย่างใหญ่ ดุจช้างถูกดึงออกจากช่องลูกตาล จึงเป็นผู้แปดเปื้อนด้วยของไม่สะอาดต่าง ๆ แล้วออกมา ฉะนั้น พระโพธิสัตว์ไม่ได้ทรงออกมา ฉะนั้น เพราะลมที่เกิดจากกรรมไม่สามารถทำพระโพธิสัตว์ให้มีเท้าอยู่ด้านบน มีศีรษะอยู่ด้านล่างได้ พระองค์เหยียดพระหัตถ์ทั้ง 2 และพระบาททั้ง 2 แล้วประทับยืนเท่านั้น ดุจพระธรรมกลีกลงจากธรรมาสน์มายืนอยู่ และดุจบุรุษลงจากบันไดมายืนอยู่ เป็นผู้ไม่ทรงแปดเปื้อนด้วยสิ่งที่ไม่สะอาดอันเกิดจากพระครรภ์ของพระมารดาแล้วออกมาได้¹⁹ และฎีกามหาปทานสูตรได้อธิบายเพิ่มเติมว่า เป็นผู้ไม่ติดในส่วนของโยนิ คือ ในส่วนของพื้นที่ไหน ๆ เลย²⁰

จากหลักฐานในเบื้องต้น จะเห็นได้ว่า อรรถกถามหาปทานสูตรได้อธิบายถึงการประสูติของพระโพธิสัตว์ที่ไม่เหมือนสัตว์อื่น ๆ เช่น ไม่ติดที่ช่องคลอดออกมาได้โดยสะดวก หรือ ไม่ถูกลมกัมมชาตพัดเอาพระบาทขึ้นด้านบน เอาพระเศียรลงด้านล่าง แต่พระโพธิสัตว์จะเหยียดพระหัตถ์

¹⁸ ที.ม. (ไทย) 10/26-29/13-14.

¹⁹ ที.ม.อ. (ไทย) 10/29/44-45.

²⁰ ที.ม.ฎีกา (บาลี) 11/29/35.

ทั้ง 2 และพระบาททั้ง 2 แล้วประทับยืนเท่านั้น และฎีกาหมาปทานสูตรได้อธิบายว่า พระโพธิสัตว์เมื่อจะประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดา จะไม่ติดที่โยนีเหมือนสัตว์เหล่าอื่น ดังนั้น เราจึงได้ข้อสรุปว่า พระโพธิสัตว์ทุกพระองค์จะต้องประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาโดยออกมาทางช่องโยนี

เมื่อเราได้ข้อสรุปดังกล่าว เราสามารถนำหลักตรรกวิทยานิรันดร์มาวิเคราะห์การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ หมายความว่า เรานำเอาข้ออ้างที่ทุกคนยอมรับกันว่าเป็นความจริงสากลมาสนับสนุนข้ออ้างของเราที่เรายังไม่แน่ใจ เช่น

- 1) พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะ
- 2) สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทย
- 3) สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงเป็นพุทธมามกะ²¹

ฉะนั้น เมื่อเรานำกฎธรรมดาของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในหมาปทานสูตรข้างต้นซึ่งเรายอมรับกันว่าเป็นความจริงสากล มาวิเคราะห์การประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งเราสงสัยว่า เรื่องราวที่เจ้าชายสิทธัตถะประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาทางพระปรีศ์เบื้องขวา เป็นความจริงหรือไม่ เราก็จะสามารถวิเคราะห์ได้ว่า

- 1) กฎธรรมดาการประสูติของพระโพธิสัตว์ คือ การออกมาจากพระครรภ์ของพระมารดาผ่านช่องโยนีโดยไม่ติดขัดที่ส่วนของโยนี และเมื่อเสด็จออกจะทรงเหยียดพระหัตถ์ทั้ง 2 พระบาททั้ง 2 ออกมาแล้วประทับยืนเท่านั้น
- 2) เจ้าชายสิทธัตถะเป็นพระโพธิสัตว์
- 3) ดังนั้น เจ้าชายสิทธัตถะจึงต้องประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาผ่านช่องโยนีโดยไม่ติดขัดที่ส่วนของโยนี และเมื่อเสด็จออกจะทรงเหยียดพระหัตถ์ทั้ง 2 พระบาททั้ง 2 ออกมาแล้วประทับยืน

หลังจากที่เราได้อภิปรายมาทั้งหมด สรุปได้ว่า เรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะในคัมภีร์มหาวิสตุทธาน คัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจรีต ไม่ขัดด้วยเหตุผลและขัดแย้งกับหลักฐานของพระพุทธศาสนายุคต้น และหลักการคลอดทางการแพทย์ เพราะว่า เมื่อผู้เขียนพิจารณาหลักฐานของพุทธศาสนายุคต้น พบว่า มหาปรินิพพานสูตรระบุว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า (ในอดีต ก็คือ เจ้าชายสิทธัตถะ) ทรงชราภาพจะเสด็จดำเนินไปสถานที่แห่งใด ก็ทรงลำบาก และพุทธานุญาตว่าปูพพกัมมปิไลติ ก็ระบุว่า พระพุทธองค์ทรงมีพระอาการประจวบด้วยโรคประจำพระองค์ คือ ปักขันทิกาพาธ (โรคท้องร่วง) และทรงมีอาการปวดหลัง นอกจากนี้ มหาปทานสูตรก็ยังระบุว่า กฎธรรมดาการประสูติของพระโพธิสัตว์ คือ พระโพธิสัตว์ทุกพระองค์จะต้องประสูติออก

²¹ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์, 2559), หน้า 228.

จากพระกรรมของพระมารดาผ่านช่องโยนี หลักฐานของพระพุทธศาสนายุคต้นดังกล่าว ทำให้เราเห็นได้อย่างชัดเจนว่า เจ้าชายสิทธัตถะจะต้องเป็นมนุษย์อย่างแน่นอน เพราะว่า พระองค์เมื่อได้ตรัสรู้เป็นพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ต่อมา เมื่อพระองค์มีพระชนมายุมาก พระองค์ก็ทรงชราภาพ ทรงประชวรด้วยปักขันทิกาพาธ ซึ่งการที่พระองค์ประสพภาวะเช่นนี้ก็คงไม่ต่างอะไรกับพวกเราที่เป็นมนุษย์ที่ยังถูกความชรา ความเจ็บป่วยเบียดเบียนอยู่เนื่อง ๆ ฉะนั้น เมื่อเรายอมรับว่า พระองค์ทรงเป็นมนุษย์ตามหลักฐานของพระพุทธศาสนายุคต้น แน่แน่นอนว่า พระองค์จะต้องประสูติตามกฎธรรมชาติอย่างแน่นอน นั่นก็คือ ประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาผ่านช่องโยนี นอกจากนี้เมื่อผู้เขียนได้พิจารณาหลักการคลอดทางการแพทย์ ยิ่งทำให้หลักฐานของพระพุทธศาสนายุคต้นมีน้ำหนักมากขึ้น เพราะว่าข้อมูลทางการแพทย์ได้อธิบายกระบวนการคลอดของมนุษย์ไว้ว่า การคลอดเป็นภาวะที่ทารกซึ่งอยู่ในครรภ์ของมารดาออกมาผ่านช่องทางคลอด ซึ่งข้อมูลทางการแพทย์ดังกล่าวได้สนับสนุนกฎธรรมดาของพระโพธิสัตว์ในมหาปทานสูตรที่ระบุว่า พระโพธิสัตว์ทุกพระองค์จะต้องประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาโดยออกมาทางช่องโยนี

4. เจตนารมณ์ในการประพันธ์เรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะของคัมภีร์มหาวัสตुอวทาน คัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจรีต

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปในวงวิชาการว่า คัมภีร์มหาวัสตุอวทานเป็นคัมภีร์ของนิกายโลโกตตรวาท ส่วนคัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจรีตเป็นคัมภีร์ของนิกายสรวาสติวาทิน ท่านผู้รจนาคัมภีร์เหล่านี้ล้วนมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความเข้าใจในพระธรรมคำสอน มีสติปัญญาเฉียบแหลม จะอย่างไรก็ตาม เมื่อเราได้ข้อสรุปว่า เจ้าชายสิทธัตถะประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาผ่านช่องโยนี ซึ่งข้อสรุปดังกล่าวไปขัดแย้งกับคัมภีร์เหล่านั้น และหากเราสรุปไปอีกว่า ท่านผู้รจนาคัมภีร์มหาวัสตุอวทาน คัมภีร์ลลิตวิสตระและหนังสือพุทธจรีต น่าจะมีเจตนาบิดเบือนประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ก็คงจะไม่ยุติธรรมกับท่าน ฉะนั้น เพื่อให้เกิดความยุติธรรมกับท่านผู้รจนาคัมภีร์เหล่านั้น เราจำเป็นต้องศึกษาเจตนารมณ์ของท่านผู้รจนาคัมภีร์เหล่านั้นว่า ทำไมถึงต้องเขียนเรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะในลักษณะนี้ ดังนั้น ในลำดับต่อจากนี้เราจะพิจารณาถึงเจตนารมณ์การประพันธ์เรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะของคัมภีร์มหาวัสตุอวทาน คัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจรีต

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้ จึงได้ประกาศพระพุทธศาสนาทั่วชมพูทวีป ศาสนาพราหมณ์ซึ่งเกิดขึ้นก่อนพระพุทธศาสนาถึงกลับเข้าสู่ภาวะเสื่อม เพราะว่า ประชาชนโดยส่วนใหญ่ให้ความสนใจและนับถือพระพุทธศาสนาเพราะเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่า คำสอนของพระพุทธศาสนามีเหตุผล พิสูจน์ได้ ต่อมา คณาจารย์ในศาสนาพราหมณ์จึงพยายามที่จะหักล้างหรือทำลายพระพุทธศาสนาเพื่อให้พระพุทธศาสนาหมดไป แต่ก็ไม่สำเร็จ กาลเวลาผ่านไปจนมาถึงยุคของพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีด้วยการสร้างวิหาร 84000 แห่ง ถวายการอุปถัมภ์การทำสังคายนา ครั้งที่ 3 ณ กรุงปาตลีบุตร คณาจารย์ในศาสนาพราหมณ์

รู้สึกคับแค้นใจเป็นอย่างมาก ต่อมาภายหลัง พราหมณ์ชื่อว่าปุชยมิตร ได้ยึดอำนาจแล้วเริ่มทำลาย พระพุทธศาสนา และในขณะเดียวกัน คณาจารย์ในศาสนาพราหมณ์จึงได้แต่งมหากาพย์ 2 เรื่อง ขึ้นมา ชื่อว่า มหภารตะ และรามายณะหรือรามเกียรติ์²² และสร้างตรีมูรติขึ้นมา คือ พระพรหม พระวิษณุ และ พระนารายณ์ รวมถึงสร้างอารามของพราหมณ์ แหล่งจาริกแสวงหาบุญสำหรับ ศาสนิกโดยเลียนแบบศาสนาพุทธที่มีสังฆาราม มีพุทธจาริกแสวงบุญตามสังเวชนียสถาน การปฏิรูป ศาสนาพราหมณ์ในครั้งนั้น ทำให้ศาสนาพราหมณ์ขยายอิทธิพลไปทั่วชมพูทวีป คณาจารย์ในพุทธ ศาสนาโดยเฉพาะนิกายมหาสังฆิกะ พิจารณาเห็นว่า จะอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ หากไม่ปฏิรูปหรือปรับปรุง พระพุทธศาสนาเสียใหม่ พระพุทธศาสนาคงหมดไปจากชมพูทวีปอย่างแน่นอน²³ ฉะนั้น คณาจารย์ใน นิกายมหาสังฆิกะจึงได้ปรับปรุงวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ปรับปรุงคำสอน เพื่อที่จะดึง ประชาชนในชมพูทวีป ณ เวลานั้น เข้ามานับถือพระพุทธศาสนา ดังหลักฐานที่ปรากฏในหนังสือ ประวัติพระพุทธศาสนาว่า หลังพุทธศตวรรษที่ 5 ได้เกิดขบวนการใหม่ในพระพุทธศาสนา กล่าวคือมี พระสงฆ์นิกายมหาสังฆิกะและกลุ่มคฤหัสถ์ชาวพุทธ มีความเห็นว่า ควรมีการปรับปรุงวิธีการ เผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนาใหม่ จึงร่วมกันสร้างลัทธิมหายานขึ้นมาและได้ปรับปรุงคตินิยม ในพระพุทธศาสนาอีกมากมาย โดยมีเป้าหมายในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา เพราะในช่วงเวลานั้น ศาสนาพราหมณ์เจริญรุ่งเรืองมาก ลัทธิมหายานจึงเป็นคู่แข่งของศาสนาพราหมณ์ และการเกิดขึ้น ของลัทธิมหายานก็เพื่อที่จะต่อสู้กับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์²⁴

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการเกิดพระพุทธศาสนา มหายาน จะเห็นได้ว่า คณาจารย์ผู้ก่อตั้งลัทธิมหายานมีเจตนาที่จะปรับปรุงคำสอนในพระพุทธ ศาสนาเพื่อที่จะแข่งขันกับศาสนาพราหมณ์ เพราะว่าในช่วงเวลานั้นศาสนาพราหมณ์ เจริญรุ่งเรือง มาก ดังนั้น ผู้เขียนเข้าใจว่า การที่คัมภีร์มหาวิสตุทธาน คัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจริตมี ปาฏิหาริย์ที่พิสดารเกินไปที่จะเชื่อ เป็นเรื่องที่ไม่แปลก เพราะว่าท่านผู้รจนาคัมภีร์เหล่านั้นน่าจะแต่ง คัมภีร์ขึ้นมาเพื่อประกาศพระพุทธศาสนา และเพื่อที่จะดึงดูดศรัทธาประชาชนให้เข้ามาเลื่อมใส พระพุทธศาสนา ดังนั้น เรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวิสตุทธาน

²² มหากาพย์ 2 เรื่อง คือ 1) มหภารตะ แต่งโดยฤาษี ชื่อว่า วยาสะ และ 2) รามายณะ แต่ง โดยฤาษี ชื่อว่า วาลมิกิ มหากาพย์ 2 เรื่องนี้ถูกแต่งขึ้นมาเพื่อสะท้อนเรื่องราวการทำสงครามซึ่งอุปมา เหมือนการต่อสู้กันระหว่างความดีกับความชั่ว และวิถีชีวิตแบบชาวฮินดู, รงรอง วงศ์โอบอ้อม, **ประวัติศาสตร์อินเดีย**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.เอ.ลิวิ่ง จำกัด, 2561), หน้า 73-74.

²³ พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอกพิมพ์ไท จำกัด, 2557), หน้า 123-124.

²⁴ เสถียร โพธิ์นันทะ, **ประวัติพระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 1**, มหาภูมิบาลวิทยาลัย จัดพิมพ์, หน้า 111.

คัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจรีต ที่ระบุข้อมูลว่า เจ้าชายสิทธัตถะประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาทางพระปรศ์เบื้องขวา เราพอที่จะสรุปได้ว่า ท่านผู้รจนาคัมภีร์เหล่านั้นไม่ได้มีเจตนาที่จะบิดเบือนคำสอนหรือเรื่องราวทางประวัติศาสตร์แต่อย่างใด แต่ท่านผู้รจนาคัมภีร์เหล่านั้นมีเจตนาที่จะดึงดูดศรัทธาของประชาชนให้หันเข้ามานับถือพระพุทธศาสนาและแข่งขันกับศาสนาพราหมณ์ จึงได้แต่งคัมภีร์ออกมาในลักษณะเช่นนี้

5. องค์ความรู้ใหม่

ในอดีตที่ผ่านมา เรามักจะได้ยินเรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะอยู่ 2 ข้อมูล กล่าวคือ 1) ข้อมูลที่ 1 ระบุว่า เจ้าชายสิทธัตถะประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาทางช่องโยนีใต้ต้นสาละ สวนลุมพินี 2) ข้อมูลที่ 2 ระบุว่า เจ้าชายสิทธัตถะประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาทางพระปรศ์เบื้องขวา ข้อมูลดังกล่าวได้ถูกเล่าสืบต่อกันมาหรือถ่ายทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน แต่เราก็ไม่ได้พิจารณาหรือตรวจสอบเรื่องนี้อย่างจริงจังว่า มีความจริงเท็จประการใด เพราะว่าเรานับถือพระพุทธศาสนาด้วยศรัทธาจนไม่กล้าตั้งข้อสงสัยหรือโต้แย้งกับพระพุทธานุภาพ จะอย่างไรก็ตาม เมื่อผู้เขียนตั้งสมมติฐานขึ้นมาว่า ข้อมูลที่ 2 ที่ระบุว่า เจ้าชายสิทธัตถะประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาทางพระปรศ์เบื้องขวา เป็นข้อมูลที่ไม่น่าจะจริง และไม่ค่อยจะสมเหตุสมผล ผู้เขียนจึงได้ศึกษาหลักฐานของพระพุทธศาสนายุคต้น คือ พระไตรปิฎก และศึกษาหลักการคลอดทางการแพทย์ การได้ศึกษาดังกล่าวข้างต้นทำให้ผู้เขียนได้องค์ความรู้ใหม่ว่า เรื่องราวที่เจ้าชายสิทธัตถะประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาทางช่องโยนีเป็นความจริง ส่วนเรื่องราวที่เจ้าชายสิทธัตถะประสูติออกจากพระครรภ์ของพระมารดาทางพระปรศ์เบื้องขวา ไม่ใช่ความจริง แต่ท่านผู้รจนาคัมภีร์มหาวิสตุวทาน คัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจรีต ได้เขียนเรื่องราวพุทธประวัติขึ้นมาในลักษณะที่มีอิทธิปาฏิหาริย์เช่นนี้ก็เพื่อที่จะดึงดูดศรัทธาของประชาชนให้หันเข้ามานับถือพระพุทธศาสนาและแข่งขันกับศาสนาพราหมณ์

6. สรุป

จากการที่ผู้เขียนได้วิเคราะห์เรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวิสตุวทาน คัมภีร์ลลิตวิสตระ และหนังสือพุทธจรีต ผู้เขียนไม่ได้มีเจตนาจะหักล้างความเชื่อของชาวพุทธผู้ศึกษาคัมภีร์เหล่านี้แต่ประการใด แต่ผู้เขียนต้องการจะชี้ให้ผู้อ่านบทความนี้ได้เห็นว่าการศึกษาพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะในด้านคำสอน หรือด้านประวัติศาสตร์ ไม่ควรใช้ศรัทธาเป็นหลักอย่างเดียว แต่ควรใช้ศรัทธาและปัญญาควบคู่กันไปด้วย เพราะหากศึกษาด้วยศรัทธาอย่างเดียว ก็อาจจะกลายเป็นความหลงมกมาย แต่ในทางกลับกัน หากศึกษาโดยใช้ปัญญาอย่างเดียว ก็อาจจะทำให้เราถือเอาสาระจากพระพุทธศาสนาไม่ได้ ฉะนั้น การศึกษาพระพุทธศาสนา จึงควรใช้ศรัทธาและปัญญาอย่างสมดุล ไม่หนักไปทางศรัทธาเกินไป หรือไม่หนักไปทางปัญญาเกินไป จะอย่างไรก็ตาม เรื่องราวที่เจ้าชายสิทธัตถะประสูติออกจากทางพระปรศ์เบื้องขวาตามที่ปรากฏในคัมภีร์มหาวิสตุวทาน

คัมภีร์ลลิตวิสตะ และหนังสือพุทธจรีต แม้จะไม่ใช้เรื่องราวที่จริงตามหลักฐานที่เรานำมาวิเคราะห์ แต่หากเราพิจารณาในเชิงบวก เรื่องราวดังกล่าวก็อาจจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา เช่น คนลัทธิจรีต เมื่อได้ฟังเรื่องราวการประสูติของเจ้าชายสิทธัตถะว่า ประสูติออกจากพระครรภ์ของ พระมารดาทางพระปรศ์เบื้องขวา ก็อาจจะเกิดความรู้สึกประทับใจขึ้นมาว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า (คือ เจ้าชายสิทธัตถะในอดีต) ช่างมีอิทธิปาฏิหาริย์น่าอัศจรรย์เหลือเกิน แล้วก็เกิดความศรัทธา เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ต่อมาในภายหลัง คนลัทธิจรีตประเภทนี้เมื่อได้ฟังธรรม หรือปฏิบัติธรรม ก็อาจจะบรรลุธรรมได้ ดังกรณีพระวัคคิเถระที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเพราะต้องการจะชื่นชม พระวรกายของพระผู้มีพระภาคเจ้าอยู่เนือง ๆ ต่อมา ท่านได้ฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์ ท่านก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ดังนั้น เรื่องราวที่เจ้าชายสิทธัตถะประสูติออกจากพระครรภ์ของ พระมารดาทางพระปรศ์เบื้องขวา แม้จะไม่ใช้เรื่องจริงตามหลักฐานที่เราได้อภิปรายและไม่ใช้สาระ แก่นสารของพระพุทธศาสนา แต่ก็อาจเป็นเครื่องชักนำให้คนเข้ามานับถือพระพุทธศาสนาดังกล่าว ข้างต้น คนเหล่านั้นเมื่อนับถือพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา ก็จะพบกับ สันติสุขในที่สุด

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. **คัมภีร์ลลิตวิสตะ พุทธประวัติฝ่ายมหายาน**. ศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนัญญ แปล เป็นภาษาไทย. กรมศิลปากรจัดพิมพ์, 2512.
- งานสุขศึกษาและประชาสัมพันธ์ โรงพยาบาลท่าตูม จังหวัดสุรินทร์. “การคลอดคืออะไร”. **สุขภาพ นารู้**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.thatoomhsp.com/userfiles.pdf> [1 ตุลาคม 2564].
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์, 2559.
- พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอกพิมพ์ไท จำกัด, 2557.
- พระราชปริยัติกวี. **พระพุทธศาสนามหายานในอินเดีย พัฒนาการและสารัตถธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.
- มหากวีอัสวโษษ. **พุทธจรีต มหาภายมมหาศาสนาโลก**. แปลโดย รศ.ดร. สำเนียง เลื่อมใส. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์, 2564.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

_____ **ลีนตลุปกาลินี มหาวคฺคฺกิกา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, 2536.

_____ **อรรถกถาภาษาไทย พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค.** พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

มูลนิธิสันสกฤตศึกษา ในพระบรมราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.

มหาวัสดุรวาทาน คัมภีร์พระพุทธศาสนามหายาน เล่ม 2. แปลโดย รศ.ดร. สำเนียง

เลี่ยมใส. นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์, 2557.

รกรอง วงศ์โอบไธม์. ประวัติศาสตร์อินเดีย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.เอ.ลิวิ่ง จำกัด, 2561.

ริกนก กลั่นขจร. “กลไกการคลอด/ กระบวนการคลอด”. **เอกสารประกอบการเรียนรายวิชา**

501413 การพยาบาลมารดา ทารก และการผดุงครรภ์ 2. คณะพยาบาลศาสตร์:

มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2562.

ศศิวรรณ กำลังสินเสริม. “การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ลลิตวิสตระ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์**

มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง

กรณราชวิทยาลัย, 2546.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. **พระนาครชุนกับคำสอนว่าด้วยทางสายกลาง.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

ศยาม, 2548.

เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติพระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 1.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา

มกุฏราชวิทยาลัย, 2539.

อภิญวัฒน์ โพธิ์सान. **ชีวิตและผลงานของนักปราชญ์พุทธ.** พิมพ์ครั้งที่ 2. มหาสารคาม: หจก.

อภิชาติการพิมพ์, 2557.

กระบวนทรรศน์ของชาตก: ผู้นำทางการปกครอง

Paradigm of Jataka : Administrative Leader

พระมหาพงษ์เทพ ปภากร¹

Phramaha Pongthep Papakalo

สุภาภรณ์ ศรีดี, Supaporn Sridee²

หฤทัย ปัญญาวุทธระกุล³

Haruthai Panyawuttrakul

Email: golfclove@gmail.com

Received: October 4, 2022 Revised: October 27, 2022

Accepted: October 27, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการ เรื่องกระบวนทรรศน์ของชาตก: ผู้นำทางการปกครอง พบว่า การปกครอง คือ การบริหาร การวางระเบียบกฎเกณฑ์ การจัดทำกฎหมายเพื่อบังคับใช้ การดูแลการให้ความคุ้มครอง การปกครองแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ เผด็จการ และประชาธิปไตย ชาตก เป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ การปกครองในคัมภีร์ชาตก คือ เผด็จการแบบอำนาจนิยม โดยคำนึงถึงเสียงของประชาชน และยึดถือธรรม ความถูกต้อง ความดีงามเป็นหลัก ให้ความสำคัญแก่ผู้ปกครองมากกว่าระบบการปกครอง คือ ผู้ปกครองต้องประกอบไปด้วยธรรมและปัญญา เพราะผู้นำทางการปกครอง กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีความสัมพันธ์กัน ถ้าผู้นำทางการปกครองมีคุณธรรมเหตุการณ์ที่เลวร้ายย่อมไม่เกิดขึ้น ผู้นำทางการปกครองต้องแบบอย่างที่ดีในการแสดงความกตัญญูรู้คุณต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ตนได้อาศัย กล่าวตัดสินใจแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเร่งด่วน มีความรอบรู้ รอบคอบ มีสติในการพิจารณา ไม่ตื่นข่าวลือ และผู้นำทางการปกครองนี้เองเป็นผู้ทำการประสานระหว่างความผาสุกมั่งคั่งของบ้านเมืองกับอำนาจที่มองไม่เห็น ความรับผิดชอบ

คำสำคัญ: (ชาตก), (ผู้นำทางการปกครอง)

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Abstract

This academic article entitled ‘Paradigm of Jataka: Administrative Leaders’. It obviously showed that the governance is the administration of rules and law, law registration doing for enforcement, care, protection. The government is divided into two types: dictatorship and democracy. *Jataka* details the story of the Bodhisattva. The rule in the *Jataka* has been seen as authoritarian dictatorship by considering the voice of the people and uphold the virtues, correctness, and goodness as the main features. It pays more importance to the ruler than the government system– the ruler must hold on to morality and wisdom because the governing leader and his environment are close related. If the governing leader is virtuous, then any problem will not allow to happen. The governor must be a good model to show his gratitude to the natural environment in which he lives, dare to choose the right decisions for problem solution that arise urgently, having knowledge, prudence, and aware for any thought, not shaken by rumors. This virtuous governing leader who can combine the prosperity of the country with the invisible power– the responsibility.

Keywords: (Jataka), (Administrative Leader),

1. บทนำ

ประเทศไทยเป็นรัฐเดี่ยวซึ่งมีการปกครองในกรอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภาภายใต้ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยที่พระมหากษัตริย์ ซึ่งปัจจุบัน คือ พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นประมุขแห่งรัฐ ส่วนนายกรัฐมนตรี ซึ่งปัจจุบัน คือ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นหัวหน้ารัฐบาล รัฐบาลไทยเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย อำนาจอธิปไตยอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งแบ่งเป็นสองสภาได้แก่ สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ฝ่ายตุลาการเป็นอิสระจากฝ่ายบริหารและนิติบัญญัติ โดยมีประธานศาลฎีกา ประธานศาลปกครองสูงสุด และประธานศาลรัฐธรรมนูญเป็นประมุขในส่วนของตน

เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก วันที่ 4 พฤษภาคม 2562 พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระปฐมบรมราชโองการพระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย ความว่า “เราจะสืบสาน รักษา และต่อยอด และครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป” จากนั้นทรงหลังทักษิณาทาน ทรงตั้ง

พระราชลัญจกรราชูปถัมภ์ จะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ ปกครองราชอาณาจักรไทย โดยทศพิธราชธรรม

พระปฐมบรมราชโองการ เป็นพระราชลัญจกรราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ จะทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทั้งหลาย เป็นพระราชประเพณีที่สืบทอดมายาวนาน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งพระราชจักรีวงศ์ ทรงเปลี่ยนแปลงให้เป็น 2 ภาษา คือภาษาไทยกับภาษามคธ

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงมีพระปฐมบรมราชโองการ ความว่า “ดูกรพราหมณ์ บัดนี้เราทรงราชภาระครองแผ่นดินโดยธรรมสม่ำเสมอ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและสุขแห่งมหาชน เราแผ่ราชอาณาจักรเหนือท่านทั้งหลายกับโคตรสมบัติ เป็นที่พึงจัดการปกครองรักษาป้องกัน อันเป็นธรรมสืบไป ท่านทั้งหลายจงวางใจอยู่ตามสบายเถิด”

ภายหลังประเทศไทยเปลี่ยนแปลง การปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย พระปฐมบรมราชโองการก็เปลี่ยนไปตามสถานการณ์ ดังพระปฐมบรมราชโองการของ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลฯ บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ที่มีข้อความสั้น ๆ ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” และมีการสืบสานต่อโดยรัชกาลที่ 10⁴

2. กระบวนทัศน์ของการปกครองในวิทยาการสมัยใหม่

ความหมายของการปกครอง

การปกครอง (Government) หมายถึง การบริหาร การวางระเบียบกฎเกณฑ์สำหรับสังคมการจัดทำกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และการตัดสินใจขัดแย้งเกี่ยวกับการตีความหมายและการใช้กฎหมาย การดูแลการให้ความคุ้มครอง หรือการบริหารเป็นคำที่ใช้ในการบริหารบ้านเมืองในลักษณะที่มีผู้ปกครอง ผู้มีอำนาจในการปกครองบ้านเมืองสูงสุดเรียกกันว่า พ่อเมือง⁵

ประเภทการปกครอง

การปกครองแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) การปกครองแบบเผด็จการ คำว่า เผด็จการ (Dictatorship) ตามความหมายทั่วไปหมายถึง การปกครองโดยคนเดียวหรือกลุ่มบุคคลเล็ก ๆ รูปแบบการปกครองแบบเผด็จการ

⁴ ครองแผ่นดินโดยธรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th>[30 กันยายน 2565].

⁵ สุขุม นวลสกุล, การเมืองและการปกครองของไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2564), หน้า 1.

มีจุดเน้นอยู่ที่การยกย่องและให้ความสำคัญแก่อำนาจอธิปไตยและผู้นำนายกรัฐมนตรีมากกว่าการคำนึงถึงประชาชน โดยถือว่าประชาชนเป็นส่วนประกอบของรัฐเท่านั้น ที่สำคัญถือกันว่าเจตจำนงของรัฐเป็นสิ่งสูงสุดและถูกต้องเสมอ เมื่อกล่าวโดยรวมแล้วรูปแบบการปกครองแบบเผด็จการ มี 2 รูปแบบ คือ 1) แบบเผด็จการธรรมดา หรือแบบเผด็จการอำนาจนิยม 2) แบบเผด็จการเบ็ดเสร็จ หรืออำนาจนิยมแบบเบ็ดเสร็จ รูปแบบการปกครองในระบบนี้ มีลักษณะคล้ายกับรูปแบบการปกครองในระบบอำนาจนิยม กล่าวคือ มีลักษณะทุกอย่างที่รัฐบาลในระบบอำนาจนิยมมี แต่มีลักษณะพิเศษเพิ่มเติม คือ รัฐบาลถือว่ากิจกรรมทุกอย่างของประชาชน รวมทั้งวิถีชีวิตทั้งปวงของประชาชนไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม หรือการเมืองจะต้องอยู่ในอำนาจของรัฐบาลแต่เพียงผู้เดียว เช่น การทำงาน การสมรส การศึกษา ตลอดจนการดำรงชีวิตประจำวัน รัฐบาลจะเข้ามาควบคุมทั้งสิ้น

2) การปกครองแบบประชาธิปไตย

การปกครองที่ประชาชนเป็นใหญ่ รากศัพท์มาจาก คำว่า ประชา + อธิปไตยคือ ประชาชน + อำนาจอธิปไตย คือ ประชาชนมีอำนาจอธิปไตย ซึ่งประธานาธิบดี อับราฮัม ลินคอล์น ประธานาธิบดีคนที่ 16 ของสหรัฐอเมริกาได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า การปกครองของประชาชนโดยประชาชน และเพื่อประชาชน ตลอดจนเป็นวิธีการในการดำเนินการชีวิตของคนในการอยู่ร่วมกันโดยสันติภายใต้ความเชื่อที่ว่าคนเราเกิดมาเท่าเทียมกันมีสิทธิเสรีภาพในการดำเนินชีวิตภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย

ลักษณะของการปกครอง

1) การปกครองโดยคนคนเดียว การปกครองโดยคนคนเดียว หมายความว่า อำนาจอธิปไตย อยู่กับบุคคลเพียงคนเดียว บุคคลคนเดียวผู้นี้ในฐานะเป็นอธิปัตย์สามารถวางกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ได้ตามลำพังอำนาจอธิปไตยในการปกครองเป็นของคนเดียวแม้ว่าบุคคลนั้นอาจจะมอบหมายให้ผู้อื่นทำหน้าที่แทนก็ตามแต่สิทธิขาดและอำนาจอธิปไตยเป็นของบุคคลผู้นั้นอยู่รูปแบบการปกครองที่อำนาจอธิปไตยอยู่ที่คน ๆ เดียวนี้ได้แก่ ราชาธิปไตยและทูลนาธิปไตย

2) การปกครองโดยคณะบุคคล ถ้าอำนาจอธิปไตยตกอยู่ในมือของคนกลุ่มน้อย หรือคณะบุคคลหมายความว่า คณะบุคคลหนึ่งเป็นผู้ที่สามารถวางกฎ หนดกฎเกณฑ์ หรือบริหารประเทศได้ตามที่กลุ่มของตนปรารถนา ในบางครั้งบุคคลคณะนั้นอาจจะไม่เป็นผู้บริหารเอง อาจมอบหมายให้บุคคลอื่นทำหน้าที่ แต่บุคคลคณะนั้นยังมีอำนาจและอิทธิพลสามารถควบคุม หรือบังคับการทิศทางการบริหารได้ ก็ต้องถือว่าอำนาจอธิปไตยอยู่ในกลุ่มบุคคลคณะนั้นรูปแบบการปกครองก็จะเป็นแบบใดแบบหนึ่งระหว่างอภิชนาธิปไตยกับคณาธิปไตย

3) การปกครองโดยคนทั้งหมด หรือเสียงส่วนใหญ่รูปแบบการปกครองโดยคนทั้งหมดหรือประชาชนเป็นรากฐานของอำนาจอธิปไตย โดยปกติทั่วไปรู้จักกันดีในนามของประชาธิปไตย ซึ่งมีความหมายว่า ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย บุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดจะเป็นผู้ปกครอง

จะต้องได้รับความเห็นชอบจากประชาชนนโยบายในการปกครองประเทศจะต้องสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ แต่การที่จะเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้นจะต้องเป็นการปกครองโดยอาณัติของคนส่วนมากและเป็นประโยชน์ต่อคนส่วนมากการพัฒนา

4. กระบวนทัศน์การปกครองในคัมภีร์ชาดก

ความหมายของชาดก

ชาดก เป็นเรื่องราวของของพระโพธิสัตว์⁶ เป็นนิทานในฐานะวรรณกรรมไทยพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือในการขัดเกลาจิตใจมนุษย์ จึงเป็นบทบาทหนึ่งของนิทานที่ดำรงอยู่ในสังคมทำหน้าที่สำคัญในการสั่งสอนธรรมะให้แก่เยาวชน โดยมีตัวอย่างจากพฤติกรรมของตัวละครให้สามารถเข้าใจธรรมะและเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง⁷

การปกครองที่ปรากฏในชาดก

ระบบการปกครองในคัมภีร์ชาดก คือ เผด็จการแบบอำนาจนิยม โดยคำนึงถึงเสียงของประชาชน และยึดถือธรรม ความถูกต้อง ความดีงามเป็นหลัก ให้ความสำคัญแก่ผู้ปกครองมากกว่าระบบการปกครอง คือ ผู้ปกครองต้องประกอบไปด้วยธรรม ซึ่งปรากฏในชาดก ดังนี้

1) เวสสันดรชาดก

พระโพธิสัตว์ขณะนั้นดำรงพระยศเป็นพระโอรสของพระเจ้าสุทนต์กษัตริย์เมืองสีพีทรงประทานช้างปัจจัยนาคร ซึ่งเป็นช้างคู่บ้านคู่เมืองให้แก่พวกพราหมณ์ต่างเมืองทั้ง ๔ คน ที่มาขอช้างคู่บ้านคู่เมือง ทำให้ประชาชนเมืองสีพีทั้งหลายโกรธเป็นอันมาก พวกเขามาเข้าเฝ้าพระเจ้าสุทนต์ทูลให้ขับไล่พระเวสสันดรออกนอกเมือง ซึ่งพระเจ้าสุทนต์ก็ต้องทำตาม ดังมีข้อความที่ชาวเมืองสีพีทูลแก่พระเจ้าสุทนต์ว่า

“พระองค์อย่าได้รับสั่งให้ฆ่าพระเวสสันดรนั้นด้วยท่อนไม้หรือค้อนตราเลย ทั้งพระเวสสันดรนั้นก็สมควรแก่เครื่องพินณาการ แต่จงทรงขับไล่พระเวสสันดรเสียจากแว่นแคว้น จงไปอยู่ที่เขาเวทกตเถิด”

⁶ มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ, พจนานุกรมบาลี – ไทย ฉบับภูมิพลโลกิขุ พิมพ์เพื่อน้อมเกล้าถวายเป็นพระราชกุศลแด่ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ วันที่ 12 สิงหาคม พุทธศักราช 2535, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ, 2547), หน้า 201.

⁷ สุภัค มหาวรรณกร และพฤทธิ ศุภเศรษฐศิริ, “การสร้างสรรคินิทานชาดกในการ์ตูนชุด “นิทานโชคดี”, รายงานผลการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2557). หน้า 39.

ต่อมา พระนางผู้สืบทอดซึ่งเป็นพระมเหสีของพระเจ้าสุริยวงศาจะตัดทอน แต่พระเจ้าสุริยวงศาก็ไม่ทรงยินยอมเพราะทรงรับฟังเสียงประชาชนดังที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก^๘

“ข้าแต่มหाराช เพราะฉะนั้น เกล้ากระหม่อมฉันขอกราบทูลพระองค์ว่า ประโยชน์อย่าได้ล่วงพระองค์ไปเสียเลย ขอพระองค์อย่าทรงขับไล่พระราชโอรสผู้ไม่มีความผิด เพราะถ้อยคำของชนชาวสี่ปีเลย”

“เราทำความยำเกรงต่อพระราชประเพณีจึงขับไล่พระราชโอรสผู้เป็นชาวสี่ปี เราจำต้องขับไล่ลูกของตน ถึงแม้จะเป็นที่รักยิ่งกว่าชีวิตของเรา”

พระเวสสันดร ในฐานะองค์บุพการีทรงประทานช้างคู่บ้านคู่เมืองของรัฐสี่ปี อันเป็นการบำเพ็ญทานบารมีแก่รัฐกาลิงคะ ซึ่งรัฐกาลิงคะนี้เป็นประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องด้วยรัฐนั้น ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล การที่พระเวสสันดรทรงประทานช้างนั้นแก่รัฐกาลิงคะ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอีกด้วย แต่ประชาชนของรัฐสี่ปีถือว่าช้างนั้นเป็นสมบัติของชาติจึงหวงแหนอย่างยิ่ง โดยที่ประชาชนเองไม่เข้าใจพระประสงค์ของพระเวสสันดร จึงพร้อมใจกันประท้วงต่อพระเจ้าสุริยวงศา พระราชบิดา ให้วินิจฉัยเรื่องนี้พระเจ้าสุริยวงศาทรงพอพระทัยที่จะสละราชสมบัติให้แก่ประชาชนมากกว่าจะให้เกิดโทษทัณฑ์แก่พระโอรส แต่ประชาชนทูลขอเพียงให้เนรเทศออกจากรัฐสี่ปีไปอยู่ที่เขาวงกต พระเจ้าสุริยวงศาตรัสแก่พระเวสสันดรว่า^๙

“ขอให้เราถือตามเจตจำนงของทวยอาณาประชาราษฎร์เถิด เราไม่พึงเห็นแก่ผลได้ส่วนตัว”

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ากษัตริย์จะมีอำนาจมากเพียงใดก็ตาม แต่กษัตริย์ต้องฟังเสียงของประชาชน และต้องสละสองดูแลสดับรับฟังเสียงจากประชาชนโดยตรงอยู่ตลอดเวลา เพื่อจะได้เข้าใจความเป็นไปและปัญหาต่างๆของประชาชนอย่างถูกต้องแท้จริงแล้วนำไปพิจารณาหาทางแก้ไขต่อไป

นอกจากนี้ ในเวสสันดรชาดก^{๑๐} พระนางมัทรีกราบทูลแก่พระเจ้าสุริยวงศา ว่า

“จงเป็นเครื่องหมายแห่งรถ ครว้นเป็นเครื่องปรากฏแห่งไฟ พระราชาเป็นสง่าแห่งแว่นแคว้น ภัสดาเป็นสง่าของหญิงความเป็นหม้ายเป็นความเผ็ดร้อนในโลก”^{๑๐}

^๘ ชุ.ชา. (ไทย) ๒๔ / ๑๖๓/๑ / ๔๕๐.

^๙ ชุ.ชา. (ไทย) ๒๔ / ๑๔๔๑ / ๔๓/๓.

^{๑๐} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๔ / ๑๔๔๑ / ๔๓/๓.

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พระราชา หรือกษัตริย์ มีความสำคัญใช้เป็นเพียงผู้นำในการเมืองเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางที่สำคัญที่สุดของสังคม เป็นแกนให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางสังคมเช่นเดียวกับดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางสุริยจักรวาล แม้แต่การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ หรือภัยพิบัติต่าง ๆ ก็เชื่อว่าอยู่ในความรับผิดชอบของกษัตริย์ หรือพระราชาด้วย

พระโพธิสัตว์ขณะนั้นดำรงพระยศเป็นพระโอรสของพระเจ้าสมุชยกษัตริย์เมืองสีพีทรงประทานช้างปัจจัยนาค ซึ่งเป็นช้างคู่บ้านคู่เมืองให้แก่พวกพราหมณ์ต่างเมืองทั้ง ๔ คน ที่มาขอช้างคู่บ้านคู่เมือง ทำให้ประชาชนเมืองสีพีทั้งหลายโกรธเป็นอันมาก พวกเขามาเข้าเฝ้าพระเจ้าสมุชยกุลให้ขับไล่พระเวสสันดรออกนอกเมือง ซึ่งพระเจ้าสมุชยก็ต้องทำตาม ดังมีข้อความที่ชาวเมืองสีพีทูลแก่พระเจ้าสมุชยว่า “พระองค์อย่าได้รับสั่งให้ข้าพเจ้าเวสสันดรนั้นด้วยท่อนไม้หรือค้อนตราเลย ทั้งพระเวสสันดรนั้นก็สมควรแก่เครื่องพันธนาการ แต่จงทรงขับไล่พระเวสสันดรเสียจากแว่นแคว้นจงไปอยู่ที่เขาวงกตเถิด” ต่อมา พระนางมุลลิตซึ่งเป็นพระมเหสีของพระเจ้าสมุชยจะทัดทาน แต่พระเจ้าสมุชยก็ไม่ทรงยินยอมเพราะทรงรับฟังเสียงประชาชน

ดังที่ปรากฏในเวสสันดรชาดกว่า “ข้าแต่มหाराช เพราะฉะนั้นเกล้ากระหม่อมฉันขอกราบทูลพระองค์ว่า ประโยชน์อย่าได้ล่วงพระองค์ไปเสียเลย ขอพระองค์อย่าทรงขับไล่พระราชโอรสผู้ไม่มีความผิด เพราะถ้อยคำของชนชาวสีพีเลย”

“เราทำความยำเกรงต่อพระราชประเพณีจึงขับไล่พระราชโอรสผู้เป็นชาวสีพี เราจำต้องขับไล่ลูกของตน ถึงแม้จะเป็นที่รักยิ่งกว่าชีวิตของเรา”

พระเวสสันดร ในฐานะองค์ยุพราชทรงประทานช้างคู่บ้านคู่เมืองของรัฐสีพี อันเป็นการบำเพ็ญทานบารมีแก่รัฐกาลิงคะ ซึ่งรัฐกาลิงคะนี้เป็นประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องด้วยรัฐนั้น ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล การที่พระเวสสันดรทรงประช้านั้นแก่รัฐกาลิงคะ เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอีกด้วย แต่ประชาชนของรัฐสีพีถือว่าช้างนั้นเป็นสมบัติของชาติจึงหวงแหนอย่างยิ่ง โดยที่ประชาชนเองไม่เข้าใจพระประสงค์ของพระเวสสันดร จึงพร้อมใจกันประท้วงต่อพระเจ้าสมุชย พระราชบิดา ให้วินิจฉัยเรื่องนี้พระเจ้าสมุชยทรงพอพระทัยที่จะสละราชสมบัติให้แก่ประชาชนมากกว่าจะให้เกิดโทษทัณฑ์แก่พระโอรส แต่ประชาชนทูลขอเพียงให้เนรเทศออกจากรัฐสีพีไปอยู่ที่เขาวงกต พระเจ้าสมุชยตรัสแก่พระเวสสันดรว่า¹¹ “ขอให้เราถือตามเจตจำนงของทวยอาณาประชาราษฎร์เถิด เราไม่พึงเห็นแก่ผลได้ส่วนตัว”

ชาดกเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่ากษัตริย์จะมีอำนาจมากเพียงใดก็ตาม แต่กษัตริย์ต้องฟังเสียงของประชาชน และต้องสอดคล้องดูแลดับทุกข์ภัยจากประชาชนโดยตรงอยู่ตลอดเวลา เพื่อจะได้

¹¹ ขุ.ชา. (ไทย) 28 / 1671 / 450.

เข้าใจความเป็นไปและปัญหาต่างๆของประชาชนอย่างถูกต้องแท้จริงแล้วนำไปพิจารณาหาทางแก้ไขต่อไป

นอกจากนี้ ในเวสสันดรชาดก¹² พระนางมัทรีกราบทูลแก่พระเจ้าสญชัยว่า “จงเป็นเครื่องหมายแห่งรถ ควันเป็นเครื่องปรากฏแห่งไฟ พระราชาเป็นสง่าแห่งแว่นแคว้น ภัสดาเป็นสง่าของหญิงความเป็นหม้ายเป็นความเผ็ดร้อนในโลก”¹³

ชาดกเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่า พระราชา หรือกษัตริย์ มีความสำคัญมิใช่เป็นเพียงผู้นำในการเมืองเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางที่สำคัญที่สุดของสังคม เป็นแกนให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางสังคมเช่นเดียวกับดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางสุริยะจักรวาล แม้แต่การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ หรือภัยพิบัติต่าง ๆ ก็เชื่อว่าอยู่ในความรับผิดชอบของกษัตริย์ หรือพระราชาด้วย

2) ราโชวาทชาดก

“ถ้าเมื่อใดทั้งหลายว้ายข้ามแม่น้ำไป โคห้วนหน้าฝูงว้ายคด เมื่อโคผู้นำฝูงว้ายคดเช่นนี้ โคทั้งหมดก็ย่อมว้ายคดไปตามกัน ในมนุษย์ทั้งหลายก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับสมมติแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมอย่างแน่แท้ ถ้าพระราชาผู้เป็นใหญ่ไม่ตั้งอยู่ในธรรม รัฐก็ย่อมอยู่เป็นทุกข์ทั่วกันถ้าเมื่อใดทั้งหลายว้ายข้ามแม่น้ำไป โคห้วนหน้าฝูงว้ายข้ามตรง เมื่อโคผู้นำฝูงว้ายข้ามตรงเช่นนั้น โคทั้งหมดก็ย่อมว้ายข้ามตรงไปตามกันในหมู่มนุษย์ทั้งหลายก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับสมมติแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติเป็นธรรม ประชาชนนอกนั้นก็ย่อมประพฤติเป็นธรรมไปตามอย่างแน่แท้ถ้าพระราชาเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรมรัฐก็ย่อมอยู่เป็นสุขทั่วกัน”¹⁴

ชาดกเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่าให้เห็นว่า ผู้นำ หรือผู้ปกครองมีความสำคัญต่อความผาสุกและความเจริญของประชาชนและบ้านเมือง

นอกจากนี้ ในราโชวาทชาดก มีเนื้อหว่า พระราชาพระองค์หนึ่งทรงประสงค์ที่จะทราบ ว่าประชาชนในแว่นแคว้นมีพระคุณอย่างไรบ้างต่อพระองค์จึงทรงปลอมพระองค์เสด็จไปตามชนบท ได้สดับแต่ว่าประชาชนสรรเสริญคุณของพระองค์เท่านั้น จึงเสด็จไปยังหิมวันตประเทศ ทรงพบพระโพธิสัตว์ตามปกติแล้ว พระโพธิสัตว์นำผลนิโครธ (ไทร) สุกจากป่ามาบริโภคนิโครธสุก เหล่านั้น มีรสหวาน มีรสเสมอด้วยน้ำตาลกรวด

¹² ชุ.ชา. (ไทย) 28 / 1841 / 473.

¹³ ชุ.ชา. (ไทย) 28 / 1841 / 473.

¹⁴ ชุ.ชา. (ไทย) 27 / 133 / 184.

พระโพธิสัตว์จึงทูลเชิญพระราชว่า “ท่านผู้มีบุญมาก เชิญท่านบริโภคนิโครธสุกนี้แล้ว ดื่มน้ำตาม”

พระราชาทรงกระทำตามนั้นแล้วตรัสถามพระโพธิสัตว์ว่า “ท่านผู้เจริญเพราะเหตุไรผล นิโครธสุกนี้จึงหวานดีจริง”

“ท่านผู้มีบุญมาก พระราชาทรงครองราชสมบัติโดยธรรมโดยเสมอเป็นแน่ เพราะเหตุนี้ ผลนิโครธสุกนั้นจึงหวาน” “ท่านผู้เจริญ ในเวลาที่พระราช ไม่ดำรงอยู่ในธรรม ผลนิโครธสุก ย่อมไม่ หวานหรือหนอ”

“ใช่ ท่านผู้มีบุญมาก เมื่อพระราชาทรงหลายไม่ดำรงอยู่ในธรรม น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย เป็นต้นก็ดี รากไม้ และผลไม้ในป่าเป็นต้นก็ดี ย่อมไม่หวาน หอมโอชะ อีกอย่างหนึ่ง มีสิ่งเหล่านี้ อย่างเดียว แม้รู้ทั้งสิ้น ก็ไร้ค่า แต่เมื่อพระราชาทรงหลายนั้น ทรงดำรงอยู่ในธรรม แม้สิ่งเหล่านั้นก็ ย่อมหวาน มีโอชะ รู้แม้ทั้งสิ้น ย่อมมีค่า”

ต่อมา พระราชาทรงประสงค์ทดลองคำของพระโพธิสัตว์ว่าจะเป็นเช่นนั้นจริงหรือไม่ จึงทรงครองราชสมบัติโดยไม่เป็นธรรม แล้วเสด็จไปหาพระโพธิสัตว์ ปรากฏว่า ผลนิโครธสุกที่ พระองค์เสวยไม่มีรสหวาน จึงถ่มทิ้งพร้อมทั้งเซพะ (น้ำลาย)¹⁵

ชาดกเรื่องนี้ แสดงให้เห็นถึง ความสำคัญของผู้ปกครองในฐานะเป็นศูนย์กลางแห่ง อำนาจ ซึ่งมีผลต่อสังคม การเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม พระราชาไม่ทรงประพฤติธรรมส่งผลทำให้ ประชาชนในรัฐไม่ประพฤติธรรมไปด้วย

3) มหาโพธิชาดก

“ถ้าเมื่อฝูงโคข้ามฟากไปอยู่ โคผู้นำฝูงไปคด เมื่อมีโคผู้นำฝูงไปคด โคทั้งหมดนี้ก็จะยอมไป คดฉันทิ ในหมู่มนุษย์ก็ฉันทิเหมือนกัน ผู้ใดได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ประเสริฐสุด ถ้าผู้นั้นประพฤติ ธรรม ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงประชาชนนอกนี้ชาวเมืองทั้งปวงย่อมอยู่เป็นทุกข์ ถ้าพระราชไม่ทรงตั้งอยู่ ในธรรม ถ้าเมื่อฝูงโคข้ามฟากไปอยู่ โคผู้นำฝูงไปตรง เมื่อมีโคผู้นำฝูงไปตรง โคทั้งหมดนี้ก็จะยอมไปตรง ฉันทิ ในหมู่มนุษย์ก็ฉันทิเหมือนกัน ผู้ใดได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ประเสริฐสุด ถ้าแม้ผู้นั้นประพฤติธรรม จะจำเป็นต้องกล่าวถึงประชาชนนอกนี้ ชาวเมืองทั้งปวงย่อมอยู่เป็นสุข ถ้าพระราชาทรงตั้งอยู่ในธรรมเมื่อ ต้นไม้ใหญ่มีผล ผู้ใดเก็บผลดิบมา ผู้นั้นย่อมไม่รู้อรสแห่งผลไม้ นั้น ทั้งพืชพันธุ์แห่งต้นไม้ นั้น ก็ย่อมพินาศ รัฐเปรียบด้วยต้นไม้ใหญ่ พระราชาใดทรงปกครองโดยไม่เป็นธรรม พระราชานั้นย่อมไม่รู้จักรสแห่งรัฐ นั้น และรัฐของพระราชานั้นก็ย่อมพินาศเมื่อต้นไม้ใหญ่มีผล ผู้ใดเก็บผลสุกมา ผู้นั้นย่อมรู้อรสแห่งผลไม้

¹⁵ ขุ.ชา. (ไทย) 27 / 1-2 / 62.

นั้น ทั้งพืชพันธุ์แห่งต้นไม้ก็ไม่มีพินาศรัฐเปรียบด้วยต้นไม้ใหญ่ พระราชาใดทรงปกครองโดยธรรม พระราชานั้นย่อมทรงรู้จักรสแห่งรัฐนั้นและรัฐของพระราชานั้นก็ไม่มีพินาศ”¹⁶

ชาดกเรื่องนี้ แสดงให้เห็นถึง ผู้นำทางการปกครองด้วยปกครองโดยหลักธรรม

4) อุมมาทันตีชาดก

อภิปรายการเสนาบดีกราบทูลแก่พระเจ้าสิริราชให้ประพาศธรรมแก่บุคคลและสัตว์รอบข้าง ไว้ว่า “ข้าแต่พระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงประพาศธรรมอันไม่มีความฉิบหาย เป็นแดนเกษมอยู่เป็นนิรันดร์ พระองค์จักดำรงราชสมบัติอยู่ยั่งยืนนาน เพราะพระปัญญาของพระองค์เป็นเช่นนั้นพระองค์ไม่ทรงประมาทธรรมใด ข้าพระองค์ขออนุโมทนาธรรมนั้นของพระองค์ พระราชาผู้เป็นอิสระทรงประมาทธรรมเสียแล้ว ย่อมเคลื่อนจากรัฐ ข้าแต่พระมหากษัตริย์ขัตติยราช ขอพระองค์จงทรงประพาศธรรม ในพระชนนีและพระชนก ครั้นทรงประพาศธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรคต ข้าแต่พระมหากษัตริย์ ขอพระองค์จงทรงประพาศธรรมในมิตรและอำมาตย์ทั้งหลาย ครั้นทรงประพาศธรรมในโลกนี้แล้วจักเสด็จสู่สวรรคต

“ข้าแต่พระมหากษัตริย์ ขอพระองค์จงทรงประพาศธรรมในราชพาหนะและทหารแล้วทั้งหลาย ครั้นทรงประพาศธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรคตข้าแต่พระมหากษัตริย์ ขอพระองค์จงทรงประพาศธรรมในชนชาวกามและนิคมทั้งหลาย ครั้นทรงประพาศธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรคตข้าแต่พระมหากษัตริย์ ขอพระองค์จงทรงประพาศธรรมในชนชาวแคว้นแคว้นและชนบททั้งหลาย ครั้นทรงประพาศธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรคตข้าแต่พระมหากษัตริย์ ขอพระองค์จงทรงประพาศธรรมในสมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย ครั้นทรงประพาศธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรคต ข้าแต่พระมหากษัตริย์ ขอพระองค์จงทรงประพาศธรรมในเนื้อและนกทั้งหลาย ครั้นทรงประพาศธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรคตข้าแต่พระมหากษัตริย์ ขอพระองค์จงทรงประพาศธรรมเถิด เพราะว่าธรรมที่ประพาศแล้วย่อมนำสุขมาให้ครั้นพระองค์ทรงประพาศธรรมในโลกนี้แล้ว จักเสด็จสู่สวรรคต ข้าแต่พระมหากษัตริย์ ขอพระองค์จงทรงประพาศธรรมเถิด ด้วยว่า พระอินทร์ เทวดา พรหมทั้งพรหม เป็นผู้ถึงทิพยสถาน เพราะธรรมที่ประพาศแล้ว ข้าแต่พระราชาพระองค์อย่าทรงประมาทธรรมเลย”

5) มหาสุบินชาดก

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมัยใด พระราชาเป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม สมัยนั้น แม้พวกข้าราชการก็เป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อพวกข้าราชการไม่ตั้งอยู่ในธรรม สมัยนั้น แม้พราหมณ์และคฤหบดี เป็นผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อพราหมณ์และคฤหบดีไม่ตั้งอยู่ในธรรม สมัยนั้น แม้ชาวนิคมนและ

¹⁶ ขุ.ชา. (ไทย) 28 / 168 / 31.

ชาวชนบทไม่ตั้งอยู่ในธรรม พระจันทร์และพระอาทิตย์ย่อมหมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ เมื่อพระจันทร์และพระอาทิตย์หมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ หมู่นักย่นกษัตริย์ย่อมหมุนเวียนไม่สม่ำเสมอเมื่อคืนและวัน หมุนเวียน ไม่สม่ำเสมอ ฤดูและปีก็ย่อมหมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ เมื่อฤดูและปีหมุนเวียนไม่สม่ำเสมอ ลมย่อมพัด ไม่สม่ำเสมอ เมื่อลมพัดไม่สม่ำเสมอ ลมก็เดินผิดทางไม่สม่ำเสมอ ย่อมผิดเวียนไป เมื่อลมเดินผิดทางไม่สม่ำเสมอผิดเวียนไป เทวดาย่อมกำเริบ เมื่อเทวดากำเริบ ฝนย่อมไม่ตกต้องตาม ฤดูกาล เมื่อฝน ไม่ตกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าทั้งหลายก็สุกไม่เสมอกัน ลูกอ่อนภิกษุทั้งหลาย มนุษย์ผู้บริโภคข้าวที่สุกไม่เสมอกัน ย่อมเป็นผู้มีอายุสั้น มีผิวพรรณเศร้าหมอง มีกำลังน้อย มีอาพาธ มาก”¹⁷

ชาตกเรื่องนี้ แสดงให้เห็นถึง คุณธรรมของผู้นำกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มีความสัมพันธ์กัน ถ้าผู้นำทางการเมืองมีคุณธรรมเหตุการณ์ที่เลวร้ายในความผันผวนไม่เกิดขึ้น

6) กุรุธรรมชาตก

พระเจ้าธนัญชัยโกวิทราชแห่งนครอินทปฏัก ในแคว้นกุรุทรวงประพตติในกุรุธรรม คือ คีล ๕ ได้แก่¹⁸ 1) ปาโณ น หนุตพุโพ ไม่พึงฆ่าสัตว์ 2) อทินน นาทาตพุโพ ไม่พึงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของ มิได้ให้ 3) กาเมสุ มิจุฉาจาริ น จริตพุโพ ไม่พึงประพฤติดีกามทั้งหลาย 4) มุสสาวาทิ น ภาสิตพุ โพ ไม่พึงกล่าวคำเท็จ และ 5) มชชปาน น ปาตพุโพ ไม่พึงดื่มน้ำเมา ฝนจึงตกต้องตามฤดูกาล แต่ใน ทันทปุณครแคว้นกาลิงคะของพระเจ้า กาลิงคราช ฝนไม่ตกภัย 3 ประการ คือ ๑) ฉาดกภัย ภัย คือ ความอดอยาก 2) โรคภัย ภัยคือโรค และ 3) ทุพภิกขภัย ภัยคือ ข้าวยากหามาแพง จึงเกิดขึ้นแก่ ประชาชน ดังนั้น ประชาชนจึงพากันถวายฎีการ้องเรียนพระราชา แต่ต่อมาพระราชาทรงประพตติ กุรุธรรม ฝนจึงตกและภัยทั้ง 3 ก็สงบระงับ

ชาตกเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้นำยังต้องแสดงความกตัญญูรู้คุณต่อสิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติที่ตนได้อาศัยเพื่อจะได้เป็นแบบอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา

7) จุลลสุวกราชชาตก¹⁹

พญานกแขกเต้ามีความกตัญญูรู้คุณต้นไม้ที่ตัวเองเคยใช้ประโยชน์แม้ว่าปัจจุบันจะไม่ได้ รับประโยชน์จากต้นไม้แล้ว ก็ยังจะต้องถนอมรักษาต้นไม้ให้น้อยๆ ท้าวสักกเทวราช (แปลงร่างเป็น พญาหงส์) ถามว่าต้นไม้ทั้งหลายมีใบเขียวมีผลดกมีอยู่เป็นอันมากเหตุใดพญานกแขกเต้าจึงมีใจยินดี ในไม้แห้งไม้เฒ่า นกแขกเต้าตอบว่าเราได้กินผลแห่งต้นไม้ที่นับได้หลายปีมาแล้ว ถึงเราจะรู้ยู่

¹⁷ ชุ.ชา. (ไทย) 27 / 77 / 32.

¹⁸ ชุ.ชา. (ไทย) 27 / 76 / 137.

¹⁹ ชุ.ชา. (ไทย) 27 / 30-39 / 305-307.

ต้นไม้ที่ไม่มีผลแล้วก็ต้องรักษาไม้ตรีให้เหมือนในกาลก่อน นกเหล่าใด คบหากันเพราะต้องการผลไม้ ครั้นรู้ว่าต้นไม้ไม่มีผลแล้วก็จะทิ้งไปเสีย นกเหล่านั้นโง่เขลา มีความรู้เพื่อประโยชน์ของตน มักจะทำการฝึกฝนแห่งมิตรภาพให้ตกไป ท้าวสักกเทวราชกล่าวว่า เราจะให้พรแก่ท่าน ท่านจงเลือกเอาพรตามใจปรารถนาเถิด พญานกแขกเต้าก็ดีใจและขอพรต่อท้าวสักกเทวราชให้ต้นไม้กลับมีใบมีผลอีก ท้าวสักกเทวราชทรงพรมน้ำอมฤตที่ต้นไม้ต้นนั้น ต้นไม้นั้นก็งอกงามแผ่กิ่งก้านสาขา มีร่มเงาอันร่มรื่นน่ารื่นรมย์ใจ พญานกแขกเต้าจึงกล่าวขอบคุณ ท้าวสักกเทวราชจึงเสด็จกลับไปสู่สวนนั้นวันพร้อมกับพระมเหสี

ชาดกเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่า ความผาสุกและความมั่งคั่งของบ้านเมืองต้องประสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับอำนาจที่มองไม่เห็นและกษัตริย์ หรือพระราชานี้เองเป็นผู้ทำการประสานระหว่างความผาสุกมั่งคั่งของบ้านเมืองกับอำนาจที่มองไม่เห็น

8) ภัณฑุติณทุกชาดก

พระราชบัญญัติแห่งเมืองอุตตฺตฺรปุณฺณนคร แคว้นกบิลละ ไม่ทรงตรวจตรา สอดส่องดูแลการทำงานของข้าราชการ จึงทำให้ข้าราชการเก็บภาษีโดยไม่ชอบธรรม และมีใจเริดขึ้นมากมายเที่ยวปล้นฆ่าประชาชน พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นรุกขเทวดา จึงทูลเตือนพระราชาให้ประมาท ในการปกครองบริหารบ้านเมือง หมั่นสอดส่องตรวจตราบ้านเมือง ดังนั้น พระราชาจึงทรงปลอมพระองค์ โดยไม่ให้ใครจำได้ เสด็จไปในที่ต่างๆ ได้ทราบความจริง จึงแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้ลุล่วงไปด้วยดี

พระราชากับราชบุโรหิตเดินทางไปพบชายชรา ถูกหนามยอกเท้าที่ประตูเรือนจึงนั่งกระโหย่งบ่งหนามตำพระราชาวาขอให้พระเจ้าบัญญัติราช จงถูกลูกศรเสียบในสงครามเสวยทุกขเวทนา เหมือนเราถูกหนามแทงแล้วเสวยทุกขเวทนาอยู่ในเวลานี้ พระราชากับราชบุโรหิตได้ยินคำตำราของชายชรา จึงกล่าวว่า พระเจ้าพรหมทัตมีความผิดอะไร ชายชราตอบว่า เป็นความผิดของพระเจ้าพรหมทัต เพราะพระองค์มิได้พิทักษ์รักษาชาวชนบท จึงทำให้ชาวชนบทถูกข้าราชการกดขี่ด้วยภาษีอันไม่ชอบธรรม กลางคืนถูกพวกโจรปล้น กลางวันถูกข้าราชการกดขี่ ในแว่นแคว้นของพระราชามีคนอาธรรมมากมาย เมื่อภัยเช่นนี้เกิดขึ้น ประชาชนพากันอดขัด เพราะกลัวพากันหาไม้หนามในป่ามาทำที่ซุกซ่อน

พระราชากับราชบุโรหิตเดินทางต่อไปพบหญิงชรา มีฐานะยากจนคนหนึ่ง เก็บผักหักพินมาจากป่า เลี้ยงลูกสาวทั้ง ๒ คนโดยไม่ให้ลูกสาวทั้ง ๒ คนนั้น ไปช่วยทำงานด้วยวันหนึ่งพลัดตกจากต้นไม้จึงสาปแช่งพระราชาวาในแว่นแคว้นของพระเจ้าพรหมทัต (พระเจ้าบัญญัติราช) หญิงสาวหาผ้าไม่ได้ไปจนแก่ เมื่อไร พระเจ้าพรหมทัตจึงจักสวรรคตเสียที บุโรหิตของพระราชามีได้ยินคำตำราของหญิงชรา จึงกล่าวว่า พระเจ้าพรหมทัตมีความผิดอะไร หญิงชราตอบว่า เป็นความผิดของพระเจ้าพรหมทัต เพราะพระองค์มิได้พิทักษ์รักษาชาวชนบท จึงทำให้ชาวชนบทถูกข้าราชการกดขี่ด้วยภาษี

อันไม่ชอบธรรม กลางคืนถูกพวกโจรปล้น กลางวันถูกข้าราชการกดขี่ ในแคว้นแคว้นของพระราชาก็มีคนอาชกรรมมากมาย เมื่อครองชีพลำบาก การเลี้ยงดูลูกเมียก็ลำบาก หญิงสาวจึงมีผู้ได้ทีไหน

พระราชากับราชบุรุษเดินทางต่อไปเห็นชาวนาทำสิ่งใดนา โคสาลียะถูกผลแห่งลัมลง ชาวนาได้ตำพระราชว่าขอให้พระเจ้าปัญจาลราชจงถูกหอกแทง ต้องนอนกลิ้งอยู่ในสงครามเหมือนโคสาลียะถูกผลแห่งนอนอยู่ดังคนกำพร้า บุรุษของพระราชได้ยินคำตำของหญิงชราจึงกล่าวว่า พระเจ้าพรหมทัตมีความผิดอะไร ชาวนาจึงได้ตอบว่า พระเจ้าพรหมทัตมิได้ทรงพิทักษ์รักษา ชาวชนบท จึงทำให้ชาวชนบทถูกข้าราชการกดขี่ด้วยภาษีอันไม่ชอบธรรม กลางคืนถูกพวกโจรปล้นกลางวันถูกข้าราชการกดขี่ ในแคว้นแคว้นของพระราชาก็มีคนอาชกรรมมากมาย แม้ครีวคงหุงต้มใหม่อีกเป็นแน่ (คือต้องเลี้ยงดูข้าราชการที่มาขูดรีดภาษีโดยไม่เป็นธรรม) จึงนำข้าวมาส่งในเวลาสาย เรามัวแลดูแม้ครีวมาส่งข้าวอยู่ โคสาลียะจึงถูกผลแห่งเอา...²⁰

ชาดกเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่ากษัตริย์จะมีอำนาจมากเพียงใดก็ตาม แต่กษัตริย์ต้องฟังเสียงของประชาชน และต้องสอดส่องดูแลสดับรับฟังเสียงจากประชาชนโดยตรงอยู่ตลอดเวลา เพื่อจะได้เข้าใจความเป็นไปและปัญหาต่างๆของประชาชนอย่างถูกต้องแท้จริงแล้วนำไปพิจารณาหาทางแก้ไขต่อไป

9) กปิชาดก

พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นวานร มีบริวาร ๕๐๐ ตัว พอทราบข่าวว่า วานรเกรตว์หนึ่ง ภายอุจจาระรดศีรษะบุรุษ จึงได้บอกแก่วานรทั้งที่อยู่ในสังกัดของตนและอยู่อีกสังกัดหนึ่งให้หนีไป โดยให้เหตุผลว่า การอยู่กับคนจองเวรย่อมเกิดอันตรายทุกขณะ จึงพาบริวารหลบไปอยู่ที่อื่น ฝ่ายหัวหน้าวานรหัวดีพร้อมทั้งบริวารไม่คิดหนีในที่สุดจึงถูกฆ่าตายทั้งหมด

ชาดกเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้นำทางการปกครองจะต้องประกอบด้วยศีลธรรมและปัญญา จึงทำให้ผู้อยู่ใต้ปกครองประสบกับความผาสุก

10) ฆตาสนชาดก

พระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นพญานก อาศัยต้นไม้ใหญ่ใกล้ฝั่งสระเกิดเองในแนวป่าดงดิบหนึ่ง อยู่เป็นหลักฐานพร้อมทั้งบริวารนกเป็นจำนวนมาก เมื่ออยู่ที่กิ่งอันยื่นไปเหนือน้ำของต้นไม้ นั้นก็พากันถ่ายมูลลงในสระมีพญานาคผู้ร้ายอาศัยอยู่ พญานาคนั้นคิดว่า นกเหล่านี้พากันขี้ลงในสระอันเป็นที่อยู่ พญานาคนั้นมิไกรธ ตอนกลางคืนเวลาที่พวกนกทั้งหมดมานอนรวมกันที่กิ่งไม้จึงเริ่มทำให้น้ำเดือดพล่านเหมือนกับยกเอาสระขึ้นตั้งบนเตาไฟ ฉะนั้น เป็นชั้นแรก ชั้นที่สอง ก็ทำให้ควันพุ่งขึ้น ชั้นที่สาม ก็ทำให้เปลวไฟลุกขึ้นสูงชั่วลำตาล พระโพธิสัตว์เห็นไฟลุกขึ้นจากน้ำ จึงกล่าวว่า ชาว

²⁰ พุ.ชา. (ไทย) 27 / 332 – 369 / 588 – 594.

เราฝูงนกทั้งหลาย ธรรมดาไฟติดขึ้น เขาก็พากันเอาน้ำดับ แต่บัดนี้น้ำนั้นเองกลับลุกเป็นไฟขึ้น พวกเราไม่อาจอยู่ที่นี้ได้ ต้องพากันไปที่อื่น ครั้นกล่าวอย่างนั้นแล้ว ก็พาฝูงนกที่เชื่อฟังคำบินไปที่อื่น ฝูงนกที่ไม่เชื่อฟัง ต่างก็พากันเกาะอยู่ ถึงความสิ้นชีวิตแล้ว

ชาดกเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้นำทางการปกครองจะต้องกล้าตัดสินใจแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเร่งด่วน

11) สกุนชาดก

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญานก เห็นกิ่งไม้ที่นกอาศัยอยู่เสียดสีกันเกิดควันขึ้น พระโพธิสัตว์เห็นเหตุการณ์นั้นจึงคิดว่า กิ่งทั้ง ๒ นี้เมื่อเสียดสีกันอยู่อย่างนี้จักเกิดไฟ ไฟนั้นตกลงไปติดใบไม้เก่า ๆ จักเผาต้นไม้นี้ พวกเราไม่อาจอยู่ในที่นี้ พวกเราหนีจากที่นี่ไปอยู่ที่อื่น จึงจะควร พระโพธิสัตว์จึงแนะนำให้นกทั้งหลายหนีไป พวกนกที่เชื่อฟังก็หนีพ้นอันตรายพวกที่ไม่เชื่อฟังอยู่ต่อไป ก็ถูกไฟครอกตาย²¹

เนื้อเรื่องดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ผู้นำจะต้องกล้าตัดสินใจแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเร่งด่วน

12) ทัทธกชาดก

พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นราชสีห์ ราชแห่งสัตว์ ๔ เท้า ได้วินิจฉัยเหตุที่กระต่ายตัวหนึ่งนอนหลับอยู่ใต้ต้นตาลและต้นมะตูม เมื่อลูกมะตูมสุกหล่นลงมาบนใบตาลกระต่ายไม่ทันพิจารณา คิดว่าแผ่นดินถล่ม จึงวิ่งหนีไปบอกกระต่ายตัวอื่น ๆ ว่า แผ่นดินถล่ม ทำให้สัตว์อื่น มีหุระมาด ควาย โค เสือ ช้าง ราชสีห์ ฯลฯ ต่างพากันวิ่งหนีไปด้วย ในที่สุดพระโพธิสัตว์ก็สอบสวนว่า ใครเห็นแผ่นดินถล่มก่อนเพื่อน สัตว์เหล่านั้นก็ขัดทอดกันไปตามลำดับ โดยไม่มีใครเห็นจริงเลย จนกระทั่งถึงกระต่ายตัวนั้น ราชสีห์จึงให้ไปชี้ที่เกิดเหตุจึงพบว่า มีลูกมะตูมสุกหล่นค้างอยู่บนใบตาล พระโพธิสัตว์จึงแนะนำสัตว์เหล่านั้นว่า อย่าเชื่อข่าวลือจากผู้อื่นโดยไม่พิจารณาให้รอบคอบเสียก่อน ชาดกเรื่องนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้นำจะต้องมีความรอบคอบไม่ตื่นข่าวลือความแตกต่างการปกครองในกระบวนทัศน์สมัยใหม่กับการปกครองในกระบวนทัศน์ในคัมภีร์ชาดก

5. สรุป

การปกครอง (Government) หมายถึง การบริหาร การวางระเบียบกฎเกณฑ์ การจัดทำกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และการตัดสินใจขัดแย้งเกี่ยวกับการตีความหมายและการใช้กฎหมาย การดูแลการให้ความคุ้มครอง การปกครองแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ เผด็จการ และประชาธิปไตย

²¹ ชุ.ชา. (ไทย) 28 / 371 / 158.

กระบวนการทัศน์ของการปกครองในวิทยาการสมัยใหม่ คือ การปกครองมี 2 แบบ คือ แบบเผด็จการ แบบนี้จะเน้นอำนาจรัฐและผู้ปกครองมากกว่าการคำนึงถึงประชาชน ส่วนแบบประชาธิปไตย เน้นวิธีการในการดำเนินการชีวิตของคนในการอยู่ร่วมกันโดยสันติภายใต้ความเชื่อที่ว่าคนเราเกิดมาเท่าเทียมกันมีสิทธิเสรีภาพในการดำเนินชีวิตภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย

กระบวนการทัศน์ของผู้นำทางการปกครองในคัมภีร์ชาดก คือ เผด็จการแบบอำนาจนิยม โดยคำนึงถึงเสียง ของประชาชน และยึดถือธรรม ความถูกต้อง ความดีงามเป็นหลัก ให้ความสำคัญแก่ผู้ปกครองมากกว่าระบบการปกครอง คือ ผู้ปกครองต้องประกอบไปด้วยธรรมและปัญญา เพราะผู้นำทางการปกครองกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีความสัมพันธ์กัน ถ้าผู้นำทางการปกครองมีคุณธรรมเหตุการณ์ที่เลวร้ายในความผันผวนไม่เกิดขึ้นผู้นำทางการปกครองต้องแบบอย่างที่ดีในการแสดงความกตัญญูรู้คุณต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ตนได้อาศัย กล่าวตัดสินใจแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเร่งด่วน มีความรอบรู้ รอบคอบ มีสติในการพิจารณา ไม่ตื่นข่าวลือ และผู้นำทางการปกครองนี้เองเป็นผู้ทำการประสานระหว่างความผาสุกมั่งคั่งของบ้านเมืองกับอำนาจที่มองไม่เห็น

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2500.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2506.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ครองแผ่นดินโดยธรรม. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thairath.co.th>.

สุขุม นวลสกุล. การเมืองและการปกครองของไทย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง,

2564.

มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ, พจนานุกรมบาลี – ไทย ฉบับภูมิพลโลกิขุ พิมพ์เพื่อน้อมเกล้าถวายเป็นพระราชกุศลแด่ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 5 รอบ วันที่ 12 สิงหาคม พุทธศักราช 2535, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ, 2547.

สุภัค มหาวรรการ และพฤทธิ ศุภเศรษฐศิริ, “การสร้างสรรค์นิทานชาดกในการ์ตูนชุด “นิทานโซคติ”, รายงานผลการวิจัย, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2557.

ครูตามทัศนะทางพระพุทธศาสนา

Teachers according to Buddhist viewpoints

พระศรีสุทธิเวที, PhraSrisuddhivetee¹

บุญเรือง สมประจบ, Boonrueng Somprajob²

E-mail: KHUAN_2550@hotmail.com

Received: October 6, 2022 Revised: December 9, 2023

Accepted: December 16, 2023

บทคัดย่อ

ครูในพระพุทธศาสนา คือบุคคลที่มีความหนักแน่นทางด้านความประพฤติและความรู้ ทำหน้าที่สั่งสอนและถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ศิษย์ เป็นกัลยาณมิตรผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทางหรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในหนทางแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง ทั้งครูประจำบ้าน ครูประจำโรงเรียน ครูประจำวัด ครูประจำโลก ครูประจำสังคม ครูประจำตัว และครูประจำธรรมชาติ ล้วนแต่มีส่วนสำคัญในการช่วยพัฒนาชีวิตและสังคมให้มีความเจริญรุ่งเรือง และผู้ที่จะเป็นครูที่ดีในพระพุทธศาสนานั้น ต้องมีคุณสมบัติแห่งความเป็นครูที่เรียกว่า กัลยาณมิตรธรรม มีจุดมุ่งหมายในการสอน รู้หลักการสอน มีวิธีการสอน มีศิลปะการสอน และทำหน้าที่สอน พร้อมทั้งมีธรรมที่ส่งเสริมบทบาทครู เช่น มีความไม่ประมาท และเว้นธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการทำหน้าที่ครู เช่น อคติ เป็นต้น

คำสำคัญ: (ครู), (ทัศนะ), (พระพุทธศาสนา)

Abstract

A teacher in Buddhist view is a person who gets strength both his behavior and knowledge. He teaches and lectures knowledge to students, becoming a good friend with

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม. Pali Buddhism, Graduate School, Manachulalongkornrajavidyalaya University Palisuksa Buddhagosa Campus, Thailand.

² มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี คณะศิลปกรรมศาสตร์. Faculty of Fine and Applied Arts Rajamangala University of Technology Thanyaburi.

qualifications for teaching, advice, clarifying, persuading, helps, guideline others, being a model of well-trained person for others to follow. Teachers – at home, school, at the temple, around the world, in society, personal teacher or even teacher by nature – play their important role to develop life and society for more prosperity. A good teacher in Buddhism must contain teachers' qualities called *Kalyanamitta*. A teacher should have knowledge of teaching principles, teaching methods, the art of effective teaching and morals to strengthen the teachers' role such as awareness and abstaining from immoral deed which break down the teacher's duties, such as avoiding prejudice, etc.

Keywords: (Teacher), (Perspective), (Buddhism)

1. บทนำ

ในชีวิตของคนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา ถือว่าบิดามารดาเป็นผู้มีพระคุณอย่างสูงสุด เพราะท่านเป็นผู้ให้สิ่งต่างๆ แก่บุตรธิดาอย่างมากมาย เริ่มต้นแต่ให้กำเนิดชีวิต ให้การเลี้ยงดู ให้ความรัก ให้ความห่วงใย เป็นต้น นอกจากบิดามารดาแล้ว ผู้มีพระคุณในลำดับถัดมาก็คือ ครู เพราะท่านเป็นผู้ให้การอบรมสั่งสอนถ่ายทอดวิชาความรู้ต่างๆ รวมทั้งให้ความรัก ความเมตตาต่อศิษย์ทุกคน แม้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ทรงยกย่องครูไว้ในสังคหสูตรว่า ครูเป็นทิศเบื้องขวา³ ผู้สั่งสอนทุกระดับ เพราะท่านได้แนะนำพร่ำสอนชี้ผิดชี้ถูกให้แก่ศิษย์ เปรียบดั่งมือข้างขวาที่ต้องทำงานประจำที่สำคัญของเรา⁴ และคนที่เกิดมาในโลกนี้ จะมีตำแหน่งหน้าที่การงานใหญ่โตเพียงไรก็ตาม ล้วนได้อาศัยครูเป็นผู้ให้ความรู้มาก่อนทั้งสิ้น มากบ้าง น้อยบ้าง ดังนั้น ทุกครั้งที่มีการพูดถึงครู ความรู้สึกของผู้ที่ได้รับฟัง จะมีแต่ความเคารพ เลื่อมใส ศรัทธา ยกย่อง บูชา และรำลึกนึกถึงสิ่งที่ได้รับจากครูอย่างซาบซึ้งและจริงใจโดยส่วนเดียว⁵

³ ที.ปาฎิ. 11/203

⁴ พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนฺโทโก). (2549). *อธิบายธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ 1*. พิมพ์ครั้งที่ 7 นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย.

⁵ พระมหาขวัญชัย กิตฺติมโน. (2553). *ครู วิศวกรสร้างโลก*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทศรีปภรณ์ พรินติ้ง จำกัด.

2. ความหมายของครู

คำว่า ครู เป็นภาษาไทยที่แผลงมาจากรากศัพท์ทางภาษาบาลีว่า ครู และจากภาษาสันสกฤตว่า ครู มีความหมายที่หลากหลาย ดังนี้

มงคลัตถทีปนี แสดงความหมายของครูไว้ว่า ครู หมายถึง บุคคลที่ควรเคารพมีมารดาบิดา เป็นต้น และบุคคลที่มีคุณธรรมและความรู้หนักแน่นดังฉัตรหิน⁶

พจนานุกรมมคธ-ไทย ได้แสดงความหมายของครูไว้ว่า ครู หมายถึง บุคคลผู้อันชนพึงทำให้หนักคือนยกไว้เบื้องสูง, บุคคลผู้อยู่เบื้องสูงมีบิดามารดาเป็นต้น, คนผู้แสดงออกซึ่งความรักในศิษย์ ผู้ปรารถนาความรักในศิษย์ ผู้ถ่ายทอดความรู้และความดีงามแก่ศิษย์, คนผู้สั่งสอน⁷

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของครูไว้ว่า ครู มาจากรากศัพท์ในภาษาบาลีว่า ครู หรือจากภาษาสันสกฤตว่า ครู ในความหมายที่เป็นคำนาม แปลว่า ผู้สั่งสอนหรือถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ และในความหมายที่เป็นคำวิเศษณ์ในภาษาบาลี แปลว่า หนักสูง ส่วนในภาษาสันสกฤต แปลว่า หนัก ใหญ่⁸

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของครูไว้ว่า ครู หมายถึง ผู้เปิดประตูทางวิญญาณ และนำวิญญาณไปสู่คุณธรรมชั้นสูง เป็นผู้ควรเคารพหรือมีความเป็นหนึ่งอยู่เหนือศิษย์ เป็นเจ้าเหนืออยู่เหนือศิษย์ของทุกคน⁹

พระมหาขวัญชัย ธรรมโน ได้ให้ความหมายของครูไว้ 8 ประการ¹⁰ ดังนี้

1. ครู หมายถึง ผู้หนัก คือหนักในการศึกษาหาวิชาเพื่อตน และหนักในทางให้การศึกษแก่ศิษย์ นอกจากนี้ยังหมายถึง ผู้มีใจหนักแน่น ไม่ฉุนเฉียวโกรธง่าย ผู้ที่ต้องทำงานหนักต้องรับภาระหนักบ้าง

2. ครู หมายถึง ผู้เป็นเจตีย์ เพราะต้อง “สูงด้วยความรู้ ใหญ่ด้วยบารมี ชลด้วยความคิด” ครูต้องมีความรู้สูงเพียงพอที่จะถ่ายทอดแก่มวลศิษย์ ครูต้องเปี่ยมด้วยน้ำใจเสียสละ

⁶ มหาหมณฺเฐราชวิทยาลัย. (2552). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ เทปิก. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาหมณฺเฐราชวิทยาลัย.

⁷ พันตรี ป. หลงสมบุญ. (2540). พจนานุกรม มคธ-ไทย. กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์.

⁸ ราชบัณฑิตยสถาน. (2531). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญการพิมพ์.

⁹ พุทธทาสภิกขุ. (2529). ครูในอุดมคติ. กรุงเทพมหานคร : นิพพานการพิมพ์.

¹⁰ พระมหาขวัญชัย ธรรมโน. (2553). ครู วิศวกรสร้างโลก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทศรีปภรณ์ พรินติ้ง จำกัด.

ทุ่มเทเพื่อศิษย์อันเป็นเหตุให้บริวารเกิด และครูต้องเป็นผู้ไม่ถือตัวมีความเป็นกันเองกับศิษย์ อันเป็นมนต์ขลังที่ศักดิ์สิทธิ์

3. ครู หมายถึง ผู้สั่งสอน ซึ่งต้องอาศัยความอดทนและรอเวลา ในช่วงที่รออยู่นั้น อาจเกิดความอึดอัดขัดข้องบ้าง แต่เมื่อสำเร็จแล้ว จะมีแต่ความชื่นใจ ดังคำโคลงของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ณ อยุธยา ที่ว่า

“กลัวจะไม่ออกดอกช้า	ฉันใด
การศึกษาเป็นไป	ฉันนั้น
แต่ออกดอกคราวไร	งานเด่น
งานศึกษาปลูกปั้น	เสร็จแล้วแสงงาม”

4. ครู หมายถึง ผู้ปกครอง ครูมิใช่ทำหน้าที่เพียงสอนหนังสือเท่านั้น แต่ยังได้ทำหน้าที่ ปกปักรักษา ควบคุม คุ้มครอง ป้องกัน และบังคับบัญชาศิษย์ให้อยู่ในระเบียบวินัย กฎ คำสั่ง หรือ ข้อบังคับ เพื่อฝึกหัดศิษย์ให้เป็นคนดี คนเก่ง และคนที่มีความสุข โดยอาศัยหลักพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา

5. ครู หมายถึง ผู้เป็นแม่พิมพ์ ครูเป็นแบบอย่าง que ศิษย์จะเดินตาม การแสดงออกของ ครูทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ล้วนเป็นแบบที่จะหล่อหลอมศิษย์ทั้งสิ้น ถ้าแบบดี สิ่ง que พิมพ์ ออกมาจากแบบก็ย่อมดีด้วย ดังนั้น ครูจึงต้องระมัดระวังตนอยู่เสมอ ประพฤติตามกรอบที่โบราณ ท่านกล่าวไว้ว่า “พูดให้ฟัง ทำให้ดู เป็นอยู่ให้เห็น และสงบเย็นให้ได้สัมผัส” เช่นนี้จึงจะสมกับที่ ได้รับการยกย่องว่า “แม่พิมพ์ของชาติ”

6. ครู หมายถึง ผู้เป็นดวงประทีป ครูถือเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการสร้างดวงประทีป คือแสงสว่างแห่งปัญญาให้เกิดแก่มวลศิษย์ชนิดที่ไม่มีแสงสว่างอย่างอื่นสู้ได้ แสงอาทิตย์ส่องได้ เฉพาะกลางวัน แสงพระจันทร์ส่องได้เฉพาะกลางคืน แสงไฟส่องได้เฉพาะสถานที่ที่ไม่มีอะไรปิด บังเท่านั้น แต่แสงแห่งปัญญาส่องได้ทั้งกลางวันทั้งกลางคืน และส่องได้ทะลุปรุโปร่งหมดทุก สถานที่ไม่มีข้อจำกัด ทั้งใต้ดิน ในภูเขา หรือในน้ำ ดังนั้นแสงสว่างแห่งปัญญาจึงประเสริฐที่สุด ครู จึงถือว่า “เป็นดวงประทีปของโลก”

7. ครู หมายถึง ผู้สร้างสรรค์ มนุษย์ทุกสาขาอาชีพที่มีอยู่ในโลกนี้ ล้วนแต่เป็นฝีมือการ สร้างสรรค์ของครูทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น ทหาร ตำรวจ วิศวกร แพทย์ พยาบาล ครูนักร้อง นักแสดง นักธุรกิจ นักการเมือง และอาชีพต่าง ๆ อีกจำนวนมาก ครูสร้างสรรค์ทั้งสิ้น

8. ครู หมายถึง ผู้นำ ครูต้องเป็นผู้นำทางด้านความรู้ ความคิด และสติปัญญาของ ศิษย์ มิใช่เป็นเพียงผู้ทำหน้าที่สอนหนังสือเท่านั้น ต้องเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณด้วย คือนำศิษย์ ไปสู่จุดหมายปลายทางที่พึงปรารถนา อันได้แก่ความเจริญรุ่งเรือง ความสงบสุข และปลดปล่อย

พันเอกปิ่น มุทุกันต์ ได้อธิบายความหมายของครูไว้ว่า คำว่า ครู (ภาษาสันสกฤต) แปลว่า ผู้สั่งสอน ผู้แนะนำ ผู้ตรวจการเคารพ ผู้ตรวจการยกย่อง ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์¹¹

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ครู เป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลีว่า ครู และจากภาษาสันสกฤตว่า ครู ซึ่งครูในทางพระพุทธศาสนา คือบุคคลที่มีคุณธรรม มีความประพฤติ และมีความรู้ที่หนักแน่น เป็นผู้สั่งสอน เป็นผู้ถ่ายทอด เป็นเจตีย์ ผู้ปกครอง เป็นแม่พิมพ์ เป็นดวงประทีป เป็นผู้สร้างสรรค์ เป็นผู้นำ เป็นผู้ยกระดับ และผู้เปิดประตู ดังนั้นครู จึงเป็นผู้ตรวจการของศิษย์ เป็นผู้ประเสริฐของศิษย์

3. ความสำคัญของครู

สังคมโดยรวมมีความคาดหวังต่อครูอย่างมากว่า จะเป็นผู้ที่สืบบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณค่าของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยกระดับจิตใจหรือวิญญาณให้สูงขึ้นตามบรรทัดฐานของสังคมนั้นๆ ดังนั้น ครูจึงยังคงเป็นวิชาชีพหนึ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อสังคม เพราะจะเป็นผู้ชี้ทางปัญญา เป็นผู้ทรงศาสตร์และศิลป์ทางวิชาชีพครูเป็นผู้ธำรงรักษาวัฒนธรรมที่ดีงามของชาติ¹²

ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ครูมีความสำคัญอย่างมาก ดังที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาและที่ผู้รู้ทั้งหลายได้กล่าวไว้ ดังนี้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสถึงความสำคัญของครูในฐานะกัลยาณมิตรไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทิความมีกัลยาณมิตร ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต แห่งการเกิดขึ้นของอสังขารธรรมแกภิกษุ ฉันทิภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร พึงหวังสิ่งนี้ได้คือ จักเจริญ จักทำให้มาก ซึ่งอริยอสังขารธรรม”¹³

“เราไม่เล็งเห็นธรรมอันแม้สักอย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดเกิดขึ้น หรือให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไป เหมือนความมีกัลยาณมิตรเลย เมื่อบุคคลมีกัลยาณมิตร กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไป”¹⁴

“การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต และการบูชาคนที่ควรบูชา เป็นอุดมมงคล”¹⁵

¹¹ ปิ่น มุทุกันต์. (2524). *มงคลชีวิต ภาค 2*. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา.

¹² พระมหาสุพัฒน์ กุลยาณมโฆ. (2545). *พระพุทธเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระบรมครู. ในวิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*

¹³ ส.ม.19/36

¹⁴ อภ.เอก.20/16

¹⁵ ขุ.ขุ.25/3

กัลยาณมิตร มิได้หมายถึงเพื่อนที่ดีอย่างในความหมายสามัญเท่านั้น แต่หมายถึงบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง¹⁶

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงความสำคัญของครูไว้ว่า “...ครู ทำหน้าที่อันประเสริฐสุด เป็นผู้นำทางวิญญาณของสัตว์โลกไปสู่จุดหมายปลายทางที่พึงปรารถนา ครูเป็นสถาบันใหญ่ที่ครองโลก คุ้มครองโลกเช่นเดียวกับศาสนา ครูเป็นผู้อำนวยการศึกษา เป็นผู้เปิดประตูให้สัตว์ออกจากคอกแห่งอวิชชา ครูเป็นปฐนียบุคคล เป็นเจ้าหน้าที่ยิ่งใหญ่ ครูเป็นที่เคารพสักการะของมนุษย์ เป็นผู้นำโลกให้งดงาม ให้ความสงบสุข และให้มีค่า”¹⁷

พระราชวรมุณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงความสำคัญของครูไว้ว่า “ครูนั้น มีความสำคัญอย่างมาก เพราะครูเป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้บอกทางเดินให้แก่นักเรียน และเป็นแบบอย่างที่ดี ครูคนแรกของเรา คือ พ่อแม่ ซึ่งเป็นบูรพาจารย์ ถ้าในโลกนี้ไม่มีครูคนนี้ คนเราไม่มีทางอยู่รอดได้”¹⁸ ครูไม่ใช่เพียงแต่สอนหนังสือเท่านั้น แต่ยังสอนจริยธรรมให้ศิษย์เป็นคนดี ซึ่งเป็นภาระหนักมาก ฉะนั้น ครูจึงมีความสำคัญอย่างมาก เพราะอนาคตของชาติอยู่ในมือครู งานของครู คือการปั้นคนให้เป็นคนดี มีศีลธรรม ดังนั้น เราได้ฝากความหวังเกี่ยวกับอนาคตของชาติไว้ในมือครู”¹⁹

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงพระราชทานบรมราโชวาทแก่ครูอาวุโสไว้ว่า “ความเป็นครูนั้น ประกอบขึ้นด้วยสิ่งที่มีคุณสูงหลายอย่าง ประการแรก ได้แก่ปัญญา คือ ความรู้ที่ประกอบด้วยหลักวิชาการอันถูกต้องที่แน่นแฟ้น กระจ่างอยู่ในใจ รวมทั้งความฉลาดที่จะพิจารณา เรื่องต่าง ๆ ตลอดจนงานกิจที่จะกระทำ คำที่ครูจะพูดทุกอย่าง ได้โดยถูกต้องด้วยเหตุผล ประการที่สอง ได้แก่ ความดี คือ ความสุจริต ความเมตตา กรุณา เห็นใจ และปรารถนาดีต่อผู้อื่นโดยเสมอหน้า ประการที่สาม ได้แก่ ความสามารถที่จะเผื่อแผ่แลถ่ายทอดความรู้ ความดีของตนไปยังผู้อื่นอย่างได้ผล ความเป็นครูมีอยู่แล้ว ย่อมฉายออกมาให้

¹⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2557). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

¹⁷ พุทธทาสภิกข. (2521). การศึกษาคืออะไร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

¹⁸ พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2540). ขอฟ้าแห่งความรู้. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

¹⁹ พระเมธีวชิรญาณมุนี (พระญาณโฆสปัญโญ). (2539). *ครูที่ดีต้องมีธรรมะ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร. มูลนิธิพุทธธรรม.

ผู้อื่นได้รับประโยชน์ ผู้มีความสมบูรณ์ ในตัว นอกจากจะมีความดีด้วยตนเองแล้วยังจะช่วยให้ทุกคนมีโอกาสเข้ามาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบรรลู่ถึงความดีความเจริญไปด้วย”²⁰

จากข้อความที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ครูเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นแม่แบบที่ดั่งามช่วยเหลือหลอมให้ศิษย์เป็นผู้มีความรู้และคุณธรรม ครูมีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนาบุคลากรของสังคม ชุมชน และประเทศชาติอย่างมาก ดังนั้นหากได้ครูที่ดี คือ มีความรู้ดี มีความสามารถดี มีเทคนิคการสอนที่ดี และมีคุณสมบัติที่ดีอีกหลายๆ ประการ ก็มีโอกาสสูงที่จะพัฒนาบุคลากรในประเทศให้เป็นผู้มีคุณภาพชีวิตที่ดี เมื่อผู้คนในสังคม ชุมชน และประเทศชาติมีคุณภาพ ความเจริญรุ่งเรือง ความสงบสุข ก็จะตามมา ปัญหาอุปสรรคต่างๆ จะเบาบางลงตามลำดับ

4. ประเภทของครู

ในทัศนะทางพระพุทธศาสนา อาจแบ่งครูออกได้เป็น 7 ประเภท ดังนี้

1. **ครูประจำบ้าน** ได้แก่ พ่อ แม่ ท่านเป็นครูคนแรกของชีวิตทุกชีวิต เป็นครูที่อยู่ในอันดับหนึ่ง อยู่ชั้นแนวหน้ากว่าครูทั้งหมด พระพุทธเจ้าตรัสว่า พ่อแม่เป็นบูรพาจารย์ คือเป็นครูหรืออาจารย์ก่อนกว่าครูอาจารย์ทั้งหมด พ่อแม่ท่านสอนเราทั้งในหลักสูตรและนอกหลักสูตร สอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ สอนโดยไม่จำกัดเวลา คือไม่มีชั่วโมงสอนเหมือนครูทั่วไป สอนโดยไม่ต้องการค่าตอบแทน และสอนตลอดชีวิตของท่าน ไม่มีเกษียณอายุ ดังนั้น พ่อแม่จึงเป็นครูที่ยิ่งใหญ่สำหรับลูกทุกคน²¹

2. **ครูประจำวัด** ได้แก่ อาจารย์ ผู้ประพาดิการอันเกื้อกูลแก่ศิษย์ ผู้ที่ศิษย์พึงประพาดิด้วยความเอื้อเฟื้อ ผู้สั่งสอนวิชาและอบรมดูแลความประพฤติ มี 4 คือ (1) บรรพชาจารย์ อาจารย์ในบรรพชา คือท่านผู้ให้สิกขาบทในการบรรพชา (2) อุปสัมปทาจารย์ อาจารย์ในอุปสมบท คือท่านผู้วดกรรมวาจาในอุปสมบทกรรม (3) นิสสัยาจารย์ อาจารย์ผู้ให้นิสัย คือท่านที่ตนไปขอถือนิสัยเป็นอันเตวาลิก ยอมตนเป็นศิษย์อยู่ในปกครอง (4) อุเทศาจารย์ หรือธรรมาจารย์ อาจารย์

²⁰ โกสินทร์ รังสยาพันธ์. (2530). **ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

²¹ พระมหาขวัญ ภิรมโม. (2553). **ครู วิศวกรสร้างโลก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทศรีปภรณ์ พรินต์ติ้ง จำกัด.

ผู้ให้อุเทศ ผู้สอนธรรม คือท่านที่สั่งสอนให้วิชาความรู้ โดยหลักวิชาที่ดี เป็นที่ปรึกษาได้ถาม คั่นคว่ำก็ดี²²

3. ครูประจำโรงเรียน ได้แก่ ครูอาจารย์ที่สอนศิลปวิทยาแก่ศิษย์ในสถานศึกษาต่าง ๆ เป็นผู้ทำหน้าที่สำคัญและหนักมาก ต้องคอยอบรมสั่งสอนเยาวชนต่อจากพ่อแม่ที่บ้าน ศิษย์ซึ่งมาจากหลายสถานะ ย่อมมีอุปนิสัย สติปัญญา แตกต่างกันไป เพราะฉะนั้น ครูจึงคอยแนะนำ ตักเตือน พร่ำสอนเยาวชนให้มีความรู้ ความสามารถ ประพฤติตนให้อยู่ในความดีด้วยความยากลำบาก²³

4. ครูประจำโลก ได้แก่ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระศาสดาทั้งหลาย และพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้นำหลักธรรมมาสั่งสอน ทั้งหมดจัดเป็นครูประจำจิตใจหรือประจำชีวิต เพราะท่านสอนให้คนทั้งหลายเป็นคนดี มีความสุขความเจริญ และร่มเย็นเป็นสุขแห่งชีวิตสอนให้รู้จักการดำเนินชีวิตด้วยสติปัญญา ให้รู้จักปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก และสังคม โดยที่ผู้สอนให้พ้นจากความทุกข์ทั้งปวง²⁴

5. ครูประจำสังคม ได้แก่ คนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในสังคม เช่น นักร้อง นักแสดง นักกีฬา เป็นต้น กลุ่มคนเหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อจิตใจและวิถีชีวิตของเด็กและเยาวชนอย่างมาก แม้จะมีชื่อเสียงเป็นครูโดยตรงก็ตาม แต่การกระทำที่ปรากฏต่อสาธารณชนทางกายวาจาและใจ ก็เหมือนกับเป็นการแนะนำหรือสั่งสอนไปในตัว เพราะเป็นขวัญใจหรือเป็นบุคคลในดวงใจของพวกเขา เด็กและเยาวชน ในความรู้สึกนึกคิดเด็กและเยาวชน นักร้อง นักแสดง หรือนักกีฬา เป็นคนเก่ง มีความสามารถสูง ดังนั้นจึงอยากลอกเลียนแบบ ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย คำพูด และแม้แต่ความคิด

6. ครูประจำตัว ได้แก่ การมีสติถูกคิดได้ก่อนจะทำ ก่อนจะพูด ก่อนจะคิด และมีสัมปชัญญะความรู้สึกตัวอยู่เป็นปัจจุบัน ซึ่งจะช่วยให้เราไม่หลงลืม ไม่เผลอเรอ ไม่ประมาท เรื่องสตินี้ เป็นครูสอนที่เราต้องฝึกฝนให้มีอยู่กับตัวตลอดเวลา เพื่อตักเตือนตัวเอง ป้องกันตัวเอง คู้มครองตัวเอง และสอนตัวเอง เพราะการสอนตัวเองได้ ดีกว่าให้ผู้อื่นมาสอน

7. ครูประจำธรรมชาติ ได้แก่ ทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ทั้งที่เคลื่อนไหวได้และเคลื่อนไหวไม่ได้ ทั้งที่มีใจครองและไม่มีใจครอง ล้วนแต่เป็นครูสอนมนุษย์ได้ทั้งสิ้น

²² พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

²³ ปิ่น มุทุกันต์. (2524). **มงคลชีวิต ภาค 2**. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา.

²⁴ พระมหาขวัญชัย ธีรโม. (2553). **ครู วิศวกรสร้างโลก**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทศรีปรกรณ์ พรินติ้ง จำกัด.

ตัวอย่างเช่น ต้นไม้ พอถึงฤดูกาล มันก็จะสลัดหรือผลัดใบทิ้งไป คนมีปัญญาเห็นเช่นนั้น ก็จะไม่เปลี่ยนแบบต้นไม้ ยึดเอาต้นไม้เป็นครู โดยการสลัดสิ่งที่ไม่ดีออกไปจากชีวิต เช่นเดียวกับต้นไม้ที่สลัดใบแห้งทิ้ง อีกอย่างหนึ่ง ต้นไม้เกิดมาล้วนแต่ให้ประโยชน์แก่มนุษย์มากมาย ให้ร่มเงาบ้าง ให้ความรื่นรมย์บ้าง ให้ความสวยงามบ้าง เป็นต้น คนเราซึ่งถือเป็นสัตว์ประเสริฐ เมื่อเกิดมาแล้ว ก็ควรจะเอาเยี่ยงอย่างต้นไม้ โดยทำตัวเองให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชน และประเทศชาติ ตามกำลังสติปัญญา และแม้ธรรมชาติ เหตุการณ์ เรื่องราว และบุคคลอื่นๆ อีกมากในโลก ก็เช่นนั้น ล้วนเป็นครูทั้งสิ้น คนมีสติปัญญา ผ่านพบธรรมชาติ เหตุการณ์ เรื่องราว และบุคคลต่างๆ แล้ว ก็ได้ปล่อยผ่านไป ล้วนเก็บมาเป็นข้อคิดสอนใจและเตือนใจทั้งตนเองทั้งผู้อื่น สรุปว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นครู

5. จุดมุ่งหมายการสอน

ในทัศนะของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงดำเนินถึงจุดมุ่งหมายการสอนเป็นสำคัญ เพราะจะนำไปสู่เป้าหมายตามที่กำหนดไว้ได้ โดยที่พระองค์ทรงวางจุดมุ่งหมายการสอนไว้ 3 อย่าง ซึ่งเป็นลักษณะการสอนของพระพุทธเจ้า ที่ทำให้คำสอนของพระองค์ควรแก่การประพฤติปฏิบัติตาม และทำให้เหล่าสาวกเกิดความมั่นใจเคารพเลื่อมใสในพระองค์อย่าง²⁵ ดังนี้

1. อภิญญาธัมมเทศนา คือ ทรงแสดงธรรมด้วยความรู้ยิ่ง, ทรงสั่งสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้ยิ่งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น

3. สนิทานธัมมเทศนา คือ ทรงแสดงธรรมมีเหตุผล, ทรงสั่งสอนมีเหตุที่ผู้ฟังอาจตรองตามให้เห็นจริงได้

3. สัปภาภิหาริยธัมมเทศนา คือ ทรงแสดงธรรมให้เห็นจริงได้ผลเป็นอัครจริย, ทรงสั่งสอนเป็นอัครจริย คือ ผู้ปฏิบัติตามย่อมได้ประโยชน์โดยสมควรแก่ความปฏิบัติ²⁶

จุดมุ่งหมายในข้อที่ ๑ ทรงพิจารณาอุปนิสัยของผู้ฟังเสียก่อน แล้วจึงทรงสั่งสอนเฉพาะเรื่องที่ควรรู้ควรเห็น ให้พอเหมาะแก่อุปนิสัยของผู้ฟังนั้นๆ ซึ่งปรากฏว่าได้ผลดี เหมือนนายแพทย์ตรวจดูสมุฏฐานของโรคก่อนแล้วจึงวางยา โรคจึงหาย ได้ผลดี ฉะนั้น สิ่งใดที่ทรงเห็นแล้ว แต่เห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับการสอน ก็จะไม่ทรงสอนสิ่งนั้น ตัวอย่าง เช่น พระพุทธเจ้า เมื่อประทับอยู่ในป่าประดู่ลายใกล้เมืองโกสัมพี ได้ทรงหยิบใบไม้ประดู่ลายเล็กน้อยใส่กำพระหัตถ์ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบประดู่ลายในพระหัตถ์ กับใบไม้ ไหนจะมากกว่า

²⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

²⁶ อัง.ติก. 20/356

กัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ในป่ามากกว่า จึงตรัสว่า สิ่งทีที่พระองค์ตรัสรู้แต่มิได้ทรงสอน เหมือนใบประดู่ลายในป่า ส่วนที่ทรงสั่งสอนน้อยเหมือนใบประดู่ลายในพระหัตถ์ และตรัสแสดงเหตุผลในการที่มิได้ทรงสอนทั้งหมดเท่าที่ตรัสรู้ไว้ เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่เป็นประโยชน์ มิใช่หลักการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ ไม่ช่วยให้เกิดความรู้ถูกต้องที่จะนำไปสู่จุดหมายคือนิพพานได้²⁷

จุดมุ่งหมายในข้อที่ ๒ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังอาจตรองตามแล้วเห็นจริงได้ด้วยตนเอง โดยทรงสอนให้ผู้ฟังเข้าใจสิ่งที่ง่ายก่อน จากนั้นจึงนำเข้าสู่บทเรียนที่ยากขึ้น ซึ่งทำให้ผู้ฟังหรือผู้เรียนเข้าใจไปตามลำดับจากง่ายไปยาก ดังนั้นเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมมีเหตุมีผลบริบูรณ์ดังกล่าวแล้ว หากผู้ฟังตั้งใจฟัง ใช้สติไตรตรอง ใช้ปัญญาสอดส่องตามกระแสธรรม ก็ย่อมเห็นจริง คือเข้าใจตามธรรมนั้นๆ ได้ เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงยึดหลักว่า แสดงธรรมมีเหตุที่ผู้ฟังอาจตรองตามให้เห็นจริงได้เสมอ ไม่แสดงธรรมโดยไร้เหตุ ตัวอย่าง เช่น ทรงสอนพระจูฬปันถก ผู้ทองคำตาเดียวใช้เวลา ๔ เดือนก็ยังจำไม่ได้ โดยพระองค์ทรงให้นั่งลูบผ้าขาวพร้อมกับทำการปริกรรมในใจว่า รโซหรณํ รโซหรณํ (ผ้าเปื้อนธูลึๆ) จนผ้าเกิดรอยต่างจากเหลืองมือ ท่านจึงเข้าใจความไม่เที่ยงของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จากนั้นพระองค์ก็ทรงสอนธรรมขั้นสูงขึ้นไป จนทำให้พระจูฬปันถกได้บรรลุพระอรหัตผลในที่สุด

จุดมุ่งหมายในข้อที่ ๓ ทรงแสดงธรรมมีผลเป็นอัครจริย สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติตามได้ประโยชน์โดยสมควรแก่ความปฏิบัติ ข้อนี้ชี้ให้เห็นว่าพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นแปลกประหลาด เพราะสามารถอำนวยผลให้แก่ผู้ปฏิบัติได้กลับตนจากคนชั่วเป็นคนดี กลับจากความยากจนเป็นคนมั่งมี กลับจากร้ายกลายเป็นใจดี กลับจากปุถุชนเป็นอริยชน ตัวอย่าง เช่น พระปัญจวัคคีย์ คลายความนับถือเพราะเห็นพระองค์คลายความเพียรเลิกทุกกริยา แต่กลับเคารพนับถือเพราะได้ฟังคำตรัสเป็นอัครจริย หรือองค์คุณมาลโจร ไล่ตามจะปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า เรียกให้พระองค์หยุด พระองค์ได้ตรัสว่า “เราหยุดแล้ว แต่ท่านยังไม่หยุด” พระดำรัสเพียงเท่านี้ สามารถกลับใจของคฤลิมาลโจรให้ทิ้งดาบหมอบกราบพระพุทธเจ้าเป็นอัครจริย

6. หลักการสอน

การสอนหรือการแสดงธรรมให้ผู้อื่นฟังนั้น มิใช่เรื่องที่ทำได้ง่าย ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงวางหลักในการสอนหรือการแสดงธรรมไว้ เรียกว่า องค์แห่งพระธรรมกถึก มี 5 ประการ²⁸ ดังนี้

1. แสดงธรรมไปตามลำดับไม่ตัดลัดให้สับสน หรือขาดความ (อนุปฺพุทฺธิกถ)
2. อ้างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ (ปริยาเยทสฺสากิ)

²⁷ ส.ม. 19/548

²⁸ อัง. ปญจ. 22/206

3. สอนเขาด้วยเมตตา ตั้งจิตปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น (อนุทยต ปฏิจจ)
4. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ (น อามิสนุติโร)
5. ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น คือ ไม่ยกตน ไม่เลียดสีข่มขู่ผู้อื่น (อตฺตทานญจ

ปรณญ อนุปหจจ)

องค์ที่ 1 แสดงธรรมไปตามลำดับไม่ตัดลัดให้สับสนหรือขาดความ คือ การแสดง การอธิบาย การพูดธรรมะให้ผู้อื่นฟัง ต้องกำหนดเวลาเป็นสำคัญ ถ้าเวลามาก ก็อาจแสดงได้มาก หน่อย ถ้าเวลาน้อย ก็แสดงให้น้อยตามเวลาที่สมควร ฉะนั้น หากจำเป็นจะต้องตัดลัดให้เรื่องสั้น เข้าบ้าง ก็ตัดได้ แต่ข้อควรระวัง คือต้องแสดงไปตามลำดับ ไม่แสดงสลับหน้าสลับหลังและไม่ตัดลัดให้ขาดความจนฟังไม่รู้เรื่อง ไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้

องค์ที่ 2 อ่างเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ คือ ต้องแสดงอธิบายคำพูดให้ชัดเจนทุกคำ ทุกประโยค ไม่ทำอ้อมแอ้มคลุมเครือลวกๆ แล้วเลิก อย่างที่เรียกว่า ทำแต่พอขอไปที่ ผู้แสดงธรรมที่ดีนั้น ต้องไม่ทำอ้อมแอ้ม คือต้องแสดงให้ชัดเจน ชี้เหตุ ชี้ผล ทั้งในฝ่ายไม่ดีที่ควรละ ทั้งในฝ่ายที่ดีที่ควรทำ แนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ หากมีข้ออุปมาอุปไมยเปรียบเทียบกับยิ่งดี

องค์ที่ 2 สอนเขาด้วยเมตตา ตั้งจิตปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น คือ ต้องคำนึงว่า ผู้ฟังกำลังต้องการความสนใจสบายใจ เพราะบางคนอาจมีความทุกข์ใจลุ่มใจ หรือสงสัยในข้อปฏิบัติบางอย่างจึงมาฟังธรรม ฉะนั้น ผู้แสดงธรรมจึงควรตั้งเมตตาจิตปรารถนาให้เกิดความสุขแก่เขา ตั้งใจช่วยแก้ทุกข์ แก่สงสัยของเขาให้ลดลง หรือให้หมดไป ไม่แสดงธรรมโดยมุ่งเอาความสนุกเฮฮาหาสาระมิได้ ซึ่งนอกจากจะไม่เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังแล้ว เขายังอาจจะคลายศรัทธาเลื่อมใสในพระศาสนาด้วย

องค์ที่ 4 ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ คือ ไม่คำนึงว่าเราจะแสดงธรรมเพื่อได้ลาภสักการะอันเป็นส่วนอามิส เพราะถ้ามุ่งอามิสแล้ว จะกลายเป็นลูกจ้างไป เหมือนคนทำงานจ้าง ถ้าเขาให้ค่าจ้างมากก็ทำงานดีทำได้มาก ถ้าค่าจ้างน้อย ก็ทำงานน้อยและทำงานไม่ดี ข้อนี้นั้นใด ผู้แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะอามิส ก็ฉนั้น

องค์ที่ 5 ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น คือ ไม่ยกตน ไม่เลียดสีข่มขู่ผู้อื่น คือ ไม่มีเจตนาอันมุ่งร้ายต่อใครๆ ในการแสดงธรรม และยิ่งแสดงในเชิงยกย่องตนเอง ข่มผู้อื่น จัดเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง ไม่ควรทำเป็นอันขาด

7. คุณสมบัติครูสอน

ครูในฐานะเป็นกัลยาณมิตร คือมิตรแท้ที่ดี คอยช่วยเหลือเพื่อนอย่างจริงใจ โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน มีคุณสมบัติที่เรียกว่า กัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ²⁹ ดังนี้

1. ปิโย น่ารัก หมายความว่า ครูจะต้องมีบุคลิกที่ดูน่ารัก สุภาพ มีความเอาใจใส่ต่อผู้เรียนเป็นอย่างดี สร้างความสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าใจปรึกษาได้ถามสนทนากับผู้เรียนด้วยความเป็นกันเอง ไม่ทำให้ศิษย์รู้สึกว่าครูเป็นคนถือตัว รู้จักใช้วาจาที่ไพเราะอ่อนหวาน ครูที่ดีจึงไม่ควรวางตัวที่ดูหยิ่ง อวดภูมิความรู้ ทำตัวเหินห่างจากศิษย์

2. ครู น่าเคารพ หมายความว่า บุคลิกภาพของครูอาจารย์ จะต้องดูน่าเคารพเลื่อมใสศรัทธา มีคำพูดที่หนักแน่นเอาจริงเอาจังดูน่าเชื่อถือ ยึดถือหลักการและเหตุผลเป็นสำคัญ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะตามกาลและเทศะ ทำให้ศิษย์ทั้งหลายเกิดความรู้สึกภูมิใจ เป็นที่พึ่งได้ และมีความปลอดภัย

3. ภาวนีโย น่าเจริญใจ หมายความว่า มีความรู้ มีความสามารถในด้านวิชาการอย่างพร้อมสรรพ ทรงภูมิปัญญาของผู้นำทางการศึกษาอย่างแท้จริง เป็นผู้ผ่านการฝึกฝนปรับปรุงตนเองมาเป็นอย่างดี เป็นที่น่ายกย่องควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอ๋ยอ้างและรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจ และภาคภูมิใจ

4. วัตตา รู้จักพูดให้ไฉไล หมายความว่า รู้จักชี้แจงแสดงเหตุผลต่างๆ ให้ศิษย์เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรหรือไม่ควรพูดอย่างไร มีความอาจหาญ เป็นผู้ที่สามารถให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี สามารถอธิบายและชี้แจงปัญหาต่างๆ ของผู้เรียนได้อย่างลึกซึ้ง

5. วณักขโม ทนต่อถ้อยคำคือรับฟังผู้อื่น หมายความว่า พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษาซักถามแม้จุกจิก ตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อดทนฟังได้ ไม่เบื่อง่าย ไม่เสียอารมณ์ แม้บางกรณีที่ผู้เรียนถามปัญหายาก หรือโต้ตอบทำให้ครูอาจารย์เสียหน้า จะต้องมีความอดทนต่อกริยาเช่นนั้น ครูส่วนมากมักจะไม่ค่อยฟังศิษย์อธิบายหรือซักถามปัญหาหรือบางทีตอบปัญหาผู้เรียนไม่ได้ แต่ไม่ยอมรับ เพราะกลัวเสียหน้า

6. คัมภีรญจะ กะถัง กัตตา แกล้งเรื่องล้าลึกได้ หมายความว่า สามารถอธิบาย ชี้แจงแสดงเหตุผลในเรื่องที่ยากมีความหมายลึกซึ้งให้เข้าใจขึ้นได้ และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปได้ ครูอาจารย์บางคน มีความรู้ไม่ลึกซึ้ง เมื่อมีศิษย์ถามปัญหาที่ยาก จะต้องลำบากใจในการตอบ เพราะฉะนั้น ครูจะต้องมีความรู้ให้มาก

7. โน จัญฐาเน นิโยชะเย ไม่ชักนำในอวิชานะ หมายความว่า ไม่ชักนำไปในทางเสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร ครูที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณอย่างแท้จริง ย่อมไม่ชักนำให้ศิษย์ไป

²⁹ อัง สตฺตก. 23/33

ในทางทุจริต เช่น การเล่นพนัน มั่วสุมอบายมุข การขายยาเสพติด หรือไม่ควรใช้ความรู้ความสามารถของตนไปในทางที่ผิด เช่น ยากมีเพศสัมพันธ์กับศิษย์โดยหาวิธีกดหรือลดคะแนนเพื่อจะได้มีเงินเดือนรอง เป็นต้น

8. ศิลปะการสอน

การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง จะดำเนินไปจนถึงผลสำเร็จ โดยมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะซึ่งเป็นศิลปะที่เรียกว่าพุทธลีลาในการสอนหรือเทศนาวิธี 4 ประการ³⁰ ดังนี้

1. สันทสนา คือ อธิบายให้เห็นชัด จะสอนอะไร ก็ต้องมีความชัดเจนในเนื้อหาที่สอนสามารถชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดังจูมมือไปคู่เห็นกับตา

2. สมาทปนา คือ ชักจูงใจให้เห็นด้วย ชวนให้คล้อยตาม สิ่งใดควรปฏิบัติหรือห้าทำ ก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญ จนใจยอมรับอยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ

3. สมุตเตชนา คือ เร้าใจให้อาจหาญแก่งกล้า เกิดความกระตือรือร้น เกิดความอุตสาหะ มีกำลังใจแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจริงได้ สู้งาน ไม่หวั่นระย่อไม่กลัวเหนื่อย ไม่กลัวยาก

4. สัมปหังสนา คือ ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริง เบิกบาน ไม่น่าเบื่อ โดยชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ

สรุปได้สั้นๆ ว่า ชี้ให้ชัด ชวนให้ปฏิบัติ เร้าให้กล้า ปลุกให้ร่าเริง หรือ แจ่มแจ้ง จูงใจ แก่งกล้า ร่าเริง

9. หน้าที่ของครู

ครูมีหน้าที่โดยตรงคือสอนศิษย์ ด้วยการอนุเคราะห์ศิษย์ตามหลักธรรมเสมือนเป็นทิศเบื้องขวา³¹ ดังนี้

1. แนะนำดี (สุวินิต วิเนนติ) คือ ฝึกอบรมศิษย์ให้เป็นคนดี ในเบื้องต้นครูต้องใช้วิธี “แนะ” หมายถึง การอบรมพรา้สอน ชี้แจง อธิบาย แนะนำให้ศิษย์เข้าใจในมรรยาที่ถูกต้องประพฤติและวิชาที่ต้องเรียนนั้น ๆ จนเป็นที่เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งชัดเจน ไม่ให้ศิษย์มีความสงสัย ต่อมาจึงใช้

³⁰ ที. ส. 9/161

³¹ ที. ปาฐ. 11/203

วิธี “นำ” หมายถึง ครูต้องวางตัวให้เหมาะสมกับฐานะ ต้องระมัดระวังการประพฤติปฏิบัติให้ดีที่สุด เพราะครูเปรียบเสมือนบรรทัดที่จะนำศิษย์ไป เป็นตัวอย่างที่ศิษย์จะประพฤติตาม

2. ให้เรียนดี (สุคติโต คหาหาเปนุติ) คือ สอนให้ศิษย์มีความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง คอยใส่ใจตรวจตราและบังคับบัญชาควบคุมชั้นให้ศิษย์ได้เรียนอย่างเต็มที่เต็มเวลา และดูแลอย่างใกล้ชิด ไม่ปล่อยให้ศิษย์ออกนอกกลุ่มนอกทาง ต้องหาวิธีหลากหลายประการ โดยให้ยืดหยุ่นตามสภาพปัญหาของศิษย์แต่ละคน จนกว่าศิษย์จะประสบความสำเร็จ เช่นนี้เรียกว่าให้เล่าเรียนดี

3. สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง (สพฺพสลิเปสฺส ตํ สมกฺขายิโน ภาวนฺติ) คือ ครูต้องสอนจนเต็มความรู้ ไม่ตระหนี่ความรู้ ที่เรียกว่า “ธัมมมัจฉริยะ” ต้องมีวิญญานครู คือ วิญญานของนักสอนอย่างเต็มที่ สอนวิชาอะไร ก็ควรสอนจนจบเต็มตามหลักสูตรไม่ควรเก็บงำหรือปกปิดเอาไว้เพื่อไปสอนที่โรงเรียนสอนพิเศษ เพราะถ้าครูปฏิบัติเช่นนี้ ความรู้สึกของศิษย์ที่มีต่อครูก็จะไม่ต่างจาก “เรือจ้าง” ที่ต้องการเพียงเงินค่าจ้างเท่านั้น

4. ยกย่องให้ปรากฏในหมู่เพื่อนฝูง (มิตฺตามจฺเจสฺส ปฏฺวิเวทนฺติ) คือ เมื่อศิษย์ประกอบคุณงามความดีในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น มีความประพฤติเรียบร้อย สอบได้คะแนนดี ทำประโยชน์ต่อสังคม หรือประสบความสำเร็จในอาชีพการงาน เป็นต้น ก็ควรจะมีการประกาศเกียรติคุณ ยกย่องให้ปรากฏต่อสังคมอย่างเป็นรูปธรรม เช่น จัดงานฉลองความสำเร็จของศิษย์ในโอกาสต่าง ๆ เป็นต้น เพราะภาพลักษณ์เช่นนี้ จะเป็นแรงจูงใจและกระตุ้นเตือนให้ศิษย์หมั่นกระทำแต่ความดีงาม

5. สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิต (ทิสาสฺส ปรีตฺตาณํ กโรนฺติ) คือ สอนให้ศิษย์สามารถนำวิชาความรู้ที่ร่ำเรียนไปใช้ประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองและคุ้มครองตนได้ ตลอดจนเมื่อศิษย์จะไปประกอบอาชีพในที่อื่น ครูก็สามารถแนะนำและฝากฝังศิษย์แก่ผู้เป็นที่เคารพนับถือของคนในถิ่นนั้น ๆ เสมือนเป็นผู้ค้ำประกันอันจะเป็นเหตุให้เกิดความเชื่อถือ และเป็นยันต์คุ้มครองศิษย์ตลอดไป

10. หลักธรรมที่ส่งเสริมและเป็นปฏิกิริยาต่อการทำหน้าที่ครู

การทำหน้าที่ของครูจะเป็นไปด้วยดีและบรรลุวัตถุประสงค์ได้นั้น จำเป็นต้องมีธรรมช่วยส่งเสริมสนับสนุนการเรียนการสอนมีความถูกต้องและเหมาะสม และวัณธรรมที่เป็นปฏิกิริยาต่อการทำหน้าที่ครู ดังนี้

1. อปฺปมาทหะ ความไม่ประมาท คือ ครูต้องไม่ประมาท มีสติอยู่กับตัว มีความรอบคอบ ไม่เผลอเรอ เพราะถ้าประมาทแล้ว จะทำให้การเรียนการสอนเกิดความเสียหายได้ง่าย และมีใช้แต่การเรียนการสอนเท่านั้น แม้แต่ในการทำกิจกรรมทุกอย่างของครูนักเรียนหรือมนุษย์

ทุกคน ก็ต้องไม่ประมาท ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสเตือนไว้ในปัจฉิมโอวาทว่า “ท่านทั้งหลาย จงทำประโยชน์ตนและผู้อื่น ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด”³²

2. สุจริต ความประพฤติที่ถูกต้อง คือ ครูต้องทำหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ต้องไม่ประพฤติทุจริตทั้งทางกายทางวาจาและทางใจ ครูมิใช่สอนความรู้อย่างเดียว แต่ต้องประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็ก ๆ และสังคมด้วย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับการประพฤติไว้ว่า “บุคคลพึงประพฤติธรรมให้สุจริต ไม่พึงประพฤติให้ทุจริต”³³ ธรรมในที่นี้หมายถึงหน้าที่ ซึ่งต้องทำให้ถูกต้อง อย่าทำให้ผิด

3. หิริ โอตตัปปะ ความละอายต่อชั่ว เกรงกลัวต่อบาป คือ ครูต้องรู้จักละอายใจต่อความชั่วและต้องเกรงกลัวต่อผลของการทำความผิด ถ้าครูมีคุณธรรมข้อหิริและโอตตัปปะเป็นพื้นฐานแล้ว ก็จะสามารถป้องกันการประพฤติทุจริตได้อย่างแน่นอน เพราะจะไม่กล้าทำความผิด และจะกลัวต่อผลของการทำผิด แต่ถ้าไม่มีคุณธรรมข้อนี้ประจำตัว ก็จะสามารถทำความผิดได้ทุก

4. อคติ ความลำเอียง คือ ครูต้องเว้นความลำเอียง ทั้งลำเอียงเพราะชอบ ลำเอียงเพราะไม่ชอบ ลำเอียงเพราะหลง และลำเอียงเพราะกลัว ความลำเอียง 4 ประการนี้ หากเกิดขึ้นกับครูคนใดแล้ว จะทำให้ครูคนนั้นมีจิตใจไม่มั่นคง ขาดความเที่ยงธรรม อันนำมาซึ่งความเสื่อมเสียได้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสเตือนไว้ว่า “บุคคลใดละเมิดความชอบธรรม เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยากคติ ยศของบุคคลนั้นย่อมเสื่อม ดุจดวงจันทร์ข้างแรมฉะนั้น”³⁴

5. อบายมุข ทางเสื่อม คือ ครูต้องเว้นอบายมุขทุกประการ เพราะอบายมุขเป็นทางไปสู่ความเสื่อม ทำให้ทรัพย์พินาศย่อยยับ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนถึงกาลกามาณพเรื่องทางเสื่อมทรัพย์ไว้ 6 ประการ คือ (1) ติดสุราหรือสิ่งมีเมา (2) ชอบเที่ยวกลางคืน (3) ชอบเที่ยวดูการละเล่น (4) ติดการพนัน (5) คบคบชั่ว (6) เกียจคร้านไม่ทำงาน³⁵ และมีใช้เสื่อมแต่ทรัพย์เท่านั้น สุขภาพก็เสื่อม ชื่อเสียงก็เสื่อม สติปัญญาก็เสื่อม ดังนั้นครูที่ดีต้องเว้นอบายมุขดังกล่าว

11. บทสรุป

ตามทัศนะทางพระพุทธศาสนา ครูเป็นบุคคลที่มีบทบาทและหน้าที่ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างสรรค์ทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพให้แก่สังคมประเทศชาติและโลก ได้รับการยก

³² ที. มหา. 10/180

³³ พุ. ธ. 25/38

³⁴ อญ. จตุก. 21/23

³⁵ ที. ปา. 11/196

ย่องเสมือนเป็นทิศเป็องขวา เป็นผู้ที่มีความหนักแน่นทางด้านความประพฤติและความรู้ ทั้งเป็น กัลยาณมิตรผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทางหรือ เป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในหนทางแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง ทั้งครูประจำบ้าน ครู ประจำโรงเรียน ครูประจำวัด ครูประจำโลก ครูประจำสังคม ครูประจำตัว และครูประจำ ธรรมชาติ ล้วนแต่มีส่วนสำคัญในการช่วยพัฒนาชีวิตและสังคมให้มีความเจริญรุ่งเรือง และผู้ที่จะเป็นครูที่ดีในพระพุทธศาสนานั้น ต้องมีคุณสมบัติแห่งความเป็นครูที่เรียกว่ากัลยาณมิตรธรรม มี จุดมุ่งหมายในการสอน รู้หลักการสอน มีวิธีการสอน มีศิลปะการสอน และทำหน้าที่สอน พร้อม ทั้งมีธรรมที่ส่งเสริมบทบาทครู เช่น มีความไม่ประมาท มีหิริโอตตปปะ และเว้นธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ ต่อการทำหน้าที่ครู เช่น อคติ อบายมุข เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- โกสินทร์ รังสยาพันธ์. (2530). ปรัชญาและคุณธรรมสำหรับครู. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ กรมการศาสนา.
- ปิ่น มุทุกันต์. (2524). มงคลชีวิต ภาค 2. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา.
- _____. (2540). ยุคทองยุคธรรม. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา.
- พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนฺทีโก). (2549). อธิบายธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ 1. พิมพ์ครั้งที่ 7. นครปฐม : โรงพิมพ์มхамกุฎราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2557). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. พิมพ์ครั้งที่ 39. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาขวัณ ธีรโม. (2553). ครู วิศวกรสร้างโลก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทศรีปรกรณ์ พรินต์ติ้ง จำกัด.
- พระมหาสุพัฒน์ กุลยาณธมฺโม. (2545). พระพุทธเจ้า : บทบาทและหน้าที่ในฐานะพระบรมครู. ใน วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2539). ครูที่ดีต้องมีธรรมะ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร. มูลนิธิพุทธธรรม.

พระราชวรmani (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2536). เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า. พิมพ์ครั้งที่ 4.

กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด.

พระราชวรmani (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2540). ขอบฟ้าแห่งความรู้. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พันธุ์ ป. หลงสมบุญ. (2540). พจนานุกรม มคอ-ไทย. กรุงเทพมหานคร : อาหารการพิมพ์.

พุทธทาสภิกขุ. (2529). ครูในอุดมคติ. กรุงเทพมหานคร : นิพนธ์การพิมพ์.

_____. (2521). การศึกษาคืออะไร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

มหาวิทยาลัย. (2552). พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ เทปบันทึก. นครปฐม : โรง
พิมพ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2560). มงคลดัตถปิฎกภาษาบาลี ทุติย ภาค. พิมพ์ครั้งที่ 19. นครปฐม : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัย.

_____. (2541). อัมมปทัฏฐกถาภาษาบาลี ทุติย ภาค. พิมพ์ครั้งที่ 29. นครปฐม : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2531). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525.

กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญการพิมพ์.

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสติและสัมปชัญญะ
เพื่อการปฏิบัติกรรมฐาน ในพระไตรปิฎก
Analysis of the Relationship between Mindfulness and Awareness
for The Practice of Meditation in The Tipitaka

พระอธิการประกาศสิทธิ์ สุจินฺโน^๑

Phra Athik Prakasit Suchinno

ธานี สุวรรณประทีป^๒

Thanee Suwanprateep

วิโรจน์ คุ่มครอง^๓

Wirot khumkhong

Email: thanee.suw@mcu.ac.th

Received: October 6, 2022 Revised: November 1, 2022

Accepted: November 9, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสติและสัมปชัญญะ เพื่อการปฏิบัติกรรมฐานในพระไตรปิฎก โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาความหมายและความสำคัญของสติและสัมปชัญญะในพระไตรปิฎก 2) เพื่อศึกษากรรมฐานในพระไตรปิฎก 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสติและสัมปชัญญะเพื่อการปฏิบัติกรรมฐานในพระไตรปิฎก การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร การศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสติและสัมปชัญญะเพื่อการปฏิบัติกรรมฐาน โดยผู้วิจัยแบ่งขอบเขตของการวิจัย เป็นสองส่วน คือ ขอบเขตด้านเอกสาร เพื่อกำหนดเอาเอกสารที่ใช้ในวิจัยครั้งนี้ และขอบเขตด้านเนื้อหา เพื่อกำหนดเนื้อหาประเด็นต่าง ๆ โดยศึกษาจากข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง สติและสัมปชัญญะ หมายถึง ความระลึกได้ และการรู้สึกตัวทั่วพร้อมอยู่เสมอ ทั้งในขณะคิด ขณะพูด และในขณะที่จะกระทำ ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ โดยมี

^๑ สาขาพระไตรปิฎกศึกษา มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

^๒ ประธานกรรมการที่ปรึกษาคุณุณิพนธ์

^๓ กรรมการที่ปรึกษาคุณุณิพนธ์

ให้ความคิด และการกระทำนั้นๆ ตกอยู่ภายใต้ความประมาทมัวเมา สติและสัมปชัญญะเป็นเจตสิกธรรมที่เกิดขึ้นพร้อมกันกับจิต ดับพร้อมกันกับจิต มีอารมณ์อันเดียวกันกับจิต อาศัยจิตเกิดขึ้น การปฏิบัติกรรมฐาน สติและสัมปชัญญะจะเกิดขึ้นร่วมกัน ในขณะที่มีการกำหนดรู้เพื่อปฏิบัติสมถกรรมฐาน สติจะเกิดขึ้นเป็นประธานในสภาวะธรรม ทำหน้าที่ช่วยประคับประคองจิตให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว เพื่อเป็นฐานในการยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนา สัมปชัญญะ (ปัญญา) ทำหน้าที่พิจารณารูปนามอารมณ์ที่เกิดขึ้นในขณะปัจจุบันอารมณ์

คำสำคัญ: (ความสัมพันธ์), (สติ), (สัมปชัญญะ), (การปฏิบัติกรรมฐาน)

Abstract

This research paper aims at analyzing the relationship between mindfulness (*Sati*) and awareness (*Sampajañña*) for meditation practice found in Tipitaka, focusing on 3 objectives: 1) to study the meaning and importance of mindfulness and awareness in Tipitaka; 2) to study meditation in Tipitaka, and 3) to analyze the relationship. It was documentary research, dealing with the content analysis of the relationship between mindfulness and awareness for meditation practice. The researcher divided its scope into two parts, namely document scope analyzing documents used here and content scope to determine various topics by studying the data from Tipitaka, its commentaries, sub-commentaries, and other related scriptures. *Sati* and *Sampajañña* refer to a consistent remembrance and full awareness, while thinking, speaking, and acting knowing what should and should not to do without the overwhelming by ignorance, obsession. This mindfulness and awareness are included in *Cetasika* rising together with the consciousness, having the same mental objects, and relying on the mind to rise. For meditation training, both mindfulness and awareness will rise together, but while meditator contemplate on calamity meditation, mindfulness plays as domain in such state, serving as helper supporter for the firm one-pointedness of the mind and a base for raising the mind up to Vipassana level. Awareness (Wisdom) serves the observing on the true nature of name and forms appearing in the present moment.

Keywords: (Relationship), (Mindfulness), (Awareness), (Meditation)

1. บทนำ

ผู้ปฏิบัติกรรมฐานมีจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในหลักการปฏิบัติกรรมฐานตามแนวทางพุทธศาสนาให้ถูกต้องเสียก่อน แล้วจึงนำเอาหลักธรรมนั้นมาประพฤติปฏิบัติสืบต่อไป เพื่อจะไม่ให้เกิดความผิดพลาดในการปฏิบัติกรรมฐานตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา ในการปฏิบัติกรรมฐานนั้น หมวดธรรมที่จะขาดเสียมิได้เลย คือ สติและสัมปชัญญะ เพราะเป็นธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติกรรมฐานเพื่อใช้ในการกำหนดรู้ ระลึกรู้ในอารมณ์ของกรรมฐาน ผู้ปฏิบัติกรรมฐานจะต้องมีความเพียรไม่ย่อท้อ มีสติมีสัมปชัญญะ เพื่อดำเนินไปตามหลักโพธิปักขิยธรรม อันเป็นธรรมที่เป็นฝ่ายในการตรัสรู้ สติและสัมปชัญญะทั้งสองเป็นเจตสิกธรรมที่เป็นฝ่ายกุศล จะเกิดขึ้นพร้อมกันกับจิต ดับพร้อมกันกับจิต มีอารมณ์อันเดียวกันกับจิต และอาศัยจิตเกิด สติและสัมปชัญญะ (ปัญญา) ทั้งสองนี้เกิดขึ้นในธรรมที่เป็นฝ่ายกุศล เมื่อสติเกิดขึ้น เป็นประธานในสภาวะธรรม สัมปชัญญะ (ปัญญา) ก็เกิดขึ้นร่วมด้วย เมื่อสัมปชัญญะ (ปัญญา) เกิดขึ้นเป็นประธานในสภาวะธรรม สติก็จะเกิดขึ้นร่วมด้วยเสมอ สติจะเกิดขึ้นในมหากุศลจิตและมหัคคตกุศลจิตทั้งหมด ส่วนสัมปชัญญะ (ปัญญา) จะเกิดขึ้นในมหากุศลจิตที่เป็นญาณสัมปยุตเท่านั้น และเกิดเกิดขึ้นในมหัคคตกุศลจิตทั้งหมด

กรรมฐาน คือ ที่ตั้งแห่งการทำงานของจิตแบ่งออกเป็น 2 ประการคือ สมถกรรมฐาน 1 วิปัสสนากรรมฐาน 1 สมถกรรมฐาน เป็นกรรมฐานที่เป็นไปเพื่อความสงบของจิต ผู้ปฏิบัติที่มุ่งหวังความสงบแห่งจิตใจ ควรปฏิบัติสมถกรรมฐานตามนัยแห่งพระไตรปิฎกและอรรถกถา สมถกรรมฐานมี 7 หมวด 40 กอง ผู้ปฏิบัติกรรมฐานควรที่จะต้องมีความรู้ให้ดีเสียก่อนในกรรมฐานที่ตนนำมาปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับจริตของตน วิปัสสนากรรมฐาน คือ กรรมฐานที่เป็นไปเพื่อความรู้อย่างแจ้งของรูปนาม ชันธ 5 ผู้ปฏิบัติที่มีความมุ่งหวังต่อ มรรค, ผล, นิพพาน อันเป็นที่สิ้นไปแห่งกองทุกข์ทั้งปวง ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องรูปนาม, ชันธ 5^๔, อายตนะ 12, ธาตุ 18, อินทริย์ 22, ลัทธิจะ 4 และปัจจุสมุปบาท เป็นอย่างดี อันเป็นวิปัสสนาภูมิ 6 ดังที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน จะขาดจากสติและสัมปชัญญะ (ปัญญา) ไม่ได้เลย เพราะในแต่ละขณะที่มีการกำหนดรู้รูปนาม จะต้องมีสติทำหน้าที่เป็นประธานเพื่อกำหนดรู้รูปนามในขณะนั้น และในขณะที่มีการพิจารณารูปนามจะต้องมีสัมปชัญญะ (ปัญญา) ทำหน้าที่เป็นประธานในการพิจารณารูปนามที่เกิดขึ้นในขณะนั้น

^๔ อภ.วิ. (ไทย) 35/1/1.

ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญของหมวดธรรมดังกล่าวมา จึงได้มีความสนใจต้องการที่จะศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสติและสัมปชัญญะ (ปัญญา) เพื่อการปฏิบัติกรรมฐานจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการปฏิบัติกรรมฐาน และพุทธศาสนิกชนผู้นับถือพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาสติและสัมปชัญญะในพระไตรปิฎก
- 2.2 เพื่อศึกษากรรมฐานในพระไตรปิฎก
- 2.3 เพื่อนำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสติและสัมปชัญญะเพื่อการปฏิบัติกรรมฐานในพระไตรปิฎก

3. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์สติและสัมปชัญญะเพื่อการปฏิบัติกรรมฐาน โดยในการวิจัยครั้งนี้มีรายละเอียดดังนี้

- 3.1 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค
- 3.2 รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ และหนังสือ ตำรา วารสาร บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 3.3 เรียบเรียงข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎก
- 3.4 วิเคราะห์ข้อมูล สรุปให้ตอบปัญหาการวิจัยที่ตั้งไว้
- 3.5 ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์
- 3.6 แก้ไข ปรับปรุง นำเสนอผลงาน

4. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสติและสัมปชัญญะเพื่อการปฏิบัติกรรมฐานในพระไตรปิฎก

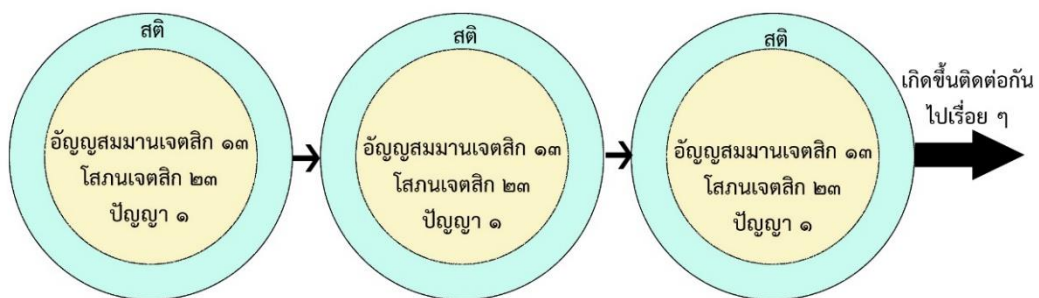
การปฏิบัติกรรมฐานทั้งสอง คือ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานนั้น จะต้องใช้สติในการกำหนดรู้ ระลึกรู้อารมณ์อยู่เนื่อง ๆ โดยมีสติทำหน้าที่กำหนดจดจ่อไปในอารมณ์กรรมฐานเหล่านั้น จะขาดจากสติมิได้เลย และจะต้องใช้สติกำหนดจดจ่ออย่างต่อเนื่องโดยมิให้ขาดสายในการเข้าไปกำหนดรู้อารมณ์กรรมฐานนั้น ๆ จากขณะหนึ่ง ๆ สืบเนื่องกันไปเป็นหลาย ๆ ขณะ หลายนาที่ จนเป็นชั่วโง่งมต่อไปเรื่อย ๆ เป็นวันและหลาย ๆ วัน ทรงอารมณ์อยู่อย่างนี้ จนจิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียว เรียกว่า เอกัคคตาเอกัคคตารมณ์ คือ มีอารมณ์เป็นหนึ่งเกิดเป็นสมาธิในทางตรงกันข้ามขณะที่ขาดสติขณะนั้นไม่เชื่อว่าเป็นการปฏิบัติ เพราะในการปฏิบัติเป็นการทวนต่อกระแสแห่งกิเลสทั้งหลาย มี โสภ โทสะ และโมหะ เป็นต้น ขณะที่ทำการกำหนดรู้อารมณ์อยู่นั้น สภาพธรรมทั้งหลาย

ย่อมเป็นกุศล เพราะสติเป็นเจตสิกที่เป็นฝ่ายดีงามคือ โสภณเจตสิก สติได้ทำหน้าที่ไปกำหนดรู้ อารมณ์ ได้เป็นประธานในสัมปยุตธรรม เมื่อสติเจตสิกได้เกิดขึ้นเป็นประธาน เจตสิกทั้งหลายอีก 37 ดวง ที่เป็นฝ่ายโสภณเจตสิกย่อมเกิดร่วม (ประกอบไปด้วย) ส่วนสัมปชัญญะ (ปัญญาเจตสิก) ก็เกิดร่วมด้วย ปัญญา เจตสิกเป็นเจตสิกที่อยู่ในกลุ่มโสภณเจตสิกเช่นเดียวกัน คอยช่วยทำหน้าที่รู้ตัวทั่วพร้อมสนับสนุนให้สติระลึกได้ในอารมณ์มิให้พลั้งเผลอ ส่วนเจตสิกทั้งหลายที่เหลืออีก 26 ดวง ก็จะทำหน้าที่ของตน ๆ และสนับสนุนให้สติเกิดขึ้นเพื่อระลึกกำหนดรู้ได้อย่างสมบูรณ์บริบูรณ์

ความสัมพันธ์ของสติและสัมปชัญญะ

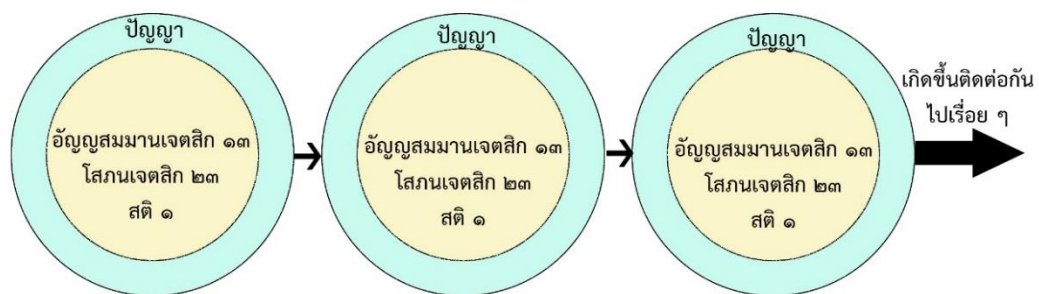
สติและสัมปชัญญะทั้ง 2 นี้ เป็นเจตสิกธรรมที่เกิดขึ้นพร้อมกับจิต ดับพร้อมกับจิต มีอารมณ์อันเดียวกันกับจิต เพราะอาศัยจิตเกิดโดยที่สติ (องค์ธรรมคือสติเจตสิก) สัมปชัญญะ (องค์ธรรมคือปัญญาเจตสิก) สติและสัมปชัญญะเป็นเจตสิกที่อยู่ในกลุ่ม ของโสภณเจตสิก 25

ความสัมพันธ์ระหว่างสติและสัมปชัญญะ (ปัญญา) ในการปฏิบัติกรรมฐาน ในขณะที่ผู้ปฏิบัติ กำลังกำหนดรู้อารมณ์ในสมถกรรมฐานทั้ง 40 กอง กองใดกองหนึ่งอยู่ ขณะที่กำลังกำหนดรู้ อารมณ์อยู่นั้น สติจะทำหน้าที่เป็นประธานในสภาวะธรรมเพื่อกำหนดรู้อารมณ์ในขณะนั้น (คือมีสติ นำหน้าในขณะเจริญสมถะ)

สติจะเกิดขึ้นเป็นประธานในสัมปยุตธรรมและเกิดขึ้นติดต่อกันอย่างไม่ขาดสาย จนกว่า สติจะตั้งมั่นในอารมณ์ เกิดสมาธิ ตั้งแต่ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปนาสมาธิ จนถึงฌานสมาบัติ จะเห็นได้ว่า สติและสัมปชัญญะได้เกิดขึ้นร่วมกัน และมีความสัมพันธ์กัน โดยที่สติเป็นประธานใน สภาวะธรรมของเจตสิกทั้งหลายที่เกิดขึ้น สติและสัมปชัญญะมีความสัมพันธ์กันในการปฏิบัติ กรรมฐานโดยความเป็น สัมปยุตตปัจจัย สหชาติปัจจัย และอัญญมัญญปัจจัย เป็นต้น

ความสัมพันธ์ระหว่างสติและสัมปชัญญะ (ปัญญา) ในการปฏิบัติกรรมฐาน ในขณะที่ผู้ปฏิบัติ กำลังพิจารณาารูปนาม (วิปัสสนาภูมิ 6) ในขณะที่กำลังพิจารณาอยู่ สัมปชัญญะ (ปัญญา)

จะทำหน้าที่เป็นประธานในสภาวธรรมเพื่อพิจารณาอารมณ์ในขณะนั้น (คือมีสัมปชัญญะ (ปัญญา) นำหน้าในขณะเจริญวิปัสสนา)

สัมปชัญญะ (ปัญญา) จะเกิดขึ้นเป็นประธานในสภาวธรรมและเกิดติดต่อกันอย่างไม่ขาดสาย จนเกิดปัญญาญาณขึ้น ตั้งแต่ รูปนามปริเฉทญาณ รูปนามปัจจัยปริศคหาญาณ สัมมสนญาณ ไปจนถึงปัจจุเวกชนญาณเป็นที่สุด จะเห็นได้ว่า สติและสัมปชัญญะได้เกิดขึ้นร่วมกัน มีความสัมพันธ์กัน โดยที่สัมปชัญญะ (ปัญญา) เป็นประธานในสภาวธรรมของเจตสิกทั้งหลายที่เกิดขึ้น สติและสัมปชัญญะมีความสัมพันธ์กันในการปฏิบัติกรรมฐานโดยความเป็น สัมปัตตปัจจัย สหชาติปัจจัย และอัญญมัญญปัจจัย เป็นต้น

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างสติและสัมปชัญญะเพื่อการปฏิบัติกรรมฐาน

ความสัมพันธ์ระหว่างสติและสัมปชัญญะในกรรมฐานทั้ง 2 คือ สมถกรรมฐาน และ วิปัสสนากรรมฐาน ในขณะปฏิบัติสมถกรรมฐาน 40 กอง กองใดกองหนึ่ง เมื่อมีการกำหนดรู้อารมณ์เกิดขึ้น สติจะทำหน้าที่เป็นประธานในสภาวธรรมอย่างจดจ่อต่อเนื่องโดยมีสติเกิดขึ้นทุกขณะของการกำหนดรู้ ส่วนสัมปชัญญะ (ปัญญาเจตสิก) และเจตสิกอีก 36 ดวงประกอบพร้อมด้วยในสภาวะนั้น ในขณะเจริญวิปัสสนากรรมฐาน (วิปัสสนาภูมิ 6) เมื่อมีการพิจารณาอารมณ์เกิดขึ้น สัมปชัญญะ (ปัญญา) จะทำหน้าที่เป็นประธานในการพิจารณาอารมณ์ตั้งแต่รูปนามปริเฉทญาณเป็นต้นจนถึงปัจจุเวกชนญาณ สัมปชัญญะจะทำหน้าที่เป็นประธานทุกขณะการพิจารณาอารมณ์ และมีสติ (สติเจตสิก) และเจตสิกอีก 36 ดวง ประกอบพร้อมด้วยในสภาวะนั้น สติและสัมปชัญญะทั้ง 2 เป็นเจตสิกธรรมที่เป็นฝ่ายกุศล เกิดขึ้นในจิต (อาศัยจิตเกิด เกิดพร้อมกันกับจิต ดับพร้อมกันกับจิต มีอารมณ์อันเดียวกันกับจิต)

ความสัมพันธ์ของสติและสัมปชัญญะในการปฏิบัติกรรมฐาน	
สติเป็นประธานในขณะกำหนดรู้อารมณ์ สัมปชัญญะ (ปัญญาเจตสิก) และเจตสิกอีก 36 ดวง ประกอบพร้อมด้วยในสภาวะนั้น	สัมปชัญญะ (ปัญญา) เป็นประธานในขณะพิจารณาอารมณ์ สติ (สติเจตสิก) และเจตสิกอีก 36 ดวง ประกอบ ร่วมด้วยในสภาวะนั้น
สมถกรรมฐาน 40	วิปัสสนาภูมิ 6
- กสิณ 10	- ขั้น 5
- อสุภ 10	- อายตน 12
- อนุสสติ 10	- ธาตุ 18
- อาหาเรปฏิกูลสัญญา	- สัจจะ 4
- จตุธาตววัตถาน	- อินทรีย์ 22

- อัปมัญญา 4 (พรหมวิหาร 4)	- ปฏิจสมุปบาท 12
อรุป 4	ปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน 4

ความสัมพันธ์ระหว่างสติและสัมปชัญญะในการปฏิบัติกรรมฐานนั้น สติและสัมปชัญญะได้เกิดขึ้นร่วมกันทุกขณะจิต ในขณะที่มีการกำหนดรู้อารมณ์สมถกรรมฐาน กองใดกองหนึ่ง สติจะทำหน้าที่เป็นประธานในสภาวะธรรม และในขณะนั้น สัมปชัญญะ (ปัญญาเจตสิก) และเจตสิกอีก 36 ดวง ประกอบพร้อมด้วยในสภาวะนั้น และขณะที่มีการพิจารณารูปนามอารมณ์ (วิปัสสนาภูมิ 6 ตามแนวสติปัฏฐาน 4) สัมปชัญญะ (ปัญญา) ได้ทำหน้าที่เป็นประธานในสภาวะธรรม และในขณะนั้น สติ (สติเจตสิก) และเจตสิกอีก 36 ดวง ประกอบพร้อมด้วยในสภาวะนั้น

๒. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสติและสัมปชัญญะเพื่อการปฏิบัติกรรมฐาน

1. การปฏิบัติกรรมฐานที่มีสติเป็นประธานในสภาวะธรรมเพียงอย่างเดียว (การปฏิบัตินี้เน้นไปในด้านสมถกรรมฐานเพียงอย่างเดียว)

ผู้ปฏิบัติได้กำหนดรู้อารมณ์ ระลึกรู้อารมณ์ โดยมีสติทำหน้าที่ ระลึกรู้อารมณ์อย่างจดจ่อต่อเนื่องโดยมิให้ขาดสาย จนสติตั้งมั่นในอารมณ์ จนจิตเกิด ขณิกสมาธิ , อุปจารสมาธิ, อัปนาสมาธิ และฌาน ไปตามลำดับ (การปฏิบัติที่มีสติเป็นประธานในสัมปชัญญะธรรม)

2. การปฏิบัติกรรมฐานที่มีสติเป็นประธานในสภาวะธรรมในเบื้องต้น ต่อจากนั้นมีสัมปชัญญะ (ปัญญา) เป็นประธานในสภาวะธรรม (การปฏิบัติที่มีสมถเป็นเบื้องต้น มีวิปัสสนาเป็นเบื้องปลาย)

ผู้ปฏิบัติได้กำหนดรู้อารมณ์ ระลึกรู้อารมณ์ โดยมีสติระลึกรู้ อย่างจดจ่อต่อเนื่องโดยมิให้ขาดสาย จนสติมีความตั้งมั่นในอารมณ์ จนจิตเกิด ขณิกสมาธิ , อุปจารสมาธิ, อัปนาสมาธิ และฌาน ไปตามลำดับ เมื่อเกิดสมาธิแก่กล้าพอที่จะยกจิต (ปัญญา) ขึ้นพิจารณาอารมณ์ เพื่อให้รู้ว่า สิ่งที่ถูกรู้ ก็คืออารมณ์กรรมฐาน สิ่งที่ถูกรู้ก็คือ จิต (ปัญญา) มิใช่อันเดียวกัน มีทั้งผู้รู้ และผู้ถูกรู้ เมื่อมีการพิจารณารูปนามอารมณ์ที่เกิดขึ้น ตั้งแต่รูปนามปริเฉทญาณเป็นต้น จนถึงปัจจุเวกขณะญาณเป็นที่สุด (การปฏิบัติกรรมฐานนี้มีสมถเป็นเบื้องต้น มีวิปัสสนาเป็นเบื้องปลาย)

3. การปฏิบัติที่มีทั้งสติและสัมปชัญญะ (ปัญญา) เป็นประธานในสภาวะธรรม โดยสติและสัมปชัญญะ (ปัญญา) สลับ สับเปลี่ยนกันเป็นประธานในสภาวะธรรม (เป็นการปฏิบัติทั้งสมถและวิปัสสนาปนกัน)

ผู้ปฏิบัติได้กำหนดรู้อารมณ์ ระลึกรู้อารมณ์ โดยมีสติระลึกรู้อย่างจดจ่อต่อเนื่องจนเกิดสมาธิ เมื่อเกิดสมาธิพอที่จะพิจารณาอารมณ์ (รูปนามอารมณ์) ได้ ก็ยกจิต (สัมปชัญญะ) ขึ้นพิจารณาอารมณ์ต่อไป เมื่อพิจารณาอารมณ์ไปเรื่อย ๆ จนจิตเกิดเมื่อยล้าหมดกำลังของสมาธิ ก็จะหยุดพิจารณาอารมณ์ โดยมีสติคอยระลึกรู้อารมณ์เพียงอย่างเดียว เพื่อทรงไว้ซึ่งสมาธิ เมื่อจิตนิ่งอยู่

ในอารมณ์จนมีกำลังสมาธิแล้ว ก็ยกจิตขึ้นพิจารณาอารมณ์สืบทอดไปอย่างนี้ สลับสับเปลี่ยนกันไปเรื่อย ๆ (เป็นการปฏิบัติทั้งสมถและวิปัสสนาสลับสับเปลี่ยนกันไปเรื่อย ๆ)

4. การปฏิบัติกรรมฐานที่ไม่มีสติและสัมปชัญญะ (ปัญญา) เป็นประธานในสภาวะธรรม (การปฏิบัติอย่างนี้ไม่ชื่อว่าเป็นการปฏิบัติกรรมฐาน)

เพราะว่า การปฏิบัติกรรมฐานจะต้องมีการกำหนดรู้อารมณ์โดยใช้สติเป็นเครื่องมือในการกำหนดรู้ ถ้าไม่มีสติเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติแล้ว การปฏิบัติย่อมเกิดขึ้นไม่ได้เลย และในการพิจารณาอารมณ์ก็ต้องใช้ สัมปชัญญะ (ปัญญา) เป็นเครื่องมือในการพิจารณาอารมณ์ เมื่อไม่มีสัมปชัญญะ (ปัญญา) การพิจารณาอารมณ์จึงเกิดขึ้นไม่ได้ ดังนั้นเมื่อขาดสติและสัมปชัญญะเสียแล้ว การปฏิบัติธรรมทั้งหลายจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย จิตก็จะไหลไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ ทั้งอารมณ์ภายนอกและอารมณ์ภายใน โดยที่ไม่มีสติเป็นเครื่องกั้น และสัมปชัญญะ (ปัญญา) เป็นเครื่องพิจารณา รู้ ย่อมไหลไปสู่อารมณ์ทั้งหลายโดยหาที่สุดมิได้เลย

1. ขณะที่ไม่มีสติและไม่มีสติ ในขณะที่ปฏิบัติกรรมฐานอยู่นั้น ขณะที่ไม่มีสติอยู่กับอารมณ์กรรมฐานเท่านั้น ชื่อว่าการปฏิบัติ ถ้าไม่มีสติอยู่กับอารมณ์กรรมฐาน คือ จิตไหลไปสู่อารมณ์ภายนอกจากอารมณ์กรรมฐาน ขณะนั้นไม่ชื่อว่าเป็นการปฏิบัติ เพราะคำว่าปฏิบัติ คือ การที่จิตมีสติอยู่กับอารมณ์กรรมฐาน ไม่ไหลไปหรือพลอยไปสู่อารมณ์อื่น มีสติระลึกรู้ทุกขณะ ทวนต่อกระแสกิเลสทั้งหลาย ต้านต่อกระแสแห่งกิเลสทั้งหลายที่จะมาสู่จิต และไม่ให้จิตตกไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทางทวารทั้ง 6

2. ขณะที่ผู้ปฏิบัติกรรมฐาน โดยมีสติที่จดจ่อต่อเนื่องในอารมณ์กรรมฐาน และในบางขณะก็พลั้งเผลอสติ ที่เรียกว่าสติหลุด หรือสติร่วง คือขาดสติไปบางขณะ

3. ผู้ปฏิบัติที่มีสติอย่างจดจ่อต่อเนื่องในอารมณ์กรรมฐานโดยมิให้สติขาดสาย เป็นเวลานาน จนเป็นเหตุปัจจัยให้สติก่อตัวเป็นสมาธิ ตั้งแต่ขณิกสมาธิ ไปจนถึง ฌาน

4. ผู้ปฏิบัติที่มีสมาธิดังกล่าวในข้อที่ 3 แต่มิได้มีการใคร่ครวญพิจารณา หรือยกจิตขึ้นพิจารณาอารมณ์ที่เกิดขึ้น ผู้ปฏิบัติจะเกิดแต่สมถเพียงอย่างเดียว ส่วนวิปัสสนาจะเกิดขึ้นมิได้

5. ผู้ปฏิบัติที่มีสติกำหนดรู้อารมณ์อย่างจดจ่อต่อเนื่องจนเกิดสมาธิ พอที่จะยกจิตขึ้นพิจารณาอารมณ์ได้ (รูป นาม อารมณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน) แล้วยกจิตขึ้นพิจารณาอารมณ์ คือ จิตที่มีสัมปชัญญะ (ปัญญา) เป็นประธานในขณะนั้น การปฏิบัติดังกล่าวมา จะมีทั้งสมถและวิปัสสนาเกิดขึ้น

ดังที่ได้อธิบายมานี้ พอสรุปได้ว่า

1. ถ้าไม่มีสติและสัมปชัญญะ ในการปฏิบัติกรรมฐาน สมถและวิปัสสนาจะเกิดขึ้นมิได้เลย จิตจะไหลไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ

2. ถ้ามีสติอย่างเดียว ไม่มีสัมปชัญญะ ในการปฏิบัติกรรมฐาน สมถจะเกิดขึ้นได้อย่างเดียว ส่วนวิปัสสนาไม่สามารถเกิดขึ้นได้

3. ถ้ามีสัมปชัญญะ (ปัญญา) อย่างเดียว ก็เป็นไปได้ เพราะเมื่อปัญญาเกิดขึ้น สติย่อมเกิดขึ้นประกอบด้วย และอีกอย่างหนึ่ง สติเป็นฐานเบื้องต้นของสัมปชัญญะ (ปัญญา) ตามหลักทฤษฎี มิสกนัยที่กล่าวไว้ในพระอภิธรรมปิฎก

4. สติและสัมปชัญญะ (ปัญญา) เกิดร่วมกัน ในการปฏิบัติกรรมฐาน ย่อมเกิดได้ทั้งสมถ และวิปัสสนา เมื่อเจริญสติและสัมปชัญญะ (ปัญญา) ให้มากยิ่งขึ้น จะเป็นหนทางเข้าสู่มรรคผลนิพาน

5. สรุป

จากการศึกษาสติและสัมปชัญญะในพระไตรปิฎก ได้พบว่า สติ แปลตามศัพท์ แปลว่า (1) กริยาที่ระลึกได้ (2) ธรรมชาติเป็นเหตุให้ระลึกได้ (3) ผู้เบียดเบียนความประมาท สติเป็นเจตสิกธรรมที่เกิดขึ้นในจิต เกิดขึ้นพร้อมกับจิต ดับพร้อมกันกับจิต มีอารมณ์เดียวกันกับจิต และอาศัยจิตเกิด องค์ธรรมของสติได้แก่ สติเจตสิก สติเจตสิกจัดอยู่ในกลุ่มของเจตสิกที่เรียกว่า โสภณจิต 25 สติจะเกิดขึ้นกับจิตที่เป็นกุศลจิตเท่านั้น ไม่เกิดขึ้นกับจิตที่เป็นอกุศล เมื่อสติได้เกิดขึ้น ย่อมทำให้จิต มีการไม่เลอะเลือน ไม่หลงลืม ช่วยให้ไม่ให้เกิดความประมาท พลังพลอ เมื่อสติได้เกิดขึ้น ย่อมเบียดเบียน ความประมาท ในอภิธรรมัตถะ ฎีกาวิณี กล่าวว่า (98) สมบุตฺตตานํ สารณลกฺขณา วิเคราะหฺวา สติ วา ปมาทํ หสตีติ แปลว่า สติ เพราะอรรถว่า เบียดเบียนความประมาท คือเมื่อสติได้เกิดขึ้นเป็นประธาน ในสัมปยุตตธรรม ก็จะนำสภาวะธรรมทั้งหลายให้เกิดความไม่เลอะเลือน ไม่หลงลืม ในขณะที่สติได้เกิดขึ้นเป็นประธานในสภาวะธรรมย่อมมีเจตสิกที่เกิดร่วมสัมปยุตตธรรมด้วย 37 ดวง คืออัญญสมานเจตสิก 13 โสภณเจตสิก 24 (เว้นสติ) สติได้ปรากฏอยู่ในหมวดธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล เช่น สติปัฏฐาน 4 อินทริย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นต้น สติย่อมรักษากิจจากอกุศลธรรมทั้งหมดได้ และยังจิตให้ประกอบด้วยกุศลธรรมดังพุทธวจนะว่า สติ ขวาทํ ภิกฺขเว สพฺพตฺถิทํ วทามิ “ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตกล่าวว่า สติมีอุปการะในที่ทั้งปวง”

สัมปชัญญะ (ปัญญา) เมื่อแปลตามศัพท์ (1) ธรรมชาติเป็นเครื่องรู้ (2) การรู้โดยทั่วถึง (หมายความว่า รู้ว่าเหตุอย่างนี้จะเกิดผลอย่างไร เมื่อต้องการผลอย่างนี้ จะต้องทำเหตุอย่างไร) (3) รู้ก่อนที่จะทำ จะพูด จะคิด (4) รู้แล้วสามารถนำชีวิตออกจากปัญหา พ้นจากทุกข์ได้สัมปชัญญะ (ปัญญา) มีความหมายหลายประการคือ กริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ภาวะที่รู้ชัด ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความใคร่ครวญ ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ความเห็นแจ้ง เป็นต้น สัมปชัญญะ (ปัญญา) องค์ธรรมได้แก่ ปัญญาเจตสิก เป็นเจตสิกที่จัดอยู่ในกลุ่มของโสภณเจตสิก 25 เป็นเจตสิกที่เกิดขึ้นในจิต เกิดขึ้นพร้อมกันกับจิต ดับพร้อมกันกับจิต มีอารมณ์เดียวกันกับจิต และอาศัยจิตเกิด จะเกิดขึ้นกับจิตที่เป็นกุศลจิตเท่านั้น ไม่เกิดกับจิตที่เป็นอกุศล เมื่อสัมปชัญญะ (ปัญญา) ได้เกิดขึ้นเป็นประธานในสภาวะธรรม ย่อมทำให้จิตมีการแทงตลอดในสภาวะธรรม ย่อมขจัดซึ่งความมืดคือ โมหะ มีความรู้ไม่หลงในอารมณ์ทั้งหลาย ทำให้เกิดวิชาแจ่มแจ้งตามความเป็นจริง ในขณะที่สัมปชัญญะได้เกิดขึ้นเป็นประธานในสภาวะธรรมย่อมมีเจตสิกที่เกิดร่วมด้วย 37 ดวง ได้แก่ อัญญสมานเจตสิก 13 โสภณเจตสิก 24 (เว้น สัมปชัญญะ หรือ ปัญญา

เจตสิก) สัมปชัญญะ (ปัญญา) ได้ปรากฏอยู่ในหมวดธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล เช่น อธิติบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นต้น ในวิสุทธิมรรค วิเคราะห์ว่า ปชานนฏฐะ ปัญญา แปลว่า ชื่อว่าปัญญา เพราะอรธว่า รู้ทั่ว ในอภิธรรม วิภาวิณี วิเคราะห์ว่า ปกาเรน ชานาติ อนิจจาติวเสน อวพชฌ “ผู้มีจิตตั้งมั่นแล้วย่อมรู้ตามความเป็นจริง”

สติและสัมปชัญญะในการปฏิบัติกรรมฐาน การปฏิบัติกรรมฐาน จะเป็นสมถกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐานก็ตาม สติและสัมปชัญญะ (ปัญญา) จะเกิดสัมปยุตร่วมกัน เว้นไว้แต่ ญาณ วิปยุตเท่านั้น ที่เหลือนอกนั้นสติและสัมปชัญญะจะเกิดร่วมกันเสมอ ในขณะที่มีการกำหนดรู้ อารมณ์ สติจะเกิดขึ้นเป็นประธานในสภาวะธรรมในขณะนั้น เพื่อกำหนดรู้ ระลึกรู้อารมณ์ ถ้าสติได้ เกิดขึ้นในแต่ละขณะจิต อย่างจดจ่อต่อเนื่องโดยสติมีขาดสาย ก็จะเป็นเหตุปัจจัยให้สมาธิเกิดขึ้น ตั้งแต่ขณิกสมาธิ จนถึงฌาน สมาธินับว่าเป็นบาทเบื้องต้นในการที่จะยกจิตขึ้นพิจารณารูป นาม อารมณ์ ขณะที่มีการยกจิตขึ้นพิจารณาอารมณ์ สัมปชัญญะ (ปัญญา) ที่อยู่ในจิตก็จะทำหน้าที่ พิจารณาอารมณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น และในขณะนั้นสติก็เกิดขึ้นร่วมด้วย โดยมีสัมปชัญญะ (ปัญญา) เป็นประธานในสภาวะธรรม รวมความว่า ในขณะที่สติได้เกิดขึ้นเป็นประธานในสภาวะธรรม สัมปชัญญะ (ปัญญา) จะเกิดขึ้นร่วมด้วยหรือไม่ก็ได้ แต่ถ้าเมื่อมีการพิจารณาอารมณ์เกิดขึ้น สติและ สัมปชัญญะ (ปัญญา) จะเกิดร่วมกันเสมอ โดยมีสัมปชัญญะเป็นประธานในสภาวะธรรมในขณะนั้น ดังที่ได้กล่าวมา จะเห็นได้ว่าในการปฏิบัติกรรมฐานนั้น จะขาดจากสติและสัมปชัญญะ (ปัญญา) ไม่ได้ เลย

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณ ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

อรรถกถาภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

อรรถกถาภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ฎีกาปกรณ์วิเสสภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ปกรณ์วิเสสภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณวิเสส. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูญาณ, 2539.

พระราชวรคุณ และคณะ. วิมุตติมรรค. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2538.

พระพุทโฆสเถระ. คัมภีร์วิสุทโฆมรรค. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรสจำกัด, 2556.

วิสุทโฆมรรค ฉบับ สมเด็จพระพุฒาจารย์(อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, พ.ศ. 2554

พระญาณธชะ, **ปรมัตถทีปนี**, แปลโดยพระคันธสาราภิวังค์, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยรายวัน การพิมพ์, 2549.

พระสัทธัมมโชติกะ ธมมาจริยะ, **ปรมัตถโชติกะ ปริจเฉทที่ 9 เล่ม 1**, พิมพ์ครั้งที่ 3, มูลนิธิ สัทธัมมโชติกะ, 2525.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) , **พจนานุกรมเพื่อกาการศึกษาพุทธศาสนา ศัพท์วิเคราะห**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเสียง, 2550.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อกาการศึกษาพุทธศาสนาชุดคำวัด**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเสียง.

พระธรรมวโรดม (บุญมาคุณสมบุญโน, ป.ธ.9), **อภิธัมมัตถวิภาวินีแปล**, พิมพ์ครั้งที่ 1, กาญจนบุรี: ม.ป.ท., 2550).

ไวท์ลินินบุ๊กส์ (White Linen Books). **มิลินทปัญหาฉบับธรรมทาน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซาเร็นการพิมพ์ จำกัด, 2552.

พรทิพา ภูษุมพินานนท์, “การศึกษาวิเคราะหกระบวนการเรียนรู้อในพระพุทธศาสนาและการพัฒนาคน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนาบัณฑิตสาขาวิชาพุทธศาสนา**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.

การแต่งงานของคนเพศเดียวกัน

Same Sex Marriage

ไพฑูรย์ อุทัยคาม, Phaitoon Utaikarm¹

พระมหาพรชัย สิริวโร, Phramaha Pornchai Sirivaro²

E-mail: phaitoon.uta@mcu.ac.th

Received: May 13, 2022 Revised : October 20, 2023

Accepted : October 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดการแต่งงานของคนเพศเดียวกัน เป็นการกระทำที่ควรหรือไม่ ถ้าเป็นการกระทำที่ควร มีหลักคำสอนใดรับรอง และถ้าเป็นการกระทำที่ไม่ควร มีหลักคำสอนใดเป็นข้อห้าม บทความนี้จะพิจารณาจากแนวคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก หลังจากพิจารณาตามหลักพระพุทธศาสนา บทความนี้ให้เหตุผลว่า การแต่งงานของคนเพศเดียวกันไม่สามารถจัดได้ว่า “ควร” หรือ “ไม่ควร” เพราะไม่พบข้อห้ามหรือขออนุญาตใด ๆ เลย ดังนั้น จึงมีความเป็นไปได้ว่า การกระทำดังกล่าวสามารถกระทำได้ตราบที่ยังไม่ละเมิดศีลข้อ 3 หรือเป็นอันตรายต่อตนเองและสังคม

คำสำคัญ: การแต่งงานของคนเพศเดียวกัน, พุทธจริยธรรม, ศีลข้อ 3

Abstract

In this article, an attempt was purposely made to answer the ethical question that 'is same sex marriage morally permissible? if morally permissible, on which teaching it should be grounded, and if not, on which teaching it should be grounded too'. This paper will mainly focus on the Buddhist teachings. After careful examination, it argued that the same sex marriage is neither morally permissible nor not morally impermissible matter because any prohibition or permissibility is not found, therefore, it would become possible that such an act could be done as long as it does not infringe the third Buddhist precept or harm oneself and society.

¹ นิสิตหลักสูตร พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University

² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Keywords: Same Sex Marriage, Buddhist ethics, Third precept

1. บทนำ

การแต่งงาน หรือการใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน เกิดจากคุณค่าที่มนุษย์ทุกคนมีตั้งแต่กำเนิดอันเป็นสิทธิทางธรรมชาติกล่าวคือ ความรัก ความต้องการได้รับความรัก และการดำรงชีวิตอยู่อย่างปลอดภัย การแต่งงานหรือการเลือกคู่ ถือเป็นสิทธิส่วนบุคคล ที่จะแสดงความรัก การได้รับความรัก และการดูแลซึ่งกันและกันให้ปลอดภัย ด้วยเหตุนี้ การแต่งงานจึงเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ควรได้รับอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกเพศ เชื้อชาติ และศาสนา

ฐานคิดดังกล่าว ทำให้กลุ่มบุคคลรักเพศเดียวกันออกมาเรียกร้องเพื่อให้สังคมยอมรับ และรับรองสิทธิบางอย่างเช่นเดียวกันคู่รักเพศตรงข้าม สิ่งที่คนหลากหลายทางเพศเรียกร้องให้มีการยอมรับมีหลายเรื่อง แต่เรื่องหนึ่งที่สำคัญคือ "การแต่งงานกับคนเพศเดียวกัน" ข้อเรียกร้องอ้างถึงเหตุผลหลายประการ แต่สามารถสรุปได้เป็นประเด็นหลักคือ

1. การแต่งงานของคนเพศเดียวกันเป็นสิทธิ นอกเหนือจากการสมรสระหว่างคนต่างเพศ การสมรสระหว่างบุคคลเพศเดียวกันถือเป็นสิทธิ เสรีภาพอย่างหนึ่งของมนุษย์เช่นเดียวกัน³

2. เมื่อไม่ยอมรับให้คนเพศเดียวกันแต่งงานกันอย่างถูกต้องตามกฎหมาย คนเหล่านี้ย่อมเสียสิทธิหลายอย่าง เช่น การเป็นตัวแทนทำธุรกรรมทางกฎหมาย การเรียกร้องสิทธิแทนคู่สมรส เป็นต้น แต่อย่างไรก็ดี ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย ให้เหตุผลว่า

1. การแต่งงานของคนเพศเดียวกัน ผิดศีลธรรม เพราะการแต่งงานนั้น เป็นเรื่องของคนต่างเพศ เช่น ชายกับหญิง โดยเฉพาะฝ่ายอนุรักษ์ที่ยึดมั่นกับความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันการแต่งงานระหว่างชายหญิงเห็นว่าการขยายนิยามการแต่งงานให้รวมไปถึงคนรักเพศเดียวกันด้วยเป็นภัยอันตรายอย่างใหญ่หลวง ทั้งนี้ มีข้อมูลสำรวจออกมาระบุว่า สองในสามของคนในสังคมคัดค้านการแต่งงานของคนรักเพศเดียวกัน⁴

2. คู่สมรสเพศเดียวกันที่ไม่สามารถให้กำเนิดสมาชิกใหม่ในครอบครัวอันเป็นสถาบันสังคมพื้นฐานอันดับแรกของมนุษย์ การแต่งงานของคนเพศเดียวกันจึงเป็นการทำลายรากฐานสำคัญอันดับแรกของสังคม เมื่อสถาบันครอบครัวไม่ยั่งยืน กลุ่มสังคมครอบครัวย่อมล่มสลาย จนส่งผลเสียต่อสังคมส่วนรวม

³ นายเกิตโชติ เกษมวงศ์จิตร, การจดทะเบียนคู่ชีวิตของกลุ่มคนรักเพศเดียวกัน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.humanrightscenter.go.th/IHR/HR12/> [20 มีนาคม 2565].

⁴ ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์, สงครามเชิงวัฒนธรรม: การแต่งงานของคนรักเพศเดียวกัน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.sapaan.org/article/28.html> [20 มีนาคม 2559].

เมื่อพิจารณาในมุมมองทางพระพุทธศาสนา จากการศึกษาในคัมภีร์ต่าง ๆ พบว่า คำสอนที่เกี่ยวข้องมีเพียงหลักคำสอนที่เป็นจริยธรรมพื้นฐานเกี่ยวกับการประพฤติผิดในกาม กล่าวคือ กาเมสุมิจจาจาร อันเป็นศีล ข้อ 3 ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อห้าม มิให้ล่วงละเมิดบุคคลบางประเภทที่ต้องห้าม (อคมนียฐาน) และสทาร์สันโดช กล่าวคือความยินดีเฉพาะในคู่ครองของตนอันเป็นหลักควบคุมพฤติกรรมทางใจ จึงอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนา ไม่ได้ให้คุณค่ากับการแต่งงานว่าเป็นพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา และต้องเป็นไปเพื่อการสืบพันธุ์ตามกรอบจารีตประเพณีแต่อย่างใด

เมื่อพระพุทธศาสนา ไม่ได้กล่าวถึงการแต่งงานของคนเพศเดียวกันไว้โดยตรง การพิจารณาปัญหาเชิงจริยธรรมที่ว่า การแต่งงานของคนเพศเดียวกัน ควรหรือไม่นั้น จึงต้องแสวงหาบรรทัดฐานบางอย่างในพระพุทธศาสนาเพื่อสนับสนุน หรือคัดค้านข้อสรุปแต่ละฝ่าย

จากปัญหาที่กล่าวมา ผู้เขียนจึงต้องการนำคำถามว่าด้วยการแต่งงานของคนเพศเดียวกันไปพิจารณาในบริบทของพระพุทธศาสนา เพื่อตอบปัญหาว่า “ในพระพุทธศาสนา การแต่งงานของคนเพศเดียวกันเป็นการกระทำที่ควรหรือไม่ ถ้าเป็นการกระทำที่ “ควร” มีหลักคำสอนใดรับรอง และถ้าเป็นการกระทำที่ “ไม่ควร” มีหลักคำสอนใดห้ามไว้หรือไม่

2. การแต่งงานของคนเพศเดียวกัน เป็นการกระทำที่ “ควร”

2.1 ตามหลักสิทธิ และหลักความเสมอภาค

ทฤษฎีเสรีนิยมคลาสสิกคือแนวคิดหลักที่สนับสนุนทัศนะนี้ โดยเชื่อว่า เสรีภาพและอิสรภาพคือเป้าหมายสูงสุด ปฏิเสธการจำกัดเสรีภาพ และเรียกร้องสิทธิและความรับผิดชอบของปัจเจกชน นักคิดคนสำคัญคือ จอห์น ล็อก⁵ ได้เน้นถึงอิสรภาพและเสรีภาพในฐานะสิทธิพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งเกิดจากการใช้เหตุผล กล่าวคือ มนุษย์เกิดมาเป็นอิสระเพราะมนุษย์มีเหตุผลนั่นเอง เหตุผลคือเสียงของพระเจ้าในตัวมนุษย์ ดังนั้น มนุษย์จึงสามารถกระทำสิ่งที่ถูกต้องได้ด้วยตนเอง หรืออีกนัยหนึ่งคือ ด้วยการนำทางของพระเจ้า โดยไม่ต้องถูกชี้แนะ บังคับ หรือถูกควบคุม นอกจากนี้ มนุษย์ทุกคนยังเท่าเทียมกันและเป็นอิสระต่อกัน⁶

หลักพื้นฐานที่สำคัญได้แก่ สิทธิตามธรรมชาติและสิทธิที่มีกฎหมายรับรอง หลักความเสมอภาค ภายใต้กฎหมายธรรมชาติ บุคคลย่อมมีความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน มนุษย์มีสิทธิตามธรรมชาติที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่อาจเพิกเฉย หลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

⁵ ดูรายละเอียดในฉัตรทิพย์ นาถสุภา, *ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง*, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550).

⁶ Kriangsak, *เสรีนิยมคลาสสิก: เสรีภาพและอิสรภาพคือเป้าหมาย*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://kriangsak.blogspot.com/2008/07/blog-post_07.html [29 เมษายน 2565].

กล่าวคือ คุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่มีอยู่ในบุคคลทุกคน และหลักการห้ามเลือกปฏิบัติ⁷ สิทธิในการสมรสและก่อตั้งครอบครัวถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน หลักสิทธิธรรมชาติดังกล่าว⁸

ในการสนับสนุนการแต่งงานของคนเพศเดียวกัน จึงกล่าวถึงหลักพื้นฐานที่เป็นสากล กล่าวคือสิทธิ เสรีภาพที่เท่าเทียมกันของบุคคล โดยเฉพาะสิทธิในการสมรส⁹ โดยเหตุผลหลักที่ถูกหยิบยกมาอ้างโดยสรุปคือ

1) การไม่ให้สิทธิแก่คู่รักเพศเดียวกันสมรสได้เป็นการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลกลุ่มดังกล่าวอย่างไม่เป็นธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งทางจิตใจและสังคม

2) การแต่งงานเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานซึ่งรัฐไม่ควรก้าวก่ายสิทธิของแต่ละบุคคลในอันที่จะเลือกสมรสกับบุคคลใด และ

3) พฤติกรรมรักร่วมเพศเป็นความแตกต่างทางรสนิยมทางเพศของบุคคล ผู้มีพฤติกรรมดังกล่าวต้องการความรัก ความมั่นคง และต้องการสร้างครอบครัวที่ดีเช่นเดียวกัน¹⁰

กล่าวได้ว่า การสนับสนุนให้มีการยอมรับการแต่งงานของคนเพศเดียวกัน มีข้อสนับสนุนด้านสิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่มีความเป็นสากล บัณฑิตชนมีสิทธิในชีวิตและเลือกที่จะดำเนินชีวิตของตนเองโดยสุจริต ส่วนสิทธิเสรีภาพในการสมรสและการก่อตั้งครอบครัวเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามธรรมชาติชายและหญิงย่อมมีสิทธิในการสมรสโดยอิสระปราศจากข้อจำกัดใด ๆ อย่างไรก็ดี หากยอมรับว่าบัณฑิตชนมีสิทธิและเสรีภาพในการกำหนดเพศวิถีของตน แต่ละบุคคลย่อมมีสิทธิที่จะได้รับความเสมอภาค โดยที่ไม่คำนึงถึงเหตุผลและปัจจัยที่ไม่อาจเลือกหรือกำหนดได้ด้วยตนเอง เช่น เรื่องเพศผิว และชาติพันธุ์ เป็นต้น ดังนั้น ประเด็นเรื่องความแตกต่างทางเพศ จึงไม่ควรนำมาใช้เป็นข้ออ้างใน

⁷ ศุภณัฐ ขุนทอง, “การจดทะเบียนสมรสเพศเดียวกันในประเทศไทย”, ใน **บทความทางรัฐศาสตร์**, (คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, มปป.), หน้า 53-55.

⁸ ชวินโรจน์ ชีรพัชรพร และภาณุมาศ ชัดเงางาม, “สิทธิความเสมอภาคในการสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย”, **วารสารสมาคมนักวิจัย**, ปีที่ 22 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2560): 94.

⁹ ธัญลักษณ์ นามจักร, “การรับรองสถานภาพการสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ The Recognition of Marital Status of Diverse Sexual Identity Persons”, **วารสารนักรบริหาร Executive Journal**, ปีที่ 33 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2556): 13.

¹⁰ ดุราลงะเอียดใน รศ.ณชพงษ์ สำราญ, “กฎหมายครอบครัวสำหรับคู่รักเพศเดียวกัน”, **วารสารวิชาการ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย**, ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มิถุนายน 2562): 44.

การที่จะเลือกปฏิบัติกับบุคคลอื่น หรือนำมาใช้คัดค้านสิทธิในการกำหนดวิถีชีวิตและการก่อตั้งครอบครัวของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ¹¹

นักเทววิทยาคริสต์แนวเสรีนิยม ได้กล่าวสนับสนุนว่า มนุษย์ในฐานะที่เป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้นและสร้างขึ้นในพระฉายาของพระเจ้า มนุษย์แต่ละคนจึงมีเสรีภาพและมีมิติทางศีลธรรมที่เท่าเทียมกัน มีความเป็นปัจเจกบุคคลที่มีอัตลักษณ์และเอกลักษณ์เฉพาะตน สามารถมีอำนาจปกครองตนเองได้และความเป็นปัจเจกบุคคลย่อมที่จะมีผลกระทบต่อความเป็นชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่เสมอ ดังนั้น พฤติกรรมทางเพศซึ่งไม่ตรงกับเพศสรีระ ไม่ได้มีสำนึกของการผิดศีลธรรมแต่ประการใด ผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ จึงมีศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกับบุคคลที่มีความเป็นเพศปกติ¹²

ตามกรอบแนวคิดเสรีนิยมศาสนา การแต่งงานของคนเพศเดียวกัน จึงเป็นเรื่องปัจเจกบุคคลที่มีลักษณะเฉพาะตน ที่พึงกระทำได้ในฐานะเป็นสิ่งทรงสร้างของพระเจ้า โดยพระประสงค์ของพระเจ้าแต่แรกเริ่มเช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป แต่ต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อชุมชนและสังคมที่ตนอาศัยอยู่ “คนรักร่วมเพศก็มีสิทธิที่จะมีครอบครัวเช่นกัน เพราะพวกเขาคือพระบุตรของพระเจ้าเป็นเจ้า เราไม่สามารถจะเตะใครออกไปจากครอบครัว หรือทำให้ชีวิตของพวกเขาต้องเดือดร้อนเพียงเพราะเรื่องนี้...”¹³ นับเป็นเป็นการแสดงท่าทีที่ชัดเจนที่สุดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนรักร่วมเพศในฐานะประมุขของคริสตจักรคนแรกๆ ที่ให้การรับรองการใช้ชีวิตคู่ของคนเพศเดียวกัน

ในสังคมไทยปัจจุบัน ทักษะของคนที่มีการศึกษาและโน้มเอียงไปทางเสรีนิยม มองว่าความหลากหลายทางเพศ (เพศที่สาม) เป็นเรื่องสิทธิ และเป็นทางเลือก และเป็นวิถีชีวิตที่ไม่มีอันตรายต่อใคร¹⁴ ซึ่งเมื่อเป็นเช่นนี้ การแต่งงานของคนเพศเดียวกันจึงเป็นเรื่องที่กระทำได้ หากไม่กระทบต่อบุคคลอื่น

¹¹ ธัญลักษณ์ นามจักร, “การรับรองสถานภาพการสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ The Recognition of Marital Status of Diverse Sexual Identity Persons”, *วารสารนักบริหาร Executive Journal*, ปีที่ 33 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2556): 13.

¹² ดุราลัยละเอียดใน ทัศนวิทย์ กนกศิลปะธรรม, “ความหลากหลายทางเพศในมุมมองของจริยศาสตร์คริสต์และพุทธศาสนา”, *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, ปีที่ 35 ฉบับที่ 2 (ก.ค.-ธ.ค. 2556).

¹³ Matichon.co.th, **ต่างประเทศ: ป๊อปฟรานซิสหนุนการเป็นคู่ชีวิตของคนเพศเดียวกัน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.matichon.co.th/foreign/news_2407322 [1 มกราคม 2565].

¹⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “ที่เหนือคอบหัยก ๆ” ใน **ว่าด้วยเพศ ความคิด ตัวตน และอคติทางเพศ** ผู้หญิง เกย์ เพศศึกษาและกามารมณ์, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2545) หน้า 80, อ้างใน ทัศนวิทย์ กนกศิลปะธรรม, “ความหลากหลายทางเพศในมุมมองของจริยศาสตร์คริสต์และพุทธศาสนา”, *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, ปีที่ 35 ฉบับที่ 2 (ก.ค.-ธ.ค. 2556): 105.

การแต่งงานของคนเพศเดียวกันเมื่อพิจารณาตามกรอบที่กล่าวมา จึงเป็นการกระทำที่ควรด้วยเหตุผลที่ว่า

1) การแต่งงาน หรือการใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน เกิดจากคุณค่าที่มนุษย์ทุกคนเกิดมาต้องมีคือความรัก ความต้องการได้รับความรัก และการดำรงชีวิตอยู่อย่างปลอดภัยเป็นพื้นฐาน การแต่งงานหรือการเลือกคู่ จึงถือเป็นสิทธิส่วนบุคคล (มนุษย์ทุกคนมีสิทธิในตนเองตั้งแต่เกิด)¹⁵ ที่จะแสดงความรัก การได้รับความรัก และการดูแลซึ่งกันและกันให้ปลอดภัย เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ทุกคนควรมีและได้รับ

2) เมื่อทุกคนเกิดมาเป็นคนเหมือนกัน การแต่งงานจึงเป็นสิทธิที่ควรได้รับอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกเพศ เชื้อชาติ และศาสนา

2.2 มุมมองทางพุทธจริยศาสตร์: คุณค่าและศักยภาพทางปัญญาในการเกิดเป็นมนุษย์ เป็นสิทธิตามธรรมชาติเพื่อการเข้าถึงสังขารธรรม

เมื่อจำเป็นต้องพิจารณาข้ออ้างดังกล่าว อาจต้องพิจารณาลึกลงไปถึงขั้นที่พ้นความมีเพศภาวะ นั่นคือศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่สามารถพัฒนาได้อย่างเสมอภาค “ในเบื้องต้นมีการตีความคำสอนในศาสนาคริสต์และพุทธศาสนาไปในแนวทางที่ไม่สนับสนุนพฤติกรรมของกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ แต่อย่างไรก็ตามทั้งคริสต์ศาสนาและพุทธศาสนาก็มีหลักคำสอนที่สามารถนำมาใช้อธิบายความเพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศสามารถมีโอกาสในสังคมเพิ่มขึ้น คือ หลักคำสอน ศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ...”¹⁶

พระพุทธศาสนามองว่า ชีวิตที่ดีต้องดำเนินไปสู่เป้าหมายหลักคือการบรรลุพระนิพพาน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม มนุษย์ทุกคนมีคุณค่าบางอย่างที่จะได้รับความปลอดภัยในชีวิต การดำเนินชีวิตโดยไม่ถูกเบียดเบียนจากบุคคลอื่น และไม่เป็นผู้กระทำให้ผู้เดือดร้อนที่รู้จักกันว่าหลักแห่งความประพฤติขั้นพื้นฐานคือ ศีล 5 อันเป็นการปฏิบัติชอบทางกาย สิทธิทางธรรมชาตินี้ เป็นหลักคำประกันความปลอดภัยในการใช้ชีวิตอย่างสงบสุข เป็นหลักสังขารธรรมที่มีสถานะสูงกว่า และมีมาก่อนสิทธิที่ได้รับการรับรองทางกฎหมาย การพัฒนาศักยภาพทางปัญญาจึงเริ่มต้นจุดนี้ โดยมีอริยมรรคมีองค์แปดเป็นแนวทาง การกระทำที่ดีใด ๆ ต้องมุ่งไปสู่เป้าหมายนี้ ทั้งนี้ ไม่ขึ้นกับเพศสรีระ เพศภาวะ หรือเพศวิถี สมมติบัญญัติเหล่านี้ ไม่มีผลต่อการดำเนินไปสู่พระนิพพาน

2.3 ข้อพิจารณาทางพุทธจริยศาสตร์: การแต่งงานของคนเพศเดียวกัน ลดทอนคุณค่า และศักยภาพของมนุษย์ในการบรรลุธรรม และผิดหลักศาสนา (ศีล ข้อ 3) หรือไม่

¹⁵ KRU POR, สิทธิมนุษยชน (Human Right), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://kittayaporn28.wordpress.com/99-human-right/> [19 มีนาคม 2559].

¹⁶ หริณวิทย์ กนกศิลป์ธรรม, “ความหลากหลายทางเพศในมุมมองของจริยศาสตร์ศาสนาคริสต์และพุทธศาสนา Sexual diversity on Perspectives of Christian and Buddhist ethics”, วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีที่ 35 ฉบับที่ 2 (ก.ค. – ธ.ค. 2556): 2.

จากที่ได้กล่าวถึงมุมมองทางพระพุทธศาสนาไปแล้วว่ามนุษย์มีศักยภาพทางปัญญา มีความเท่าเทียมในการบรรลุถึงธรรม โดยไม่เลือกเพศ ชาติ ตระกูล ชนชั้น วรรณะ ดังนั้น การที่ทุกคนเกิดมามีเพศภาวะเช่นไรจึงไม่เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงเป้าหมายสูงสุด เพศสรีระ (Sex) นั้นไม่เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุธรรม เพราะทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นทั้งเพศชายและเพศหญิงมีความเสมอภาคกันได้โดยผ่านกระบวนการพัฒนา 3 ประการคือ เข้าใจในกฎไตรลักษณ์ แล้วพัฒนากรรมจนเกิดปัญญาบรรลุธรรม 2) เพศสภาพ (Gender) นั้นไม่เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท เพราะทั้งคฤหัสถ์เพศ (อุบาสก อุบาสิกา) และสมณเพศ (ภิกษุ ภิกษุณี) ต่างมีศักยภาพที่จะบรรลุธรรมในขั้นสูงสุดได้เหมือนกัน ฯลฯ ดังนั้นแนวคิดพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นได้ก้าวข้ามกระบวนการทัศนคติความหลากหลายทางเพศนับแต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสรู้หลักอริยสัจ 4 การก้าวข้ามความหลากหลายทางเพศนั้นนำไปสู่ความจริงในระดับปรมาตมสัจจะจะเป็นความจริงที่อยู่เหนือกาลเวลา เหนือกระบวนการทัศนคติ ¹⁷

หลักคำสอนใดบ้าง ที่ยืนยันสรุปดังกล่าว ในอรรถาธิบาย¹⁸ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบเทวดาที่ทูลถามปัญหาว่า...เรากล่าวธรรม มีสัมมาทิฐินำหน้าว่าเป็นนายสารถิ ยานชนิดนี้มีอยู่แก่ผู้ใด จะเป็นสตรีหรือบุรุษก็ตาม ผู้นั้นไปใกล้นิพพานด้วยยานนี้แล¹⁹ จากหลักคำสอนข้อนี้ พระพุทธศาสนาไม่ได้ใช้เพศหญิง หรือชายเป็นมาตรการวัดคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แต่วัดจากพฤติกรรมทางใจซึ่งในข้อนี้เปรียบอริยมรรค (โดยสังเคราะห์) เสมือนยานเป็นเครื่องนำทางไปสู่พระนิพพานโดยไม่ระบุว่าเป็นเจ้าของพาหนะนี้จะเป็นหญิงหรือชาย การแต่งงานของคนเพศเดียวกัน เป็นความประสงค์ของบุคคลในการมีชีวิตคู่ที่สมบูรณ์ เงื่อนไขจึงไม่อยู่ที่การแต่งงานจะทำลายการพัฒนาตนในการบรรลุธรรม แต่ควรเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมว่ายอมรับ หรือรับรองหรือไม่ การแต่งงานของคนเพศเดียวกันจึงไม่อาจกล่าวได้เป็นการลดคุณค่า ศักดิ์ศรี และขัดขวางการพัฒนาตนเองไปสู่การบรรลุธรรม

คำสอนหลักที่เป็นเกณฑ์ตัดสินหลักจริยธรรมในการพิจารณาครั้งนี้คือ คีล ข้อ 3 กล่าวคือหลักกาเมสุมิจฉาจาร การแต่งงานของคนเพศเดียวกันควรหรือไม่ เราต้องพิจารณาว่า กระทำดังกล่าว เป็นการละเมิดหลักคำสอนดังกล่าวหรือไม่²⁰ โดยพิจารณาจากองค์ประกอบ 4 อย่าง มี

¹⁷ ภัณณกัธ แมกกี, พระมหาหมขวินทร์ ปุริสุตโตโม, “ความหลากหลายทางเพศกับการบรรลุธรรมในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท”, *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 5 (พฤษภาคม 2563): 200.

¹⁸ ส.ส. (ไทย) 15/46/60.

¹⁹ พระมหาสุบิน สุนทรธมฺโม, พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโธ, “ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอรรถาธิบาย”, *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2564): 128.

²⁰ ดูรายละเอียดใน ไพเราะ มากเจริญ, “เกณฑ์ตัดสินศีลข้อที่ 3: A Criterion to Judge the Third of Five Precepts”, *วารสารศิลปศาสตร์*, ปีที่ 7 ฉบับที่ 2, (กรกฎาคม-ธันวาคม 2550): 140-141.

เป็นบุคคลต้องห้าม²¹ เป็นต้นหรือไม่ สำหรับฝ่ายชายมีหญิงที่ต้องห้าม 20 จำพวก²² สำหรับฝ่ายหญิง ชายอื่นนอกจากสามีของตน จัดเป็นบุคคลต้องห้าม ศีลข้อ 3 นี้จะล่วงเกินเมื่อมีเจตนาล่วงเกิน และกระทำด้วยกายตนเท่านั้น

ข้อยืนยันนี้ สอดคล้องกับบทความวิจัยโดย พระกุศล สุภเนตโต และคณะ จากการวิเคราะห์ การแต่งงานของคนเพศเดียวกัน ที่ว่า “... แต่การผิดศีลข้อ 3 กาเมช นัน เป็นเรื่องของกาเมชเมณ กับผู้ที่ไม่ใช่คู่สามีภรรยาตน คู่รักเพศเดียวกันส่วนใหญ่ เสพกามกัน โดยที่ยังไม่ได้แต่งงาน จึงถือว่าผิด ในข้อนี้ หากมีการแต่งงานอย่างเปิดเผย เพื่อประกาศให้สังคมรับรู้ ว่า อีกฝ่ายเป็นคู่ของตน ย่อมไม่ผิด ศีลข้อนี้”²³ การมีพฤติกรรมรักร่วมเพศและการแต่งงานกับเพศเดียวกันเป็นเพียงสมมติบัญญัติเท่านั้น พระพุทธศาสนาไม่เคยกล่าวเรื่องความผิดปกติทางเพศในทำนองว่าเป็นบาป ดังนั้นเรื่องการรักต่าง เพศหรือการรักร่วมเพศ พระพุทธศาสนาก็ไม่แยกแยะแล้วชี้ว่าฝ่ายหนึ่งผิด หรือฝ่ายหนึ่งถูก คนที่เกิด มามีเพศสภาพที่แปลกแยกจากเพศสรีระ ในทางพระพุทธศาสนาจึงถือว่าภาวะที่แปลกแยกดังกล่าว ของเขา เป็นกลางในทางจริยธรรม²⁴

3. การแต่งงานของคนเพศเดียวกัน เป็นการกระทำที่ “ไม่ควร”

3.1 การแต่งงาน (สมรส) เป็นพันธะสัญญาตามธรรมชาติระหว่างชาย-หญิง เพื่อการให้กำเนิดใหม่ และการสร้างครอบครัวเพื่อดำรงเผ่าพันธุ์ตามกรอบประเพณีอนุรักษ นิยม หลักศีลธรรม และจารีตของสังคม

พื้นฐานแนวคิดที่ไม่เห็นด้วยหรือโต้แย้งกับการแต่งงานของคนเพศเดียวกัน ได้แก่ แนวคิด อนุรักษนิยม ประเพณีนิยม แนวคิดกฎธรรมชาติใหม่ที่มองการสมรสแบบดั้งเดิมซึ่งสงวนไว้สำหรับเฉพาะ ชายและหญิงเพื่อสืบเผ่าพันธุ์ แนวคิดเงื่อนไขการสมรสตามวัฒนธรรม ประเพณีและกฎเกณฑ์ของรัฐ การสมรสเป็นสถาบัน การสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศขัดต่อหลักความสงบ เรียบร้อย และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน²⁵

²¹ ม.ม. (ไทย) 17/130/549.

²² ม.ม. (ไทย) 17/130/548.

²³ พระกุศล สุภเนตโต และคณะ, “การรักร่วมเพศ: บทวิเคราะห์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์”, **วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2563): 101.

²⁴ หริณวิทย์ กนกศิลป์ธรรม, “ความหลากหลายทางเพศในมุมมองของจริยศาสตร์ศาสนาคริสต์ และพุทธศาสนา Sexual diversity on Perspectives of Christian and Buddhist ethics”, **วารสารอักษร ศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร**, ปีที่ 35 ฉบับที่ 2 (ก.ค. – ธ.ค. 2556): 12.

²⁵ ชวินโรจน์ ชีรพัชรพร และภาณุมาศ ชัดเงางาม, “สิทธิความเสมอภาคในการสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย”, **วารสารสมาคมนักวิจัย**, ปีที่ 22 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2560): 94-95.

จากหลักความเชื่อดั้งเดิมที่ว่า การแต่งงานที่ถูกต้อง จะต้องเกิดขึ้นระหว่างเพศชายและหญิงเท่านั้น ดังนั้น การแต่งงานของคนเพศเดียวกัน จึงเป็นการลดทอนคุณค่าที่แท้จริงของการแต่งงาน และว่า การมีเพศสัมพันธ์อนุญาตให้ทำได้เฉพาะกับการสมรสที่ไม่ส่งผลทำลายการให้กำเนิด²⁶ ด้วยเจตนากรณีที่เพิ่มประชากรให้เผ่าพันธุ์มนุษย์ต่อไป การสมรสจึงถูกกำหนดว่าต้องเป็น ชายและหญิงเท่านั้น บุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศหรือคู่รักเพศเดียวกัน จะทำการสมรสไม่ได้²⁷ ซึ่งจากข้ออ้างดังกล่าวนี้ เป็นการยืนยันข้อสรุปที่ว่า การแต่งงานของคนเพศเดียวกันเป็นการกระทำที่ไม่ควร

ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย เริ่มด้วยการอ้างถึงคู่สมรสชาย-หญิงเท่านั้นที่สามารถให้กำเนิดบุตรได้ การแต่งงานระหว่างเพศเดียวกันไม่สามารถให้กำเนิดบุตรโดยธรรมชาติได้ เมื่อไม่สามารถให้กำเนิดบุตรได้ การแต่งงานระหว่างเครือญาติและการแต่งงานแบบมากผัวหลายเมียเกิดขึ้นได้โดยไม่มีอะไรมาขวางกั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อกล่าวถึงความเป็นครอบครัวที่ต้องประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก การแต่งงานจึงเป็นการรับรองสิทธิเด็กที่จะเกิดโดยตรง

ในทางตรงกันข้าม การแต่งงานของคนเพศเดียวกันไม่อาจทำเช่นเดียวกันได้ ประเด็นที่ถูกหยิบยกมาอ้าง จึงไม่เพียงแต่เพศของผู้เป็นบิดา-บิดา หรือ มารดา-มารดา แต่เป็นประเด็นสิทธิของบุตรที่จะมีปัญหามาได้แก่ 1) เด็กมีสิทธิที่จะรู้ถึงตัวและได้รับการดูแลโดยบิดามารดา และควรได้รับการเลี้ยงดูตามแบบจารีตประเพณีที่ถูกต้องมากกว่าการเติบโตมาในครอบครัวที่มีพ่อ-พ่อและแม่-แม่ซึ่งเป็นคนเพศเดียวกัน 2) การเป็นครอบครัวที่ขาด พ่อและแม่ไม่สมบูรณ์ ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์เต็มที่กับเด็กที่จะเข้ามาเป็นบุตรบุญธรรม มีปัญหาการแอบแฝงรับบุตรบุญธรรมเพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ และ 3) คู่แต่งงานเพศเดียวกัน เป็นต้นแบบที่ไม่เหมาะสม ทำให้เด็กสับสนเกี่ยวกับเพศภาวะ (Gender) และเพศวิถี (Sexuality) ของตน และจะดำเนินรอยตามแนวทางบุคคลต้นแบบ (Role Model)²⁸

²⁶ ผศ. สมชาย ปรึชาติลปะกุล แปล, Same-Gender Marriage: การแต่งงานระหว่างเพศเดียวกัน (มุมมองจากยุโรป), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://v1.midnightuniv.org/midnight2544/0009999462.html> [25 มีนาคม 2559].

²⁷ วิมลศิริ ชำนาญเวช, “สิทธิในการสมรสของคนเพศเดียวกัน”, วารสารนิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ฉบับที่ 4, (2555): 877, อ้างใน ธิญญาภัทร์ ณ สงขลา, “ความเสมอภาคในการสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย”, ในการประชุมวิชาการสาขาวิชานิติศาสตร์ระดับชาติ ครั้งที่ 1, (เชียงใหม่: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2561), หน้า 385.

²⁸ ดร. สุกฤติยา จักรปิง, การเป็นแม่-พ่อและการรับบุตรบุญธรรมของคู่รักร่วมเพศ อุดมการณ์ครอบครัวและมลทินสังคม: อดีตของสังคมต่อคู่รักร่วมเพศ, อ้างใน Thai PBS, ครอบครัวไทยรูปแบบใหม่ภายใต้ พรบ. คู่ชีวิต, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.festhailand.org/wb/media/Debate%20Show/Life%20Partnership%20Act_final.pdf [24 มีนาคม 2559].

การแต่งงานของคนเพศเดียวกัน เป็นการกระทำที่ไม่ควร จากข้ออ้างสรุปได้ดังนี้²⁹

1) การแต่งงานเป็นวิถีธรรมชาติ การแต่งงานเป็นเรื่องราวระหว่างชายและหญิงซึ่งเป็นเรื่องตามธรรมชาติที่ก่อให้เกิดบุตรหลานสืบต่อเผ่าพันธุ์มนุษย์ต่อไป จึงเป็นการสร้างครอบครัวขึ้นตามธรรมชาติ แต่การสมรสระหว่างบุคคลเพศเดียวกันเป็นเรื่องที่ขัดต่อกฎธรรมชาติอันเป็นสากล

2) ด้านสิทธิเด็ก เด็กควรได้รับการเลี้ยงดูจากทั้งบิดาและมารดา เด็กที่คู่รักเพศเดียวกันเลี้ยงดูไม่ว่าจากการใช้เทคโนโลยีเจริญพันธุ์ ทางแพทย์ รับเป็นบุตรบุญธรรม หรือเป็นผู้อุปถัมภ์ ย่อมมีเพียงชายหรือหญิงเท่านั้นเป็นผู้เลี้ยงดู ทำให้สิทธิประโยชน์ที่ดีที่สุดซึ่งเด็กพึงได้รับจากครอบครัวต้องสูญหายไป

3) ด้านสิทธิประโยชน์ รัฐกำหนดให้แก่คู่สมรสนั้นเป็นเพราะคู่สมรสชายหญิงเอื้ออำนวยต่อการให้กำเนิดและเลี้ยงดูเด็กซึ่งมีผลให้สังคมเข้มแข็งและเป็นประโยชน์ต่อรัฐต่อไป ซึ่งการสมรสของคู่รักเพศเดียวกันไม่อาจตอบสนองในเรื่องดังกล่าวได้ จึงไม่ควรได้รับสิทธิประโยชน์ในลักษณะเดียวกัน

4) ด้านสังคม การออกกฎหมายดังกล่าวย่อมต้องใช้บังคับกับประชาชนทุกคนในสังคม ประชาชนจะเลือกปฏิบัติ ปฏิเสธไม่ให้เข้ารับบริการ หรือปฏิเสธไม่มิตีสัมพันธ์กับบุคคลเหล่านี้ ด้วยเหตุที่เป็นคู่สมรสเพศเดียวกันไม่ได้ ประชาชนเหล่านี้บางส่วนโดยเฉพาะคริสต์ศาสนิกชนมิได้ยอมรับการแต่งงานของบุคคลเพศเดียวกัน แต่ก็ต้องถูกบังคับให้ยอมรับและไม่อาจปฏิเสธมิตีสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวได้

5) ด้านศีลธรรม จารีตประเพณีอันดีงาม การยอมรับให้มีการสมรสของบุคคลเพศเดียวกัน เป็นการปฏิบัติค่านิยมทางเพศของสังคมให้วิปริตไป มิใช่เป็นการเรียกร้องสิทธิพลเมือง และอาจเป็นการก้าวไปสู่ค่านิยมทางเพศที่วิปริต เช่น การร่วมประเวณีระหว่างพี่น้อง หรือการร่วมประเวณีกับสัตว์ เป็นต้น

6) หลักคำสอนทางศาสนา การแต่งงานมิใช่เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยรัฐแต่สร้างโดยพระเจ้า (ในศาสนาคริสต์) กล่าวคือ เมื่อพระเจ้าสร้างมนุษย์ชายและหญิงขึ้นแล้ว พระเจ้าให้พรแก่มนุษย์ว่า “จงมีลูกเต็มบ้านมีหลานเต็มเมืองและทวีจำนวนขึ้นจนเต็มโลก และจงมีอำนาจเหนือแผ่นดิน” (Gen. 1:28-29)³⁰ การออกกฎหมายให้คู่รักเพศเดียวกันแต่งงานกันได้จึงเป็นการละเมิดต่อศีลธรรมอันดีที่พระเจ้าสร้างขึ้นและเป็นการกระทำที่ผิดต่อพระเจ้า คริสตจักรถือว่า การแต่งงานเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ โดยได้แถลงการณ์ว่า คริสตจักรคาทอลิกจะไม่ให้การแต่งงานเพศเดียวกัน (same-sex

²⁹ ดูรายละเอียดใน รศ.ณัชพงษ์ สำราญ, “กฎหมายครอบครัวสำหรับคู่รักเพศเดียวกัน”, วารสารวิชาการ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มิถุนายน 2562): 44-45.

³⁰ Bible.com/th, ปฐมกาล 1:28 TNCV: พระคริสตธรรมคัมภีร์ไทย ฉบับอมตธรรมร่วมสมัย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.bible.com/th/bible/179/GEN.1.28.TNCV> [3 มกราคม 2565].

unions) การแต่งงานเพศเดียวกันเป็นบาป และไม่สามารถเป็นที่ยอมรับเป็นคำสั่งอย่างเป็นทางการเป็นกลางต่อแผนการของพระเจ้า พรของการแต่งงานเพศเดียวกันไม่สามารถถือเป็นสิ่งถูกต้องได้ พระเจ้าไม่ทรงให้พรและไม่สามารถให้พรบาปได้³¹

จะเห็นว่า ฝ่ายที่ไม่สนับสนุน ยืนยันว่าการแต่งงานเป็นพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ ชายและหญิงเท่านั้นสามารถเข้าถึงพิธีกรรมดังกล่าวได้ ประการต่อมาคือ การมีเพศสัมพันธ์ซึ่งจะกระทำได้อีกเมื่อเป็นการสมรสที่ไม่ทำลายการให้กำเนิดเท่านั้น ซึ่งข้อพิจารณานี้เองทำให้เป็นการคัดค้านการแต่งงานของคนเพศเดียวกันไปตั้งแต่เริ่มต้น

3.2 มุมมองทางพุทธจริยศาสตร์: แนวคิดเรื่องวิบากกรรม และมิชฌาปฏิญญา (หนทางไปสู่ความเสื่อม)

เมื่อพิจารณาในบริบทของพระพุทธศาสนา ข้อบัญญัติเกี่ยวกับการแต่งงานเพื่อการดำรงเผ่าพันธุ์เป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ไม่ปรากฏเป็นสาระสำคัญ พระพุทธศาสนานับเรื่องหน้าที่ที่พึงกระทำต่อบุคคลอื่น เช่น เรื่องทศ 6 ซึ่งกล่าวถึงการจัดหาคู่ครองและการดำรงสกุล ซึ่งเป็นหน้าที่ที่พ่อ-แม่-บุตร พึงกระทำต่อกัน พระพุทธศาสนาให้น้ำหนักไปที่กรรม และความเป็นเหตุ-ผลแห่งกรรม หรือวิบาก ปัจจุบัน ยังมีความเชื่อที่ว่า ผู้ที่รกร่วมเพศนั้นเป็นวิบากกรรมติดตัวมาข้ามชาติ มีลักษณะเช่น การเกิดผิดเพศ เป็นหนึ่งใน 11 ข้อของปวัตติกาล การกระทำผิดศีล ข้อ 3 เป็นต้น³² ในฐานสูตร มีข้อความกล่าวถึงฐานะที่พึงพิจารณาไว้เสมอว่า เรา (สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต) มีกรรมเป็นของตน (กัมมสฺสโกมฺหิ)³³ เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ (กัมมพณฺธุ) มีกรรมเป็นที่พึงอาศัย เราทำกรรมใดไว้จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น³⁴ การเกิดเป็นมนุษย์จึงเป็นผลสืบเนื่องจากการกรรมตามลำดับ และโดยการจำแนกของกรรม สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน ฯลฯ กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน³⁵ ทำให้มนุษย์ที่เกิดมามีรูปร่าง และพฤติกรรมทางจิตอันเป็นลักษณะเฉพาะตนแตกต่างกัน ดังเช่นผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศ

ความเชื่อเรื่องกรรม และผลของกรรมดังกล่าว ทำให้การตีความประเด็นความสุขทางเพศ รกร่วมเพศ และการข้ามเพศ เป็นประเด็นที่น่าอายหรือไม่เหมาะสมที่จะพูดถึง สังคมจึงมองผู้ที่มี

³¹ ดูรายละเอียดใน kaosod.co.th, รอบโลก: วาติกันจะไม่ให้พรการแต่งงานเพศเดียวกัน เรียกสิ่งนี้เป็นบาปและ ทางเลือก, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.kaosod.co.th/around-the-world-news/news_6138430 [1 มกราคม 2565].

³² พระกุศล สุภเนติโต และคณะ, “การรกร่วมเพศ: บทวิเคราะห์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์”, *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2563): 100.

³³ ดูรายละเอียดใน อภ.ปญจก. (บาลี) 22/57/82.

³⁴ อภ.ปญจก. (ไทย) 22/57/99.

³⁵ ดูรายละเอียดใน จุฬกัมมวิภังคสูตร ม.อ. (ไทย) 14/349-350/289.

พฤติกรรมเหล่านี้เหมือนผู้ที่มีทำกรรมไม่ดีมาในอดีต จึงเกิดมามีลักษณะที่มีเพศภาวะไม่ตรงกับเพศของตน ซึ่งนั่นทำให้คนเหล่านี้ถูกสังคมมองว่าเป็นมีบาปติดตัว “การรักร่วมเพศและการข้ามเพศไม่ใช่ทางเลือกแต่เป็นสิ่งที่ติดตัวบุคคลมาตั้งแต่กำเนิด แต่ที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าแนวคิดเรื่องกรรม ก็กลายเป็นหนึ่งคำอธิบายหลักที่ถูกลำมาใช้เพื่อบอกว่าทำไมคนถึงเกิดมาเป็นเพศที่สาม”³⁶

ในมหานารทกัศสปชาดก ผลของกรรมที่ล่วงละเมิดภรรยาของคนอื่น ทำให้บุคคลไปเกิดเป็นกระเทยเป็นผลของกรรมคือการล่วงละเมิดภรรยาคนอื่น³⁷ ในอิสิทาสีเถรีคาถา กล่าวถึงนางอิสิทาสีมัวเมาในวัยหนุ่ม ได้เป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น ฯลฯ พอเกิดได้ 7 วัน วานรใหญ่ จ่าฝูง ก็กัดอวัยวะสืบพันธุ์ ฯลฯ ตายจากกำเนิดโค้นั้นแล้ว เกิดในท้องสาวใช้ข้างถนนในพระนคร เป็นหญิงก็ไม่ใช้ เป็นชายก็ไม่เชิง เพราะผลแห่งกรรมที่เป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น ...”³⁸

จากตัวอย่างที่ยกมาจากการพระสูตรทั้งสองแห่ง ปฏิเสธไม่ได้ว่า บุคคลผู้มีพฤติกรรมทางเพศไม่ตรงกับเพศสรีระของตนในปัจจุบัน เป็นผลสืบเนื่องจากกรรมคือการผิดศีลข้อที่ 3

ในจักกวัตติสูตร พระพุทธองค์ตรัสธรรมที่ทำให้อายุและวรรณะของมนุษย์เสื่อมลง เหลือเพียง 100 ปี (และ 10 ปีในอนาคต) กล่าวคือ มิจฉาธรรมะ (มิจฉาธมฺโม)³⁹ ความย่อว่า ... เมื่อมิจฉาภิภูฏีแพร่หลาย ฯลฯ มิจฉาธรรมก็แพร่หลาย ฯลฯ คนเหล่านั้นก็มีอายุเสื่อมถอยบ้าง มีวรรณะเสื่อมถอยบ้าง...⁴⁰

ข้อค้นพบที่สำคัญในการศึกษาครั้งนี้คือ การอธิบายความหมายคำว่า มิจฉาธรรมะ (มิจฉาธมฺโม)⁴¹ คือ (ฉนฺทราโค) ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจระหว่างชายกับชาย หญิงกับหญิง⁴²

เมื่อพิจารณาคำว่า มิจฉาธรรมะ ตามคำอธิบายนี้ หากการแต่งงานคนเพศเดียวกัน อยู่บนพื้นฐานสำคัญเดียวกับพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจระหว่างชายกับชาย หญิงกับหญิง ซึ่งถือเป็นมิจฉาธรรมะที่เกิดจากความเห็นผิด หรือมีมิจฉาภิภูฏีเป็นฐานการกระทำ (mean) และมีผล (end) ของการกระทำที่มีผลไม่ดี และมีแนวโน้มนำไปสู่ความเสื่อม นำความวุ่นวายมาสู่สังคม เมื่อพิจารณาจากวิธีการ และเป้าหมายดังกล่าว การแต่งงานของคนเพศเดียวกันบนพื้นฐานนี้ จึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำตามหลักพระพุทธศาสนา

³⁶ นรุตม์ ศุภวรรธนะกุล, **ในแดนสวรรค์ของเพศที่สาม** Midnight University, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://midnightuniv.org/ในแดนสวรรค์ของเพศที่สาม> [19 เมษายน 2559].

³⁷ ชุ.ชา. (ไทย) 28/1271-1273/379.

³⁸ ชุ.เถรี. (ไทย) 26/433-444/626.

³⁹ ที.ปา. (บาลี) 11/45/77.

⁴⁰ ที.ปา. (ไทย) 11/102/73.

⁴¹ ที.ปา.อ. (บาลี) 6/59.

⁴² ที.ปา.อ. (ไทย) 3/1/136.

อย่างไรก็ตาม แม้พระสูตรนี้ จะยืนยันความเป็นจริงในสังคมปัจจุบันก่อนถึงกลียุคได้อย่างถูกต้องและเป็นจริงทุกประการก็จริง การสรุปว่า การแต่งงานของคนเพศเดียวกัน เป็นผลจากมิจฉาทิฐิแล้วจึงก่อให้เกิดมิจฉาธรรมะ เกิดพฤติกรรมชายรักชาย และหญิงรักหญิง ก็ยังไม่สามารถสรุปได้ เนื่องจากเราไม่สามารถระบุได้ชัดเจนลงไปว่า ผู้มีพฤติกรรมทางเพศต่างจากบุคคลปกติ เป็นคนมิจฉาทิฐิ ทำให้มีพฤติกรรมรักร่วมเพศตามมาเช่นที่กล่าวไว้ในพระสูตรนี้

3.3 ข้อพิจารณาทางพุทธจริยศาสตร์: การแต่งงานของคนเพศเดียวกัน “ไม่ควร” โดยเกณฑ์เพราะเป็นกายทุจริต และมโนทุจริต ได้หรือไม่

สิ่งหนึ่งที่ได้จากศึกษาพระสูตรทั้งสองคือ เราสามารถยืนยันข้อมูลที่ตรงกันว่า คนที่เกิดมามีรสนิยมรักร่วมเพศ หรือลักษณะที่ไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นหญิงหรือชาย เพราะพฤติกรรมทางเพศไม่ตรงกับเพศสรีระหรือเพศภาวะของตน ซึ่งอาจหมายรวมถึงผู้ที่นิยมทั้งชายและหญิงด้วยเช่นกัน เป็นผลมาจากการกระทำผิดทางเพศต่อผู้มีใช้ภรรยาตน กล่าวคือศีลข้อ 3 อันเป็นผลของกรรมที่ตนกระทำไว้ทั้งสิ้น

ในปริพพาชกสูตร พระพุทธองค์ตรัสถึงมูลเหตุให้บุคคลกระทำความทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต ... บุคคลผู้มีราคะ ภูการาคะครอบงำ มีจิตภูการาคะกลุ้มรุม ย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตนเองบ้าง เพื่อเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ฯลฯ ย่อมไม่รู้ชัดตามความเป็นจริงถึงประโยชน์ตนบ้าง ประโยชน์ผู้อื่นบ้าง ประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่ายบ้าง เมื่อละราคะได้แล้ว เขาย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงถึงประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ทั้ง 2 ฝ่าย...⁴³

จากพระสูตรนี้ ระบุว่า บุคคลจะประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต ด้วยเหตุที่มีราคะ ภูการาคะ ครอบงำ และมีจิตภูการาคะกลุ้มรุมจึงกระทำความกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจตามลำดับ การแต่งงานของคนเพศเดียวกันนั้น เราไม่สามารถกล่าวได้ว่า คนเหล่านี้มีราคะเป็นตัวนำให้กระทำความผิด และการกระทำดังกล่าวไม่ได้เป็นการเบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น เนื่องจากการเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ เพื่อความเท่าเทียมทางเพศ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น การแต่งงานของคนเพศเดียวกัน จึงไม่อยู่ในเงื่อนไขที่จะนำทุจริต 3 มาเป็นเกณฑ์ตัดสิน เนื่องจากการแต่งงานของคนเพศเดียวกันเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับของสังคม ส่วนเกณฑ์ตัดสินข้อว่าเป็นกายทุจริต วจี และมโนทุจริตนั้น เป็นการพิจารณาการกระทำของบุคคล จึงไม่สามารถนำมาพิจารณาในประเด็นนี้ได้

สรุป

จากที่ได้อภิปรายปัญหาที่ว่า การแต่งงานของคนเพศเดียวกัน เป็นการกระทำที่ควรหรือไม่สรุปได้ว่า ในมุมมองพระพุทธศาสนา การแต่งงานของคนเพศเดียวกันไม่สามารถบอกได้ว่า “ควร” หรือ “ไม่ควร” เพราะไม่มีการกล่าวห้ามไว้ในหลักคำสอน ที่พบคือ การละเมิดศีล ข้อ 3 เท่านั้น การ

⁴³ อภ.ติก. (ไทย) 20/55/217-218.

แต่งงานของคนเพศเดียวกันจึงไม่สามารถใช้กรอบของคำว่า "ควร" หรือ "ไม่ควร" ได้ จากบทความนี้
เสนอว่า การแต่งงานของคนเพศเดียวกันนั้นสามารถทำได้ ถ้าไม่ละเมิดหลักการข้ออื่น กล่าวคือ
คือข้อ 3 หรือเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (ปฏิฆะ) หรือละเมิดประโยชน์ตนเองและผู้อื่น

เอกสารอ้างอิง

กัญญภัค แมกกี, พระมหาสมณวินทร์ ปุริสุตฺตโม. “ความหลากหลายทางเพศกับการบรรลุธรรมใน
ทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ ปีที่ 5
ฉบับที่ 5** (พฤษภาคม 2563): 200.

เกิดโชค เกษมวงศ์จิตร. **การจดทะเบียนคู่ชีวิตของกลุ่มคนรักเพศเดียวกัน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<http://www.humanrightscenter.go.th/IHR/HR12/> [20 มีนาคม 2565].

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. **ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. **สงครามเชิงวัฒนธรรม: การแต่งงานของคนรักเพศเดียวกัน**. [ออนไลน์].
แหล่งที่มา: <http://www.sapaan.org/article/28.html> [20 มีนาคม 2559].

ชวินโรจน์ ชีรพัชรพร และภาณุมาศ ชัดเงางาม. “สิทธิความเสมอภาคในการสมรสของบุคคลที่มีความ
ความหลากหลายทางเพศในประเทศไทย”. **วารสารสมาคมนักวิจัย**. ปีที่ 22 ฉบับที่ 2
(พฤษภาคม-สิงหาคม 2560): 94.

ณัชพงษ์ สำราญ. “กฎหมายครอบครัวสำหรับคู่รักเพศเดียวกัน”. **วารสารวิชาการ คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย**. ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มิถุนายน 2562): 44.

เทิดเกียรติภณช์ แสงมณีจิรนนท์เดชา และรัตพงษ์ สอนสุภาพ. “ความเสมอภาคของกลุ่มผู้มีความ
ความหลากหลายทางเพศต่อการสมรสและรับรองบุตรในประเทศไทย: ในมุมมองของนักวิชาการ
และนักเคลื่อนไหวทางสังคม”. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราช
พฤกษ์**. ปีที่ 5 ฉบับที่ 2 (มิถุนายน-กันยายน 2562): 5.

ธัญลักษณ์ นามจักร. “การรับรองสถานภาพการสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ”.
วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2556.

ธัญลักษณ์ นามจักร. “การรับรองสถานภาพการสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศ The
Recognition of Marital Status of Diverse Sexual Identity Persons”. **วารสารนักบริหาร
Executive Journal**. ปีที่ 33 ฉบับที่ 2 (เมษายน-มิถุนายน 2556): 13.

นรุตม์ ศุภวรรธนะกุล. **ในแดนสวรรค์ของเพศที่สาม Midnight University**. [ออนไลน์].
แหล่งที่มา: <http://midnightuniv.org/ในแดนสวรรค์ของเพศที่สาม> [19 เมษายน 2559].

นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ. **พื้นที่ของเพศนอกรอบในสังคมไทย ในมิติการเมืองและวัฒนธรรม, บทความ-
ข่าวทางมานุษยวิทยา: Queer Anthropology**. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
http://www.sac.or.th/main/content.php?section_id=1&category_id=27 [19 เมษายน 2559].

นิติ เอียวศรีวงศ์. “ที่เหนือคอบหัยก ๆ” ใน **ว่าด้วยเพศ ความคิด ตัวตน และอคติทางเพศ ผู้หญิง
เกย์ เพศศึกษาและกามารมณ์**. (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2545) หน้า 80. อ้างใน หริณ
วิทย์ กนกศิลป์ประธรรม. “ความหลากหลายทางเพศในมุมมองของจริยศาสตร์คริสต์และพุทธ
ศาสนา”. **วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร**. ปีที่ 35 ฉบับที่ 2 (ก.ค.-ธ.ค.
2556): 105.

พระกุศล สุกเนตโต และคณะ “การรื้อรวมเพศ: บทวิเคราะห์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์”. **วารสารสห
วิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2563):
100.

พระมหาหลักชาย กนตลีโล. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องบันเทิงในกลุ่มพระภิกษุสามเณรไทยใน
ปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา**. คณะศิลปะ
ศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.

พระมหาสุบิน สุนทรธมฺโม, พระมหาบุญศรี ญาณวุฑฺโฒ. “ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในอัจฉรา
สูตร”. **วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์**. ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน
2564): 128.

ไพเราะ มากเจริญ. “เกณฑ์ตัดสินศีลข้อที่ 3: A Criterion to Judge the Third of Five Precepts”.
วารสารศิลปศาสตร์. ปีที่ 7 ฉบับที่ 2. (กรกฎาคม-ธันวาคม 2550): 140-141.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเดปิฎก 2525**. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.

ริฎฎาภักดิ์ ณ สงขลา. “ความเสมอภาคในการสมรสของบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศใน
ประเทศไทย”. ใน **การประชุมวิชาการสาขาวิชานิติศาสตร์ระดับชาติ ครั้งที่ 1**. เชียงใหม่:
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2561.

วิมลศิริ ชำนาญเวช. “สิทธิในการสมรสของคนเพศเดียวกัน”. **วารสารนิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**. ฉบับที่ 4 (2555): 877

ศุภณัฐ ขุนทอง. “การจดทะเบียนสมรสเพศเดียวกันในประเทศไทย”. ใน **บทความทางรัฐศาสตร์**.
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, มปป.

- สมชาย ปรีชาศิลป์กุล แปล. **Same-Gender Marriage: การแต่งงานระหว่างเพศเดียวกัน (มุมมองจากยุโรป)**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://v1.midnightuniv.org/midnight2544/0009999462.html> [25 มีนาคม 2559].
- สรณ บุญใบชัยพฤกษ์. “สิทธิมนุษยชนกับความเท่าเทียมทางเพศ”. **เอกสารวิชาการส่วนบุคคล สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ**. หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, มปป.
- สุกฤติยา จักรปิง. **การเป็นแม่-พ่อและการรับบุตรบุญธรรมของคู่รักร่วมเพศ อุดมการณ์ครอบครัวและมลทินสังคม: อดีตของสังคมต่อคู่รักร่วมเพศ**. อ้างใน Thai PBS. **ครอบครัวไทยรูปแบบใหม่ภายใต้ พรบ. คู่ชีวิต**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.fes-thailand.org/wb/media/Debate%20Show/Life%20Partnership%20Act_final.pdf [24 มีนาคม 2559].
- หริณวิทย์ กนกศิลป์ธรรม. “ความหลากหลายทางเพศในมุมมองของจริยศาสตร์ศาสนาคริสต์และพุทธศาสนา Sexual diversity on Perspectives of Christian and Buddhist ethics”. **วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร**. ปีที่ 35 ฉบับที่ 2 (ก.ค. – ธ.ค. 2556): 2. Bible.com/th. **ปฐมกาล 1:28 TNCV: พระคริสตธรรมคัมภีร์ไทย ฉบับอมตธรรมร่วมสมัย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.bible.com/th/bible/179/GEN.1.28.TNCV> [3 มกราคม 2565].
- khaosod.co.th. **รอบโลก: วาติกันจะไม่ให้พรการแต่งงานเพศเดียวกัน เรียกสิ่งนี้เป็นบาปและทางเลือก**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.khaosod.co.th/around-the-world-news/news_6138430 [1 มกราคม 2565].
- Kriangsak. **เสรีนิยมคลาสสิก: เสรีภาพและอิสรภาพคือเป้าหมาย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://kriangsakt.blogspot.com/2008/07/blog-post_07.html [29 เมษายน 2565].
- KRU POR. **สิทธิมนุษยชน (Human Right)**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://kittayaporn28.wordpress.com/99-human-right> [19 มีนาคม 2559].
- Matichon.co.th. **ต่างประเทศ: ไปฟรานซิสหนุนการเป็นคู่ชีวิตของคนเพศเดียวกัน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.matichon.co.th/foreign/news_2407322 [1 มกราคม 2565].

ทฤษฎีหมักตถประโยชน์ 4 : การส่งเสริมงานพุทธศิลป์

Thitham mi katth prayochn 4 : Promotion of Buddhist Art

ปราโมทย์ เมืองสังข์¹

Pramote Muangsang

Email: golfclove@gmail.com

Received: September 29, 2022 Revised: November 25, 2022

Accepted: November 25, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการเรื่อง ทฤษฎีหมักตถประโยชน์ 4 : การส่งเสริม พุทธศิลป์ พบว่า พุทธศิลป์เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงศิลปะผสมผสานเข้ากับพระพุทธศาสนา สะท้อนออกมาเป็นลัทธิ ก่อสร้าง ในรูปแบบสิ่งปลูกสร้างภายในวัด เช่น อุโบสถ วิหาร เจดีย์ กุฏิ ศาลา เป็นต้น พุทธศิลป์เป็น วัฒนธรรม เป็นคำสอนของคุณธรรม จริยธรรมผ่านศิลปะ พุทธศิลป์มีคุณค่าและประโยชน์ควรรักษา พุทธศิลป์เป็นทฤษฎีหมักตถประโยชน์ คือ 1) พุทธศิลป์ เป็นอุฏฐานสัมปทา เป็นมรดกแห่งสังคมที่ควร รักษาและพัฒนา เป็นวัฒนธรรมด้านศาสนาและวิถีปฏิบัติของคนในสังคม เป็นสัญลักษณ์แห่งการ รับรู้ เป็นคุณค่าทางวัฒนธรรมที่ให้แก่อนุชนในสังคม 2) พุทธศิลป์ เป็น อารักขสัมปทา เป็นสิ่งแวดล้อมที่ อยู่คู่กับวัดในพุทธศาสนาโดยตลอด เป็นสื่อธรรมะที่สำคัญที่ใช้สอนคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้คน ได้เป็นอย่างดี มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมไทย 3) พุทธศิลป์ เป็นกัลยาณมิตตตา เป็น พื้นฐานสำคัญของสังคมไทยทำหน้าที่คล้ายขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต กระตุ้น ให้เกิดการเรียนรู้ ความประทับใจ และเห็นคุณค่า ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่สามารถสร้างความ มั่นคงของชาติ สร้างอุดมการณ์ของชาติได้ 4) พุทธศิลป์ เป็นสมชีวิตา เป็นศิลปะเพื่อความรู้ ความ เข้าใจในธรรมชาติ และชีวิต เป็นคำสอนตามแนวพุทธศาสนา พุทธปรัชญา และพุทธธรรม สัจธรรม จริยธรรม กฎธรรมชาติ แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในทางที่เกิดประโยชน์แก่ตนและสังคม

การส่งเสริมพุทธศิลป์ตามหลักทฤษฎีหมักตถประโยชน์ 4 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องรู้จัก ขยันหมั่นเพียร (อุฏฐานสัมปทา) และรู้จักเก็บรักษา (อารักขสัมปทา) รู้จักใช้สอย รู้ประโยชน์ของสิ่งที่ มีอยู่ (กัลยาณมิตตตา) และใช้สิ่งที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแต่สิ่งนั้นไม่เสื่อมไป ความมุ่งมั่นขยัน จะ

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

เป็นต้นแบบที่ดี (สมชีวิตา) และในฐานะคนรุ่นหลัง หรือผู้สืบทอดศิลปวัฒนธรรมและทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาต้องรู้จักใช้ประโยชน์ รู้จักดูแลรักษาสิ่งสาธารณะประโยชน์ที่มีใช้ส่วนตน เป็นการสร้าง โอกาสให้ตนเองมีความเจริญรุ่งเรือง เป็นประโยชน์ส่วนรวม สร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ ประเทศชาติ

คำสำคัญ: (ทฤษฎีมิกัตถประโยชน์4), (พุทธศิลป์)

Abstract

This academic article entitled '*Diṭṭhadhammikāttha 4: A Promotion of Buddhist Art*', assumes that Buddhist art is an expression of art integrated with Buddhism reflected in the structure and form of buildings within temples such as temples, viharas, pagodas, cubicles, pavilions, etc. Buddhist art and culture represent the teaching of virtue, ethics through art works, hence Buddhist arts still influentially provide values and benefits that should be preserved. The benefits of Buddhist art are: 1) Buddhist art is *Uttāṇa sampadā* or social heritage that should be preserved and developed. It is a religious culture and way of life of people in society as a remembering symbol, a cultural value given to people in society, 2) Buddhist art is *Ārakkhasampadā* or an environment that has always maintained with Buddhist temples. It is an important virtuous tools used to teach morals and ethics to people as well in which the relationship between Buddhist temples and most Thai people has been obviously seen, 3) Buddhist art is *Kalyanamittatā* which is an important foundation of Thai society, like a tradition, as like the way of life, encouraging learning, impression, and appreciation. It is important factor that can build national identity and security, 4) Buddhist art is *Samajivitā* or the art guides the knowledge, understanding of truth of nature and life, based on beliefs, philosophy and teaching, truth, ethics, and natural law based on Buddhism which can be applied for the best benefits to oneself and society.

For promoting Buddhist art according to the 4 *Diṭṭhadhammikāttha*, the concerned person or agencies must know diligence (*Uttāṇasāmpadā*), maintenance (*Ārakkhasampadā* ā) or knowing to proper and existing use, knowing the benefits of whatever one has (*Kalyanamittatā*), making the most of what is available, the diligent commitment to be a good role model (*Samajivitā*) for the next generation or those who inherit the precepts, culture and maintain Buddhism, so one must know how to make use of it for individual and public. This implementation will create an opportunity for individual progress, as well as the public benefits for the nation as a whole.

Keywords: (The virtues conducive to benefit 4), (Buddhism Art)

1. บทนำ

สัญลักษณ์แทนสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พุทธศาสนิกชนสร้างขึ้นเพื่อเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาสำหรับสักการบูชา คือ พระพุทธรูปปฏิมากร เรียกกันว่า พระพุทธรูป พระพุทธรูปที่ปรากฏอยู่บนผืนแผ่นดินไทยเป็นพระพุทธรูปปฏิมาที่งดงามด้วยพุทธศิลป์²พุทธศิลป์ที่ปรากฏในประเทศไทยมีการวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ของช่างศิลป์ไทยตั้งแต่ในอดีตอันเป็นมรดกของบรรพบุรุษที่ทรงคุณค่าในบุรณะ ฟันฟู อนุรักษ และรักษาสืบไป³

การส่งเสริมพุทธศิลป์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือในฐานะคนรุ่นและผู้สืบทอดศิลปะวัฒนธรรมและทำนุบำรุงพระพุทธรูปศาสนาท้องรู้จักใช้ประโยชน์ รู้จักดูแลรักษาสถาปัตยกรรมประเพณีที่มีใช้ส่วนตน เป็นการสร้างโอกาสให้ตนเองมีความเจริญรุ่งเรือง เป็นประโยชน์ส่วนรวม สร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศชาติ

ทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้า⁴ เป็นคุณธรรมที่อำนวยความสะดวกให้ในปัจจุบัน⁵ ทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ประการ ได้แก่ 1) อุฏฐานสัมปทา คือ ขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้านในการงานให้สำเร็จ 2) อารักขสัมปทา คือ การรักษาโดยใช้องค์ความรู้ และสติปัญญา รู้จักบูรณะซ่อมแซม 3) กัลยาณมิตตตา คือ การคบคนดี ไม่คบคนชั่ว 4) สมชิวิตา คือ ความพอเพียง รู้ทางเสื่อม⁶ ดังนั้นแนวทางในการส่งเสริมพุทธศิลป์ควรใช้หลักทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ เพื่อจัดการบริหารพุทธศิลป์ให้เจริญด้วยคุณค่าและประโยชน์ต่อประเทศชาติ

² กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 108 องค์พุทธรูปปฏิมา พระพุทธรูปแผ่นดิน พุทธศักราช 2560, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2560), หน้า 1.

³ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, พระพุทธรูปปางต่าง ๆ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์การพิมพ์) 2560), หน้า 1.

⁴ อ.อ.อ.อ. (ไทย) 23/54/340.

⁵ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คำวัด, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, 2558), หน้า 320.

⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมานุชิวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศาสนา, 2562), หน้า 35-37.

2. พุทธศิลป์

คำว่า พุทธศิลป์ มาจากคำว่า พุทธะ + ศิลปะ พุทธะ หมายถึง เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือเกี่ยวข้องกับพระพุทธรศาสนา

ความหมายของพุทธศิลป์

พุทธศิลป์ คือ งานศิลปะด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเผยแผ่และการปฏิบัติทางพุทธศาสนาโดยตรงและเป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธาส่งผลให้ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ตรงตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา⁷

ความเป็นมาของพุทธศิลป์

พุทธศิลป์ที่ปรากฏในประเทศไทยได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธรศาสนาที่มาจากอินเดียในช่วงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ได้จัดส่งพระสมณทูตออกเผยแผ่พระพุทธศาสนาออกจากชมพูทวีป โดยเฉพาะพระพุทธรูป ถือว่าเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธรเจ้าให้คนรุ่นหลังทราบว่าพระพุทธรเจ้าทรงเป็นปุษนียบุคคลที่มีพระองค์อยู่จริง⁸ มีหลักฐานที่อ้างอิงได้ คือ ธรรมจักรและกวางหมอบที่ขุดพบที่บริเวณปฐุมเจดีย์ที่จังหวัดนครปฐม เป็นศิลปกรรมสมัยทวารวดี มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 10-11 มีลักษณะเช่นเดียวกับศิลปะสมัยเดียวกับของอินเดีย หลังจากนั้นพุทธศิลป์ได้วิวัฒนาการไปตามอิทธิพลของพุทธศาสนาที่แผ่ไปในยุคหลัง ๆ ได้แก่ ลังกา พุกาม และเขมร กำเนิดและพัฒนาการพุทธศิลป์ที่ต่าง เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ สถูป เจดีย์ ปราสาท หรือพระปรารักษ์ในประเทศไทยซึ่งมีแหล่งกำเนิดมาจากอินเดียแทบทั้งสิ้น⁹

ความสำคัญของพุทธศิลป์

พุทธศิลป์ เป็นสื่ออันนำศรัทธา เป็นแหล่งความรู้ เป็นศูนย์กลางจุดรวมของจิตใจ เป็นที่พึ่งทางจิตใจโดยเฉพาะพุทธศิลป์ที่เป็นพระพุทธรูป เป็นเครื่องหมายของพุทธศาสนา และเป็นสิ่ง

⁷ สงวน รอดบุ, **พุทธศิลป์สู่ชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2561), หน้า 6.

⁸ สมชาติ มณีโชติ, **จิตรกรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2562), หน้า 22.

⁹ กรมศิลปากร, **วิวัฒนาการพุทธสถานไทย**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2562), หน้า 5.

ประกอบในศาสนาพิธี เป็นสัญลักษณ์ของความดีงาม และเป็นทางแห่งการทำบุญกุศลของชาวพุทธ เป็นการกราบไหว้บูชาเพื่อน้อมนำไปสู่การศึกษาและปฏิบัติธรรม¹⁰

พุทธศิลป์ เป็นการยกย่องเชิดชูศาสนา วรรณคดี และเสริมบารมีพระมหากษัตริย์ เช่น พุทธประวัติ ชาตก พระนเรศวรมหาราช และพระปิยมหาราช ล้นเกล้ารัชกาลที่ 5 เป็นสิ่งประดับ ตกแต่ง และเพิ่มความสำคัญ ความสวยงามของอาคาร หรือสถาปัตยกรรมนั้นให้มากยิ่งขึ้น เป็นสื่อ การเรียนการสอนเพื่อศึกษาหาความรู้ทำให้เกิดความเข้าใจในพุทธประวัติยิ่งขึ้น เป็นการแสดงออก ซึ่งฝีมือและอารมณ์ของศิลปินโบราณ

พุทธศิลป์ เป็นเครื่องเตือนสติมนุษย์ให้คนดำรงชีพอย่างสุจริตชน เช่น ภาพนรกสวรรค์ เป็นเครื่องหมายแห่งความเจริญของประเทศชาติ เป็นร่องรอยของอดีต เป็นหลักฐานสำคัญในการ บันทึกร่องรอยเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เป็นมรดกของมนุษยชาติชิ้นสำคัญที่ตกทอดมาเป็นสมบัติของชาว ไทยทุกคน เป็นมรดกที่มีความหมายต่อการศึกษาหาความรู้ของอนุชนรุ่นหลัง เป็นข้อมูลในการศึกษา หาความรู้ เป็นการจดบันทึกความรู้สึก จิตใจ ปัญญาของมนุษย์ เป็นความภาคภูมิใจและเป็นเครื่อง แสดงถึงเรื่องราวในอดีตของบรรพบุรุษที่จะมีผลต่อความเป็นอยู่ในยุคปัจจุบัน เป็นทรัพยากรทาง ธรรมชาติ ที่มีคุณค่าสูงส่งของประเทศไทย¹¹

ประเภทของงานพุทธศิลป์

งานพุทธศิลป์ไทยในอดีตมีลักษณะเป็นแบบอุดมคติ (Idealistic) แสดงเนื้อหาเรื่องราวทาง พระพุทธศาสนา พุทธประวัติวรรณคดี คติความเชื่อ และนิทานพื้นบ้าน จัดเป็นงานศิลปะไทยแบบ ประเพณีนิยม (Thai traditional art) ที่เขียนด้วยสีฝุ่น ลงรัก ปิดทอง ฯลฯ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท¹²

1) งานสถาปัตยกรรม (Architecture) เช่น สิ่งก่อสร้าง หรือศาสนสถานในวัด ได้แก่ โบสถ์ วิหาร กุฏิ สถูป เจดีย์ ศาลาการเปรียญ หอไตร หอระฆัง

2) งานประติมากรรม (Sculpture) เช่น พระพุทธรูปหรือพระปฏิมา ทั้งที่มีลักษณะเป็นงาน ฐานต่ำ ฐานสูง ลอยตัว รวมทั้งลวดลายประดับศาสนสถานด้วย

¹⁰ จารุวรรณ พึ่งเทียร, **พุทธศิลป์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563), หน้า 14.

¹¹ สมชาติ มณีโชติ, **จิตรกรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2563), หน้า 22-25.

¹² อภัย นาคคง, **ความรู้เบื้องต้นวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ**, (กรุงเทพมหานคร: ท.วัฒนาการ พิมพ์, 2533), หน้า 5.

3) งานจิตรกรรม (Painting) เช่น ภาพเขียนประดับฝาผนังของศาสนสถาน ได้แก่ ภาพเขียนบนผนังโบสถ์ วิหาร ศาลา รวมทั้งภาพประกอบในสมุดไทยที่แสดงเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับ พุทธศาสนา พุทธประวัติ วรรณกรรม ปรีชาธรรม ฯลฯ

คุณค่าของพุทธศิลป์¹³

- 1) เป็นจุดกำเนิด หรือมูลเหตุการณที่เป็นเหตุและผล
- 2) เป็นการยกย่องเชิดชูพระพุทธศาสนา เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา เป็นสื่อให้เข้าถึงธรรมและพระสงฆ์ เป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา เป็นการระลึกถึงพระพุทธรูป เป็นสื่อที่น้อมนำเพื่อระลึกถึงคุณงามความดี
- 3) เป็นการส่งเสริมบารมีของพระมหากษัตริย์ เช่น พงศาวดารและภาพพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และพระปิยมหาราช
- 4) เป็นการเพิ่มความสวยงามของผนัง สถานที่ อาคาร ได้แก่ พระปฏิมากรที่ประดิษฐานตามวัดต่าง ๆ ทำให้วัดนั้นมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์
- 5) เป็นสื่อประกอบการสอนในพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระพุทธรูปปางต่าง ๆ พระพุทธรูปประจำวันเกิด
- 6) เป็นชุมทรัพย์ของความรู้ โดยเฉพาะการศึกษาหาความรู้ถึงเรื่องราวในอดีต เป็นร่องรอยของประวัติศาสตร์ ได้แก่ พระปฏิมากรคู่บ้านคู่เมืองของแต่ละชุมชน จังหวัด บางวัดได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยสื่อประชาสัมพันธ์จากพระปฏิมากร ได้แก่ พระพุทธชินราช พระไตรรัตน์นายก พระมงคลบพิตร พระแก้วมรกต
- 7) เป็นตำราทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วิชาพุทธศิลป์ การบริหารจัดการพุทธศิลป์สำหรับพระสังฆาธิการ
- 8) เป็นการแสดงออกถึงอารมณ์ศิลปินในสมัยโบราณ เป็นการสะท้อนเหตุการณ์ในอดีตถ่ายทอดผ่านศิลปะ
- 9) เป็นเครื่องหมายความเจริญของชาติ ร่องรอยของอดีต เป็นการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เป็นมรดกของมนุษยชาติ ได้แก่ พงศาวดาร วิวัฒนาการของพุทธศิลป์

¹³ ศักดิ์ชัย สายสิงห์, พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2560), หน้า 29-30.

3. พุทธศิลป์ว่าด้วยพระพุทธรูปปฏิมากร

พระพุทธรูปพระพุทธรูปปฏิมากร (พระแก้วมรกต)

พุทธศิลป์ของพระพุทธรูปพระพุทธรูปปฏิมากร (พระแก้วมรกต) สร้างด้วยหยกเขียว ศิลปะล้านนา หรือเชียงแสน ประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 ปางขัดสมาธิราบ เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของชาติไทย มีความศักดิ์สิทธิ์สำคัญสูงสุดแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระพุทธรูปปฏิมาประธาน ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

พระพุทธรูปสิงห์

พุทธศิลป์ของพระพุทธรูปสิงห์ เป็นศิลปะสมัยสุโขทัยผสมล้านนา ประมาณพุทธศตวรรษที่ 20-21 สร้างด้วยสำริดกระไหล่ทอง ปางขัดสมาธิราบ เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองสมัยกรุงสุโขทัย เป็นราชธานี พระพุทธรูปปฏิมาประธาน ณ บุษบกพระที่นั่งนันทอุทยานไชยวงษ์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

พระพุทธรูปเชษฐา ศเวตอศมัยมุนี ศรีทราวดี ปุชนียบพิตร

พุทธศิลป์ของพระพุทธรูปเชษฐา ศเวตอศมัยมุนี ศรีทราวดี ปุชนียบพิตรเป็นศิลปะสมัยทราวดีตอนกลาง สลักจากหินสีเขียว ปางประทานปฐมเทศนา พระพุทธรูปปฏิมาประธาน ณ อุโบสถวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม

พระคันธารวาส

พุทธศิลป์ของพระคันธารวาส เป็นศิลปะสมัยทราวดีตอนกลาง จำหลักด้วยศิลาสีเขียว พระพุทธรูปปฏิมาประธาน ณ วิหารน้อย วัดหน้าพระเมรุราชิกการาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระพุทธรูปเทวราชปฏิมากร

พุทธศิลป์ของพระพุทธรูปเทวราชปฏิมากร เป็นศิลปะลพบุรีตอนปลาย สมัยอยุธยาตอนต้น หล่อด้วยโลหะ ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัยประทับขัดสมาธิราบ พระพุทธรูปปฏิมาประธาน ณ วัดเทวราชกุญชรวิหาร เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร

พระพุทธรูปสิงห์

พุทธศิลป์ของพระพุทธรูปสิงห์เป็นศิลปะล้านนา หรือเชียงแสนรุ่นแรก หล่อด้วยทองสำริด ปิดทองคำเปลว ปางขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวมีเกสร เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่ พระพุทธรูปปฏิมาประธาน ณ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

หลวงพ่อพเพชร

พุทธศิลป์ของหลวงพ่อพเพชรเป็นศิลปะล้านนา หรือเชียงแสนรุ่นแรก ปางมารวิชัย
ขัดสมาธิเพชรภายในซุ้มเรือนแก้ว หล่อด้วยสำริด เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองพิจิตร พระพุทธรูป
ประธาน ณ วัดท่าหลวง จังหวัดพิจิตร

หลวงพ่อพเพชร

พุทธศิลป์ของหลวงพ่อพเพชรเป็นศิลปะล้านนา หรือเชียงแสนรุ่นแรก ปางมารวิชัย
ขัดสมาธิเพชร หล่อด้วยสำริด เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองอุตรดิตถ์ พระพุทธรูป
ประธาน ณ วัดท่าขนน อำเภอมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดอุตรดิตถ์

พระเจ้าแสนแซ่

พุทธศิลป์ของพระเจ้าแสนแซ่เป็นศิลปะล้านนา ปางมารวิชัยขัดสมาธิเพชร หล่อด้วย
สำริด เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองอำเภอด่นชัย แพร่ พระพุทธรูป
ประธาน ณ วัดท่าขนน อำเภอมืองอุตรดิตถ์ จังหวัดแพร่

พระพุทธชินราช

พุทธศิลป์ของพระพุทธชินราช เป็นศิลปะสุโขทัย ปางมารวิชัยประทับขัดสมาธิราบ
หล่อด้วยสำริด ลงรักปิดทอง ประดับด้วยซุ้มแก้วแกะสลักลงรักปิดทอง พระพุทธรูป
ประธาน ณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก

พระมงคลบพิตร

พุทธศิลป์ของพระมงคลบพิตร เป็นศิลปะอยุธยาตอนต้นได้รับอิทธิพลมาจากสมัยสุโขทัย
ปางมารวิชัยประทับขัดสมาธิราบ หล่อด้วยสำริด พระพุทธรูป
ประธาน ณ วัดมงคลบพิตร อำเภอมืองพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระพุทธไตรรัตนนายก

พุทธศิลป์ของพระพุทธไตรรัตนนายก หรือหลวงพ่อโต เป็นศิลปะอยุธยาตอนต้น
แบบอุทองรุ่น 2 ปางมารวิชัยประทับขัดสมาธิราบ ปูนปั้นลงรักปิดทอง เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง
อยุธยา พระพุทธรูป
ประธาน ณ วัดพนัญเชิงวรวิหาร อำเภอมืองพระนครศรีอยุธยา จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา

พระพุทธโสธร

พุทธศิลป์ของพระพุทธโสธรเป็นศิลปะล้านนา ปางขัดสมาธิราบ ปูนปั้นลงรักปิดทอง เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองฉะเชิงเทรา พระพุทธรูปปฏิมาประธาน ณ วัดโสธรวรารามวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดฉะเชิงเทรา

พระศรีสรรเพชญ์

พุทธศิลป์ของพระศรีสรรเพชญ์ เป็นศิลปะอยุธยาตามสุรรัตนโกสินทร์ ปางมารวิชัยประทับขัดสมาธิราบ ก่ออิฐถือปูนลงรักปิดทอง พระพุทธรูปปฏิมาประธาน ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร¹⁴

การศึกษาพุทธศิลป์ส่วนใหญ่ เป็นการศึกษารูปแบบ หรือทรง ขนาด รูปร่าง ความงาม หรือสกุลช่าง ลักษณะของพุทธศิลป์ในพระพุทธรูป เป็นการจำลองแทนพระวรกายของพระพุทธเจ้าด้วยวิธีการลดทอนที่มีลักษณะเหมือนจริง พระพุทธเจ้าไม่แสดงเพศและวัย เรียบง่าย ผิวตึง ไม่มีเส้นเอ็น และปุ่มกระดูก¹⁵

ทฤษฎีมิกัดตประโยชน์ 4

ทฤษฎีมิกัดตประโยชน์ เป็นพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเพื่อเป็นแนวในการครองชีพสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน¹⁶ เป็นคุณธรรมที่อำนวยการประโยชน์ในปัจจุบัน¹⁷ ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายถึง ทฤษฎีมิกัดตประโยชน์ 4 ประการ เรียกว่า อู อู อา อะ สะ ดังนี้¹⁸

1) อุฏฐานสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยความหมั่น ได้แก่ ขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้านในการงานให้สำเร็จ

2) อารักขสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยการรักษา ได้แก่ การบริหารจัดการทรัพย์โดยใช้องค์ความรู้ และสติปัญญาในการจัดการ เก็บรักษาให้ปลอดภัย ระวังมิให้เสียหายสิ้นเปลือง

¹⁴ กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 108 องค์พุทธปฏิมา พระพุทธรูปคู่แผ่นดิน พุทธศักราช 2560, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2560), หน้า 14 – 99

¹⁵ ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์, กวีโวหาร โบราณคดี, (กรุงเทพมหานคร: พระนคร, 2561), หน้า 47.

¹⁶ อ.อ.อุฎฐก. (ไทย) 23/54/340.

¹⁷ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คำวัด, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, 2558), หน้า 320.

¹⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ธรรมานุญชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศาสนา, 2562), หน้า 35-37.

รู้จักบุรณะซ่อมแซมของเก่าที่พอใช้ได้ ไม่ทิ้งให้เสื่อมประโยชน์ ของบางอย่างที่เลิกใช้แล้ว แต่อาจจะต้องใช้ในวันข้างหน้าได้ก็ต้องรู้จักเก็บไว้ใช้อย่างที่

3) กัลยาณมิตตตา คือ ความเป็นผู้มีมิตรดี ได้แก่ การคบคนดี ไม่คบคนชั่ว

4) สมชีวิตา คือ ความเป็นอยู่เหมาะสม ได้แก่ พอเพียง รู้ทางเสื่อมแห่งโภคทรัพย์

ประโยชน์ของหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

หลักความสำคัญของการปฏิบัติเพื่อให้ได้รับประโยชน์ต่อตนเองได้ในปัจจุบัน คนที่รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นคนที่ตั้งตัวสร้างหลักฐานได้ และใช้ทรัพย์สมบัติให้เป็นประโยชน์ ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4 มีประโยชน์แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติ คือ¹⁹

1) ทำให้บุคคลสามารถสร้างหลักฐานได้อย่างมั่นคง เพราะรู้จักขยันหมั่นเพียร และรู้จักเก็บรักษา รู้จักใช้สอย รู้ประโยชน์ของสิ่งที่มีอยู่ และใช้สิ่งที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแต่สิ่งนั้นไม่เสื่อมไป

2) ทำให้เป็นบุคคลที่มีเกียรติ มีชื่อเสียง มีคนเชื่อฟังนับถือ เพราะการเป็นคนที่มีความมั่นคง มีความมุ่งมั่นขยัน จะเป็นต้นแบบที่ดีต่อบุคคลอื่น ๆ ในชุมชน ในสังคม

3) เป็นหนทางเสริมสร้างสัมพันธไมตรี การเป็นคนที่มีความขยันหมั่นเพียร เป็นคนที่รู้จักใช้ประโยชน์ เป็นคนที่มีปัญญา และมีหลักธรรมในการดำเนินชีวิต ย่อมมีบุคคลอื่นต้องการคบค้าสมาคม และอยากส่งเสริมอยากที่จะสนับสนุน

4) ทำให้มีโอกาสได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวม รู้จักดูแลรักษาสังสารณะประโยชน์ที่มีใช้ส่วนตน เป็นการสร้างโอกาสให้ตนเองมีความเจริญรุ่งเรือง

5) เป็นแบบอย่างที่ดีให้บุคคลอื่นได้ปฏิบัติตาม เพราะการเป็นคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมสำคัญ ย่อมเป็นคนที่น่ายกย่อง น่าคบหา น่าชื่นชม

6) สร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศชาติ และช่วยลดปัญหาสังคม เพราะถ้าคนในสังคมทุกคนไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ย่อมทำให้ประเทศพัฒนาได้อย่างรวดเร็ว

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

4. การส่งเสริมพุทธศิลป์ตามหลักทฤษฎีภูมิทัศน์มรดกประโยชน์

พุทธศิลป์เป็นศิลปะที่มากด้วยทฤษฎีภูมิทัศน์มรดกประโยชน์ ในฐานะผู้สืบทอด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรส่งเสริมพุทธศิลป์ให้มีคุณค่าสืบไป ดังนี้

1) **อุทยานสัมปทา** (การถึงพร้อมด้วยความหมั่น) คือ ผู้สืบทอด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องรู้จักที่จะเรียนรู้การบริหารจัดการพุทธศิลป์ รู้จักที่เรียนรู้กฎหมายในการซ่อมแซมบูรณะ รู้จักเรียนรู้คุณค่างานศิลปะในและยุคสมัย รู้จักที่จะเรียนรู้การพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีมาตรฐานสากล บูรณะฟื้นฟูมรดกและสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่

2) **อารักขสัมปทา** (การถึงพร้อมด้วยการรักษา) คือ ผู้สืบทอด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องอนุรักษ์ สืบสาน ปฏิบัติตักเตือนการเป็นเจ้าบ้านที่ดีและการแสดงเอกลักษณ์ของชุมชนให้กับบุคคลในพื้นที่

3) **กัลยาณมิตตตา** (ความเป็นผู้มีมิตรดี)

การส่งเสริมให้ถึงพร้อมด้วยความเป็นผู้มีมิตรดี คือ ผู้สืบทอด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องสนับสนุนการสร้างองค์ความรู้ ปฏิบัติตักเตือน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาครัฐและภาคเอกชน สนับสนุนผู้สร้างสรรค์งานศิลปะร่วมสมัย²⁰

4) **สมชีวิตา** คือ (ความเป็นอยู่เหมาะสม พอเพียง) ผู้สืบทอด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนการซ่อมแซมบูรณะปฏิสังขรณ์งานพุทธศิลป์ การส่งเสริมให้ถึงพร้อมด้วยความเป็นอยู่เหมาะสม สามารถทำได้โดยการจัดการศึกษาโดยใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ การส่งเสริมและสนับสนุนผลิตภัณฑ์ในชุมชนให้เกิดรายได้ให้มากที่สุด การวิเคราะห์และจัดทำแผนพัฒนาศักยภาพในแต่ละพื้นที่ความสามารถในการรับรองรับการท่องเที่ยว²¹ การนำงานพุทธศิลป์มาเป็นสื่อในการสอน ปรัชญา ธรรมะต่าง ๆ นำมาประดับตกแต่งอาคาร เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมอย่างใกล้ชิด²²

²⁰ พระราชบัญญัติส่งเสริมศิลปะร่วมสมัย พ.ศ. 2551, เล่ม 125 ตอนที่ 44 ก หน้า 27.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 202.

²² พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ศิลปะศาสตร์เพื่อการศึกษาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : สอนสยาม จำกัด, 2561), หน้า 15.

การส่งเสริมดังกล่าวช่วยให้ประเทศชาติมีสิ่งที่น่าสนใจต่อนักท่องเที่ยว เป็นช่องทางในการประกอบอาชีพของหลายๆ อาชีพ ได้แก่ มังคุดเทศน์ บริษัทนำเที่ยว นักศึกษา แม่ค้า บริษัทขนส่ง ฯลฯ

5. บทสรุป

พุทธศิลป์ เป็นงานศิลปะที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง สะท้อนออกมาเป็นสิ่งก่อสร้างภายในวัด ทั้งในรูปแบบจิตรกรรมประติมากรรมและสถาปัตยกรรม พุทธศิลป์จึงมีความสำคัญและทรงคุณค่า เพราะปรากฏหลักฐานทางพระพุทธศาสนาอยู่ภายใน ทำให้คนในชุมชนนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิต

ทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมเพื่อประโยชน์ปัจจุบันหรือหลักธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น ประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่ 1) อุฏฐานสัมปทา หมั่นดำเนินการให้เกิดประโยชน์ 2) อารักขสัมปทา การรักษาประโยชน์ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาผลงานของตน 3) กัลยาณมิตตตา คือ มีประโยชน์กับสังคมและท้องถิ่น การดำเนินชีวิต 4) สมชีวิตา มีประโยชน์ต่อความเป็นอยู่

การส่งเสริมงานพุทธศิลป์ตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ คือ 1) อุฏฐานสัมปทา (การถึงพร้อมด้วยความหมั่น) คือ พัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีมาตรฐานสากล บูรณะฟื้นฟูมรดกและสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ 2) อารักขสัมปทา (การถึงพร้อมด้วยการรักษา) คือ ศึกษาพุทธศิลป์เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบสาน ปลูกจิตสำนึกการเป็นเจ้าบ้านที่ดีและการแสดงเอกลักษณ์ของชุมชนให้กับบุคคลในพื้นที่ 3) กัลยาณมิตตตา คือ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาครัฐและภาคเอกชน สนับสนุนผู้สร้างสรรค์งานศิลปะร่วมสมัย เร่งฟื้นฟูระดับความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวในภูมิภาค 4) สมชีวิตา คือ สนับสนุนผลิตภัณฑ์ในชุมชนให้เกิดรายได้ให้มากที่สุด

องค์ความรู้ที่ได้จากบทความ ได้ทราบประโยชน์ของพุทธศิลป์ว่าพุทธศิลป์มีคุณค่าตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ 4 ประการ และแนวทางการส่งเสริมการส่งเสริมงานพุทธศิลป์โดยใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. **วิวัฒนาการพุทธสถานไทย**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2564.
- กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. **108 องค์พุทธปฏิมา พระพุทธรูปคู่แผ่นดิน พุทธศักราช 2560**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2560.
- กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. **พระพุทธรูปปางต่าง ๆ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์ 2560.
- จารุวรรณ พึ่งเที่ยร. **พุทธศิลป์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **คำวัด**. กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, 2558.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **ศิลปะศาสตร์เพื่อการศึกษาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : สองสยาม จำกัด, 2561.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2560.
- สงวน รอดบุญ. **พุทธศิลป์สุโขทัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2561.
- สมชาติ มณีโชติ. **จิตรกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2564.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ตำนานพระพุทธรูปเจดีย์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2518.
- อภัย นาคคง. **ความรู้เบื้องต้นวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ**. กรุงเทพมหานคร: ท.วัฒนาการพิมพ์, 2533.

สัปปริสธรรม 7 : การบริหารงานบุคคล

Sappurisa Dhammas 7: Personnel Administration

พระปลัดชัยรัตน์ ปิยสิโล (เกตุสุวรรณ)¹

Phrapalad Chairat Piyasilo (Ketsuwan)

Email: golfclove@gmail.com

Received: October 5, 2022 Revised: November 25, 2022

Accepted: November 25, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการเรื่องสัปปริสธรรม 7 : การบริหารงานบุคคล พบว่าการบริหารงานบุคคล เป็นการบริหารทางด้านการวางแผน การอำนวยการ และการควบคุมหน้าที่ต่าง ๆ ให้ได้มาโดยใช้ประโยชน์และบำรุงรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรด้านมนุษย์ที่มีคุณภาพ และมีปริมาณเพียงพอ เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ หลักการบริหารงานบุคคลควรที่จะต้องบริหารงานโดยมีการยืดหยุ่น มีความยุติธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้าที่ยังทันสมัยอยู่จนถึงปัจจุบันและในอนาคตในการบริหารจัดการ ได้แก่ สัปปริสธรรม

การประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม 7 ในการบริหารงานบุคคล คือ 1) ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ ผู้บริหารจำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้องในการสรรหา วางอัตรากำลัง การพัฒนา การบำรุงรักษา การประเมินบุคคลากร 2) ความเป็นผู้รู้จักผล คือ การบริหารงานให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์และรู้ถึงประโยชน์ที่นำไปสู่ความมั่นคง 3) ความเป็นผู้รู้จักตน คือ รู้จักพัฒนาบุคคลากรให้ทันต่อเหตุการณ์ 4) ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ การวางอัตรากำลังโดยการมอบหมายงานให้ตรงตามความสามารถ 5) ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา คือ การประเมินบุคคลากรต้องมีระยะเวลาที่เหมาะสม 6) ความเป็นผู้รู้จักชุมชน คือ การบำรุงรักษาบุคคลกรด้วยการสร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา 7) ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ การมอบหมายงานตามความเหมาะสม ความสามารถของบุคคล บำรุงรักษาบุคคลากรอย่างเท่าเทียมกัน

คำสำคัญ: (การบริหารงานบุคคล), (หลักสัปปริสธรรม 7),

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Abstract

This academic article discusses on 7 *Sappurisadhamma* teaching for personnel managing. Personnel management's process operates on planning, directing, and controlling various working sections to obtain the best results and maintaining quality human resources, admired quantity to achieve the objectives set. Personnel management principle should be managed with flexibility, fairness. The Buddha's teachings that are still update and functioning in the present and future in management are *Sappurisadhamma* principle.

The application of the Seven *Sappurisadhamma* principle for personnel management consists of: 1) Cause awareness explained that executives need to consider facts accurately in recruiting, manpower, development, maintenance, and personnel assessment, 2) Result awareness refers to the outcome understanding, the management which can achieve objectives and knowledge of benefits that lead to stability, 3) Self-awareness, namely knowing how to put the right man on the right job, 4) Modesty is the work placement by assigning tasks according to their abilities, 5) Time awareness refers to personnel evaluating with appropriate timing, 6) Community awareness is personnel fairness by building relationships with kindness to community, and 7) Person awareness refers to the proper placement for person's ability, and maintenance with equality.

Keywords: (Personnel Administration), (7 Sappurisadhammas),

1. บทนำ

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับองค์กรในปัจจุบัน ส่วนใหญ่มาจาก “คน” การบริหารคนในยุคดิจิทัลก็เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการสรรหา การพัฒนา การประเมินผลงาน และการรักษาพนักงาน การบริหารงานบุคคลจึงมีความสำคัญมากขึ้น องค์การประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ได้บุคลากรตามความรู้ความสามารถ และปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การได้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถขององค์กรก็จะเจริญเติบโต การบริหารงานบุคคล จะเน้นบริหารคน เน้นบริหารหน้าที่และบทบาทของบุคลากร²

² พันธ์ หันนาคินทร์, *ประสบการณ์ในการบริหารงานบุคคล*, (กรุงเทพมหานคร : พรานนกการพิมพ์, 2562), หน้า 5.

หลักสัปปุริสธรรม 7 เป็นธรรมที่ทำให้คนเป็นสัปปุริส³ คือ เป็นบุคคลที่มีคุณธรรม มีสัมมาทิฐิ กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีความรู้มีปัญญา หรือมีมุมมองที่ถูกต้องตรงกับความจริง เป็นคนที่มีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม หรือเป็นคนดี อันประกอบด้วยความเป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาลเวลา รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้จะสามารถนำมาบูรณาการ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารงานบุคคล⁴

การบริหารงานบุคคลให้ประสบผลสำเร็จและเป็นไปด้วยความเมตตา เอื้อเฟื้อบุคคลากรในองค์กร ควรนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาที่ดีไปพร้อมคุณธรรมจริยธรรม เพราะบุคคลากร คือ คนที่เข้ามาร่วมสร้างวัฒนธรรมองค์กรร่วมกัน การบริหารงานบุคคลยุคใหม่จึงต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและสะท้อนออกมาให้เป็นภาพลักษณ์ที่ชัดเจนผ่านการสื่อสารภายในอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้องค์กรมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีการทำงานเป็นทีมที่แข็งแกร่ง

2. การบริหารงานบุคคล

ความหมายของการบริหารงานบุคคล

การบริหารงานบุคคล (Personnel Administration) หมายถึง การบริหารทางด้านการวางแผนการจัดรูปร่าง การอำนวยการ และการควบคุมหน้าที่ต่าง ๆ⁵ การวางนโยบาย การวางแผนโครงการระเบียบและวิธีดำเนินการเกี่ยวกับตัวบุคคล หรือเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในองค์การใดองค์การหนึ่ง เพื่อให้ได้มาได้ใช้ประโยชน์และบำรุงรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรด้านมนุษย์ที่มีคุณภาพและมีปริมาณเพียงพอ เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์⁶ โดยเริ่มตั้งแต่การวางนโยบายและแผนงานเกี่ยวกับการจัดอัตราค่าจ้างการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้ามาทำงานการกำหนดขั้นและตำแหน่งงานการกำหนดอัตราเงินเดือน และค่าจ้างการสรรหา หรือการรับสมัครการสอบการคัดเลือกการบรรจุแต่งตั้งการให้ทดลองปฏิบัติงานการจัดทำและเก็บรักษาทะเบียนประวัติการฝึกอบรมการประเมินผลการปฏิบัติงานการพิจารณา

³ ที่.ปา. 11/331/264; 439/312; อญ.สตตก. 23/65/114.

⁴ ชนะพงษ์ กล้ากลกิจ, การประยุกต์หลักสัปปุริสธรรม 7 กับการบริหารงานสมัยใหม่ ชนะพงษ์ กล้ากลกิจ, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2562: 98.

⁵ สมิต ลัทธกร, การต้อนรับและบริการที่เป็นเลิศ, (กรุงเทพมหานคร: สายธาร, 2555), หน้า 8.

⁶ ธวัชชัย วัฒนารณกิจ, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิชจำกัด, 2557), หน้า 11.

ความดีความชอบการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งการจัดสวัสดิการการรักษาสุขภาพและความปลอดภัยการปกครองบังคับบัญชาการพิจารณาโทษทางวินัยการให้พ้นจากงานและการให้บำเหน็จบำนาญ⁷

ความสำคัญของการบริหารงานบุคคล

คน หรือมนุษย์” เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าสูงสุด และมีประโยชน์มากที่สุด ทั้งนี้เพราะทรัพยากรอื่น ๆ แม้จะมีชีวิตก็หาไม่มีสติปัญญาเท่าคนไม่ ส่วนทรัพยากรที่ปราศจากชีวิตนั้น หากคนไม่นำมาใช้ก็หาประโยชน์มิได้ดังนั้น ในการบริหารองค์การเรื่องเกี่ยวกับตัวคนจึงเป็นเรื่องสำคัญและยุ่งยากที่สุด ทั้งนี้เพราะว่าตามหลักทั่วไปในการบริหารงานนั้นแม้จะมีงบประมาณให้เพียงพอก็มีจัดการและการบริหารที่ดีมีอุปกรณ์และวัสดุต่าง ๆ พร้อมมูลเพียงใดถ้าผู้ปฏิบัติงานไม่ดีไร้สมรรถภาพขาดความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ประพฤติอยู่ในวินัยที่ดีแล้วละก็จะเป็นการยากอย่างยิ่งที่การบริหารงานจะบรรลุผลดีสมดังความมุ่งหมาย แต่ถ้าได้คนดีมีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับงานที่ปฏิบัติปัญหาอื่น ๆ ก็จะลดน้อยลง

การบริหารงานบุคคล เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งของการบริหาร เพราะเมื่อได้เลือกสรรคนที่มีความรู้ความสามารถเข้าทำงานแล้ว เมื่อเวลาผ่านไป บรรดาความรู้ต่าง ๆ ก็ลดน้อยลงไป ประกอบกับวิทยาการต่าง ๆ เจริญขึ้น รวมทั้งเทคนิคการทำงานได้เปลี่ยนไป เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับเหตุการณ์ปัจจุบัน และจำเป็นต้องมีการพัฒนาบุคลากร⁸

การบริหารงานบุคคลมีความสำคัญและเป็นหัวใจของการบริหารที่จะทำให้การบริหารงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้ หน่วยงานต่าง ๆ จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องสนใจและให้ความสำคัญในการบริหารงานบุคคลเป็นพิเศษยิ่งกว่ากิจการใด ๆ ความสำคัญของการบริหารงานบุคคล มีดังนี้⁹

1) ช่วยพัฒนาองค์การให้เจริญเติบโตเพราะการบริหารงานบุคคลเป็นสื่อกลางในการประสานงานกับแผนกต่าง ๆ เพื่อแสวงหาวิธีการให้ได้บุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาทำงานในองค์การเมื่อองค์การได้บุคคลที่มีคุณสมบัติดังกล่าวแล้วย่อมทำให้องค์การเจริญเติบโตและพัฒนาขึ้น

⁷ เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิชการพิมพ์ จำกัด, 2555), หน้า 15.

⁸ มยุรี อนุมานราชชน, นโยบายสาธารณะ, (กรุงเทพมหานคร: เอ็กสเปอร์เน็ท, 2554), หน้า 14.

⁹ ยุพาวรรณ วรณวณิชย์, การจัดการตลาดบริการ, (กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, 2555), หน้า 22.

2) ช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานในองค์การมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานเกิดความรักภักดีต่อองค์การที่ตนปฏิบัติงาน

3) ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงแก่สังคมและประเทศชาติถ้าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพแล้วย่อมไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างองค์การและผู้ปฏิบัติงานทำให้สภาพสังคมโดยรวมมีความสุข ความสำคัญของการบริหารงานบุคคลบรรดาปัจจัยที่ใช้ในการพัฒนาประเทศนั้นกำลังคนนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดเพราะเหตุว่าถ้าจำนวนคนพอสมควร

4) มีความรู้ความสามารถเหมาะสมแก่หน้าที่การงานและมีการจัดการที่ดีแล้วโอกาสที่จะทำงานให้ได้ผลดีและประหยัดย่อมง่ายขึ้นเป็นอันมากจนอาจกล่าวได้ว่าคนสำคัญยิ่งกว่าเงินและสิ่งของมากมายนักเพราะถ้าคนมีความสามารถแล้วทุกสิ่งทุกอย่างจะสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีและรวดเร็ว

องค์การหรือหน่วยงานใด ๆ จะเจริญก้าวหน้าและมีประสิทธิภาพตามเป้าหมายที่วางไว้มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับสมรรถภาพและคุณภาพของผู้ปฏิบัติงานควบคู่ไปกับความรู้ความสามารถของผู้บริหารด้วยหากผู้บริหารสามารถจัดการเกี่ยวกับเรื่องคนได้แล้วปัญหาอื่น ๆ แทบจะหมดไปปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในองค์การหรือหน่วยงานต่าง ๆ ในปัจจุบันล้วนเป็นปัญหาที่เกิดจากการบริหารงานบุคคลที่ขาดประสิทธิภาพของผู้บริหารการบริหารงานบุคคลที่ดีจะช่วยแก้และลดปัญหาได้¹⁰

กระบวนการบริหารงานบุคคล

ภารกิจสำคัญในการบริหารงานบุคคล 7 ประการ คือ¹¹

1) การวางแผน หมายถึง การกำหนดโครงการอย่างกว้างๆว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องลงมือปฏิบัติตามลำดับ วางแนววิธีปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้นก่อนลงมือปฏิบัติ

2) การจัดองค์การ หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างของการบริหารโดยการกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่าง ๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจนพร้อมด้วยกำหนดลักษณะ และวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป

3) การจัดคนเข้าทำงาน หมายถึง การบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงานการบริหารบุคคลดังกล่าว รวมถึงตั้งแต่การแสวงหาคนทำงานมาบรรจุการแต่งตั้ง การฝึกอบรมและการ

¹⁰ จัตุยาพร เสมอใจ, *การจัดการและการตลาดบริการ*, (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น, 2555), หน้า 18.

¹¹ ดิน ปรัชญพฤทธิ, *ศัพท์รัฐศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554), หน้า 30.

พัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ลดขั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงานและการบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดีและมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

4) การสั่งการ หมายถึง การอำนวยการหรือการวินิจฉัยสั่งการ หลังจากการได้วิเคราะห์และพิจารณาโดยรอบคอบ รวมทั้งการติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้น ๆ

5) การประสานงาน หมายถึง การประสานงานหรือติดต่อ สัมพันธ์กับหน่วยงานย่อยหรือหน่วยงานต่าง ๆ ในองค์การ เพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน สามารถทำงานและประสานงานให้เกิดความกลมกลืนกันเพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

6) การรายงาน หมายถึง การเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งบนและล่าง เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะ สะดวกแก่การประสานงานอื่นจะเป็นการ สร้างความเข้าใจอันดีร่วมกัน ตลอดจนการเป็นการบำรุงขวัญไปในตัวด้วย

7) การงบประมาณ หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร หรือการทำงบประมาณการเงินวางแผนหรือโครงการในการใช้จ่ายเงิน การบัญชีและการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบและรัดกุม

กระบวนการบริหารของ Gulick และUrwick ในด้านกระบวนการบริหารงานบุคคลได้แก่

- 1) การจัดอัตราค่าจ้าง
- 2) การสรรหา
- 3) การพัฒนาบุคลากร
- 4) การเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี

แคสซิโอ (Cascio) ระบุกระบวนการบริหารงานบุคคลไว้ 6 ประการ คือ

- 1) การสร้างความสนใจ
- 2) การคัดเลือก
- 3) การบำรุงรักษา
- 4) การพัฒนา
- 5) การประเมินผลการปฏิบัติงาน
- 6) การปรับปรุงแก้ไข

อาร์มสตรอง (Armstrong) กำหนดกระบวนการบริหารงานบุคคลไว้ 7 ประการ ดังนี้

- 1) การแสวงหาบุคคล
- 2) การจ่ายค่าตอบแทน
- 3) การประเมินผลการปฏิบัติงาน
- 4) การพัฒนาบุคคล
- 5) การให้บริการกับบุคคล
- 6) การให้พ้นจากงาน
- 7) การเสริมแรงงานสัมพันธ์¹¹

มันดี และ โนอี (Mondy & Noe) ได้กล่าวว่า “กระบวนการในการสรรหาบุคลากร ต้องอาศัยขั้นตอนที่เริ่มตั้งแต่ การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Planning) เพื่อบ่งบอกถึงความต้องการทรัพยากรมนุษย์ ผู้บริหารจะพิจารณาความจำเป็นในการสรรหาบุคลากร (Employee Requisition) และรายละเอียดงาน (Job Description) ประกอบด้วย การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ ทางเลือกในการสรรหาบุคลากร (วิธีการสรรหาแหล่งภายใน และภายนอก) และบุคคลที่สรรหาได้¹²

การบริหารงานบุคคลในองค์การจะประสบผลสำเร็จได้ตามเป้าหมายนั้น ควรที่จะกำหนดและเดินตามวัตถุประสงค์ขององค์การเป็นข้อหลัก วัตถุประสงค์ของการบริหารงานบุคคล มีดังนี้¹³

- 1) เพื่อให้ได้กำลังคนเข้ามาช่วยปฏิบัติงานกับองค์การได้ทันทีเมื่อองค์การต้องการกำลังคนที่ได้มานี้ต้องมีในปริมาณและคุณภาพที่เพียงพอต่อความต้องการขององค์การ
- 2) เป็นการบริหารขององค์การเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์การ
- 3) เพื่อเป็นการวางแผนป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาการขาดแคลนกำลังคนในปัจจุบันและในอนาคต รวมทั้งปัญหากำลังคนมีในจำนวนที่เกินกว่าความต้องการของหน่วยงานแต่ละหน่วยงาน และของภาพรวมขององค์การ ซึ่งจะทำให้องค์การสามารถดำเนินการอย่างมั่นคงในท่ามกลางปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่สามารถเข้ามาแทนที่กำลังคน และความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีทำให้องค์การต้องสรรหา

¹² Mondy, W.R. and Noe, R.M., **Human Resource Management**, p.175.

¹³ สุดา สุวรรณภิรมย์, เอกสารคำสอนวิชา การบริหารงานบุคคล (Personnel management), (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2558), หน้า 38.

พัฒนากำลังคนให้มีความรู้ทันกับเทคโนโลยีเพื่อจะสามารถนำเอามาใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินงานของ องค์การ

4) เพื่อใช้เป็นแนวทาง และช่วยปรับปรุงการสรรหา คัดเลือก พัฒนากำลังคนเป็นการเตรียมการให้กำลังคนที่ตรงกับความต้องการของหน่วยงาน

5) เป็นการสร้างโอกาสในการเปลี่ยนตำแหน่งหน้าที่การงาน และการได้พิจารณาเลื่อนตำแหน่งของกำลังคนที่กำลังทำงานอยู่ในองค์การ ในการวางแผนบุคลากรนั้น บางกรณีอาจไม่มีความจำเป็นจะต้องสรรหาจากบุคคลภายนอกองค์การทั้งหมด บางครั้งองค์การสามารถพิจารณาสรรหา คัดเลือก โยกย้ายพนักงานจากหน่วยงานอื่น ๆ ภายในองค์การเข้ามาแทนที่ได้โดยอาจฝึกอบรม เพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์เพิ่มเติมก็สามารถปฏิบัติงานในตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบใหม่ได้ดังนั้นการวางแผนบุคลากร จึงเป็นการเปิดโอกาสให้บุคลากรหรือกำลังคนที่กำลังปฏิบัติงานอยู่ภายใน องค์การได้รับการพิจารณาอย่างทั่วถึง เป็นการสร้างขวัญกำลังใจและก่อให้เกิดความตั้งใจในการปฏิบัติงานของบุคลากร

วัตถุประสงค์ของการบริหารงานบุคคล

วัตถุประสงค์ของการบริหารงานบุคคลไว้ 4 ประการ คือ¹⁴

1) วัตถุประสงค์ด้านสังคม (Social Objectives) องค์การจะต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมและสังคม จัดและระงับการดำเนินกิจการที่ผิดทั้งด้านคุณธรรมและสังคม

2) วัตถุประสงค์ด้านองค์การ (Organizational Objectives) การจัดการทรัพยากรมนุษย์เกิดขึ้นเพื่อช่วยให้องค์การมีประสิทธิภาพในการดำเนินการ การจัดการทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่มีส่วนช่วยสร้างองค์การตามวัตถุประสงค์ ดังนั้น การจัดตั้งฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการปรับปรุงผลขององค์การ

3) วัตถุประสงค์ด้านหน้าที่ (Functional Objectives) ฝ่ายทรัพยากรมนุษย์มีหน้าที่และความรับผิดชอบช่วยการจัดการทรัพยากรมนุษย์กระทำไปอย่างไม่รอบคอบและไม่สามารถตอบสนองความต้องการขององค์การได้ก็จะเกิดการสิ้นเปลืองทรัพยากรมนุษย์ได้ง่าย จึงเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของฝ่ายจัดการทรัพยากรมนุษย์⁴⁰

4) วัตถุประสงค์ด้านบุคคล (Personnel Objectives) เพื่อให้บุคลากรได้รับผลสำเร็จตามเป้าหมายของบุคคลในระยะยาวความสำเร็จตามเป้าหมายของบุคลากรทุกคนจะมีส่วนช่วยสนับสนุน

¹⁴ อำนวย แสงสว่าง, การจัดการทรัพยากรมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ทิพย์วิสุทธิ, 2556), หน้า 5.

การดำเนินงานขององค์กร การทำให้บุคลากรได้รับผลสำเร็จตามเป้าหมายฝ่ายทรัพยากรมนุษย์จะต้องมีมาตรการในการจูงใจและสงวนรักษาบุคลากรที่ดีไว้ โดยการจูงใจให้มีการจูงใจให้บุคลากรมีขวัญและกำลังใจในการทำงาน มิฉะนั้นประสิทธิภาพในการทำงานและความพอใจในการทำงานของบุคลากรจะมีแต่ลดลงตลอดเวลา ในที่สุดบุคลากรก็จะลาออกจากองค์กรไปสมัครเข้าทำงานกับองค์กรอื่นที่ดีกว่าอย่างแน่นอน

วัตถุประสงค์ของการบริหารงานบุคคลไว้ 3 ประการดังนี้¹⁵

- 1) เพื่อสร้างตัวบ่อนที่มีคุณภาพกล่าวคือ ควรได้บุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถและมีความเหมาะสมกับงาน มีคุณสมบัติสอดคล้องกับความต้องการขององค์กร
- 2) เพื่อเพิ่มผลผลิตให้มีคุณภาพ คือ บุคคลที่มีศักยภาพสูงมีการกระตุ้นเพื่อให้คุณภาพของงานเพิ่มขึ้น บุคลากรเกิดความพอใจในการทำงาน ช่วยให้องค์กรประสบความสำเร็จ
- 3) เพื่อพัฒนากระบวนการให้มีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ความต่อเนื่องของการบำรุงรักษาการให้ขวัญและกำลังใจขณะทำงาน การฝึกฝนสร้างความชำนาญและการประเมินผลติดตามผล การปฏิบัติงาน พร้อมทั้งการปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

3. สัมปฤสธรรม 7

คำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยังทันสมัยอยู่จนถึงปัจจุบันและในอนาคต ในการบริหารจัดการ ได้แก่ สัมปฤสธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในสัมปฤสสูตร อันเป็นแนวทางในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์เพียงหลักธรรมหนึ่งเพื่อประกอบการพิจารณาว่า หลักการบริหารเชิงพุทธศาสตร์ได้มุ่งหวังกำไร หรือการแข่งขันเพียงอย่างเดียว แต่ได้บรรจุหลักการที่สร้างความยั่งยืน การไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มีความเมตตาต่อกันและรู้เท่าทันโลกโดยมิได้ปฏิเสธกระแสโลกาภิวัตน์หรือระบบทุนนิยมในปัจจุบัน แต่ให้ยึดหลักการอยู่ร่วมกันและรู้เท่าทันโลก

สัมปฤสธรรม หมายถึง ธรรมที่ทำให้คนเป็นสัปบุรุษ ซึ่งหมายถึง บุคคลที่มีคุณธรรมเป็นสัมมาทิส คือ เป็นผู้ที่มีความรู้มีปัญญา หรือมีมุมมองที่ถูกต้องตรงกับความจริง เป็นคนที่ประพฤติธรรมเป็นปกติมีศรัทธามั่นคงในศาสนาเป็นคนที่มีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม หรือเป็นคนดีอันประกอบด้วยลักษณะ 7 ประการ คือ¹⁶

¹⁵ สมเกียรติ พ่วงรอง, การบริหารงานบุคคล, (ปัตตานี: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2555), หน้า 5.

¹⁶ ที.ปา (ไทย) 11/330/333.

1) ทัมมัญญตา (การรู้จักเหตุ) คือ การเป็นผู้รู้จักวิเคราะห์สาเหตุของสถานการณ์ และความ เป็นไปของชีวิต หรือรู้จักหลักความจริงจะคิดจะทำสิ่งใดก็มีหลักรู้ว่าเมื่อกระทำสิ่งนี้จะได้ผลตอบแทนเป็น ความสุขแต่ถ้ากระทำอีกอย่างหนึ่งจะได้ผลเป็นความทุกข์

2) อัถตัญญตา (การรู้จักผล) คือ เป็นผู้รู้จักผล กล่าวคือ เมื่อมีเหตุก็ย่อมมีผลเมื่อมีปัญหาอันใด เกิดขึ้นเราจะต้องใช้หลักเหตุผลมาพิจารณาปัญหาเหล่านั้นเพราะผลเกิดจากเหตุเสมอ การรู้จักเปรียบเทียบ เหตุและผลจะทำให้เราเป็นคนใจกว้างยอมรับฟังเหตุผลของผู้อื่น

3) อัถตัญญตา (การรู้จักตน) คือ เป็นผู้รู้จักตนโดยฐานะ ภาวะ เพศ วัย ความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมอื่น ๆ มีศรัทธา ศีล สุตตะ จาคะ ปัญญาเป็นต้น แล้วประพฤติตนให้เหมาะสมแก่ภาวะของตน และเมื่อรู้วาทกรรมในเรื่องใดก็ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

4) มัตตัญญตา (การรู้จักประมาณ) คือ ความเป็นผู้รู้จักความพอดี ความพอเหมาะพอสมควร การรู้จักประมาณ คือ การรู้จักทำทุกสิ่งทุกอย่าง หรือดำเนินชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม เป็นต้น การรู้จัก ประมาณนี้เป็นทางสายกลางที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้บุคคลต่าง ๆ ได้ประพฤติปฏิบัติกันมา

5) กาลัญญตา (การรู้จักกาล) คือ เป็นผู้รู้จักเวลาที่เหมาะสมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ และรู้จัก ปฏิบัติตนให้ถูกต้องกับกาลเทศะ กล่าวคือ รู้ว่าในเวลาเช่นไรควรจะทำอะไรการรู้จักกาลเวลาจะทำให้ไม่ดำรงตน อยู่ในความประมาทไม่ทำให้เสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์

6) ปริสัญญตา (การรู้จักชุมชน) คือ ความเป็นผู้รู้จักหมู่คณะ หรือกลุ่มชนว่าดีหรือไม่ดีควรคบ หาสมาคม ควรเข้าไปอยู่เป็นพวกหรือไม่ เมื่ออยู่ในชุมชนหรือที่ประชุมชนนั้น ๆ ควรวางตัวอย่างไรควรทำอะไร ควรพูดอย่างไร เช่น เมื่อเข้าหาผู้ใหญ่ควรแสดงอาการนอบน้อมมีสัมมาคารวะ เมื่อเข้าวัดควรสรวมกาย วาจา ใจ ไม่แสดงอาการตลกตึกคะนอง เป็นต้น ความเป็นผู้รู้จักบริษัท คือรู้จักชุมชนและสังคม รู้ரியที่จะ ฟังประพฤติ แล้วประพฤติตนให้เหมาะสมต่อชุมชนและสังคมนั้น ๆ

7) บุคคลโลปรัญญตา (การรู้จักบุคคล) คือ ความเป็นผู้รู้จักประเภทบุคคลแต่ละคนว่าฉลาด หรือโง่เขลา เป็นคนพาลหรือเป็นดี การรู้จักความแตกต่างของบุคคลโดยอัธยาศัย ความสามารถและ คุณธรรม ตลอดจนรู้ในความสามารถของบุคคลและการมอบงานที่เหมาะสมให้การบริหารจัดการในการรู้ บุคคล มีความสามัคคี สร้างความเป็นธรรมและเสมอภาคให้แก่บุคลากรในองค์กรรวมถึงการทำงานเป็นหมู่ คณะการติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ ด้วยความเป็นมิตรไมตรีรวมทั้งมีความจริงใจต่อกัน

4. การประยุกต์ใช้หลักสัปปริสธรรม 7 ในการบริหารงานบุคคล

การนำหลักสัปปริสธรรม 7 มาประยุกต์ใช้กับการบริหารงานมี 7 ประการ คือ¹⁷

1) ความเป็นผู้รู้จักเหตุ (Knowing the Law, Knowing the Cause) คือ รู้ความจริงรู้หลักการรู้กฎเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมได้ รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผลและรู้จักหลักการที่จะทำให้เกิดผลรวมความว่า การบริหารจัดการในองค์กร ผู้บริหารงานบุคคลจำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้องในการสรรหา วางแผนอัตรากำลัง การบำรุงรักษา การพัฒนาบุคลากร การประเมินการเข้าปฏิบัติงาน และการพิจารณาให้พ้นจากงาน เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กรให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล รู้จักการวิเคราะห์ความจริงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อันว่า สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป เป็นธรรมดา โดยพิจารณาหลักการและเกณฑ์แห่งเหตุผลมาบริหารจัดการองค์กร

2) ความเป็นผู้รู้จักผล หรือความมุ่งหมาย (Knowing the Meaning, Knowing the Purpose) คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่เกิดขึ้น สืบเนื่องจากการกระทำตามหลัก หมายถึง การบริหารงานบุคคลด้านการสรรหา วางแผนอัตรากำลัง การบำรุงรักษา การพัฒนาบุคลากร ให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ และรู้ถึงประโยชน์ขององค์กรที่นำไปสู่ความมั่นคงและไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อองค์กรในที่นี่ก็หมายถึงการมีแผนงานที่ดี การวางแผนที่วิเคราะห์ผลกระทบทุก ๆ ด้าน

3) ความเป็นผู้รู้จักตน (Knowing Oneself) คือ การสรรหาต้องวิเคราะห์ผู้ความสามารถ ภาวะเพศ ความรู้ความสามารถ และคุณธรรม และบุคคลนั้นสามารถที่จะพัฒนาให้ตรงตามความต้องการขององค์กรได้

4) ความเป็นผู้รู้จักประมาณ (Moderation, Knowing how to be temperate) คือ ความพอดีในการจ่ายโภคทรัพย์ ในที่นี้หมายถึง การสรรหาบุคคล การวางแผนอัตรากำลัง ต้องพิจารณาให้เพียงพอ

5) ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา (Knowing the Proper time) คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาในการประกอบกิจในที่นี้หมายถึง การพัฒนาบุคลากรต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ในเวลานั้น ๆ ว่า ควรจะดำเนินการอย่างไร อะไรควรด อะไรควรกระทำ

6) ความเป็นผู้รู้จักชุมชน (Knowing the Assembly, Knowing the Society) คือ รู้ரியที่จะประพัตติต่อชุมชนนั้น ว่าควรจะดำเนินการอย่างไร การบำรุงรักษาบุคลากรต้องสร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่จะเป็นภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

¹⁷ ชนะพงษ์ กล้ากลิจ, การประยุกต์หลักสัปปริสธรรม 7 กับการบริหารงานสมัยใหม่ ชนะพงษ์ กล้ากลิจ, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2562: 108.

7) ความเป็นผู้รู้จักบุคคล (Knowing the individual, Knowing the different individuals) คือ รู้จักพัฒนาบุคลากร ความแตกต่างของบุคคลว่าโดยอรรถาธิบาย ความสามารถและคุณธรรม ตลอดจนถึงรู้ในความสามารถของบุคคล การวางอัตรากำลังต้องมอบงานที่เหมาะสม สร้างความเป็นธรรม และเสมอภาคให้แก่บุคลากร

5. สรุป

การบริหารงานบุคคล เป็นการสรรหา วางแผนอัตรากำลัง การบำรุงรักษา การพัฒนาบุคลากร การประเมินการเข้าปฏิบัติงาน และการพิจารณาให้พ้นจากงาน ต้องใช้ทั้งศาสตร์ทั้งศิลป์ สังเคราะห์ วิเคราะห์อย่างเป็นขั้นเป็นตอน และมีความรอบครอบตระหนักถึงประโยชน์และผลเสียที่องค์กรจะพึงได้รับในอนาคต โดยมีการยืดหยุ่นมีความยุติธรรม ใช้หลักประชาธิปไตย โดยการเคารพในสิทธิ มีการพัฒนาความสามารถของบุคคล และการให้ขวัญกำลังใจบุคลากร สนับสนุนให้บุคลากรได้เข้าปฏิบัติงานอย่างเต็มความรู้ความสามารถ และสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน ยึดหลักความเป็นธรรมในเรื่องจ่ายค่าจ้างและสภาพการทำงานตลอดไปจนถึงการทำให้รู้สึกว่าคุณค่าของคนทำงานอยู่ด้วยเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร รวมทั้งการจัดสวัสดิการให้กับทุกคนเพราะผู้ที่ปฏิบัติงานทุกคนล้วนมีความสามารถกันทุกคน

คำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยังทันสมัยอยู่จนถึงปัจจุบันและในอนาคตในการบริหารจัดการ ได้แก่ สัปบุริสธรรม การบริหารงานตามหลักสัปบุริสธรรม 7 มี 7 ประการ คือ 1) ความเป็นผู้รู้จักเหตุ (Knowing the Law, Knowing the Cause) คือ ผู้บริหารจำเป็นต้องพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้อง รู้จักการวิเคราะห์ความจริงที่เกิดขึ้นโดยพิจารณาหลักการและเกณฑ์แห่งเหตุผลมาบริหารจัดการองค์กร 2) ความเป็นผู้รู้จักผล หรือความมุ่งหมาย (Knowing the Meaning, Knowing the Purpose) คือ การบริหารงานให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์และรู้ถึงประโยชน์ที่นำไปสู่ความมั่นคงและไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อองค์กร 3) ความเป็นผู้รู้จักตน (Knowing Oneself) รู้จักการปรับปรุงองค์กรให้ทันต่อเหตุการณ์ 4) ความเป็นผู้รู้จักประมาณ (Moderation, Knowing how to be temperate) คือ การบริหารการเงิน ชีตความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ 5) ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา (Knowing the Proper time) คือ การบริหารจัดการจะต้องมีความเข้าใจถึงระยะเวลาที่เหมาะสม การสร้างโอกาสขององค์กรจะต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ในเวลานั้น ๆ ว่า ควรจะดำเนินการอย่างไร อะไรควรงด อะไรควรกระทำ เวลาใดควรขยายกิจการ หรือช่วงเวลาใดที่จะบริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จต่อองค์กรมากที่สุด 6) ความเป็นผู้รู้จักชุมชน (Knowing the Assembly, Knowing the Society) คือ การบริหารจัดการต้องปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่าง ๆ ทั้งที่เป็นพันธมิตรและคู่แข่งการสร้างสรรค์ หรือการประสานงานกับชุมชน หรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อองค์กร ก็คือ เข้าถึง เข้าใจ และพัฒนาเป็นการบริหารจัดการที่สร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชุมชน หรือสาธารณะชนจะเป็นภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร 7) ความเป็นผู้รู้จักบุคคล (Knowing the individual,

Knowing the different individuals) คือ รู้ในความสามารถของบุคคล และใช้มอบงานที่เหมาะสมให้ การบริหารจัดการในการรู้บุคคล เปรียบเสมือนการพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีการ พัฒนา และบริหารบุคคลในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถ และรักดีต่อองค์กร มีความสามัคคี สร้างความเป็นธรรมและเสมอภาคให้แก่บุคลากรในองค์กร รวมถึงการทำงานเป็นหมู่คณะการ ติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ ด้วยความเป็นมิตรไมตรี รวมทั้งมีความจริงใจต่อ

เอกสารอ้างอิง

- นิตยาพร เสมอใจ. **การจัดการและการตลาดบริการ**. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดเคชั่น, 2564.
- ชนะพงษ์ กล้ากลกิจ. **การประยุกต์หลักสัปปุริสธรรม 7 กับการบริหารงานสมัยใหม่. วารสาร มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา**. ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2562: 98.
- ดิน ปรัชญพฤทธิ. **ศัพทรัฐศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2564.
- ธวัชชัย วัฒนาธนกิจ. **การบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิชจำกัด, 2564.
- พนัส หันนาคินทร์. **ประสบการณ์ในการบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร : พรานนกการพิมพ์, 2562.
- พระประภาส ญาณาคโม (ดอกไม้). **การบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7 สำหรับผู้บริหาร โรงเรียนขนาดกลาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 6. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์**. ปีที่ 7 ฉบับที่ 4, 2563: 3
- มยุรี อนุমানราชชน. **นโยบายสาธารณะ**. กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์เปอร์เน็ท, 2564.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. 2500. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2506.
- ยุพาวรรณ วรณวณิช. **การจัดการตลาดบริการ**. กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, 2564.
- เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท บพิตรการพิมพ์ จำกัด, 2564.
- สมเกียรติ พ่วงรอง. **การบริหารงานบุคคล**. (ปัตตานี: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2564.

สมิต รัชฎกร. การต้อนรับและบริการที่เป็นเลิศ. กรุงเทพมหานคร: สายธาร, 2564.

สุดา สุวรรณภิรมย์. การบริหารงานบุคคล (Personel management). (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยบูรพา, 2558.

อำนวย แสงสว่าง. การจัดการทรัพยากรมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: ทิพย์วิสุทธิ, 2564.

Mondy. W.R. and Noe. R.M.. Human Resource Management, p.175.

พระสังฆาธิการ: การสาธารณะสงเคราะห์

Saṅghādhikāra : Public Welfare

พระอธิการชยุต เตชธมฺโม¹

phra adhikan chayut tejadhammo sudhamma

Email: golfclove@gmail.com

Received: October 19, 2022 Revised: November 29, 2022

Accepted: November 29, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการเรื่อง พระสังฆาธิการ: สาธารณะสงเคราะห์ พบว่า วัดที่ขึ้นทะเบียนของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ถือว่าเป็นวัดโดยสมบูรณ์ และกำหนดให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ทำนุบำรุงรักษา วัด จัดกิจการ และศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี เจ้าอาวาสต้องดูแลบริหารกิจการภายในวัดอย่างต่อเนื่อง ให้มีความก้าวหน้าถูกต้องเป็นระเบียบ เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมต่างๆ ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป โดยกำหนดการพัฒนาเป็น 6 หมวด ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานช่วยเหลือชาวบ้านของพระสังฆาธิการ เป็นการทำงานจิตอาสาของพระสงฆ์ในเชิงปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มพระสงฆ์ 4 ด้าน คือ สงเคราะห์ เกื้อกูล พัฒนา บูรณาการ

คำสำคัญ: (การสาธารณะสงเคราะห์), (พระสังฆาธิการ),

Abstract

This academic article named “Saṅghādhikāra: Public Welfare” found that the Buddhist temple registered with the National Buddhism Office considered to be a complete legal temple and the abbot has the duty to maintain the temple, organize the temple maintenance, management, and religious treasures for the best benefits. The abbot must continuously manage the affairs of the temple to have a correct and orderly progress and making the temple as the center of various Buddhist activities for Buddhists and others. The development is divided into 6 categories, namely: on administration, ecclesiastical education, public supporting education,

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

propagation, constructions and reparation and social welfares. All of these affairs aim at providing the assistance for public voluntariness of both individual and Sangha, covering 4 areas: welfare, support, development, integration.

Keywords: (ญpublic Welfare), *Saṅgh'āṭhikār*)

1. บทนำ

วัดเป็นศูนย์กลางของสังคม เป็นที่รวมจิตใจของประชาชน เป็นสถานศึกษาและฝึกอบรม ศีลธรรม วิชาการต่าง ๆ เป็นสถานที่ก่อกำเนิดศิลปวัฒนธรรม เป็นที่สืบทอดวัฒนธรรมที่รวบรวม ศิลปกรรมเสมือนพิพิธภัณฑ์ เป็นสถานสงเคราะห์ เป็นที่รับเลี้ยงฝึกอบรมเด็กที่มีปัญหาซึ่งผู้ใหญ่ซึ่งไร้ ที่พักพิง เป็นสถานที่ปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับปัญหาชีวิต เป็นที่ระบายความทุกข์ความเดือดร้อน คับ แค้นใจ เป็นสถานที่ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท พระสงฆ์ทำหน้าที่ประจักษ์จตุสดมภ์ความมุ่งในทาง สัมครสมานสามัคคีเป็นสำคัญ เป็นสถานบันเทิง เป็นที่เล่นที่สนุกสนานของเด็ก ๆ เป็นสถานที่พักผ่อน หย่อนใจ เป็นสถานที่พบปะประจักษ์จตุสดมภ์ เป็นสถานที่แจ้งข่าว เป็นสถานที่จัดกิจกรรมของชุมชน เป็น ที่ชุมนุมทหาร สถานพยาบาล เป็นสถานที่พักคนเดินทาง เป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บอุปกรณ์ และเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม หรือใช้บริการด้านพิธีกรรมผูกพันกับชีวิตของทุก คนในระยะเวลาและเหตุการณ์ต่าง ๆ ของชีวิต²

ปัจจุบันการสร้างวัดจะต้องดำเนินการให้ถูกต้องตามขั้นตอนของทางราชการ เมื่อการสร้าง วัดตั้งวัดได้เสร็จสิ้น ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเป็นวัดที่ถูกต้อง และสำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ ได้ขึ้นทะเบียนไว้ในทะเบียนวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแล้ว จึงถือว่าวัดนั้น เป็นวัดโดยสมบูรณ์ โดยเจ้าอาวาสมีหน้าที่ทำนุบำรุงรักษา วัดจัดการและศาสนสมบัติของวัดให้ เป็นไปด้วยดี ในการนี้ต้องดูแลบริหารกิจการภายในวัดอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านการปกครอง การศึกษา การปฏิบัติ และอื่นๆ ให้มีความก้าวหน้าถูกต้องเป็นระเบียบ เพื่อให้วัดเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรม ต่างๆ ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป³ โดยมีมหาเถรสมาคมและพระสังฆาธิการเป็นผู้ปกครองบริหารคณะ สงฆ์และการพระศาสนาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยตามพระธรรมวินัยกฎหมายบ้านเมือง และ

² พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 35-38.

³ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, บทบาทและหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2554), หน้า 5 – 6.

ระเบียบประเพณีของสังคมไทยในทุกส่วนทุกระดับ พระสังฆาธิการเป็นพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ เป็นผู้ขับเคลื่อนการบริหารกิจการคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนาให้ปฏิบัติถูกต้อง ในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนาตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาให้สำเร็จตามที่วางไว้ ตามกรอบภารกิจงานของคณะสงฆ์ 6 ด้าน ประกอบด้วย การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์⁴

2. พระสังฆาธิการ

ความหมายของพระสังฆาธิการ“พระสังฆาธิการ” เป็นคำรวมตำแหน่งพระภิกษุผู้ปกครองคณะสงฆ์ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เริ่มใช้มาแต่ พ.ศ. 2506 จนถึงปัจจุบัน โดยมีกฎหมายเถรสมาคมฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2506) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการ กำหนดนามเป็นครั้งแรก โดยเปลี่ยนคำว่า “พระคณาธิการ” มาเป็น“พระสังฆาธิการ” ให้สอดคล้องกับลักษณะการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ รวมคำว่า “พระ” “สังฆ”และ“อธิการ” เป็น “พระสังฆาธิการ”แปลตามรูปศัพท์ว่า “พระภิกษุผู้ทำงานโดยสิทธิขาดในทางคณะสงฆ์” “พระภิกษุผู้ทำงานคณะสงฆ์โดยมีอำนาจเต็มตามตำแหน่ง” ซึ่งในแม่บทท่านบัญญัติว่า หมายถึง “พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์” มีตำแหน่งดังนี้⁵

- 1) เจ้าคณะใหญ่
- 2) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค
- 3) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด
- 4) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ
- 5) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล
- 6) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

เจ้าอาวาส ถือได้ว่าเป็นพระสังฆาธิการ หรือพระผู้ที่มีหน้าที่ถูกต้องตามหลักกฎหมาย หรือเทียบเท่ากับข้าราชการทั่วไป ในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ภายในอำนาจหน้าที่โดยทางมหาเถร

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6 – 9.

⁵ พระวิสุทธิกัทรธาดา (ประสิทธิ์ พุทธิมรส), พระราชบัญญัติและกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2506), แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. 2521), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563), หน้า 121.

สมาคมได้ให้อำนาจหน้าที่โดยการกำหนด เป็นผู้มีอำนาจดูแลกิจการพระพุทธศาสนาทั้งหมดทั้งสิ้นภายในวัดโดยหน้าที่ซึ่งประกอบด้วย⁶

- 1) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- 2) ปกครอง ดูแล และสอดส่องให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีอยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- 3) เป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- 4) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

3. การสาธารณสงเคราะห์

ความหมายของการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ เป็นงานช่วยเหลือชาวบ้านของพระสังฆาธิการตามมาตรา 37 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ข้อ 4 บัญญัติไว้ว่า “ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล” หมายความว่า ให้วัดกับบ้านต่างอาศัยซึ่งกันและกัน ชาวบ้านช่วยวัด ด้วยการทำนุบำรุงวัด บริจาคสมทบสร้างกุฏิ วิหาร ถาวรวัตถุในวัด เพื่อความผาสุกของพระ⁷วัดจึงมีหน้าที่จัดกิจกรรมและดำเนินกิจการ เพื่อให้เป็นสาธารณะประโยชน์แก่สังคมและบุคคลผู้ยากไร้ ผู้ประสบภัย โดยพระสังฆาธิการ มีบทบาทในการเข้าไปมีส่วนร่วม สนับสนุน ด้านการสาธารณสงเคราะห์ การสร้างเครือข่าย แนวร่วม อาสาสมัคร จัดอาสาสมัครร่วมกับประชาชนและส่วนราชการ⁸เป็นการดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุและจิตใจในรูปแบบต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย⁹ ได้แก่ โครงการบรรพชาและอุปสมบทพระภิกษุและสามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์สามเณร การช่วยเหลือวัดที่ประสบภัยขาดแคลน อบรมเยาวชนและประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การ

⁶ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, บทบาทและหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2563), หน้า 6 – 9.

⁷ พระราชรัตนมุนี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาลิโร), การจัดสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2563), หน้า 14.

⁸ พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), การคณะสงฆ์และพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563), หน้า 8.

⁹ พระมหาบัว ปิยวณฺโณ, การจัดระเบียบสังฆมัตถ์, (นนทบุรี: รุ่งโรจน์การพิมพ์, 2563), หน้า 12.

สร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออมทรัพย์ให้สถานที่ที่เป็นแหล่งปะปามั่วบ้าน การสนับสนุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยยากไร้ ผู้ป่วยติดเตียง การจัดให้มีโรงทาน การบริจาคทรัพย์ส่วนตัวหรือชักชวนญาติโยมบริจาคทรัพย์จัดสร้างโรงพยาบาล การให้ความรู้ข่าวสารแก่ชุมชนด้านต่าง ๆ¹⁰ เป็นเครื่องมือขององค์กรทางพุทธศาสนาที่ทรงพลังและมีประสิทธิภาพสูงที่สามารถขับเคลื่อนสังคมให้ก้าวหน้าต่อไปได้¹¹

ลักษณะของการสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ มีลักษณะมี 4 ประการ ดังนี้¹²

- 1) การดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล
- 2) การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์
- 3) การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ
- 4) การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป

การจัดการสาธารณสงเคราะห์เพื่อสังคมที่ยั่งยืนของคณะสงฆ์

การสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการจะต้องมีความเป็นจิตอาสา หรือจิตสาธารณะต่อการปฏิบัติศาสนกิจ มุ่งสร้างความมั่นคง สร้างศรัทธา สามัคคี สร้างสังคมและชุมชนให้เข้มแข็งโดยมีกรอบดำเนินการ 4 ด้าน คือ สงเคราะห์ เกื้อกูล พัฒนา บูรณาการ สามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังนี้¹³

- 1) สาธารณสงเคราะห์ 1.0 (สงเคราะห์) คือ การบรรเทาทุกข์เบื้องต้น ช่วยเหลือวัดและประชาชนในภาวะวิกฤต ประสบสาธารณภัยต่าง ๆ โดยการมอบปัจจัย 4 และการมอบธรรมะเป็นกำลังใจในคราวประสบสาธารณภัย

¹⁰ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, บทบาทและหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2563), หน้า 31 – 32.

¹¹ สำนักฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม, คู่มือการปฏิบัติงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม 2561, หน้า 17.

¹² พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563), หน้า 57-58.

¹³ อ้างแล้ว, หน้า 4.

2) สาธารณสงเคราะห์ 2.0 (เกื้อกูล) คือ การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน และการจัดการพื้นที่ให้มีทรัพยากรเพียงพอกับการอยู่อาศัยและดำเนินชีวิตของคนชุมชน โดยการปลูกป่า บวชป่า อนุรักษ์ป่า ฝายต้นน้ำ ชุดบ่อน้ำ การไถ่ชีวิตโค-กระบือเพื่อการเกษตร การป้องกันและแก้ไขยาเสพติดชุมชน การสนับสนุนการปลูกสมุนไพรและภูมิปัญญาพื้นบ้าน

3) สาธารณสงเคราะห์ 3.0 (พัฒนา) คือ การพัฒนาพื้นที่โดยใช้หลักธรรมมาประยุกต์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยการจัดพื้นที่วัดเป็นศูนย์การช่วยเหลือชุมชน การเกษตรวิถีพุทธ ศาสตร์พระราชา กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ การส่งเสริมสัมมาชีพชุมชน การสร้างวัฒนธรรมจิตอาสา การสร้างศูนย์กลางให้การช่วยเหลือชุมชน การเกษตรวิถีพุทธ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ การส่งเสริมสัมมาชีพ ศาสตร์พระราชา คีลานุปัฏฐาก พิพิธภัณฑสถานชุมชน

4) สาธารณสงเคราะห์ 4.0 (บูรณาการ) คือ การส่งเสริมความร่วมมือภาคีเครือข่าย การร่วมกันพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ การผสมพลังผ่านภาคีเครือข่าย ได้แก่ ธรรมานุญ สุขภาพพระสงฆ์ โรงเรียนผู้สูงอายุ การท่องเที่ยวและการอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธ การตั้งกองทุนช่วยเหลือผู้ประสบภัย และเครือข่ายจิตอาสาด้านสาธารณสงเคราะห์ ธรรมานุญสุขภาพพระสงฆ์ การก่อตั้งโรงเรียน/ชมรมผู้สูงอายุ การอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรม การจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือสงเคราะห์สาธารณภัย การสร้าง เครือข่ายจิตอาสา สังคมพัฒนาวิซาลัย

4. บทบาทสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในสังคมไทย

บทบาทในนามขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ หรือตามสายการบังคับบัญชาของคณะสงฆ์ และไม่เป็นทางการ คือ เป็นการทำงานจิตอาสาของพระสงฆ์ในเชิงปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มพระสงฆ์ 4 ด้าน ดังนี้¹⁴

การสงเคราะห์

บทบาทด้านการสงเคราะห์ ได้แก่ การแจกถุงยังชีพให้กับผู้ประสบภัยธรรมชาติ เป็นการประยุกต์หลักสังคหวัตถุ 4 กับการทำงานจิตอาสาของพระสงฆ์

1) ทาน คือ การเดินไปเยี่ยม เดินไปหา และเดินไปให้ เป็นการปลูกฝังให้พระภิกษุสามเณร เดินเท้าเข้าชุมชนเพื่อให้เห็นถึงความทุกข์ยาก หรือสภาพความเป็นจริงของสังคมทั้งคนชรา ผู้ป่วยติดเตียง ผู้ยากไร้

¹⁴ พินิจ ลาภอนานนท์ และคณะ, แนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคม สังคหวัตถุ และสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ, ชุดความรู้สาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ เล่ม 2, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2562), หน้า 105-109.

2) ปิยวาจา คือ การที่พระสงฆ์รับฟังทุกข์และให้กำลังใจกับคนในชุมชน

3) อัถถจริยา คือ การที่พระสงฆ์สามารถประพาดิตนให้เป็นประโยชน์ได้เพิ่มขึ้น การที่พระสงฆ์ค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับสิทธิประโยชน์ที่ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง หรือผู้พิการในชุมชนพึงจะได้รับให้กับชุมชน

4) สมานัตตตา คือ ความการสม่ำเสมอในการทำงานของพระสงฆ์ การที่พระสงฆ์ลงไปทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน การดำเนินกิจกรรมมาอย่างต่อเนื่อง

การเกื้อกูล

บทบาทด้านการเกื้อกูล คือ การที่พระสงฆ์จัดตั้งมูลนิธิ หรือกองทุนเพื่อการกุศล กิจกรรมส่งเสริมการเกษตร กิจกรรมส่งเสริมสัมมาชีพ กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพของประชาชนและชุมชน ได้แก่

1) กิจกรรมชมรมรักษาสุภาพวัดโคศคาราม โดยได้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2552 เป็นชมรมที่เน้นกิจกรรมด้านสุขภาพของกลุ่มผู้สูงอายุเป็นประจำทุกวัน ทอผ้าพื้นเมือง ทำขนมพูน้ำตาล้างจาน และนํ้ามันอบประสงค์ มาจำหน่ายผ่านโรงเรียนผู้สูงอายุให้คนในชุมชนเป็นรายได้ของชมรมและสมาชิก และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยยึดหลักการ “คนยื่นเป็นครู คนนั่งเป็นนักเรียน”

2) กิจกรรมถนนสายบุญวัดโคศคาราม โดยเริ่มดำเนินการปี พ.ศ. 2559 เป็นกิจกรรมที่พระสงฆ์รับบิณฑบาตข้าวสารอาหารแห้ง ให้คนยากจนและคนด้อยโอกาสในชุมชน กิจกรรมเริ่มจากในช่วงเช้าพระสงฆ์ออกเดินบิณฑบาตข้าวสารอาหารแห้งไปตามเส้นทางถนนสายบุญที่กำหนดไว้รอบหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านมาร่วมกันทำบุญแล้วนำไปแจกจ่ายให้ภาวะผู้ป่วยติดเตียง ยากจนหรือเป็นผู้ด้อยโอกาสทางสังคม

3) กิจกรรมเพื่อนช่วยเพื่อนวัดโคศคาราม โดยเริ่มดำเนินการปี พ.ศ. 2559 เป็นกิจกรรมที่พระสงฆ์ช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้สูงอายุและครอบครัว ได้แก่ เงินช่วยเหลืองานบวช งานศพ (ศพละ 500 บาท) กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ (เงินช่วยเหลือจากสมาชิกศพละ 20 บาท) และร่วมกันออมเงินให้ได้ขั้นต่ำวันละ 1 บาท

การพัฒนา

บทบาทด้านการพัฒนาของพระสงฆ์ ได้แก่ การตัดถนนในหมู่บ้านการขุดลอกคูคลอง ทำประปาชุมชน ถึงเก็บน้ำฝน กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ศูนย์การเรียนรู้สุขภาพพระสงฆ์

1) ธนาคารใต้น้ำสำหรับวัดที่ขาดแคลนน้ำ ของพระนิเทศศาสนคุณ

ในปี พ.ศ. 2537 โดยใช้สถานที่วัดบุญเรืองสุวรรณาราม บ้านคำโป่งเป้ง เป็นสถานที่ทดลอง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2540 หลวงพ่อได้นำองค์ความรู้ที่นำมาพัฒนาพื้นที่วัดอาสงศิลาวาส ตำบลโคสี อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ

ต่อมาได้นำองค์ความรู้มาพัฒนาวัดถ้ำปู่หล้า ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย และวัดถ้ำจำปา ตำบลหนองสูง อำเภอดงเจริญ จังหวัดมุกดาหาร และวัดป่าหนองอ้อ ตำบลปะอาว อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ตามลำดับ

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2557 ได้จัดตั้งสถาบันวิจัยนิเทศศาสนคุณ ภายใต้การอุปถัมภ์ของมูลนิธิหลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล โดยมีหลวงพ่อกเป็นประธานมูลนิธิ เพื่อให้เป็นองค์กรทำงานด้านการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ

เมื่อวันที่ 10 เมษายนพ.ศ. 2559 ดำเนินงานภายใต้ชื่อโครงการมีน้ำใช้อย่างยั่งยืน

ตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2560 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ได้จัดตั้งมูลนิธิสิริปัญญา เพื่อสนับสนุนงานของสถาบันนิเทศศาสนคุณให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนาระบบการบริหารจัดการน้ำทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย นับเป็นการขยายงานพัฒนาธนาคารน้ำใต้ดินที่มีความเด่นชัดยิ่งขึ้นจนถึงปัจจุบัน

การบูรณาการ

บทบาทด้านการบูรณาการของพระสงฆ์ ได้แก่ เครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา การขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์ การดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 การดูแล เยียวยาผู้ป่วยหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)

1) **เครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา** คือ เครือข่ายพระนักพัฒนาชุมชนภาคเหนือ (คพชน.) ได้แก่ กลุ่มสังฆพัฒนาชุมชนล้านนา เครือข่ายการเรียนรู้ของพระสงฆ์ที่ทำงานด้านเอดส์ กลุ่มพระสงฆ์อีกเมืองน่าน กลุ่มพระสงฆ์รุ่นใหม่ในโครงการพระธรรมจาริก¹⁵

2) **ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พุทธศักราช 2560** คือ การดำเนินงานพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพที่กำหนดให้ดำเนินการวัดส่งเสริมสุขภาพและธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์

¹⁵ พระเทพวิสุทธิคุณ (กุศล คนธวโร), **พระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน**, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์นันทพันธ์พรินติ้ง จำกัด, 2548), หน้า 14.

แห่งชาติ ภายใต้มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 7/2560 เมื่อวันที่ 20 มีนาคมพ.ศ. 2560 มติที่ 191/2560 การขับเคลื่อนมตีสมาชสาสุขภาพแห่งชาติ 3 ประเด็น ได้แก่¹⁶

- (1) พระสงฆ์กับการดูแลสุขภาพตนเองตามหลักพระธรรมวินัย ชุมชนและสังคม
- (2) การดูแลสุขภาพพระสงฆ์ที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และ
- (3) บทบาทพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำด้านสุขภาพของชุมชนและสังคม

โดยยึดหลักการการใช้ธรรมนำทางโลก 5 ด้าน ได้แก่ ความรู้ ข้อมูล การพัฒนา การบริการสุขภาพ และการวิจัยที่จะนำไปสู่การส่งเสริมและสนับสนุนการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ โดยการเชื่อมโยงระหว่างวัดกับชุมชน ทำให้พระแข็งแรง วัดมั่นคงชุมชนเป็นสุขภายใน 10 ปี (พ.ศ.2560-2569)

3) การดำเนินโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 คือ การที่วัด กำหนด ผู้ใหญ่บ้านหรือ ประธานชุมชนเปิดรับสมัครประชาชนเข้าร่วมโครงการตั้งแต่ 50 เปอรเซ็นต์ขึ้นไป ขึ้นทะเบียนเป็น หมู่บ้านรักษาศีล 5 กับสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัด โดยเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรราชฆคลาจารย์ ประธานอำนวยการโครงการ โครงการที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างและสมานฉันท์ของคนในชาติ ให้เกิดความสงบ สันติสุข มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของการสร้างความปรองดองสมานฉันท์¹⁷

4) การดูแล เยียวยาผู้ป่วย ของกลุ่มศิลาธรรม โดยเริ่มต้นภารกิจเมื่อปี พ.ศ. 2551 เป็นงานคลินิก คือ การที่พระสงฆ์จิตอาสาเยี่ยมไข้และให้คำปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาในรูปแบบการ สนทนาเดี่ยว และกิจกรรมสนทนากลุ่ม ให้สามารถยอมรับและกล้าเผชิญความทุกข์ตามความเป็นจริง ตลอดจนมีแนวทางแก้ไขความทุกข์ และพัฒนาคุณภาพชีวิตตามศักยภาพ ภารกิจงานอบรม ภายนอก (กลุ่มบุคลากรทางการแพทย) และภารกิจงานอบรมภายใน (กลุ่มพระสงฆ์) โดยเริ่มต้นที่ โรงพยาบาล วชิรพยาบาลเป็นแห่งแรก เป้าหมายของการดำเนินงานที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่¹⁸

¹⁶ พระครูพิพิธสุตาทร (บุญช่วย สิริธโร) และคณะ, ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พุทธศักราช 2560, พิมพ์ครั้งที่ 1, (นนทบุรี: โรงพิมพ์ โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์ จำกัด, 2560), หน้า 1.

¹⁷ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พุทธศักราช 2557, คู่มือการดำเนินงานโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้ลัทธิธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล 5”, หน้า 5.

¹⁸ พิณิจ ลาภานันท์ และคณะ, ถอดบทเรียนสาธารณสุขสงเคราะห์วิถิพุทธ เล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 1, (สำนักงานฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคมสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563), หน้า 146-200.

ประการที่ 1 เยียวยาผู้ป่วยและญาติ ให้สามารถยอมรับและเผชิญกับความทุกข์ตามความเป็นจริง

ประการที่ 2 เยียวยาผู้ป่วยและญาติ ให้มีแนวทางแก้ไขความทุกข์และพัฒนาคุณภาพชีวิต

ประการที่ 3 สร้างและพัฒนาบุคลากรที่สามารถเยียวยาผู้ป่วยและญาติ ให้สามารถยอมรับ และกล้าเผชิญกับความทุกข์ตามความเป็นจริง

ประการที่ 4 สร้างและพัฒนาบุคลากรที่สามารถเยียวยาผู้ป่วยและญาติ ให้มีแนวทางแก้ไขความทุกข์และพัฒนาคุณภาพชีวิตตามศักยภาพ

ประการที่ 5 ถ่ายทอดความรู้เชิงวิชาการและพัฒนาศีลธรรมแก่บุคคลทั่วไป

2) **หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)** โดยก่อตั้งครั้งแรกในปี พ.ศ. 2518 ซึ่งมีเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร เป็นผู้ก่อตั้ง ปัจจุบันมีจำนวน 5,992 หน่วย ทั่วประเทศ เป็นหน่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาตัวอย่างในระดับตำบลของคณะสงฆ์ไทย ภายใต้การกำกับของมหาเถรสมาคม เป็นหน่วยช่วยเหลือประชาชน เพื่อให้ประชาชนช่วยเหลือตนเองได้ตามสมควรแก่อัตภาพ มุ่งที่สังคมชนบทเป็นสำคัญ ผู้ร่วมงานประกอบด้วยฝ่ายบรรพชิต ได้แก่ เจ้าอาวาสและพระภิกษุในวัดในตำบลนั้น ฝ่ายคฤหัสถ์ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และทายาททายิกาในตำบลนั้น ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์หลัก 5 ประการ คือ¹⁹

(1) เพื่อสงเคราะห์ให้ประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลตั้งอยู่ เพื่อให้ประชาชนได้ช่วยเหลือตนเองได้และพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่ถูกต้องตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ

(2) เพื่อเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างวัด บ้าน และหน่วยงานในการที่จะร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าตามสภาพของท้องถิ่นนั้น ๆ

(3) เพื่อเป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชนที่เป็นประโยชน์และสร้างสรรค์ ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ เพื่อที่จะนำมาพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญรุ่งเรือง

(4) เพื่อเป็นศูนย์รวมพลังให้เกิดสันติสุขในหมู่บ้าน ช่วยกันปกป้องพิทักษ์ รักษาชีวิต และทรัพย์สินของทุกคนในหมู่บ้าน ให้เกิดความปลอดภัยจากโจรภัย อัคคีภัย อุทกภัย วาตภัย หรือภัยอื่น ๆ

¹⁹ สง่า พิมพ์พงษ์, คู่มือการปฏิบัติงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2563), หน้า 1-9.

(5) เพื่อเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสารของทางราชการจำเป็นต้องรับทราบอย่างทันทั่วที่ตรงไปตรงมา เพื่อใจเข้าใจสถานการณ์ของบ้านเมืองได้ถูกต้องและนำไปสู่การแก้ไขปัญหา

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ประกอบด้วย ประธานกรรมการ ได้แก่ เจ้าอาวาสแห่งวัดที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลนั้น รองประธานกรรมการฝ่ายบรรพชิต ได้แก่ เจ้าอาวาสอื่นทุกวัดในตำบล รองประธานกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ ได้แก่ กำนันในตำบลนั้น นายกองค์การบริหารส่วนตำบลในตำบลนั้น หรือนายกเทศบาล กรรมการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และแพทย์ประจำตำบลในตำบลนั้น กรรมการโดยแต่งตั้ง ได้แก่ กรรมการซึ่งที่ประชุมกรรมการโดยตำแหน่งคัดเลือกจากคฤหัสถ์ ซึ่งเป็นทายาททายิกา ครูโรงเรียน ผู้ทรงคุณวุฒิในตำบลนั้นมีจำนวนไม่ต่ำกว่า 5 คน และไม่เกิน 9 คน เสนอเจ้าคณะอำเภอเพื่อแต่งตั้งและอยู่ในวาระคราวละ 4 ปี

อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล มีดังนี้

- (1) จัดอบรมประชาชนตามวัตถุประสงค์และวิธีการที่กำหนดไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคมและตามแนวการอบรมซึ่งคณะกรรมการอบรมประชาชนกลาง
- (2) ปฏิบัติการช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนในตำบลนั้น ตามกำลังและความสามารถ
- (3) แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายการเงิน และฝ่ายธุรการอื่น ๆ กำหนดวิธีปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายธุรการ และเป็นการสมควรแต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นเพื่อมอบหมายให้พิจารณา หรือดำเนินการใด ๆ ก็ได้
- (4) จัดการดูแลทรัพย์สินของหน่วยอบรมให้เป็นไปด้วยดี
- (5) นำเสนอความเห็น หรือข้อขัดข้องต่อคณะกรรมการอำนวยการอบรมและปฏิบัติตามคำแนะนำชี้แจงของคณะกรรมการอำนวยการหรือผู้อำนวยการอบรมแล้วแต่กรณี
- (6) ติดตามประสานงาน และขอความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองเพื่อให้การอบรมประชาชนดำเนินไปโดยสะดวกและเรียบร้อย
- (7) เสนอรายการกิจการที่ได้ดำเนินการไปแล้วในรอบปีต่อคณะกรรมการอำนวยการและผู้อำนวยการอบรมตามลำดับจนถึงคณะกรรมการอบรมประชาชนกลาง

วิธีดำเนินการของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล การดำเนินการอบรมประชาชนตามวัตถุประสงค์ จะดำเนินการโดยวิธีใดวิธีหนึ่งก็ได้ตามสมควรแก่กรณี คือ 1) การอบรมทั่วไป 2) การอบรมเฉพาะกรณี 3) การอบรมเฉพาะบุคคล การประชุมอบรมตามวิธีการอบรมทั่วไป โดยปกติให้มีการประชุมเดือนละ 1 ครั้ง

พันธกิจของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2546 มีทั้งหมด 8 ประการ ได้แก่²⁰⁾ 1) ศีลธรรมและวัฒนธรรม 2) สุขภาพอนามัย 3) สัมมาชีพ 4) สันติสุข 5) ศึกษาสงเคราะห์ 6) สาธารณสงเคราะห์ 7) กตัญญูทศเวทิตาธรรม 8) สามัคคีธรรม

5. สรุป

พระสังฆาธิการ หรือผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับ มีบทบาทหน้าที่สำคัญ 6 ประการ ได้แก่ ได้แก่ การปกครอง การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ พระสังฆาธิการจำเป็นต้องบริหารจัดการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงามตามหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายบ้านเมือง ทั้งยังต้องอาศัยศาสตร์และศิลป์ ในการจัดการเป็นสำคัญ การสาธารณสงเคราะห์ เป็นภารกิจของพระสังฆาธิการ ในการดำเนินการช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมทางวัตถุและพัฒนาจิตใจควบคู่กันไปในรูปแบบต่าง ๆ แก่คนในชุมชนและสังคม การสาธารณสงเคราะห์เป็นการสร้างความผูกพันระหว่างพระสงฆ์ องค์การสงฆ์วัด และชาวบ้านชุมชน และหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชน อย่างดีที่สุดอีกทางหนึ่งในการสร้างความสามัคคีปรองดอง ของคนในสังคม พระสังฆาธิการจะต้องมีความเป็นจิตอาสา หรือจิตสาธารณะต่อการปฏิบัติศาสนกิจ มุ่งสร้างความมั่นคง สร้างศรัทธา สามัคคี สร้างสังคมและชุมชนให้เข้มแข็งโดยมีกรอบดำเนินการ 4 ด้าน คือ สงเคราะห์ เกื้อกูล พัฒนา บูรณาการ

²⁰ กองพุทธศาสนศึกษา, คู่มือการปฏิบัติงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2562), หน้า 5.

เอกสารอ้างอิง

- กองพุทธศาสนศึกษา. **คู่มือการปฏิบัติงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2562.
- พระครูพิพิธสุตาทรร (บุญช่วย สิริธโร) และคณะ. **ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พุทธศักราช 2560**. พิมพ์ครั้งที่ 1. นนทบุรี: โรงพิมพ์ โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์ จำกัด, 2560.
- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). **การคณะสงฆ์และพระศาสนา**. (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563).
- พระเทพวิสุทธิคุณ (กุศล คนธโร). **พระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์นันทพันธ์พรินต์ติ้ง จำกัด, 2548.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.
- พระมหาบัว ปิยวณฺโณ. **การจัดระเบียบสังฆมณฑล**. (นนทบุรี: รุ่งโรจน์การพิมพ์, 2563).
- พระราชรัตนมูณี (ชัยวัฒน์ ปญญาสิริ). **การจัดสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ของวัด**. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2563).
- พระวิสุทธิกัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรส). **พระราชบัญญัติและกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2506). แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. 2521)**. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563).
- พินิจ ลาภธนานนท์ และคณะ. **ถอดบทเรียนสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ เล่ม 2**. พิมพ์ครั้งที่ 1. สำนักงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคมสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2563.
- สง่า พิมพ์พงษ์. **คู่มือการปฏิบัติงานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล**. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2563).
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พุทธศักราช 2557. **คู่มือการดำเนินงานโครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้ลัทธิธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล 5”**.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **บทบาทและหน้าที่ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2563).

การบริหารการมีส่วนร่วมกับการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

Participatory Administration with Quality Assurance within Educational Institutions
for Sustainable Development

ประภาพรรณ พูลเจริญศิลป์¹

Prapaparn Poolcharoensil

E-mail : prapaparn@singprimary.go.th

Received: November 10, 2022 Revised: January 3, 2023

Accepted: January 25, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เป็นเรื่อง การบริหารการมีส่วนร่วมกับการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ซึ่งในสถานการณ์ปัจจุบันสถานศึกษาส่วนใหญ่ ยังมีความเหลื่อมล้ำแตกต่างกัน ทั้งในด้านงบประมาณ คุณภาพ บุคลากร หรือแม้แต่ปัจจัยด้านผู้เรียน รวมถึงปัจจัยอื่นๆ เช่น ความร่วมมือของคณะกรรมการสถานศึกษา การสนับสนุนจากชุมชน หน่วยงานหรือองค์กรที่อยู่ใกล้เคียงสถานศึกษา อีกทั้ง ปัจจุบันสถานศึกษามีอิสระในการบริหารจัดการศึกษาด้วยตนเอง มีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาตามบริบทและความต้องการของตนเอง คุณภาพผู้เรียนและคุณภาพในการบริหารจัดการจึงมีความแตกต่างกัน

การประกันคุณภาพการศึกษาเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา สร้างความเชื่อมั่นให้สังคมและกับทุกฝ่ายให้ยอมรับในคุณภาพของสถานศึกษาว่าผู้เรียนทุกคนจะได้เรียนรู้ตลอดชีวิตเพิ่มโอกาสทางการศึกษาอย่างทั่วถึงมีคุณภาพตามมาตรฐาน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการบริหารและการจัดการศึกษา ของ “PARS” ประกอบไปด้วย 1) Plan วางแผน 2) Action ลงมือทำ 3) Recheck ตรวจสอบ 4) Success ภาวะความสำเร็จ

¹พุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

และการประกันคุณภาพการศึกษามีความสำคัญช่วยให้สถานศึกษาได้มีการพัฒนาองค์ความรู้ให้เป็นสากลจนทำให้สถานศึกษานั้นก้าวหน้าและมีความแข็งแกร่งทางวิชาการมากขึ้น

คำสำคัญ: (การมีส่วนร่วม), (การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา), (สถานศึกษา)

Abstract

This academic article investigates on the participatory administration assurance within educational institutions. In the present, most educational institutions are also different inequality in terms of budget, quality, personnel, or even student as well as other facilitating factors such as the cooperation of the school committee, community support, agencies or organizations surrounded the school. In addition, some educational institutions are free to organize their own education, having developed the courses according to their own context and capacity, so the learners' quality and the management quality are different.

Educational quality assurance is an effective tool for improving the quality of education, building confidence for society and people assuring the quality of educational institutions that all learners have learned throughout their lives for having educational opportunities thoroughly with standard quality, and to promote the participation of all sectors for better administration and education management of "PARS", consisting of: 1) Planning, 2) Action, 3) Recheck, and 4) Success. This quality assurance of education plays the important roles for helping educational institutions to create their knowledge for international level, leading the educational institutions for progress and academic strength.

Keywords: Participation, Quality Assurance in Educational Institutions, School,

1. บทนำ

การประกันคุณภาพการศึกษานั้นจัดเป็นการบริหารจัดการและการดำเนินกิจกรรมตามภารกิจปกติของสถานศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริหารทางการศึกษา ซึ่งได้แก่ ผู้เรียน, ผู้ปกครอง, และผู้รับบริการ

ทางอ้อม ได้แก่ สถานประกอบการ, ประชาชน, และสังคมโดยรวม การประกันคุณภาพ การศึกษาจึงนับว่าเป็นกลไกที่สำคัญ ในการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายและ มาตรฐานทางการศึกษาได้ เพราะการประกันคุณภาพการศึกษานี้เป็นระบบที่จะบ่งบอกถึง ความพร้อมและมาตรฐานในการจัดการศึกษา ในสถาบันการศึกษา ซึ่งจะสร้างความมั่นใจใน ตัวผู้รับบริการ ผู้ปกครอง และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในผลผลิตที่สถานศึกษาจะผลิตออกมาได้ อย่างมีคุณภาพ และสามารถทำให้ผู้สำเร็จการศึกษามีลักษณะที่ตรงตามความต้องการของ สังคม²

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (มาตรา ๔) มาตรฐานและ การประกันคุณภาพการศึกษา ได้กำหนดให้การจัดการศึกษา โดยยึดหลักให้มีมาตรฐานและ การประกันคุณภาพการศึกษา และได้ให้ความหมายในเรื่องมาตรฐานการศึกษา การประกัน คุณภาพการศึกษาภายใน และการประกันคุณภาพการศึกษากายนอก ตลอดจนกำหนดเรื่อง ที่ดำเนินการสรุปได้ดังนี้³

“มาตรฐานการศึกษา” หมายความว่า ข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะคุณภาพที่พึง ประสงค์และมาตรฐานที่ต้องการให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาทุกแห่ง และเพื่อใช้เป็นหลักในการ เทียบเคียงสำหรับการส่งเสริมและกำกับดูแล การตรวจสอบ การประเมินผลและการประกัน คุณภาพทางการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย การประกันคุณภาพการศึกษาภายในและภายนอก

“การประกันคุณภาพภายใน” หมายถึง การประเมินผลและการติดตาม ตรวจสอบ คุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาจากภายใน โดยบุคลากรของสถานศึกษา นั้นเองหรือโดยหน่วยงานต้นสังกัดที่มีหน้าที่กำกับดูแลสถานศึกษานั้น⁴

กระทรวงศึกษาธิการ โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจึงได้จัดทำแผนการ ศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๗๙ ฉบับนี้ขึ้น เพื่อวางกรอบเป้าหมายและทิศทางการจัด การศึกษาของประเทศ โดยมุ่งจัดการศึกษา ให้คนไทยทุกคนสามารถเข้าถึงโอกาสและความ เสมอภาคในการศึกษาที่มีคุณภาพ พัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ พัฒนากำลังคนให้มีสมรรถนะในการทำงานที่สอดคล้อง กับความต้องการของตลาดงานและ

² สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **แนวทางประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา**, เพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

³พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (มาตรา ๔)และพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ (ฉบับที่) พ.ศ. ๒๕๔๕, หน้า ๖.

⁴พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (มาตรา ๔)และพระราชบัญญัติการศึกษา แห่งชาติ (ฉบับที่) พ.ศ. ๒๕๔๕, หน้า ๖.

การพัฒนาประเทศกระบวนการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙ เน้นการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการยอมรับของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง อันจะส่งผลให้การขับเคลื่อนแผนการศึกษาแห่งชาติไปสู่การปฏิบัติที่ประสบความสำเร็จ⁵

กฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๑ พลิกโฉมแนวคิด เรื่องการประกันคุณภาพการศึกษา สถานศึกษาสามารถกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาเอง โดยสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาแต่ละระดับ และประเภทการศึกษา ที่รัฐมนตรีประกาศและกำหนด สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับ อัตลักษณ์ และบริบทของตนได้ การประกันคุณภาพการศึกษาจะไม่ใช้ภาระไม่ใช้สิ่งยุ่งยาก ไม่ได้มุ่งเน้นตัดสินแต่เป็นการให้คำปรึกษาแนะนำและส่งเสริมการสนับสนุนแบบกัลยาณมิตร เพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาด้วยเป้าหมายสำคัญ คือ คุณภาพผู้เรียน⁶

การประกันคุณภาพการศึกษามีความสำคัญ อาทิเช่น ช่วยให้สถานศึกษาได้มีการพัฒนาองค์ความรู้ให้เป็นสากลจนทำให้สถานศึกษานั้นก้าวหน้าและมีความแข็งแกร่งทางวิชาการมากขึ้นภายใต้ฐานข้อมูลขององค์การนั้นๆ ที่สะสมองค์ความรู้มาเป็นเวลานาน ช่วยเป็นเครื่องกระตุ้นให้สถานศึกษาและบุคลากรในสถานศึกษามีความตื่นตัวในการพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างต่อเนื่อง เป็นพลวัตร และก่อให้เกิดองค์รวมเชิงบูรณาการที่ทำงานบริหารแบบมีส่วนร่วมภายใต้การบริหารจัดการศึกษาแบบ ธรรมภิบาล โปร่งใส ตรวจสอบได้ เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานภายในของตนเองและสาธารณชน และช่วยทำให้สถานศึกษาต่างๆ มีคุณภาพมาตรฐานทัดเทียมกันส่งผลให้การพัฒนานับพันปีที่มีความรอบรู้ทั้งด้านวิชาการและด้านคุณธรรม จริยธรรมตามอัตลักษณ์ของสถานศึกษา ได้ทราบถึงจุดเด่นของตนเองตามอัตลักษณ์ของสถานศึกษานั้นๆ เป็นแนวทางและทิศทางต่อการวางแผนและดำเนินงานให้ไปสู่ความสำเร็จที่ได้ตั้งไว้ ทั้งยังสอดคล้องกับความต้องการของสังคมและประเทศชาติอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

บทความนี้จะนำเสนอ การบริหารการมีส่วนร่วมกับการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา เพื่อเป็นแนวทางสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องในการปรับใช้ในการ

⁵ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2546). แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา: เพื่อพร้อมรับ การประเมินภายนอก. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.

⁶ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). แนวทางการประเมินคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา ระดับปฐมวัย ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานศูนย์การศึกษาพิเศษ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

บริหารสถานศึกษาต่อไป ดังหัวข้อประกอบด้วย 1) การประกันคุณภาพการศึกษา 2) ประโยชน์ของการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา และ 3) การบริหารการมีส่วนร่วม

2. การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา กฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๑ อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๕ วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และมาตรา ๔๗ วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ให้ยกเลิกกฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๓

ข้อ ๒ ในกฎกระทรวงนี้ “การประกันคุณภาพการศึกษา” หมายความว่า การประเมินผลและการติดตามตรวจสอบคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาแต่ละระดับและประเภทการศึกษา โดยมีกลไกในการควบคุมตรวจสอบระบบการบริหารคุณภาพการศึกษาที่สถานศึกษาจัดขึ้น เพื่อให้เกิดการพัฒนาและสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและสาธารณชนว่าสถานศึกษานั้นสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา และบรรลุเป้าประสงค์ของหน่วยงานต้นสังกัดหรือหน่วยงานที่กำกับดูแล “สำนักงาน” หมายความว่า สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน)

ข้อ ๓ ให้สถานศึกษาแต่ละแห่งจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษาโดยการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาแต่ละระดับและประเภทการศึกษาที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศกำหนด พร้อมทั้งจัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้จัดให้มีการประเมินผลและตรวจสอบคุณภาพการศึกษาภายในสถานศึกษา ติดตามผลการดำเนินการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา และจัดส่งรายงานผลการประเมินตนเองให้แก่หน่วยงานต้นสังกัดหรือหน่วยงานที่กำกับดูแลสถานศึกษาเป็นประจำทุกปี เพื่อให้การดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาตามวรรคหนึ่งเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพให้หน่วยงานต้นสังกัดหรือหน่วยงานที่กำกับดูแลสถานศึกษามีหน้าที่ในการให้คำปรึกษา ช่วยเหลือ และแนะนำสถานศึกษา เพื่อให้การประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ข้อ ๔ เมื่อได้รับรายงานผลการประเมินตนเองของสถานศึกษาตามข้อ ๓ แล้วให้หน่วยงานต้นสังกัดหรือหน่วยงานที่กำกับดูแลสถานศึกษาจัดส่งรายงานดังกล่าวพร้อมกับประเด็นต่าง ๆ ที่ต้องการให้มีการประเมินผลและการติดตามตรวจสอบซึ่งรวบรวมได้จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับสถานศึกษาแห่งนั้นให้แก่สำนักงานเพื่อใช้เป็นข้อมูลและแนวทางในการประเมินคุณภาพภายนอกให้สำนักงานดำเนินการประเมินผลและติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา และจัดส่งรายงานผลการประเมินและการติดตามตรวจสอบดังกล่าว พร้อมข้อเสนอแนะให้แก่สถานศึกษาและหน่วยงานต้นสังกัดหรือหน่วยงานที่กำกับดูแลสถานศึกษานั้น ๆ เพื่อให้สถานศึกษาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษาต่อไปในการดำเนินการตามวรรคสอง สำนักงานอาจจัดให้บุคคลหรือหน่วยงานที่ได้รับการรับรองจากสำนักงานดำเนินการประเมินผลและติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาได้ให้หน่วยงานต้นสังกัดหรือหน่วยงานที่กำกับดูแลสถานศึกษานั้นติดตามผลการดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาตามวรรคสอง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา

ข้อ ๕ ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมีอำนาจตีความและวินิจฉัยปัญหาอันเกี่ยวกับการปฏิบัติตามกฎกระทรวงนี้ ได้กล่าวถึงความหมายของการประกันคุณภาพการศึกษา หมายถึงการบริหารจัดการและดำเนินกิจกรรมตามภารกิจของสถานศึกษา เพื่อพัฒนา การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 2 “GRADUATE SCHOOL CONFERENCE 2018” คุณภาพผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง เป็นการดำเนินการพัฒนาเด็กให้ได้ มาตรฐานการศึกษาและคุณลักษณะที่หลักสูตรกำหนด เพื่อเป็นหลักประกันและสร้างความมั่นใจแก่ผู้รับบริการทางการศึกษาว่า สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษา ได้อย่างมีประสิทธิภาพตามมาตรฐานการศึกษา⁷

การประกันคุณภาพการศึกษาถือได้ว่าเป็นกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อสร้างความมั่นใจและ เป็นหลักประกันต่อผู้ปกครอง ชุมชนและสังคม ว่าสถานศึกษาจะสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพตามมาตรฐานการศึกษาและเป็นที่ยอมรับของสังคม บรรจบ จันทมาศ ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการประกันคุณภาพ ดังนี้

1. เพื่อให้ลูกค้ามีความมั่นใจในคุณภาพของสินค้า ผลิตภัณฑ์และบริการที่ได้รับ

⁷ กฎกระทรวง.(๒๕๖๑). การประกันคุณภาพการศึกษา.(ออนไลน์).สืบค้นจาก<http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/011/3.PDF>(๔ ตุลาคม ๒๕๖๕)

2. เพื่อให้มีระบบการบริหารงานที่เป็นสายลักษณะอักษรและเกิดประสิทธิผล
 3. เพื่อสามารถควบคุมกระบวนการดำเนินงานธุรกิจให้ครบวงจร
 4. เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริหารว่าสามารถบรรลุความต้องการของลูกค้าได้
 5. เพื่อให้มีการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการพัฒนาให้เกิดประสิทธิผลยิ่งขึ้นซึ่งเป็นพื้นฐานในการสร้างระบบบริหารคุณภาพโดยรวมต่อไป
 6. เพื่อช่วยลดการสูญเสียจากการดำเนินงานไม่มีคุณภาพทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย
- ชมรมพัฒนาความรู้ด้านระเบียบกฎหมาย
7. เพื่อให้โรงเรียนจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานกลาง
 8. เพื่อส่งเสริมคุณภาพการศึกษาของแต่ละโรงเรียนไปสู่มาตรฐาน
 9. เพื่อกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นรับผิดชอบโรงเรียนในพื้นที่และองค์กรท้องถิ่นเอกชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน⁸

ส่วนวันชัย ศิริชนะ ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการประกันคุณภาพการศึกษา ในระดับการศึกษาไว้ดังนี้

1. เพื่อเป็นเครื่องมือในการรักษามาตรฐานโดยเน้นหลักการควบคุมคุณภาพวิชาการ และปรับปรุงการปฏิบัติการทุก ๆ ด้านอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานของควมมีเสถียรภาพทางวิชาการและอิสรภาพในการดำเนินงานที่สังคมและหน่วยงานภายนอกเข้าไปตรวจสอบได้ มีมาตรฐานการศึกษาที่ยอมรับในระดับสากลและสามารถแข่งขันกับนานาชาติได้
2. เพื่อเป็นเครื่องมือในการที่จะพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาโดยมุ่งเน้นให้มี การสร้างกลไกการควบคุมคุณภาพขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีผลต่อคุณภาพการศึกษาที่เป็นรูปธรรม
3. เพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพแต่ละสถาบันได้ตามความจำเป็น จัดให้มีคู่มือการประกันคุณภาพที่ให้รายละเอียดและตัวอย่างการดำเนินงานประกันคุณภาพในด้านต่าง ๆ
4. เพื่อที่จะให้การดำเนินการประกันคุณภาพการศึกษาของแต่ละสถาบันได้รับ การยอมรับจากหน่วยงานภายนอกอย่างกว้างขวางและเป็นการแสดงถึงควมมีคุณภาพของการจัดการศึกษา
5. เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้สถาบันต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนรวมทั้งสมาคมวิชาการ หรือ วิชาชีพ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมประกันคุณภาพการศึกษา

⁸ บรรจบ จันทมาศ. (2541). การประกันคุณภาพการศึกษา = Quality assurance in Education. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

6. นำผลจากกิจกรรมการประกันคุณภาพการศึกษาตลอดจนข้อมูลต่าง ๆ เผยแพร่ต่อสังคมภายนอกเพื่อให้ได้รับทราบถึงมาตรฐานการศึกษา ตลอดจนเป็นข้อมูลสำหรับนักศึกษา ผู้ปกครองของนักเรียนในการเลือกสถานศึกษา ตลอดจนการให้ข้อมูลในการสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรต่าง ๆ แก่สถาบัน

7. เพื่อกระตุ้นให้สถาบันการศึกษามีความตื่นตัวในการพัฒนาคุณภาพโดยสม่ำเสมอ⁹

การประกันคุณภาพการศึกษาเป็นกลไกสำหรับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เป็นระบบที่สร้างความมั่นใจว่าสถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน ผู้สำเร็จการศึกษามีความรู้ ความสามารถ มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่หลักสูตรกำหนด และสังคมต้องการ กระทรวงศึกษาธิการได้มีการกระจายบทบาทการจัดการศึกษา ให้สถานศึกษาเป็นหน่วยงานรับผิดชอบจัดและพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เป็นที่เชื่อมั่น และพอใจของผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และสังคม ดังนั้นหน่วยงานทุกหน่วยงานต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตั้งแต่การวางแผนการดำเนินงาน การดำเนินงานตามแผน และตรวจสอบผลการดำเนินงานตามภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพเพื่อให้ผู้เรียนตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ให้ความหมายการประกันคุณภาพการศึกษาไว้ว่า หมายถึง การบริหารจัดการและการดำเนินงานกิจกรรมตามภารกิจปกติของสถานศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเป็นการสร้างเชื่อมั่นให้ผู้รับบริหารทางการศึกษา ทั้งผู้รับบริการโดยตรง ได้แก่ ผู้เรียนและผู้ปกครอง และผู้รับบริการทางอ้อม ได้แก่ สถานประกอบการ ประชาชนและสังคม โดยรวมว่ามีการดำเนินงานของสถานศึกษาจะมีประสิทธิภาพทำให้ผู้เรียนมีคุณภาพหรือมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนด¹⁰

พบว่าเป็นผลสืบเนื่องจากการให้ความสำคัญกับการประกันคุณภาพการศึกษาจากความหมายข้างต้น ผู้ศึกษาทำการวิเคราะห์ เนื้อหา สรุปได้ว่า การประกันคุณภาพการศึกษาเป็นกระบวนการวางแผน การจัดการศึกษาที่รับประกันให้สังคมเชื่อมั่นว่าจะพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ครบถ้วน เป็นการสร้างเชื่อมั่น แก่สังคมผู้ปกครองว่าสถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพในทุกด้าน

⁹ วันชัย ศิริชนะ. (2540). การประกันคุณภาพการศึกษาในมหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

¹⁰ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๔๔), แนวทางการประกันคุณภาพภายในศึกษา : เพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๗.

ดังนั้น สถานศึกษาจะต้องมีการประกันคุณภาพการศึกษา โดยขึ้นอยู่กับกระบวนการบริหาร การมีส่วนร่วมของทุกคนในสถานศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง และตลอดเวลา สถานศึกษาจำเป็นต้องพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในให้เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ เพื่อพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานของสถานศึกษาให้ดีขึ้น

3. ประโยชน์ของการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2554) ยังได้กล่าวว่าการประกันคุณภาพการศึกษาจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะระบบการประกันคุณภาพการศึกษามีสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่มุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพคนในทุกมิติอย่างสมดุลทั้ง จิตใจ ร่างกาย ความรู้ ทักษะ ความสามารถ เพียงพร้อมทั้ง ด้านคุณธรรมและความรู้ ซึ่งจะนำไปสู่การคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล รอบคอบ ระมัดระวัง รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เลือกวิธีการที่เหมาะสมใช้ในการดำรงชีวิต และแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องเป็นระบบ เป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้ยั่งยืนนำไปสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันด้วยการจัดการศึกษาให้เยาวชนของชาติได้รับการศึกษาและพัฒนาตนเองในทุกๆ ด้านตลอดชีวิต¹¹

กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวถึง การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาให้เข้มแข็ง มีประสิทธิภาพ และดำเนินการอย่างยั่งยืนผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในสถานศึกษาต้องมีการทำงานที่มุ่งประโยชน์ที่เกิดแก่ผู้เรียนเป็นสำคัญโดยมีความตระหนักรู้และเห็นคุณค่าของการทำงานเป็นระบบ มีคุณภาพ ผู้เรียนตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา มีการกำหนดเป้าหมายและดำเนินกิจกรรม/โครงการที่ใช้ผลการประเมินผลตนเอง ผลการประเมินคุณภาพจากองค์กรภายนอก หรือผลการวิจัยที่สถานศึกษาจัดทำขึ้นเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาผู้เรียนของสถานศึกษา ตลอดจนใช้ผลการวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นฐานในการกำหนดเป้าหมายคุณภาพผู้เรียน การติดตามตรวจสอบและปรับปรุงงานเป็นระยะ จะช่วยให้งานบรรลุผลได้ดีและมีประสิทธิภาพ ผลที่เกิดกับผู้เรียนจะเป็นที่พึงพอใจกับผู้ปกครอง ชุมชน และองค์กรหรือสถานประกอบการที่รับช่วงต่อจากสถานศึกษา ด้วยการดำเนินงานที่ทุกคนมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบร่วมกันเช่นนี้ ระบบการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาจะเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารการศึกษาอย่างแท้จริง และมีการพัฒนาอย่าง

¹¹ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). แนวทางการประเมินคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา ระดับปฐมวัย ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานศูนย์การศึกษาพิเศษ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

ต่อเนื่องจนเป็นวิถีชีวิตในการทำงานของทุกคนเป็นวัฒนธรรมขององค์กรที่ยึดคุณภาพผู้เรียน ผังแน้อยู่ในจิตใจตลอดเวลา¹²

กล่าวโดยสรุป การประกันคุณภาพการศึกษาก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งผู้เรียน ผู้ปกครอง ครู ผู้บริหาร ชุมชน และหน่วยงานที่กำกับดูแล มุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพคนในทุกมิติอย่างสมดุล ทั้ง จิตใจ ร่างกาย ความรู้ ทักษะ ความสามารถ เพื่อให้บังเกิดผลกับผู้เรียนตามมาตรฐาน ระบบการประกันคุณภาพจะทำให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีโอกาสได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ และพัฒนาการศึกษาทุกชั้นตอน

ดังนั้น การประกันคุณภาพการศึกษา มีความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ให้เข้มแข็ง มีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลกับคุณภาพผู้เรียน ตามมาตรฐาน โดยทุกฝ่าย ทั้งในและนอกสถานศึกษาควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพของ สถานศึกษาต่อไป

4. การบริหารการมีส่วนร่วมกับการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

ซัชคิน ได้กล่าวถึงการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม เป็นเรื่องเกี่ยวกับการให้พนักงานได้มีการวางแผน และควบคุมกิจกรรมการปฏิบัติงานด้วยตัวของเขาเอง อย่างไรก็ตาม ผู้ใต้บังคับบัญชาจะสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน และควบคุมงานได้ในลักษณะต่าง ๆ ตามความสำคัญที่แตกต่างกันไป ซึ่ง ซัชคิน (Sashkin) ได้เสนอวิธีสำคัญ 4 ประการในการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการตั้งเป้าหมาย (Participation in Goal Setting) มีความหมายถึง การที่ผู้ปฏิบัติงานทั้งในระดับบุคคล ระดับผู้บังคับบัญชา หรือระดับกลุ่ม ได้มีส่วนร่วมในงานในการกำหนดเป้าหมายของงานเพื่อที่พวกเขาจะได้พยายามทำให้งาน หรือผลการปฏิบัติงานนั้น บรรลุเป้าหมายที่วางไว้และเกิดผลงานที่ดี

2) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Participation in Decision Making) เป็นการมีส่วนร่วมของผู้ใต้บังคับบัญชาในการมีส่วนร่วมให้คำปรึกษาหารือในหลาย ๆ โอกาส มีอิทธิพลในการกำหนดเป้าหมายของงาน มีส่วนร่วมรับผิดชอบในทางเลือกของวิธีการตัดสินใจ ตลอดจนตรวจสอบและประเมินทางเลือกในการตัดสินใจต่าง ๆ

¹² กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒-๓.

3) การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา (Participation in Problem Solving) เป็นความต้องการผู้ได้บังคับบัญชาเป็นผู้มีความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูล พัฒนาแนวคิดใหม่ ๆ ในการทำงานโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลนั้น ๆ และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความคิดใหม่ ๆ ในการพัฒนาปรับปรุงงาน

4) การมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลง (Participation in Change) การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้จะมีความยากและซับซ้อนและถือเป็นจุดที่สำคัญที่สุด ซึ่งรูปแบบนี้จะมาหลังจากการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา โดยทั้งผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชานั้นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างวิเคราะห์ และแปลความหมายของข้อมูลองค์การ เพื่อที่จะทำให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหาขององค์การ เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาองค์การ¹³

ไวท์ กล่าวถึง ลักษณะการบริหารแบบมีส่วนร่วม ว่ามีลักษณะ 3 มิติ คือ มิติที่หนึ่ง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าอะไรควรทำ และทำอย่างไร มิติที่สอง การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา การลงมือปฏิบัติการตามที่ได้ตัดสินใจ และมิติที่สามการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน รวมถึงการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงานด้วย¹⁴

โคเฮน และอัฟฮอฟ (Cohen & Uphoff) กล่าวถึง ลักษณะการบริหารการมีส่วนร่วม ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบด้วย การริเริ่มการตัดสินใจ การดำเนินการตัดสินใจ และการตัดสินใจปฏิบัติการ

2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากรและการประสานขอความช่วยเหลือ

3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ด้านสังคมหรือด้านผลประโยชน์ส่วนบุคคล

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล¹⁵

¹³ M. Sashkin. (1982). A manager , s guide to participative management. New York, NY: AMA. Membership Publications, Division, pp. 110–113.

¹⁴ White, Alastair T. (1982). Why Community Participation, Annual UN.Report A Discussion of The Argument Community Participation: Current issue and lesson learned. Boston: Prentice Hall.

¹⁵ Cohen, J.M. and Uphoff, N.T. (1980). Participation's place in rural development: Seeking clarify through specificity world development 8. Cornell University:Rural Development Committee Center for International Studies.

อภัยยานี (Agbayani) กล่าวว่า ลักษณะการบริหารแบบมีส่วนร่วมมีหลายวิธี เช่นการร่วมประชุม การออกความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ การตีปัญหาให้กระจ่าง การออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้านปัญหา การออกเสียงเลือกตั้ง การบริจาคเงิน การบริจาควัตถุ การช่วยเหลือด้านแรงงาน การใช้โครงการที่เป็นประโยชน์ถูกต้อง การช่วยเหลือในการรักษาโครงการ และการทำงานกับผู้นำการเปลี่ยนแปลง¹⁶

อดิน รพีพัฒน์ กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วม ดังนี้

1) รูปแบบของการมีส่วนร่วม อาทิ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมเพราะเกรงใจใคร หรือถูกบังคับเข้ามาทำงานเพราะมีสิ่งจูงใจเฉพาะหน้า หรือเข้ามามีส่วนร่วมโดยเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้น และอยากเข้ามาร่วมทำเพราะเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่จะก่อประโยชน์ระยะยาวให้กับตนเอง

2) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไขการตัดสินใจเลือกแนวทาง การวางแผนพัฒนา เพื่อแก้ไขปัญหาการปฏิบัติงาน¹⁷

พบว่าจากการสังเคราะห์องค์ประกอบลักษณะและกระบวนการของการบริหารแบบมีส่วนร่วม ลักษณะการบริหารแบบมีส่วนร่วมมีหลายวิธี เป็นเรื่องเกี่ยวกับการทุกฝ่ายได้มีการวางแผน และควบคุมกิจกรรมการปฏิบัติงานด้วยตัวของเขาเอง การเข้าร่วมกิจกรรม ตลอดจนร่วมค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไขการตัดสินใจ เลือกแนวทาง แก้ไขในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการประกันคุณภาพซึ่งทุกฝ่ายต้องมีส่วนร่วมในการร่วมกันตั้งแต่วางแผนลงมือทำ และประเมินผล ตรวจสอบ ซึ่งสรุปว่าทุกคนย่อมต้องมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานร่วมกัน งานจึงจะออกมาสำเร็จไปด้วยดี และสมบูรณ์

สรุปจากความสำคัญของการประกันคุณภาพกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม สามารถสรุปได้เป็น โมเดล PARS : การบริหารการมีส่วนร่วมกับการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา โดยมีองค์ประกอบดังนี้

P = Plan มีการวางแผน การขับเคลื่อนการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

1. ศึกษากฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561

¹⁶ Agbayani, J. A. (1974). Jr Popular Participation Incommunity Development, University the Phillippines. Phillippin: Institute of Social Work and Community Development.

¹⁷ อดิน รพีพัฒน์. (2547). การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษา นโยบายสาธารณะสุข.

2. ศึกษารายละเอียดประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องการใช้มาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษาแต่ละระดับ

3. ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการขับเคลื่อนการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาของสถานศึกษา ในสังกัด

A = Action ลงมือทำ ระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ

1. แต่งตั้งคณะกรรมการการดำเนินการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษา

2. จัดประชุม/นิเทศ ส่งเสริมสนับสนุน พัฒนาการประกันคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาในสังกัด

3. สื่อสาร/ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่การประกันคุณภาพการศึกษา จัดทำคู่มือแนวทางการขับเคลื่อนการประกันคุณภาพภายใน จัดทำระบบการบริหารการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาโดยใช้กระบวนการขั้นตอนที่ถูกต้องเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา

R = Recheck ตรวจสอบ ระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

1. มีการแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการประเมินผล ตรวจสอบคุณภาพการศึกษา ระดับบุคคลและสถานศึกษา กำหนดปฏิทินการประเมินผล พร้อมจัดทำเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผล เพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

2. มีการนิเทศ ติดตาม ให้ความช่วยเหลือ และติดตามจุดที่ควรพัฒนาในระบบการประกันคุณภาพการศึกษา

3. สรุปผลการดำเนินการในเรื่องระบบการประกันคุณภาพการศึกษา

S = Success ภาพความสำเร็จ เกี่ยวกับระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

1. ภาพความสำเร็จโดยดูจากคุณภาพของนักเรียนจากผลการประเมินตนเองการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาของสถานศึกษา ในภาพรวม

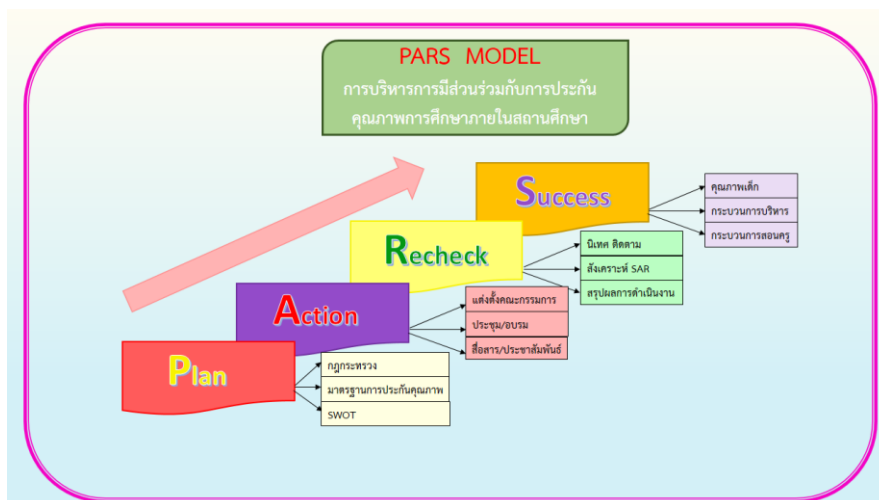
2. ภาพความสำเร็จโดยดูจากด้านกระบวนการบริหารจากผลการประเมินตนเองการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาของสถานศึกษา ในภาพรวม

3. ภาพความสำเร็จโดยดูจากด้านกระบวนการเรียนการสอนของครูจากผลการประเมินตนเองการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาของสถานศึกษา ในภาพรวม

5. สรุป

องค์ความรู้เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบริหารและการปฏิบัติงาน เช่นเดียวกันการพัฒนาคุณภาพการศึกษาก็ต้องอาศัยการประกันคุณภาพในสถานศึกษาเพื่อสร้างมาตรฐานการศึกษา เป็นหน้าที่ของบุคลากรทุกคนทั้งในและนอกสถานศึกษาเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมใน

การกำหนดเป้าหมาย วางแผน ติดตามประเมินผลพัฒนาปรับปรุง ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยกันผลักดันให้สถานศึกษามีคุณภาพ ซึ่งสถานศึกษามีคุณภาพได้นั้นต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในสถานศึกษาเพื่อพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามกฎกระทรวงการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2561 สรุปองค์ความรู้ “PARS MODEL” ดังในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 PARS การมีส่วนร่วมของการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กฎกระทรวง.(๒๕๖๑). การประกันคุณภาพการศึกษา.(ออนไลน์).สืบค้นจาก<http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/011/3.PDF>(๔ ตุลาคม ๒๕๖๕)
- กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒-๓.
- บรรจบ จันทมาศ. (2541). **การประกันคุณภาพการศึกษา = Quality assurance in Education**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ (มาตรา ๔)และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่) พ.ศ. ๒๕๔๕, หน้า ๖.
- วันชัย ศิริชนะ. (2540). **การประกันคุณภาพการศึกษาในมหาวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). **แนวทางการประเมินคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษา ระดับปฐมวัย ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานศูนย์การศึกษาพิเศษ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (๒๕๔๔), **แนวทางการประกันคุณภาพภายในศึกษา : เพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๓/.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **แนวทางประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา, เพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก**, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๓), หน้า ๓/.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2546). **แนวทางการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา, เพื่อพร้อมรับการประเมินภายนอก**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี.
- อดิน รพีพัฒน์. (2547). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา**.กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษา นโยบายสาธารณะสุข.
- Agbayani, J. A. (1974). Jr Popular **Participation Incommunity Development**, University the Phillippines.Phillippin: Institute of Social Work and Community Development.

Cohen, J.M. and Uphoff, N.T. (1980). **Participation's place in rural development:**

Seeking clarify through specificity world development 8. Cornell University: Rural Development Committee Center for International Studies.

M. Sashkin. (1982). A manager , s guide to participative management. New York, NY: AMA. Membership Publications, Division, pp. 110–113.

White, Alastair T. (1982). **Why Community Participation**, Annual UN.Report A Dicussion of The Agrument Community Participation: Current issue and lesson learned. Boston: Prentice Hall.

อิทธิบาท 4 : ความรับผิดชอบ

4 Iddhipāda: Responsibility

สุธีร์ เครือวรรณ, Sutee Kruawan¹

Email: golfclove@gmail.com

Received: November 26, 2022 Revised: February 6, 2023

Accepted: February 6, 2023

บทคัดย่อ

ความรับผิดชอบ เป็นลักษณะพลเมืองดี เป็นการแสดงออกถึงความมุ่งมั่น การเอาใจใส่ รู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบ เป็นคุณลักษณะที่จำเป็นต้องปลูกฝัง เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้สังคมเป็นระเบียบและสงบสุข การพัฒนาความรับผิดชอบควรพัฒนาให้ครบถ้วนทั้งทางร่างกาย จิตใจ ความรู้ ความคิด และสติปัญญา อิทธิบาท 4 หมายถึง ธรรมที่เป็นเครื่องให้ความสำเร็จด้วยดี การกระทำให้แจ้ง หรือการทำให้สำเร็จ ด้วยความพอใจ ด้วยใจรัก ด้วยความพากเพียร ความขยันขันแข็ง ความเอาใจใส่ ด้วยใจจดจ่อ ใฝ่ปัญญาได้ตรอง ใคร่ครวญอยู่เสมอ จนเป็นนิสัย โดยไม่รู้ลี้กตัว ซึ่งประกอบด้วยฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิด) และวิมังสา (ความไตร่ตรอง) ความรับผิดชอบตามหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ 1) ความรับผิดชอบต่อครอบครัว คือ การช่วยครอบครัวประหยัดไฟฟ้า น้ำ อาหาร สิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้าน เคารพเชื่อฟังบิดามารดา แบ่งเบาภาระของบิดามารดาอยู่เสมอ 2) ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษาด้วยความเต็มใจ เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน 3) ความรับผิดชอบต่อสังคม คือ การรู้จักพอใจฐานะและหน้าที่ความรับผิดชอบของตนที่มีต่อสังคม รัก ภาควิมิใจต่อท้องถิ่นของตนเอง เต็มใจสืบสาน ศิลปวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สูญหาย ช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและเผยแผ่หลักธรรมทางศาสนากับชุมชนและท้องถิ่น

คำสำคัญ: (ความรับผิดชอบ), (อิทธิบาท 4)

¹ นิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Abstract

Responsibility refers to a good citizen's character, which signifies their commitment, care, and duty completement. Responsibility requires for all in which everyone must be cultivated. It is also important factor for helping society to be orderly and peaceful. Responsibility development should be fully developed in physical, mental, knowledge, thought and intellect. *Iddhipāda* means the virtue which leads the practitioners to success, doing things with consistent satisfaction, love, perseverance, diligence, attentiveness, focus, wisdom continuing until it becomes habitual, and automatic. It consists of *Chanda* (Satisfaction), *Viriya* (Perseverance), *Citta* (thoughtfulness), and *Vimangsa* (Contemplation).

To apply the responsibilities according to 4 *Iddhipāda* principle are: 1) Family Responsibilities or the family assistance to save expensive payments such as electricity, food, household appliances, respect and obey parents, lighten the burden of parents, 2) Educational Institute Responsibility or participating willingly in various activities of educational institutions, or auspicious occasion, 3) Social Responsibility or satisfaction with one's status and responsibility towards society, proud of one's identity and locality, willing to carry on arts and culture, local wisdom, conserving natural resources, ancient monuments, artifacts, participating religious activities and sharing Dhamma or righteous knowledge to community and local homeland.

Keywords: (Itthibath 4), (Responsibility),

1. บทนำ

การพัฒนาเด็กให้เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ และมีคุณธรรมเป็นสิ่งสำคัญ เพราะช่วงปฐมวัยของชีวิตเด็กนั้นมีศักยภาพในการพัฒนาทั้งร่างกาย อารมณ์ การเรียนรู้ และความคิด สำหรับวันเด็กแห่งชาติประจำปี 2565 นี้ นายกษประยุทธ์ ก็ได้มอบคำขวัญให้กับเด็ก ๆ เยาวชนไทย คือ รู้คิด รอบคอบ รับผิดชอบต่อสังคม ยุคโควิด-19 ส่งผลกระทบต่อเด็กไทย ไม่น้อยไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรเรียน การเล่น การเดินทาง การใช้ชีวิตประจำวัน ฯลฯ เพราะเด็กต้องถูกปิดกั้นในการเรียนรู้ และการเข้าสังคม แม้ว่าพฤติกรรมเด็กยุคโควิด-19 จะเปลี่ยนแปลงจากเดิม เพราะเด็กใช้เวลาอยู่กับบ้านนาน ติดหน้าจอ เล่นมือถือ เล่นเกมมากขึ้น ขาดการออกกำลังกาย และต้องฝึกสวมใส่หน้ากากอนามัย เพื่อแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างหนึ่ง ในขณะที่การเรียนรู้เชิงวิชาการของเด็กถดถอยหรือด้อยลงเพราะข้อจำกัดในการเรียนรู้แบบออนไลน์ แต่เด็กก็ยังจำเป็นต้องพัฒนาตนเองโดยเฉพาะ

เรื่อง Soft skills ที่จะทำให้งานร่วมกับผู้อื่นในวัฒนธรรมที่หลากหลาย เป็นนานาชาติมากขึ้น และเด็กยุคใหม่ก็ต้องฉลาด ตามทันโลก และมีความคิดเชิงนวัตกรรม²

วัฒนธรรมไทยที่เป็นเอกลักษณ์แสดงให้เห็นความเป็นตัวตนของไทยถูกปฏิเสธจากเด็กและเยาวชน พ่อ แม่ ผู้ปกครองไม่มีเวลาอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน สถาบันครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปตามโลกาภิวัตน์ ทำให้ความสัมพันธ์ของครอบครัวลดน้อยลง ขาดการเอาใจใส่และละเลยในการปลูกฝังเรื่องคุณธรรมจริยธรรม วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีงามของสังคมไทยให้กับเยาวชนเหล่านี้ เป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมของเด็ก

ความรับผิดชอบ เป็นลักษณะของความเป็นพลเมืองที่ดีที่สำคัญอย่างหนึ่งความรู้สึกรับผิดชอบ เป็นลักษณะนิสัยและทัศนคติของบุคคลซึ่งเป็นเครื่องผลักดันให้เกิดการปฏิบัติตามระเบียบเคารพสิทธิของผู้อื่น ทำตามหน้าที่ของตนเองและมีความซื่อสัตย์สุจริต การที่บุคคลมีลักษณะความรับผิดชอบ จะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปด้วยความราบรื่น สงบสุข นอกจากนี้ความรับผิดชอบยังเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ หากคนในชาติมีความรับผิดชอบ จะเกิดผล³ความรับผิดชอบ มีความสำคัญมากเพราะจะทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ประเทศชาติเจริญก้าวหน้า และสังคมโลกเกิดความสันติสุขอย่างถาวร ดังนั้นโรงเรียน ครู และบุคลากรต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางการศึกษา จึงต้องแสดงบทบาทและความรับผิดชอบในการสร้างเด็ก เยาวชนและคนในชาติให้เป็นคนที่มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคมส่วนรวม อย่างจริงจัง⁴

2. ความรับผิดชอบ

ความหมายของความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบ หมายถึง การยอมรับผลทั้งที่ดีและไม่ดีในกิจการที่ตนได้ทำลงไปหรืออยู่ในความดูแลของตน⁵เป็นการยอมรับรู้แล้วกระทำการตอบสนองด้วยความสนใจต่อสิ่งที่ต้องกระทำใน

² สุขุม เฉลยทรัพย์, เด็กไทย 2022 ในสายตาประชาชน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://siamrath.co.th>[28 กันยายน 2565].

³ กรมสามัญศึกษา, หน่วยศึกษานิเทศก์, ชุดการสอนการปลูกฝังและการสร้างค่านิยมพื้นฐานเรื่องความรับผิดชอบ, (กรุงเทพมหานคร: จงเจริญการพิมพ์, 2562), หน้า 2.

⁴ ฉันทนา รัตนแสน, ความรับผิดชอบสำคัญอย่างไร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.gotoknow.org>[28 กันยายน 2565].

⁵ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คพับลิเคชันจำกัด, 2542), หน้า 944.

ฐานะที่เป็นหน้าที่ของตน ไม่ใช่เพียงแค่ว่าคิด หรือรับอยู่ในใจ⁶ เป็นการแสดงออกถึงความมุ่งมั่น การเอาใจใส่และเพียรพยายามในการทำงาน. ยอมรับในการกระทำของตนเอง ช่วยเหลืองานส่วนรวมด้วยความเต็มใจ รู้จักหน้าที่และทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น และรักษาสีทธิของตนเอง ตรงต่อเวลา เคารพต่อระเบียบ กฎเกณฑ์ ดูแลรักษาสวนรวมเสมือนเป็นของตน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้⁷

ประเภทความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบออกเป็น 3 ประเภท⁸

- 1) ความรับผิดชอบต่องาน หมายถึง การรู้จักสำนึกในหน้าที่และบทบาทของตนเองโดยปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงด้วยความสามารถของตนเอง มีการวางแผนในการทำงาน เข้าใจแผนงาน และปฏิบัติตามแผนงานจนงานสำเร็จตามจุดประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมกันนั้นต้องยอมรับในผลกระทำของตนเองและยินดีหาวิธีแก้ไขถ้าหากมีข้อบกพร่องและทำงานให้เสร็จทันตามเวลาที่กำหนด
- 2) ความรับผิดชอบต่อครอบครัว หมายถึง รู้จักตระหนักถึงหน้าที่ของตนในครอบครัว ปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบทบาทเพื่อความผาสุกของครอบครัว รวมถึงกิจกรรมของครอบครัว ทำให้ครอบครัวมีความสุขความเจริญ
- 3) ความรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อสังคม และปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม และสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมส่วนรวม รู้จักเสียสละหน้าที่ส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ปฏิบัติตนตามกฎหมายระเบียบข้อบังคับ ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสังคม

ลักษณะของความรับผิดชอบ

บุคคลที่มีความรับผิดชอบประกอบด้วยลักษณะดังต่อไปนี้⁹

- 1) ชื่อตรงต่อหน้าที่

⁶ พุทธทาสภิกขุ, การเสริมสร้างจริยธรรมแก่เด็กวัยรุ่น, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, 2561), หน้า 376.

⁷ พระเมธีธรรมาภรณ์, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธศาสนากับปรัชญา, (บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด 2563), หน้า 59-67.

⁸ กรมการศาสนา, คู่มือการศึกษาจริยธรรมระดับอุดมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2565), หน้า 1.

⁹ กรมการศาสนา, กองศาสนศึกษาแนะแนวการปฏิบัติตามคุณธรรม 4 ประการ และการปฏิบัติตามค่านิยม 5 ประการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2563), หน้า 42-43.

- 2) สำนึกรู้สึกรับผิดชอบต่อภาวะและฐานะของตน
- 3) รู้จักวางแผนและทำงานอย่างมีระบบ
- 4) มุ่งมั่น ในวิชาความรู้และความสามารถปฏิบัติหน้าที่การงานทุกประการ
- 5) ยอมรับผลสำเร็จและความล้มเหลวแห่งการกระทำในการปฏิบัติงานที่ทุกอย่าง
- 6) พยายามปรับปรุงแก้ไขหน้าที่การงานที่บกพร่องให้สมบูรณ์
- 7) พยายามปฏิบัติงานในหน้าที่ให้สำเร็จเรียบร้อย รวดเร็ว ด้วยความเต็มใจและจริงใจ

การพัฒนาความรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบ เป็นคุณลักษณะที่จำเป็นต้องปลูกฝังให้สำนึกในหน้าที่ เพราะความรับผิดชอบเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้สังคมเป็นระเบียบและสงบสุข¹⁰การพัฒนาความรับผิดชอบ ควรพัฒนาให้ครบถ้วนทั้งทางร่างกาย จิตใจ ความรู้ ความคิด และสติปัญญา การปรับปรุงแก้ไข พฤติกรรมให้เอื้อต่อการพัฒนาตนเองและประเทศชาติ¹¹การพัฒนาความรับผิดชอบ ต้องมีความพร้อม ต้องรู้จักตัดสินใจได้ด้วยตนเอง¹²โดยเป็นไปเพื่อสร้างประโยชน์ต่อตนเองและประโยชน์ของส่วนรวม ต้องรู้จักป้องกันและแก้ไขอยู่ตลอดเวลา¹³

3. อิทธิบาท 4

ความหมายของหลักอิทธิบาท 4

อิทธิบาท 4 คือ คุณธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตามประสบความสำเร็จ 4 ประการ¹⁴

อิทธิบาท 4 หมายถึง ความสำเร็จ ความสำเร็จด้วยดี การสำเร็จ ความกระทำให้แจ้ง ความเข้าถึงซึ่งธรรมเหล่านั้น¹⁵

¹⁰ กรมการศาสนา, คู่มือการศึกษาจริยธรรมระดับอุดมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2565), หน้า 2.

¹¹ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, จอมปราชญ์นักการศึกษา สังเคราะห์วิเคราะห์และประยุกต์พระราชดำรัสด้านการศึกษาและการพัฒนาคน, (กรุงเทพมหานคร: ชัดเชตสมิเตีย, 2563), หน้า 20-21.

¹² ประเทิน มหาจันทร์, สอนเด็กให้มีความรับผิดชอบ, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2563), หน้า 29-36.

¹³ พระธรรมปิฎก, การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2560), หน้า 17.

¹⁴ อภ.วิ. (ไทย) 35/342 – 347.

อิทธิบาท 4 หมายถึง การทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความพอใจ ความขยันขันแข็ง ความเอาใจใส่ ใคร่ครวญอยู่เสมอจนเป็นนิสัย นี้เรียกว่า มีอิทธิบาททั้ง 4 ประการนั้นโดยไม่รู้สีกตัว¹⁶

อิทธิบาท 4 หมายถึง ธรรมแห่งความสำเร็จของชีวิต การกระทำให้สำเร็จต่าง ๆ ด้วยใจรัก ด้วยความพากเพียร ด้วยใจจดจ่อ และใช้ปัญญาได้ส่วนอย่างสม่ำเสมอ แล้วความสำเร็จจะไม่หนีไปไหน¹⁷

อิทธิบาท 4 หมายถึง ธรรมที่เป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ มี 4 ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา¹⁸

องค์ประกอบของอิทธิบาท 4

องค์ประกอบของอิทธิบาท 4 ไว้ดังนี้¹⁹

๑) ฉันทะ แปลว่า ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักใคร่สิ่งที่ทำ และพอใจใฝ่รักในจุดหมายของสิ่งที่ทำนั้น อยากทำสิ่งนั้น ๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้นหรือสิ่งนั้นบรรลุ พึงง่าย ๆ ว่ารักงานและรัก จุดหมายของงาน พุฒให้ลึกลงไปทางธรรมว่า ความรักความใฝ่ใจปรารถนาต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยม สมบูรณ์ของสิ่งนั้น ๆ ของงานนั้น อยากทำให้สำเร็จผลตามจุดหมายที่ดียิ่งนั้น เมื่อเห็นสิ่งนั้นหรืองานนั้นกำลังเดินหน้าไปสู่จุดหมาย ก็เกิดปิติเป็นความเอิบอิ่มใจ หรืองานที่ทำนั้นบรรลุจุดหมายก็รับโลมณัสเป็นความชื่นใจที่พร้อมด้วยความรู้สึกโปร่งโล่งผ่องใสเบิกบานแผ่ออกไปเป็นอิสระไร้ขอบเขต ถ้าสามารถปลุกเร้าฉันทะให้เกิดอย่างแรงกล้า เกิดความรักในคุณค่าความดีงามความสมบูรณ์ของสิ่งนั้น หรือจุดหมายนั้นอย่างเต็มที่แล้ว คนก็จะทุ่มเทชีวิตและจิตใจอุทิศให้แก่สิ่งนั้น เมื่อรักแท้ก็มอบใจให้อาจถึงขนาดยอมสละชีวิตเพื่อสิ่งนั้นได้ เมื่อมีฉันทะแล้วก็ต้องการทำสิ่งนั้นให้ดีที่สุดให้สำเร็จผลอย่างดีที่สุดของสิ่งนั้นของงานนั้น ไม่หวั่นพะวงกับสิ่งล่อเร้า หรือผลตอบแทนทั้งหลาย จิตใจก็มุ่งมั่นแน่วแน่มั่นคงในการดำเนินสู่จุดหมาย เดินเรียบสม่ำเสมอ ไม่ชาน ไม่ส่าย ฉันทะสมาธิจึงเกิดขึ้นโดยนัยนี้ และพร้อมกับปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์ก็ย่อมเกิดควบคู่มาด้วย

¹⁵ พระมหาณรงค์ศักดิ์ ลือติญานโน, พระอภิธรรมปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2564), หน้า 220 – 221.

¹⁶ พุทธทาสภิกขุ, การงานที่เป็นสุข, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2549), หน้า 30.

¹⁷ สนอง วรอุไร, ทำชีวิตให้ดีและมีสุข, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์, 2560), หน้า 97.

¹⁸ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, 2555), หน้า 13.

¹⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 842 – 844.

๒) วิริยะ แปลว่า ความอาจหาญ แกล้วกล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรคและความยากลำบาก เมื่อคนรู้ว่าสิ่งใดมีคุณค่าควรแก่การบรรลุถึง ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่เขาแล้ว แม้ได้ยืหน้าจุดหมายนั้นจะลุล่วงได้ยากนัก มีอุปสรรคมาก หรืออาจใช้เวลาเท่านี้ปีเท่านี้เดือนเขาก็ไม่ ท้อถอย กลับเห็นเป็นสิ่งที่ท้าทายที่เขาจะเอาชนะให้ได้ทำให้สำเร็จ คนที่มีความเพียร เท่ากับมีแรงหนุน เวลาทำงาน หรือปฏิบัติธรรมก็ตาม จิตใจจะแน่วแน่มั่นคง พุ่งตรงต่อจุดหมาย สมาธิก็เกิดขึ้นได้ เรียกว่าเป็นวิริยสมาธิ พร้อมทั้งมีปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์เข้าประกอบคู่ไปด้วยกัน

๓) จิตตะ แปลว่า ความคิดจดจ่อ หรือเอาใจฝักใฝ่ ได้แก่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อเฝ้าคิดเรื่องนั้นใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน ถ้าจิตตะเป็นไปอย่างแรงกล้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรืองานอย่างใดอย่างหนึ่ง คนผู้นั้นจะไม่สนใจไม่รับรู้เรื่องอื่น ๆ ใครพูดอะไรเรื่องอื่น ๆ ไม่สนใจ แต่ถ้าพูดเรื่องงานนั้นจะสนใจเป็นพิเศษทันที บางทีจัดทำเรื่องนั้น งานนั้น ชลุกง่วนอยู่ได้ทั้งวันทั้งคืนไม่เอาใจใส่ร่างกาย การแต่งเนื้อแต่งตัว อะไรเกิดขึ้นก็ไม่สนใจ เรื่องอื่นเกิดขึ้นใกล้ ๆ บางทีก็ไม่รู้ ทำจนลืมนอน ลืมกิน ลืมกินลืมนอน ความมีใจฝักใฝ่เช่นนี้ ย่อมก่อให้เกิดสมาธิเกิดขึ้น จิตจะแน่วแน่ แนบสนิทในกิจที่ทำ มีกำลังมากเฉพาะสำหรับกิจนั้น เรียกว่า เป็นจิตตสมาธิ พร้อมกันนั้นก็เกิดปธานสังขาร คือ ความเพียร สร้างสรรค์ร่วมสนับสนุนไปด้วย

4) วิมังสา แปลว่า ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลย บกพร่อง หรือขัดข้อง เป็นต้นในกิจที่ทำ รู้จักทดลองและคิดค้นหาทางแก้ไขปรับปรุง ข้อนี้เป็นการใช้ปัญญาชักนำสมาธิ ซึ่งจะเห็นได้ไม่ยากคนมีวิมังสาเป็นพวกชอบคิด ค้นหาเหตุผล ตรวจสอบสอบสวนทดลอง เมื่อทำอะไรก็คิดพิจารณาทดสอบไป เช่น คิดว่าผลนี้เกิดจากสาเหตุอะไร ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ผลคราวนี้เกิดจากปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้เท่านั้น ลองเปลี่ยนองค์ประกอบนั้นแล้ว ไม่เกิดผลอย่างที่คาดหมาย เป็นเพราะอะไร จะแก้ไขที่จุดไหน ฯลฯ เป็นเหตุให้จิตแน่วแน่มั่นคงไปกับเรื่องที่พิจารณา ไม่ฟุ้งซ่านไม่วกแวก และมีกำลัง เรียกว่า วิมังสาสมาธิ ซึ่งจะมีปธานสังขาร คือ ความเพียรสร้างสรรค์เกิดมาด้วย เช่นเดียวกับสมาธิข้อ อื่น ๆ

อิทธิบาท หมายถึง หลักธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่ง กิจการนั้น ๆ ที่เรียกว่า อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) ซึ่งมี 4 ข้อ คือ²⁰

๑) ฉันทะ มีใจรัก คือพอใจจะทำสิ่งนั้นและ ทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจการหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร

²⁰ แสงอรุณ โปร่งธนะ, พุทธศาสน์, (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายเอกสารตำรา สำนักสงฆ์เสริมวิชาการ สถาบันราชภัฏธนบุรี, 2564), หน้า 228 – 229..

๒) วิริยะ พากเพียรทำ คือ ชยันหมั่นประกอบหมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อุตทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย

๓) จิตตะ เอาจิตฝึกฝน คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่าน เลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ

4) วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบตรองหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลย บกพร่อง ขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลองวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง

องค์ประกอบของอิทธิบาท 4 คือ²¹

๑) ฉันทะ ความพอใจ ความยินดี หรือความเต็มใจที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

๒) วิริยะ ความพยายาม ความเพียรหรือความกล้าที่จะทุ่มเทชีวิตจิตใจให้กับการกระทำนั้นๆ โดยไม่มีคำว่าท้อแท้หรือเบื่อหน่าย

๓) จิตตะ ความสนใจ เอาใจใส่ หรือตั้งใจในการกระทำนั้นๆ อย่างจริงจัง โดยไม่ใส่ใจถึงปัญหาอุปสรรคอันจะเป็นเหตุให้เสียกำลังใจ

4) วิมังสา การใช้ปัญญาพิจารณาตรวจสอบข้อดีข้อเสียข้อบกพร่องตลอดจนปัญหาอุปสรรคและวิธีแก้ไขอย่างมีเหตุผลว่าผลที่ปรากฏนั้นมีสาเหตุมาจากอะไร มิใช่ขยันอย่างโง่ ๆ

องค์ประกอบของอิทธิบาท 4 ได้แก่²²

๑) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น คือ เมื่อทำสิ่งใดก็ทำด้วยความพอใจด้วยความรักในสิ่งนั้น ทำสิ่งนั้นด้วยความเต็มใจ ไม่เบื่อหน่ายในกิจที่ทำ (เต็มใจ)

๒) วิริยะ ความเพียรประกอบสิ่งนั้น คือ เมื่อทำสิ่งใดก็ทำด้วยความชยันหมั่นเพียร ด้วยความพยายาม เข้มแข็งอุตทน ไม่ทอดทิ้งกิจที่ทำนั้น (เข้มแข็ง)

๓) จิตตะ ความเอาใจฝึกฝนในสิ่งนั้น ไม่วางธุระ คือ เมื่อทำสิ่งใดทำด้วยความรู้จักไตร่ตรอง ทาด้วยปัญญา รู้จักพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบหาสาเหตุด้วยความรอบคอบ (เข้าใจ)

4) วิมังสา ความหมั่นตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น เมื่อทำสิ่งใดทาด้วยความรู้จักไตร่ตรองรู้จักพิจารณาใคร่ครวญ รู้จักพินิจพิเคราะห์ ทดลอง ทดสอบ (เข้าใจ) จากองค์ประกอบ

²¹ วิเชียร ชาบุตธนุทริก, พุทธศาสน์, (กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พรินต์ติ้งเฮาส์, 2564), หน้า 126.

²² พิฑูร มลิวัลย์, แบบเรียนวิชาธรรมและนักธรรมชั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, 2564), หน้า 19 – 20.

ของอิทธิบาท 4 ดังกล่าวสรุปได้ว่า อิทธิบาท 4 หมายถึง คุณธรรมที่ทำให้ประสบความสำเร็จตามประสงค์ โดยหวังความสำเร็จในสิ่งใดต้องทาดนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่ เรียกว่า อิทธิบาท มี 4 ประการ คือ ฉันทะ (ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น) วิริยะ (ความเพียรประกอบ สิ่งนั้น) จิตตะ (ความเอาใจฝักใฝ่) วิมังสา (การหมั่นตรិตรองพิจารณาเหตุผล)

การประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4

การประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4 ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย เพื่อให้เกิดผลเป็นเครื่องจูงใจและเป็นปัจจัยที่จะผลักดันให้เกิดประสิทธิภาพ การประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4 อย่างถูกต้อง มีดังนี้

๑) ฉันทะ หมายถึง ความใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป เป็นอาการที่จิตใฝ่ปรารถนาอยากทำสิ่งนั้นด้วยความสุจริต อยากทำสิ่งดีงาม เพื่อให้ความถูกต้องเกิดมีขึ้น อยากให้สิ่งนั้นเข้าถึง หรือดำรงอยู่ในภาวะที่ประณีตงดงาม เมื่อมีความใฝ่ใจใคร่ จะทำเช่นนั้นคนเราก็คงมีความเพียรสร้างสรรค์ และทำสิ่งนั้นให้สำเร็จลงได้ ฉันทะนี้เป็นคุณธรรมที่ผู้ปรารถนาความเจริญพึงทำให้เกิดมีในตน เพื่อขจัดความเกียจคร้านให้หมดไป แล้วใฝ่หาความเจริญก้าวหน้าหันมาเอาใจใส่ต่อกิจการที่สามารถทำให้สมปรารถนาได้

๒) วิริยะ หมายถึง มีความขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดอ่ย ความเพียร ความเพียรประกอบความดี ความบากบั่นในการศึกษา ศิลปวิทยา ความเพียรในการระวังและละอกุศล หรือความเพียรในการทำและรักษากุศล เป็นต้น ด้วยความกล้าหาญ ไม่กลัวต่อความยากลำบาก

๓) จิตตะ หมายถึง มีความตั้งใจตรึบรู้นในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย หมั่นใส่ใจ สนใจฝักใฝ่ในความดีด้วยความมั่นใจ เกิดสมาธิพร้อมกับความคิดจดจ่อ จิตตะนี้จะมีผลผลิตน้อยมากและผลงานที่ทำสำเร็จลงก็มีประสิทธิภาพ

4) วิมังสา หมายถึง มีความมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล วางแผน คิดค้น หาวิธีแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนาอยู่เสมอ

การประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4 ให้มีประสิทธิภาพ และสำเร็จตามเป้าหมายด้วยดี ผู้บริหารหรือผู้นำองค์กรต้องมีความเข้าใจหลักอิทธิบาท 4 จึงจะสามารถนำไปประยุกต์ใช้และปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

ประโยชน์ของอิทธิบาท 4

อิทธิบาทธรรม 4 ประการ เป็นหลักธรรมที่ช่วยกำจัดอุปสรรคต่าง ๆ และเป็นแรงเสริมกำลังใจที่คอยผลักดัน การทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ ประโยชน์ของอิทธิบาท 4 มีดังนี้²³

๑) **ฉันทะ** ความพอใจ ได้แก่ ความมีใจรักในสิ่งที่ทำและพอใจใฝ่ รักในจุดหมายของสิ่งนั้น อยากทำสิ่งนั้น ๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้น หรือสิ่งนั้นบรรลุถึงจุดหมาย พุดง่าย ๆ ว่ารักงาน และรักจุดหมายของงาน พุดให้ลึกลงไปทางธรรมว่า ความรัก ความใฝ่ปรารถนาต่อภาวะดีงามเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นจุดหมายของสิ่งที่กระทำ หรือซึ่งจะเข้าพึงได้ด้วยการกระทำนั้น อยากให้ สิ่งนั้น ๆ เข้าถึง หรือดำรงอยู่ในภาวะของสิ่งนั้น ๆ ของงานนั้นเป็นจริงขึ้น อยากให้ทำให้สำเร็จผล ตามจุดหมายที่ดีงามนั้น ความอยากของฉันทะนั้นทำให้เกิดความสุข ความชื่นชม ความสมบูรณ์ อยู่ในภาวะอันดีงามของมัน เกิดปิติเป็นความเอิบอิ่มใจ ความจำชื่นใจ ที่พร้อมด้วยความรู้สึกโปร่งโล่งผ่องใส เบิกบาน แล่ออกไปเป็นอิสระไร้ขอบเขต

๒) **วิริยะ** คือ ความเพียร ได้แก่ ความอาจหาญ แกล้วกล้า บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ไม่ย่อท้อ ไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรค และความยากลำบาก คนที่มีความเพียร เท่ากับมีแรงหนุน เวลาทำงานจิตใจจะแน่วแน่ มั่นคง มุ่งตรงต่อจุดหมายและประสบการณ์เกี่ยวกับการงานที่ตนบริหารจัดการ ด้วยความกล้าหาญ ไม่กลัวต่อความยากลำบาก

๓) **จิตตะ** คือ ความจดจ่อ หรือเอาใจฝักใฝ่ ความมีจิตผูกพัน จดจ่อ ฝักคึดเรื่องนั้น ใจอยู่กับงานนั้น ไม่ปล่อย ไม่ห่างไปไหน ย่อมก่อให้เกิดมันคงอยู่กับงาน ไม่ทอดธุระ ไม่ปล่อยปละละเลยในงานที่ทำ จนไม่สนใจรับรู้สิ่งอื่นรอบข้าง จะสนใจรับรู้แค่เพียงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานที่ตนกำลังทำเท่านั้น จะประกอบกิจการสิ่งใด ก็จะทำด้วยความมีชีวิตชีวา มีความกระตือรือร้น สดชื่นอยู่ในขณะที่ทำงาน จะมีความผิดพลาดน้อยมาก และผลงานที่ทำสำเร็จลงก็มีผลเป็นที่น่าพอใจอย่างยิ่ง

4) **วิมังสา** คือ ความสอบสวนไตร่ตรอง ได้แก่ การใช้ปัญญาพิจารณา หมั่นใคร่ครวญ ตรวจหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลย บกพร่อง หรือขัดข้อง การที่คนเราใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญ ตรวจตราเหตุผลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยคิดหาเหตุผล เป็นเหตุให้จิตแน่วแน่ แล่นไป ดิ่งไป กับเรื่องที่พิจารณานั้นโดยไม่ฟุ้งซ่าน ไม่อกแวก เมื่อพิจารณาแล้วพบข้อบกพร่อง ก็รีบแก้ไขทำให้ดียิ่งขึ้น

4. ความรับผิดชอบตามหลักอิทธิบาท 4

ความรับผิดชอบต่อครอบครัว

การที่นักเรียนตั้งใจช่วยเหลืองานต่าง ๆ ภายในบ้านเพื่อแบ่งเบาภาระซึ่งกันและกันตาม

²³ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546) หน้า 844.

ความสามารถของตน ตามความสมัครใจและพึงพอใจในการกระทำ และรู้จักแสดงความคิดเห็น และปฏิบัติตนเพื่อความสุขและชื่อเสียงของครอบครัว ช่วยแก้ปัญหาการที่สมาชิกไม่เข้าใจกัน ช่วยครอบครัวประหยัดไฟฟ้า น้ำ อาหาร สิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้าน เคารพเชื่อฟังบิดามารดา พื่อใจในสิ่งที่บิดามารดา อบรมสั่งสอนในทางที่ดีที่ควร ช่วยเหลือบิดามารดาในทุกโอกาสที่ทำได้ด้วยความพอใจที่ได้ทำ ใช้จ่ายอย่างประหยัดไม่ฟุ่มเฟือย พื่อใจในสิ่งที่ตนเอง มีความเพียรพยายามช่วยเหลือครอบครัวในทุกเรื่อง แบ่งเบาภาระของบิดามารดาอยู่เสมอ รู้จักอดออม เก็บหอมรอมริบเพื่ออนาคตของตนเองและครอบครัว กตัญญูรู้คุณของบิดามารดาเพียรพยายามตั้งมั่นในความกตัญญู

ความรับผิดชอบต่องานศึกษา

การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษาด้วยความเต็มใจ พึงพอใจ รักษาผลประโยชน์เกียรติยศชื่อเสียงของสถานศึกษา ช่วยกันรักษาความสะอาดของสถานศึกษา ไม่ขีดเขียนฝาผนังห้องเรียน ห้องน้ำ แต่งเครื่องแบบนักเรียนเรียบร้อย ไม่ทะเลาะวิวาทกับนักเรียนโรงเรียนอื่น คอยตักเตือนเพื่อนที่จะหลงผิดอันทำให้โรงเรียนเสียชื่อเสียง เมื่อโรงเรียนต้องการความร่วมมือหรือความช่วยเหลือ ก็เต็มใจให้ความร่วมมืออย่างเต็มที่ เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนตามความสนใจ และความสามารถของตนเพื่อสร้างชื่อเสียงให้แก่โรงเรียน เช่น เป็นนักกีฬา แต่งคาขวัญ เรียงความ นักเรียนแต่งกายและประพฤติปฏิบัติตนตามระเบียบข้อบังคับ ของโรงเรียน พื่อใจที่จะอยู่ในกฎระเบียบอันถูกต้องและดีงามของโรงเรียน นักเรียน รักและภาคภูมิใจ ในสถาบันการศึกษาของตน เพียรพยายามในการเรียนและตอบแทนบุญคุณเสมอ

ความรับผิดชอบต่อสังคม

การรู้จักพอใจฐานะและหน้าที่ความรับผิดชอบของตนที่มีต่อสังคมและปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสม เพียรพยายามสร้าง ประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม โดยให้ตระหนักและยอมรับว่า ประโยชน์จะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าขาดประโยชน์ส่วนรวมและไม่ละเลยที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตน และกระทำในสิ่งที่จะรักษาหรือยังให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม รัก ภาคภูมิใจต่อท้องถิ่นของตนเอง เต็มใจสืบสาน ศิลปวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นมิให้สูญหาย ช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและเผยแผ่หลักธรรมทางศาสนา กับชุมชนและท้องถิ่นของนักเรียนเสมอ ร่วมกิจกรรมวันพ่อ วันแม่ พร้อมน าเอาพระราชดารัส ของพระองค์มาปฏิบัติด้วยความรักและตั้งใจปฏิบัติเมื่อทำผิดต่อจารีตประเพณีของชุมชนหรือและถูกกล่าวตักเตือน พร้อมที่จะยอมรับและปรับปรุงแก้ไขตัวเองเสมอ²⁴

²⁴ กรมสามัญศึกษา, หน่วยศึกษานิเทศก์, ชุดการสอนการปลูกฝังและการสร้างค่านิยมพื้นฐานเรื่องความรับผิดชอบ, (กรุงเทพมหานคร: จงเจริญการพิมพ์, 2562), หน้า 62–69.

5. สรุป

ความรับผิดชอบ เป็นการแสดงออกถึงความมุ่งมั่น การเอาใจใส่ รู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบ เป็นคุณลักษณะที่จำเป็นต้องปลูกฝัง เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้สังคม เป็นระเบียบ การพัฒนาความรับผิดชอบ ต้องมีความพร้อม ต้องรู้จักตัดสินใจได้ด้วยตนเอง โดยเป็นไปเพื่อสร้างประโยชน์ต่อตนเองและประโยชน์ของส่วนรวม ต้องรู้จักป้องกันและแก้ไขอยู่ตลอดเวลา

อิทธิบาท 4 หมายถึง ธรรมที่เป็นเครื่องให้ความสำเร็จด้วยดี การกระทำให้แจ้ง หรือการทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความพอใจ ด้วยใจรัก ด้วยความพากเพียร ความขยันขันแข็ง ความเอาใจใส่ ด้วยใจจดจ่อ ใช้ปัญญาไตร่ตรอง ใคร่ครวญอยู่เสมอ จนเป็นนิสัย โดยไม่รู้สีก้าว ซึ่งประกอบด้วยฉันทะ (ความพอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิด) และวิมังสา (ความไตร่ตรอง)

ความรับผิดชอบตามหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ 1) ความรับผิดชอบต่อครอบครัว คือ การช่วยครอบครัวประหยัดไฟฟ้า น้ำ อาหาร สิ่งของเครื่องใช้ภายในบ้าน เคารพเชื่อฟังบิดามารดา แบ่งเบาภาระของบิดามารดาอยู่เสมอ 2) ความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของสถานศึกษาด้วยความเต็มใจ เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน 3) ความรับผิดชอบต่อสังคม คือ การรู้จักพอใจฐานะและหน้าที่ความรับผิดชอบของตนที่มีต่อสังคม รัก ภาควิมุขใจต่อท้องถิ่น ของตนเอง เต็มใจสืบสาน ศิลปวัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นมิให้สูญหาย ช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและเผยแผ่หลักธรรม ทางศาสนากับชุมชนและท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. คู่มือการศึกษาจริยธรรมระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2565.
- กรมการศาสนา. กองศาสนาศึกษาและแนวทางการปฏิบัติตามคุณธรรม 4 ประการ และการปฏิบัติตามค่านิยม 5 ประการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2563.
- กรมการศาสนา. คู่มือการศึกษาจริยธรรมระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2565.
- กรมสามัญศึกษา. หน่วยศึกษานิเทศก์. ชุดการสอนการปลูกฝังและการสร้างค่านิยมพื้นฐานเรื่องความรับผิดชอบ. กรุงเทพมหานคร: จงเจริญการพิมพ์, 2562.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. จอมปราชญ์นักการศึกษา สังเคราะห์วิเคราะห์และประยุกต์พระราชดำรัสด้านการศึกษาและการพัฒนาคน .กรุงเทพมหานคร: ชัดเชลล์มีเดีย, 2563.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. 2500.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2506.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

พุทธทาสภิกขุ. **การเสริมสร้างจริยธรรมแก่เด็กวัยรุ่น**. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, 2561.

พระเมธีธรรมาภรณ์. (ประยูร ธรรมจิตโต). **พุทธศาสนากับปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด, 2563.

ประเทิน มหาจันทร์. **สอนเด็กให้มีความรับผิดชอบ**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2563.

พระธรรมปิฎก. **การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2560.

พระมหาณรงค์ศักดิ์ ลูติญาโน. **พระอภิธรรมปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2564.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, 2555.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

พิฑูร มลิวัลย์. **แบบเรียนวิชาธรรมและนักธรรมชั้นตรี**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, 2564.

พุทธทาสภิกขุ. **การงานที่เป็นสุข**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, 2549. หน้า 30.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คพับลิเคชัน จำกัด, 2542.

วิเชียร ชานุดรบุญทริก. **พุทธศาสน์**. กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮาส์, 2564).

สนอง วรอุไร. **ทำชีวิตให้ได้ดีและมีสุข**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อัมรินทร์, 2560.

แสงอรุณ โปร่งธนะ. **พุทธศาสน์**. กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายเอกสารดาราร สำนักส่งเสริมวิชาการสถาบันราชภัฏธนบุรี, 2564.

ปาฏิหาริย์ 3 : นวัตกรรมสื่อการสอนพุทธธรรม

Miracles 3 : Innovation Teaching Buddha Dharma

พระครูสุนทรธรรมมาร สุธิตโต¹

PhrakhruSoonthammakhorn Sutitto Chaleeklee

Email: golfclove@gmail.com

Received: November 26, 2022 Revised: October 24, 2023

Accepted: December 13, 2023

บทคัดย่อ

นวัตกรรมแห่งการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา ถือเป็นวิธีการเรียนการสอนแนวใหม่ที่เป็นเลิศของพระพุทธองค์ทรงสอนหลักความจริงของชีวิต เริ่มต้นจากการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยเริ่มจากทุกข์ สาเหตุให้เกิดทุกข์ วิธีการดับทุกข์ และแนวทางปฏิบัติให้พ้นทุกข์ของตนเอง โดยพระพุทธเจ้าทรงสอนให้ตระหนักถึงคุณค่าของการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ การสนทนา โดยผ่านสื่อธรรมชาติดสอนให้เข้าใจง่าย ชวนให้ผู้เรียนใคร่อยากเรียนรู้ และปฏิบัติตามด้วยตนเอง การเรียนรู้นี้ คือนวัตกรรมการสอนที่เป็นเลิศของพระพุทธเจ้า

นวัตกรรมการศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 มี 5 ประเภท คือ 1) นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร 2) นวัตกรรมการเรียนการสอน 3) นวัตกรรมสื่อการสอน 4) นวัตกรรมการประเมินผล 5) นวัตกรรมการบริหารจัดการ นวัตกรรมการใช้สื่อเพื่อเข้าถึงพุทธธรรมต้องเลือกให้เหมาะสมกับเนื้อหา การใช้สื่อการสอนจะยึดตามหลักปาฏิหาริย์ 3 คือ 1) อิทธิปาฏิหาริย์ คือ การแสดงฤทธิ์ได้เป็นอัศจรรย์ เพื่อให้เขาเข้าใจธรรมะเปรียบได้กับสื่อเสมือน หรือสื่อสามมิติ และไฮโรแกรมในปัจจุบัน 2) อาเทศนาปาฏิหาริย์ คือ การท่ายใจ รอบรู้กระบวนของจิต บอกลักษณะของจิต ความคิด อุปนิสัยได้ถูกต้อง 3) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือ สื่อบุคคล เพราะบุคคลเป็นเหตุแห่งศรัทธาจากบุคคลอื่นได้

คำสำคัญ: (สื่อการสอน), (พุทธนวัตกรรม), (ครูพระสอนศีลธรรม),

¹ นิลิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/ Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Abstract

Innovation of learning in Buddhism is an excellent teaching method of the Buddha who the truth of life. It starts with self-learning by begins with self-learning from cause of suffering how to end suffering and guidelines for the relief of their own suffering The Buddha taught to realize the value of learning through practice, conversation, through natural media. easy to understand Invite students who want to learn. and follow by yourself This learning is the excellent teaching innovation of the Buddha.

There are five types of educational innovations in the 21st century: 1) curriculum innovations 2) teaching and learning innovations 3) teaching media innovations 4) evaluation innovations and 5) management innovations. Innovative use of media to access the Buddha Dharma must be chosen according to the content. The use of teaching media is based on the principle of 3 miracles, namely 1) the power of miracles, which is to show miracles. in order for him to understand Dharma, comparable to virtual media or three-dimensional media and holograms today 2) Preaching miracles: guessing the mind, knowing the process of the mind. It can tell the state of mind, thoughts, habits correctly. 3) Anusasani miracle is the communication of the person because a person can be a cause of faith from another person.

Keywords: (Miracles 3), (Innovation), (Media Teaching)

1. บทนำ

ประเทศไทยมีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมมาเนิ่นนานนับถือตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ต้องยอมรับความเป็นจริงว่า การปลูกฝังคุณธรรมที่มีประสิทธิภาพสูงสุด คือ การปลูกฝังโดยพระศาสดาและบรรดาพระสาวกของพระศาสดา สังคมทุกยุคทุกสมัยให้ความสำคัญเรื่องการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เพราะการที่สังคมสามารถดำรงอยู่มาได้ทุกวันนี้ เพราะคนส่วนใหญ่ยังมีคุณธรรมจริยธรรม สังคมจึงยังดำรงความเป็นสังคม-ชุมชนอยู่ได้ ทำอย่างไรให้สังคมของเรามีภูมิคุ้มกัน มีภูมิต้านทานต่อความเลวร้ายที่กำลังกัดกร่อนสังคมอยู่ การสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดขึ้นในหมู่เยาวชนกำลังเป็นพันธกิจของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นภารกิจของพระสอนศีลธรรมที่ต้องปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เกิดขึ้นในหมู่นักเรียน นักศึกษาให้ได้ แบบอย่างการสอนพระพุทธศาสนา คือ สอนให้รู้ (ปริยัติ) ทำให้ดู (ปฏิบัติ) อยู่ให้เห็น(ปฏิเวธ)

สิ่งสำคัญที่รัฐบาลคาดหวังจากพระสอนศีลธรรม ที่จะทำหน้าที่สั่งสอนอบรม ให้เด็กเป็นคนดีมีศีลธรรมตามหลักของพระพุทธศาสนา มีเบญจศีลเบญจธรรมเป็นอย่างน้อย จุดเด่นของพระสอนศีลธรรมที่ต่างจากครูฆราวาสสอนวิชาพระพุทธศาสนา ก็คือ การวางบทบาทของตนเองว่าสามารถสอนแบบวิชาการได้ บรรยายได้ วัดผลได้ สอนให้เด็กสามารถ กาผิดกาถูก ทำข้อสอบได้เท่านี้ก็พอ จบ ที่จริงแบบนี้ไม่ใช่บทบาทหลัก บทบาทจริงคือ พระเป็นแบบอย่างที่ดีได้ เพราะถือศีล 227 ผู้ปกครองและเด็กยอมรับอยู่แล้ว พอเข้าไปสอนให้เด็กสวดมนต์ไหว้พระ จิตุดีศีลดีและน่าเชื่อถือกว่าครูธรรมดา สอนให้ ลด ละ เลิก อบายมุขทางไกลยาเสพติด ก็พูดได้ดังกว่าครูทั่วไป ถ้าครูยังสูบบุหรี่ก็สอนให้นักเรียนเลิกสูบบุหรี่ไม่ได้ ครูยังดื่มเหล้าก็สอนให้นักเรียนเลิกดื่มเหล้าไม่ได้ บางโรงเรียนครูสอนวิชาพระพุทธศาสนา แต่กลับเป็นขี้เหล้าเมายาเสียเอง ฉะนั้น การนิมนต์พระไปสอนวิชา พระพุทธศาสนาในโรงเรียนเพื่อให้เป็นแบบอย่างในการสอนให้รู้ ทำให้ดูและอยู่ให้เห็น

สอนให้รู้ หากจะสอนให้เขารู้ อย่าสอนอย่างเดียว ต้องทำหน้าที่สอนให้รู้เรื่องพระพุทธศาสนา บทบาทพระสอนศีลธรรม พระจะต้องมีความรู้ในเชิงปริยัติ เนื้อหาวิชาจะสอนจะต้องแน่น อย่าให้เด็กหัวเราะเยาะว่า พระไม่รู้เรื่อง ไม่ทันสมัย และจะต้องรู้เรื่องทั่ว ๆ ไป เพื่อจะเปรียบเทียบ เช่น เรื่อง กฎแห่งกรรมจะต้องมีความรู้ความเข้าใจเพียงพอที่จะสอนให้รู้และนำไปปฏิบัติได้ทำให้อ่าน ทำเป็นแบบอย่าง เหมือนท่านอัสสชิไปบิณฑบาตแล้วอุปติสสะเห็นว่า ส่ำรวม สงบเรียบร้อย ก็เกิดเลื่อมใส ตั้งใจฟังเทศน์อย่างดี ไม่ต้องทำอะไรมาก เพียงแต่มีอาการสงบ ส่ำรวม บางทีพูดมาก ตลกไปกฮามาก ก็ไม่สนใจ

อยู่ให้เห็น เป็นทัสสนานุตรริยะ ให้เด็กเห็นผ้าเหลืองเกิดอายชั่วกลัวบาป ให้พระเข้าไปในโรงเรียนเหมือนกับอยู่ติดกัน ให้เขาเข้าใจเรื่องพระอย่างถูกต้อง ในที่สุดเขาจะมีความรู้สึกเอ็นใจคลายกังวล สงบทุกชั้นมาเครียดขึ้นมา ไปพบพระแล้วสบายใจ ต้องทำให้เด็กรู้สึกสบายใจแบบนี้ การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เป็นภารกิจของพระสอนศีลธรรมและเป็นพันธกิจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นหน้าที่ขององค์กรต่าง ๆ ที่ต้องเข้ามาร่วมกันรับผิดชอบ ไม่ปล่อยให้เป็นหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยเฉพาะการเอาจริงจังของสังคมในการให้ความสำคัญและเห็นความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมจะเป็นตัวช่วยผลักดันให้สังคม ตระหนักและหันมาสนับสนุนส่งเสริมความเจริญของงามของเยาวชน และทำให้เยาวชนมีความกล้าหาญทางคุณธรรมและจริยธรรม²

2. นวัตกรรมการศึกษา

ความหมายนวัตกรรมการศึกษา

นวัตกรรม (Innovation) มีรากศัพท์มาจาก innovare ในภาษาละติน แปลว่า ทำสิ่งใหม่ขึ้นมา ความหมายของนวัตกรรมในเชิงเศรษฐศาสตร์ คือ การนำแนวความคิดใหม่ หรือการใช้

² นวัตกรรมสื่อการสอน คืออะไร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:สื่อการสอน.com. [30 กันยายน 2565].

ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วมาใช้ในรูปแบบใหม่ เพื่อทำให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หรือก็คือ “การทำในสิ่งที่แตกต่างจากคนอื่น โดยอาศัยการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ (Change) ที่เกิดขึ้นรอบตัวเราให้กลายมาเป็นโอกาส (Opportunity) และถ่ายทอดไปสู่แนวความคิดใหม่ที่ทำให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม” และ นวัตกรรม ยังหมายถึง ความสามารถในการเรียนรู้และนำไปปฏิบัติให้เกิดผลได้จริงอีกด้วย³

นวัตกรรม (innovation) หมายถึง ความคิด การปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่ยังไม่มีใครเคยมีใช้มาก่อน หรือเป็นการพัฒนาดัดแปลงมาจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น เมื่อนำนวัตกรรมมาใช้จะช่วยให้การทำงานนั้นได้ผลดีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงกว่าเดิม ทั้งยังช่วยประหยัดเวลาและแรงงานได้ด้วย

นวัตกรรมการศึกษา (Educational Innovation) หมายถึง นวัตกรรมที่จะช่วยให้การศึกษาและการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้อย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพสูงกว่าเดิม เกิดแรงจูงใจในการเรียน ในแวดวงของการปฏิรูปการศึกษาจึงมีนักวิชาการคิดค้นรูปแบบของการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนมีส่วนร่วมมากขึ้น⁴

การดำเนินการปฏิรูปการศึกษาให้สำเร็จได้ จำเป็นต้องทำการศึกษาวิจัยและพัฒนา นวัตกรรมการศึกษาใหม่ๆ ที่จะเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาทางการศึกษาทั้งในรูปแบบของการศึกษาวิจัย การทดลองและการประเมินผลนวัตกรรม หรือเทคโนโลยีที่นำมาใช้ว่ามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด นวัตกรรมที่นำมาใช้ทั้งที่ผ่านมาแล้วและที่จะมีในอนาคตมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับการประยุกต์ใช้นวัตกรรมในด้านต่าง ๆ

นวัตกรรมการศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 มี 5 ประเภท คือ 1) นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร 2) นวัตกรรมการเรียนการสอน 3) นวัตกรรมสื่อการสอน 4) นวัตกรรมการประเมินผล 5) นวัตกรรมการบริหารจัดการ

นวัตกรรมการศึกษาที่กำลังถูกจับตามอง ได้แก่⁵

³ จิตติมา กุลประเสริฐรัตน์, นวัตกรรมการศึกษา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.thaipost.net>. [30 กันยายน 2565].

⁴ พระกัณตพัฒน์ สุภทโท (เจริญจรัสวาสน์), สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย และบุญเชิด ชานิศาสตร์, การใช้ นวัตกรรมและเทคโนโลยีการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา เขตคลองเตย สังกัดกรุงเทพมหานคร, วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม 2561: 90.

⁵ สื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: สื่อการสอน.com. [30 กันยายน 2565].

1) นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร เป็นการใช่วิธีการใหม่ ๆ ในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นและตอบสนองความต้องการของบุคคล โดยออกแบบหลักสูตรให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีเศรษฐกิจและสังคมของประเทศและของโลก และสามารถทำการบูรณาการจากองค์ความรู้ในสาขาต่าง ๆ มาประกอบหลักสูตรให้เข้ากับคุณธรรม จริยธรรม โดยมุ่งให้ผู้เรียนเป็นคนดีมีคุณธรรม นอกจากนี้ยังมีหลักสูตรรายบุคคลสำหรับผู้เรียนแต่ละประเภท หลักสูตรกิจกรรมและประสบการณ์ที่มุ่งเน้นกระบวนการในการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ให้กับผู้เรียนเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ หลักสูตรท้องถิ่นที่ต้องการกระจายการบริหารจัดการ ออกสู่ท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับศิลปวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและความ เป็นอยู่ของประชาชนที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่น แทนที่หลักสูตรในแบบเดิมที่ใช่วิธีการรวมศูนย์การพัฒนา อยู่ในส่วนกลาง

2) นวัตกรรมการเรียนการสอน คือ สิ่งใหม่ๆ ที่สร้างขึ้นมาเพื่อช่วยแก้ปัญหาเกี่ยวกับการ เรียนการสอนหรือพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ แนวคิด รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ สื่อต่างๆ ที่เกี่ยวกับการศึกษาเป็นการใช้ระบบในการปรับปรุงและคิดค้นพัฒนาวิธีสอน แบบใหม่ๆ เป็นการใช่วิธีการสอนหรือเทคนิคการสอนในรูปแบบต่างๆ ที่นักการศึกษาได้คิดค้นเพื่อ พัฒนาการด้านการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ และเจตคติ ที่สามารถ ตอบสนองการเรียนรายบุคคล การสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนแบบมีส่วนร่วม การ เรียนรู้แบบแก้ปัญหา การพัฒนาวิธีสอนจำเป็นต้องอาศัยวิธีการและเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาจัดการ และสนับสนุนการเรียนการสอน

นวัตกรรมการเรียนการสอนจึงมีความสำคัญหลายประการ ดังนี้⁶

- 1) เพื่อให้ทันสมัยต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี และสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง ไป
- 2) เพื่อแก้ไขปัญหาทางการศึกษาบางอย่างที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ
- 3) เพื่อแก้ไขปัญหาทางการศึกษาในบางเรื่อง เช่น ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับจำนวน ผู้เรียนที่มากขึ้น
- 4) การพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัย การผลิตและพัฒนาสื่อใหม่ ๆ ขึ้นมา เพื่อ ตอบสนองการเรียนรู้ของมนุษย์ให้เพิ่มมากขึ้นด้วยระยะเวลาที่สั้นลง
- 5) การใช้นวัตกรรมมาประยุกต์ในระบบการบริหารจัดการด้านการศึกษาที่มีส่วน ช่วยให้การใช้ทรัพยากรการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

3) นวัตกรรมสื่อการสอน เนื่องจากมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี คอมพิวเตอร์เครือข่าย และเทคโนโลยีโทรคมนาคม ทำให้นักการศึกษาพยายามนำศักยภาพของเทคโนโลยีเหล่านี้มาใช้ใน

⁶ กิดานนท์ มลิตทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2564), หน้า 1.

การผลิตสื่อการเรียนการสอนใหม่ๆ จำนวนมากมาย นวัตกรรมสื่อการสอน ได้แก่ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) มัลติมีเดีย (Multimedia) การประชุมทางไกล (Teleconference) ชุดการสอน (Instructional Module) วิดีทัศน์แบบมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive Video)

2. สื่อการสอน

ความหมายของสื่อการสอน

สื่อการสอน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ต่อกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งผู้สอนจะต้องศึกษารูปแบบและวิธีการให้เหมาะสม กับสถานการณ์และตรงกับวัตถุประสงค์ในการใช้เพื่อประสิทธิภาพของการเรียนการสอน⁷

สื่อการสอน เป็นตัวกลาง อันได้แก่ วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ และเทคนิควิธีการที่ผู้สอนนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการสอน

ความสำคัญของสื่อการสอน

สื่อการสอนเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เพราะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ เนื้อหาบทเรียน ที่ยุ่งยากซับซ้อนได้ง่ายขึ้น ในระยะเวลาอันสั้น และสามารถช่วยให้เกิดความคิด รวบรวมข้อในเรื่อนั้น ได้อย่างถูกต้อง และรวดเร็ว ช่วยกระตุ้น และสร้างความสนใจให้กับผู้เรียน ทำให้เกิดความสุขและไม่รู้สึกลำบาก เบื่อหน่ายการเรียน ทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจตรงกัน และเกิดประสบการณ์ร่วมกันในวิชาที่เรียน ช่วยให้ผู้เรียน ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากขึ้น ทำให้เกิดมนุษยสัมพันธ์ อันดี ในระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง และกับผู้สอนด้วย ช่วยสร้างเสริมลักษณะที่ดี ในการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความคิด สร้างสรรค์จากการใช้สื่อเหล่านั้น และช่วยแก้ปัญหาเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยการจัดให้มีการใช้สื่อในการศึกษา รายบุคคล สื่อกับผู้สอน⁸

สื่อการสอนมีบทบาทในกระบวนการเรียน คือ ช่วยจัดและเสริมประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนมากขึ้น ช่วยครูจัดเนื้อหาวิชาที่มีความหมายต่อชีวิตของเด็ก ช่วยให้ครูแนะนำและควบคุมนักเรียนให้มีพฤติกรรมในทางที่พึงปรารถนา ช่วยให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้ในรูปแบบต่าง ๆ ช่วยให้ผู้สอนได้ตรงจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ช่วยให้นักเรียนพัฒนาทักษะในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ช่วยให้ผู้สอนได้รวดเร็ว ถูกต้องมากยิ่งขึ้น⁹

⁷ นิพนธ์ สุขปรัดดี, นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์พิษณุ, 2564), หน้า 2.

⁸ ประมาณ สะกิมิ, สื่อการสอน, (ชลบุรี: สารานุกรมศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2563), หน้า 5.

⁹ สันตติ ภิบาลสุข, การใช้สื่อการสอน, (กรุงเทพมหานคร: พิระพัฒนา, 2564), หน้า 4.

ประเภทของสื่อการสอน

สื่อการสอน สามารถแบ่งออก 6 ประเภท ดังนี้¹⁰

- 1) ภาพนิ่ง (Still Pictures) ได้แก่ ภาพถ่าย ภาพพิมพ์ และภาพในหนังสือ สไลด์ फिल्म สตรีป และภาพโป่งใส
- 2) การบันทึกเสียง (Audio Recording) ได้แก่ สื่อที่เก็บเสียง เช่น แผ่นเสียง เทป บันทึกเสียง วิทยุ แถบเสียงในฟิล์มภาพยนตร์ และเทปโทรทัศน์ เป็นต้น
- 3) ภาพเคลื่อนไหว (Motion Pictures) ได้แก่ ฟิล์มภาพยนตร์ เทปโทรทัศน์ (Video Tape Recording) ซึ่งเป็นภาพเคลื่อนไหว จะมีเสียงประกอบในตัว หรือไม่ก็ได้ ภาพเคลื่อนไหวเหล่านี้จะถ่ายจากวัสดุ หรือเหตุการณ์ใด ๆ ก็ได้
- 4) โทรทัศน์ (Television) สื่อประเภทนี้ครอบคลุมวัสดุอิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ในด้านการได้ยิน (Audio) และได้เห็นภาพ (Video)
- 5) ของจริง สถานการณ์จำลองและหุ่นจำลอง (Real Thing Simulation and Models) ได้แก่ คน เหตุการณ์ วัสดุ สิ่งของการสาธิต และการจัดการสถานการณ์จำลอง ซึ่งอาจใช้สื่อหลาย ๆ อย่างประกอบกัน
- 6) การสอนแบบโปรแกรมและคอมพิวเตอร์ช่วยสอน (Programed and Computer Assisted Instruction) โปรแกรม คือ การจัดลำดับความรู้ เพื่อเตรียมให้ผู้เรียนตอบสนอง เช่น แบบเรียนโปรแกรม และโปรแกรมการสอนที่เตรียมไว้ใช้กับคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

หลักการเลือกสื่อการสอน

การเลือกสื่อการสอนเพื่อนำมาใช้ประกอบการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง โดยในการเลือกสื่อ ผู้สอนจะต้องตั้งวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม การเรียนให้แน่นอนเสียก่อน เพื่อใช้วัตถุประสงค์นั้นเป็นตัวชี้้นำในการเลือกสื่อการสอนที่เหมาะสม นอกจากนี้ยังมีหลักการอื่น ๆ เพื่อประกอบการพิจารณา คือ

- 1) สื่อนั้นต้องสัมพันธ์กับเนื้อหาบทเรียนและจุดมุ่งหมายที่จะสอน
- 2) เลือกสื่อที่มีเนื้อหาถูกต้อง ทันสมัย น่าสนใจ และเป็นสื่อที่จะให้ผลต่อการเรียน ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาวิชานั้นได้ดีเป็นลำดับขั้นตอน
- 3) เป็นสื่อที่เหมาะสมกับวัย ระดับชั้น ความรู้ และประสบการณ์ของผู้เรียน
- 4) สื่อนั้นควรสะดวกในการใช้ มีวิธีใช้ไม่ซับซ้อนยุ่งยากจนเกินไป
- 5) ต้องเป็นสื่อที่มีคุณภาพ เทคนิคการผลิตที่ดี มีความชัดเจนและเป็นจริง
- 6) มีราคาไม่แพงจนเกินไป หรือถ้าจะผลิตเองควรคุ้มกับเวลาและการลงทุน

¹⁰ พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน) และดร.เกษม แสงนนท์. คู่มือดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.

การวางแผนการใช้สื่อการสอนนั้น ผู้สอนควรจะได้มีการวางแผนอย่างเป็นระบบในการใช้ เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ตั้งไว้ การวางแผนอย่างเป็นระบบนี้ สามารถใช้รูปแบบจำลองที่เรียกว่า The ASSURE Model เพื่อเป็นแนวทางในการวางแผน โดยรูปแบบจำลองนี้มี

3. ครูพระสอนศีลธรรม

โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีความสำคัญต่อการผลักดันพันธกิจของมหาวิทยาลัย “ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคม” เน้นกลุ่มโรงเรียนในสังกัดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการเป็นเป้าหมาย อีกส่วนหนึ่งเป็นความคาดหวังของสังคมในระดับสูง ทั้งภาคคณะสงฆ์คือ การช่วยส่งเสริมงานด้านการเผยแผ่และการศึกษาสงเคราะห์บอก เปิดเผย แสดงหลักธรรม คำสอนของพระพุทธศาสนาสู่เด็กและเยาวชนของชาติให้เป็นคนมีความรู้ดีในพระธรรม น้อมนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดผลดีต่อตัวเอง สังคม ประเทศชาติและภาครัฐในการช่วยสั่งสอน อบรมปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมให้กับเด็กในชาติเป็นคนดีมีศีล มีธรรม นำพาประเทศชาติสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน

การขับเคลื่อนโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางเอาไว้ผู้ที่มีส่วนสำคัญในกระบวนการดังกล่าวคือ “พระสอนศีลธรรม” มีบทบาทหน้าที่สำคัญ 4 ประการคือ

- 1) สอนสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ตามมาตรฐานหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
- 2) สอนและติวสอบธรรมศึกษาให้กับนักเรียน และผู้มีความสนใจทั่วไป
- 3) อบรมศีลธรรม จรรยา พัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักเรียน ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของไทย และด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 4) ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาโรงเรียนด้วยแนววิถีเชิงพุทธ ตามขั้นตอนกระบวนการของโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ

พระสอนศีลธรรมจึงนับได้ว่า เป็นบุคลากรที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากต่อโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นอย่างมาก

บทบาทหน้าที่ของพระสอนศีลธรรม

- 1) สอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 โดยทำการสอนตามมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- 2) เป็นผู้นำนักเรียนเข้าสู่การฝึกสมาธิบริหารจิต เจริญปัญญา และทำพิธีทางพระพุทธศาสนา
- 3) เป็นผู้สอนหรือทบทวนธรรมศึกษาให้แก่ นักเรียน นักศึกษา เข้าสอบธรรมศึกษาประจำปี

4) ให้การสนับสนุนโรงเรียนวิถีพุทธโดยการสอนวิชาพระพุทธศาสนาบูรณาการเข้าสู่วิถีชีวิตให้นักเรียนชาวพุทธจริง คือ มีศีล สมาธิปัญญา

4. นวัตกรรมการใช้สื่อเพื่อเข้าถึงพุทธธรรม

สื่อการสอนในสมัยพุทธกาล

สื่อการสอน ของพระพุทธองค์ที่สามารถนำมาใช้ได้จนถึงปัจจุบัน ได้แก่¹¹

1) ต้นไม้ เป็นสื่อให้รู้จักลักษณะของสัตบุรุษ สัตบุรุษทั้งหลายเปรียบดังพฤษชาติให้ร่มเงาแก่บุคคลอื่น แต่ตนดำรงอยู่กลางแดด แม้ผลก็มีไว้สำหรับคนอื่นโดยแท้ จึงเปรียบเทียบส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้กับหลักธรรม ดังนี้

กิ่งไม้, ใบไม้ เป็นสื่อให้รู้จักลาภสักการะ ชื่อเสียง สะเก็ด ศีล มรณยาท เปลือก สมาธิกะพี้ ญาณทศนะ แก่น วิมุตติ (การหลุดพ้น)

ใบไม้ เป็นสื่อให้รู้จักไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ใบไม้ในกำมือ พระธรรมที่ทรงนำมาสอน

2) อุจจาระ เป็นสื่อให้รู้จักความน่ารังเกียจ ความเป็นนั้นเป็นนี้ ดังตัวอย่าง “ดูกรภิกษุทั้งหลาย อุจจาระ ปัสสาวะ น้ำลาย น้ำหนอง เลือด แม้มีประมาณน้อยก็มีกลิ่นเหม็นฉุนใด เราอย่าอมไม่สรรเสริญ ภพ แม้มีประมาณน้อย โดยที่สุดแม้เพียงลัดนิ้วมือเดียว ฉะนั้น”

3) มหาสมุทร เป็นสื่อให้รู้จักความลุ่มลึก เหมือนพระธรรมวินัย มีความกว้างใหญ่ เหมือนกายคตาสติ มีความสะอาด ธรรมวินัยเป็นที่อยู่คนดี คนสกปรกอยู่ไม่ได้

4) เรือฉนวน เรือมุงดี เป็นสื่อให้รู้จักการฝึกอบรมดีและจิตที่ไม่ได้ฝึก

5) ห้วงน้ำ เป็นสื่อให้รู้จักกาโมหะ ภาโวหะ ทิฏฐิโหหะ อวิชโหหะ

6) ไฟ เป็นสื่อให้รู้จักราคะ โทสะ โมหะ

7) ถ่านเพลิง เป็นสื่อให้รู้จักการเสพติดในกามสุข เป็นสิ่งผูกมัดในสังสารวัฏ

การใช้สื่อการสอนจะยึดตามหลักปาฏิหาริย์ 3 คือ การกระทำที่กำจัดหรือทำให้ปฏิบัติยาก ยอมได้ การกระทำที่ทำให้เป็นอัศจรรย์ การกระทำที่ให้ง่เกิดผลเป็นอัศจรรย์ ดังนี้

1) อิทธิปาฏิหาริย์การแสดงฤทธิ์ได้เป็นอัศจรรย์ (marvel of psychic power) คือ สามารถเนรมิตสิ่งต่าง ๆ ให้ปรากฏแก่ผู้ที่ทรงต้องการสอน เพื่อให้เขาเข้าใจธรรมะ ลดมีจนาทิฏฐิ และเกิดศรัทธาเลื่อมใส เปรียบได้กับสื่อเสมือนหรือสื่อสามมิติ และไฮโรแกรม ในปัจจุบัน ทรงใช้หลายกรณีที่เด่น ๆ เช่น การสอนเจ้าหญิงรูปนันทาให้คลายความยึดมั่นในรูปตน ทรงพาเจ้าชายนันทะชมสวรรค์ การแสดงยมกปาฏิหาริย์ปราบมิถิฉาทิฏฐิของเดียรถีย์ และกรณีอื่น ๆ

¹¹ พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน) และดร.เกษม แสงนนท์, คู่มือดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562), หน้า 5.

2) อาเทศนาปาฏิหาริย์ (marvel of mind-reading) คือ การทายใจ รอบรู้กระบวนของจิต บอกสภาพของจิต ความคิด อุปนิสัยได้ถูกต้อง เป็นอัครจริย จนผู้ที่ทรงต้องการสอนยอมจ านนลดทิฏฐิมานะ และรับฟังธรรมต่อไป ทรงใช้หลายกรณีที่น่าสนใจ เช่น การสอนองคุลิมาลด้วยตรัสว่าเราหยุดแล้วแต่ท่านยังไม่หยุด ตรัสสอนพราหมณ์ว่า “ฆ่าความโกรธเสียได้ย่อมอยู่เป็นสุข” ซึ่งต่อมาท่านเหล่านั้นก็เกิดความเลื่อมใสและหันมานับถือพระพุทธศาสนาทั้งหมด

3) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ (marvel of teaching) คือ การสอนที่เป็นจริง สอนให้เห็นจริง นำไปปฏิบัติได้ผลสมจริงเป็นอัครจริย เป็นการสอนโดยทั่วไปหรือใช้สื่อธรรมชาติ สื่อของจริงประกอบการสอนซึ่งมีมากมายที่เด่น ๆ เป็นที่รู้จักกันดี เช่น ตปัสสะและภัลลิกะเห็นพุทธลักษณะ แล้วขอเป็นพุทธมามกะ พระพุทธเจ้าสอนภิกษุในพิจารณาคพนาถสิริมาที่เสียชีวิตมาแล้ว 3 วัน โกสิตมานพเห็นอิริยาบถพระอัสสสิแล้วขอฟังธรรม และการสอนกรรมฐานด้วยอุสกะ 10 เป็นต้น

4) สื่อบุคคล บุคคลถือเป็นสื่ออย่างหนึ่งที่ใช้ในการสอนธรรมะ เพราะบุคคลเป็นเหตุแห่งศรัทธาจากบุคคลอื่นได้เช่นกัน การศรัทธาในตัวบุคคลมี 4 ลักษณะ คือ

- (1) รูปุปมาณิกา ศรัทธาเพราะเห็นรูปลักษณะ
- (2) ลูขุปมาณิกา ศรัทธาเพราะเคร่งครัดธรรมวินัย
- (3) โสฬุปมาณิกา ศรัทธาเพราะได้ฟังเสียงอันไพเราะ
- (4) ธัมมุปมาณิกา ศรัทธาเพราะหลักธรรม/ฉลาดสอน

วัตถุประสงค์การใช้สื่อก็เพื่อให้เกิดความรู้ หรือปัญญาแก่ผู้เรียน แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ

- 1) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ได้สัมผัส ได้บันทึกจดจำจากสื่อ
- 2) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการได้คิด ตรikirตรองตามสื่อ
- 3) ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการได้ฝึกปฏิบัติจนเข้าใจ ทำได้

สื่อการเรียนการสอนในทางพระพุทธศาสนานั้น ได้แก่ สิ่งที่อยู่ใกล้ตัวทุกอย่างสามารถนำมาประยุกต์เข้ากับการสอนได้ แม้ในปัจจุบันจะมีการพัฒนาการใช้สื่ออยู่ตลอดเวลา แต่สื่อการสอนก็มีราคาที่สูง ดังนั้นหากโรงเรียนวิฤทธิพุกกลับมาใช้สื่อการสอนตามหลักการดังกล่าวแล้ว ก็จะช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย และเกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุดความหมายของสื่อการสอน

นวัตกรรมแห่งการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา ถือเป็นวิธีการเรียนการสอนแนวใหม่ที่เป็นเลิศของพระพุทธองค์ทรงสอนหลักความจริงของชีวิตเริ่มต้นจากตัวเองก่อน เพื่อให้รู้จักวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยเริ่มจากทุกข์ สาเหตุให้เกิดทุกข์ วิธีการดับทุกข์ และแนวทางปฏิบัติให้พ้นทุกข์ของตนเองโดยพระพุทธเจ้าทรงสอนให้ตระหนักถึงคุณค่าของการเรียนรู้โดยผ่านการปฏิบัติ การสนทนาโดยผ่านสื่อธรรมชาติ สอนให้เข้าใจง่าย ชวนให้ผู้เรียนใคร่อยากเรียนรู้และปฏิบัติตามด้วยตนเอง สร้างศรัทธาและพอใจในการเรียนรู้ นี่คือนวัตกรรมการสอนที่เป็นเลิศของพระพุทธเจ้า นวัตกรรมการใช้สื่อ เพื่อเข้าถึงพุทธธรรมของสถานีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมช่องธรรมะทีวีสถานีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมช่องธรรมะทีวีมีการใช้นวัตกรรมสื่อเพื่อการเผยแผ่ โดยจำแนกออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

สื่อหลักและสื่อเสริม สื่อหลักคือ สื่อโทรทัศน์ ระบบผ่านดาวเทียม ในช่วงเริ่มต้นดำเนินการใช้ระบบออนไลน์ โดยทำการออกอากาศผ่านช่องสัญญาณต่างๆ

ต่อมาได้พัฒนาเป็นระบบดิจิทัล พร้อมกับเปลี่ยนช่องสัญญาณพีเอสไอ ซึ่งมีความเสถียรในการส่งภาพและเสียงที่มีคุณภาพ ส่วนสื่อเสริมเป็นสื่อใหม่ที่มีการพัฒนา ตามเทคโนโลยีสื่อตามช่วงเวลา คือ เว็บไซต์ ยูทูบ เฟสบุ๊ค และโปรแกรมรับชมโทรทัศน์ออนไลน์ สื่อเหล่านี้เป็นช่องทางเพิ่มเติมในการรับชมรายการและเป็นสื่อกลางในการติดตามการดำเนินงานของสถานี อีกทั้งยังเป็นส่วนช่วยเสริมในการออกอากาศของสถานี เป็นประโยชน์แก่ผู้ชม คือ สามารถที่จะเลือกรับชมเฉพาะรายการและสามารถเลือกรับชมซ้ำได้¹²

สำหรับการใช้เครือข่ายการสื่อสารเพื่อเผยแพร่พุทธธรรมให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายนั้น มีการใช้สื่อหลักร่วมกับสื่อเสริมในการสร้างเครือข่ายเพื่อการเผยแพร่ธรรมะ ส่งผลให้สามารถจัดจำแนกกลุ่มผู้รับชมและพัฒนารายการธรรมะให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้รับชมเป้าหมายได้ ซึ่งการบูรณาการสื่อร่วมกันกับการสร้างเครือข่ายทำให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อสถานีในฐานะผู้ส่งสารและผู้รับชมในฐานะผู้รับสาร คือ มีการปรับปรุง พัฒนา ผลิตรายการ และจัดเวลาที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้ชม ทำให้กลุ่มเป้าหมายได้รับสาระประโยชน์จากรายการธรรมะมากขึ้น และส่งผลทางอ้อมในการแบ่งปันความรู้และรายการธรรมะ ที่ชื่นชอบแก่บุคคลอื่น การสร้างเครือข่ายร่วมกันระหว่างสถานีโทรทัศน์ด้วยกันโดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน คือ การเผยแพร่ธรรมะซึ่งการร่วมมือกันนี้ไม่ได้เป็นการร่วมกันในเชิงพาณิชย์

5. สรุป

นวัตกรรม คือ ความคิด การปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่ยังไม่มีใครเคยมีใช้มาก่อน หรือเป็นการพัฒนาดัดแปลงมาจากของเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น เมื่อนำนวัตกรรมมาใช้จะช่วยให้การทำงานนั้นได้ผลดีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงกว่าเดิม

นวัตกรรมการศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 มี 5 ประเภท คือ 1) นวัตกรรมทางด้านหลักสูตร 2) นวัตกรรมการเรียนการสอน 3) นวัตกรรมสื่อการสอน 4) นวัตกรรมประเมินผล 5) นวัตกรรมบริหารจัดการ นวัตกรรมสื่อการสอนเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยพุทธกาล ปัจจุบันสื่อการสอนได้แก่ CAI , WBI , WBT , VC , WebQuest , Webblog , E-learning นวัตกรรมการใช้สื่อเพื่อเข้าถึงพุทธธรรมต้องเลือกให้เหมาะสมกับเนื้อหา การใช้สื่อการสอนจะยึดตามหลักปฏิกิริยา 3 คือ การกระทำที่กำจัด หรือทำให้ปฏิบัติยากยอมได้ การกระทำที่เป็นอัครจริย การกระทำที่ให้เกิดผลเป็น

¹² ปาณิสรา วัฒนพฤกษ์ และพัชนี เชยจรรยา, “นวัตกรรมการใช้สื่อเพื่อเข้าถึงพุทธธรรมของสถานีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมช่องธรรมะทีวี”, วารสารการสื่อสารและการจัดการนิคม, ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2558: 61.

อัครจารย์ คือ 1) อิทธิปาฏิหาริย์การแสดงฤทธิ์ได้เป็นอัครจารย์ คือ สามารถเนรมิตสิ่งต่าง ๆ ให้ปรากฏแก่ผู้ที่ทรงต้องการสอน เพื่อให้เขาเข้าใจธรรมะ เปรียบได้กับสื่อเสมือนหรือสื่อสามมิติ และไฮโรแกรมในปัจจุบัน 2) อาเทศนาปาฏิหาริย์ คือ การทลายใจ รบรื้อกระบวนของจิต บอกสภาพของจิต ความคิดอุปนิสัยได้ถูกต้อง เป็นอัครจารย์ 3) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือ คำสอนที่เป็นจริง 4) สื่อบุคคล บุคคลถือเป็นสื่ออย่างหนึ่งที่ใช้ในการสอนธรรมะ เพราะบุคคลเป็นเหตุแห่งศรัทธาจากบุคคลอื่นได้

เอกสารอ้างอิง

- กิตานนท์ มลิตทอง. **เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2564.
- จิตติมา กุลประเสริฐรัตน์. **นวัตกรรมการศึกษา**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.thaipost.net>[30 กันยายน 2565].
- พระกัณต์พัฒน์ สุภทโท (เจริญจรัสวาสน์). **สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย และบุญเชิด ชานิศาสตร์. การใช้ นวัตกรรมและเทคโนโลยีการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา สำหรับนักเรียนระดับ ประถมศึกษา เขตคลองเตย สังกัดกรุงเทพมหานคร. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม 2561: 90.**
- นวัตกรรมสื่อการสอน คืออะไร**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: สื่อการศึกษา.com.
- นิพนธ์ สุขปรีดี. **นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิฆเนศ, 2564.
- ประมาณ สะกิมิ. **สื่อการสอน**. ชลบุรี: สารานุกรมศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2563.
- ปาณิสรา วัฒนพฤกษ์ และพัชนี เขยจรรย. **นวัตกรรมการใช้สื่อเพื่อเข้าถึงพุทธธรรมของ สถานีโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมช่องธรรมะทีวี. วารสารการสื่อสารและการจัดการนิดา, ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2558: 61.**
- พระมหาวิชาญ สุวิชาโน (บัวบาน) และดร.เกษม แสงนนท์. **คู่มือดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562.**
- สันทัด ภิบาลสุข. **การใช้สื่อการสอน**. กรุงเทพมหานคร: พีระพัฒนา, 2564.
- สื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: สื่อการสอน.com[30 กันยายน 2565].
- สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **คู่มือพระสอนศีลธรรม. นนทบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เซน ปรีณติง, 2560.**

บทวิจารณ์หนังสือ

ชื่อเรื่อง : การศึกษาเพื่อความเป็นคนที่สมบูรณ์
ผู้เขียน : สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ผู้วิจารณ์ : พระครูสมุห์สุทัศน์ ทตฺตมโน (แสงอินทร์)

หนังสือ “การศึกษาเพื่อความเป็นคนที่สมบูรณ์” เป็นพระนิพนธ์ของ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก จำนวน ๘๘ หน้า พิมพ์ครั้งที่ ๖ เดือน เมษายน ๒๕๕๓ พิมพ์ที่โรงพิมพ์เมตตาทราย ทรงประทานอนุญาตให้จัดพิมพ์เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติอันจะยังประโยชน์ ต่อมวลมนุษยชาติสืบต่อไป เนื้อหาหลักกล่าวถึง ประเด็น การศึกษาธรรมตามหลักสิกขา ๓ ของพระพุทธเจ้า คือ สีลสิกขา จิตตสิกขา และ ปัญญาสิกขา ทรงมุ่งผลให้ผู้อ่านได้ปฏิบัติตาม ให้เชื่อว่าเมื่อได้เกิดเป็นคนแล้ว ควรจะศึกษาปฏิบัติตามศีลสมาธิ ปัญญาโดยเพียรพยายามอบรมให้ถึงเพื่อละเว้น กำหนดรู้ หากได้พัฒนาตนไปทางที่ถูกแล้ว ย่อมทำให้เป็นคนโดยสมบูรณ์

๑. บทนำ

หนังสือได้เสนอแง่มุมความคิดเห็นเกี่ยวกับ คำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนาเรื่องนี้ว่า อยู่ที่ยุทธ การเข้าใจ และการศึกษาเพื่อปริญา คำว่า ปริญญามีรากศัพท์มาจาก ปริ แปลว่า รอบคอบ และ ญา แปลว่า รู้ ปริญญา แปลว่า รู้รอบคอบ หรือกำหนดรู้ ปริญญาในพระพุทธศาสนามี ๓ ระดับ ญาตปริญญา กำหนดรู้ด้วยความรู้ ตีรณปริญญา กำหนดรู้ด้วยการพิจารณา ปหานปริญญา กำหนดรู้ด้วยการละ^๑ ซึ่งกระบวนการสิกขาทั้งสาม มีความสัมพันธ์ระหว่างการจัดแบ่งระดับขั้นตามหลักการปฏิบัติธรรม คนทั่วไปไปศึกษาเพื่อมีความรู้ความสามารถในการประกอบกิจการงาน ช่วยเหลือดูแลสังคม สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเป็นปกติสุข แต่หากพัฒนาศักยภาพต่อไป เพียรเพื่อให้ความเป็นคนโดยสมบูรณ์ ตามจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา เพื่อให้พ้นทุกข์ทั้งปวงเป็นปัญญาในอริยสัจเพื่อวิมุตติ บรรลุนิพพาน เป็นปรมาตถธรรม

^๑ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, การศึกษาเพื่อความเป็นคนที่สมบูรณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เมตตาทราย, ๒๕๕๓) หน้า ๘๓ - ๘๔.

๒. โครงสร้างเนื้อหา

พระนิพนธ์ เล่มนี้มีการวางกรอบในลักษณะการอธิบายแบ่ง เป็น ๓ กรอบ คือ ศิลในพระพุทธศาสนา สมาธิในพระพุทธศาสนา และ ปัญญาในพระพุทธศาสนา มีประเด็นน่าสนใจอยู่ที่ การนำเสนอความหมาย ประเภท รูปแบบ หลักการ ความสำคัญ วิธีการนำไปใช้หรือประโยชน์ของศิลป สมาธิ ปัญญา ในแต่ละระดับ จากมุมมองในประเด็นดังกล่าว ใจความโดยย่อมีดังต่อไปนี้

๑. ศิลในพระพุทธศาสนา ศิลเป็นพื้นฐานเพื่อมิให้ลวงละเมิด ให้มีความเป็นปกติเป็นที่ตั้งของกุศลธรรม เจตนาให้ตั้งไว้จากกายกรรม วาจากรรม มโนกรรมที่เป็นอกุศล ปฏิบัติตามสิกขาบทคือการรักษาศิล จากคำว่า บทกับบาทมาจากรากฐานศัพท์ หรือมูลธาตุเดียวกัน คือ แปลว่าเท้า หรือการเดินไปที่ละก้าวๆ สิกขาบทจึงเปรียบหมายถึง การปฏิบัติที่ละบทๆ ซึ่งก็เป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษา ในทางธรรมแห่งพระพุทธศาสนา จุดมุ่งหมายสูงสุดได้แก่วิมุตติ ความหลุดพ้นหรือนิพพาน หากยังไม่บรรลุนิพพานก็ต้องปฏิบัติกันต่อไป

ซึ่งคำว่าศิลป นั้น หมายถึง ความที่มีวิริยเจตนา ความตั้งใจตั้งไว้ในข้อที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้ตั้งไว้ และประพฤตินั้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้ประพฤติ เพื่อความมีวินัย ความมีมรรยาทอันดีงามทั้งหลาย ดังนี้^๒

๑.๑ สิ้นนิสัย เมื่อได้ปฏิบัติในศิลปจนเป็นปกติ การปฏิบัติในศิลปดังกล่าวนั้นเป็นการปฏิบัติขัดต่อตัณหา เป็นสิ่งที่กั้นขวางมิให้เกิดตัณหา การกำหนดเพื่อมิให้เกิดทุกข์หรือเกิดโทษจากตัณหาในจิตใจ คือสมุทัยนั่นเอง ซึ่งต้องใช้ความอดทน หรือขันติ ใช้สติ ใช้ปัญญา และตั้งใจ อบรมสมาธิ อบรมปัญญา เพื่อเอาชนะตัณหาให้สงบลง

๑.๒ ศิลเป็นสรณะ เพื่อป้องกันตนเองจากตัณหา ต้องรักษาศิลเพื่อให้เป็นที่พึ่ง และถือว่าเป็นนิโรธ การปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หากปฏิบัติธรรมด้วยความตั้งใจ ด้วยสติปัญญา ก็จะไม่เกิดข้อผิดพลาดในขั้นศิลปนี้เอง

๑.๓ ศิลเป็นเสมือนรั้วกันความชั่ว ยิ่งศิลปมีข้อมาก ก็ยิ่งมีรั้วที่แน่นหนา แข็งแรง แต่ก็เปรียบได้ว่าการจะรักษาศิลให้บริสุทธิ์ก็คือการรักษาจิตของตนเพียงอย่างเดียว

๑.๔ ศิลคือความปกติกาย ปกติวาจา ปกติใจ เมื่อเกิดความโลภ โกรธ หลง ก็จะทำให้ประพฤติดุคปกติ หากมีศิลป ก็คือมีสังวร หรือมีเจตนาที่จะตั้งไว้ ย่อมไม่ลวงละเมิดภัยเวรใดๆ และความสงบ ความดี จะก่อให้เป็นบารมีศิลป

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕ – ๓๗.

๑.๕ บารมีศีลมี ๓ ชั้น ได้แก่ ศีลบารมี บำเพ็ญศีลยิ่งกว่าบุคคลที่รักและทรัพย์สิน ศีลอุปัชฌายะ บำเพ็ญศีลยิ่งกว่าอวัยวระ ร่างกายของตน และ ศีลปรมาตมบารมี บำเพ็ญศีลยิ่งกว่าชีวิตของตน

๑.๖ อานิสงส์ของศีล คือการไปสู่คติ (การไปดี) โภคสมบัติ (พร้อมด้วยโภคะทรัพย์) และนิพพatti (ความดับทุกข์)

๒. สมาธิในพระพุทธศาสนา สมาธิ คือการตั้งจิตอันเป็นกุศล เพื่อให้เกิดความสุข พระพุทธเจ้าได้กล่าวไว้ ๔ ประการคือ “พึงยกจิตที่ควรยก” “พึงข่มจิตที่ควรข่ม ในสมัยที่ควรข่ม” “พึงทำจิตที่ควรทำให้ร่าเริง ในสมัยที่ควรทำให้ร่าเริง” และ “พึงเพ่งเฉยจิตที่ควรเพ่งเฉย ในสมัยที่ควรเพ่งเฉย” ซึ่งสมเด็จพระสังฆราชท่าน ได้กล่าวในรายละเอียดของคำว่า สมาธิ ไว้ ดังนี้^๓

๒.๑ หลักการปฏิบัติสมาธิ เป็นการอบรมจิต หรือเพื่อการปฏิบัติให้เป็นไปเพื่อการ ทั้ง ๔ ข้างต้น การทำให้จิตเป็นสมาธิ ก็เพื่อที่จะให้เกิดปัญญาในขั้นต่อไป

๒.๒ สมาธิภาวนา มี ๔ ข้อ ได้แก่ ข้อ ๑. สมาธิภาวนาเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ข้อ ๒. สมาธิภาวนาเพื่อญาณทัสสนะ ข้อ ๓. สมาธิภาวนาเพื่อสติสัมปชัญญะ ข้อ ๔. สมาธิภาวนาเพื่อสิ้นอาสวะ

๒.๓ สมาธิ คือสมถกรรมฐาน ธรรมฐานเป็นอุบายสงบใจ เรียกว่า สมถกรรมฐาน เป็นขั้นในการมุ่งเพื่อให้จิตนิ่งไม่กว้างขวาง หรือเรียกว่า มีสมาธิ ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ของความสงบ ซึ่งต่างจากวิปัสสนากรรมฐาน เป็นอุบายเรื่องปัญญา

๒.๔ เครื่องกั้นจิตไม่ให้ได้สมาธิ คือนิเวรณ มี ๕ ข้อ คือ ข้อ ๑. กามฉันท ความพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ(หรือสัมผัส) และกามมีทั้ง กิเลสกาม และวัตถุกาม ข้อ ๒. พยาบาท ความมุ่งร้าย ความโกรธ ข้อ ๓. ถีนมิทธะ ความมัวงม เคลิบเคลิ้ม ท้อแท้ ข้อ ๔. อุทธัจจกุกกุกจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ ข้อ ๕. วิจิกิฉา ความเคลือบแคลงสงสัย

๒.๕ ธรรมฐานสำหรับแก้กิเลสทั้ง ๕ แบ่งออกเป็น ธรรมฐานสำหรับแก้กามฉันท ได้แก่ กายคตาสติ พิจารณากายว่าเป็นของที่ไม่สะอาด หรืออสุภกรรมฐาน พิจารณาว่าเป็นของที่ไม่งดงาม น่าเกลียด โดยกำหนดหรือรู้จักบังคับจิตใจ ใช้สันโดษ ความพอเพียง เป็นสามัญสำนึก

๒.๖ ธรรมฐานสำหรับแก้พยาบาท ใช้การแผ่เมตตา หรือแผ่จิตไปให้แก่สรรพสัตว์ ทั้งแบบเจาะจงและไม่เจาะจง

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙ – ๖๗.

๒.๗ กรรมฐานสำหรับแก้ถิ่นมิหะ หรือแก้ความง่วงงุนเคลิบเคลิ้ม กำหนดใจให้ เกิดพลังพร้อมที่จะทำงาน อาโลกสัญญา หรือการกำหนดความสว่างจะทำให้ไม่ง่วงงุน เคลิบเคลิ้ม และมีให้ท้อแท้ ส่วน พุทธานุสสติระลึกถึงองค์พระคุณของพระพุทธเจ้า ได้แก่ เมื่อ จิตใจระลึกถึงพระคุณอันประกอบด้วยพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ ก็จะทำให้ จิตใจมีความกระปรี้กระเปร่ามีพลังในอันที่จะทำหน้าที่การงานให้ลุล่วงไป

๒.๘ กรรมฐานสำหรับแก้อุทัจจกุกกุกจะ ใช้อานาปานสติ เป็นการกำหนดลม หายใจเข้าออก เป็นเครื่องแก้ความฟุ้งซ่านรำคาญใจให้หมดไป และตามคูกายทั้งสอง คือ นาม กายและรูปกาย มีหลายวิธีที่นิยมใช้สำหรับการประคับประคองจิตที่ยังใหม่ เช่น ให้ใช้วิธีนับ ๑-๑ ถึง ๕-๕ และนับต่อไปถึง ๑๐-๑๐ หรือวิธี พุทโธ^๔

๒.๙ กรรมฐานสำหรับแก้วิจิกิจา ใช้การพิจารณาแยกธาตุกาย ธาตุกรรมฐานคือ วิธีทำให้จิตใจสงบระงับความยึดมั่นถือมั่นในกาย อันประกอบขึ้นด้วย ปฐวิธาตุ(ดิน) อาโปธาตุ (น้ำ) วายุธาตุ (ลม) เตโชธาตุ (ไฟ)

๒.๑๐ โยนิโสมนสิการ (กระทำไว้ในใจโดยแยบคาย)เป็นความฉลาดในการปฏิบัติ หมายถึง การคอยสังเกต หาเหตุผลให้ทัน ข้อประกอบและต้องมีประจำในกรรมฐานทุกแบบ โดยเฉพาะการแก้วิจิกิจา เพราะเมื่อสงสัยขึ้นมา ก็ต้องฉลาดหาเหตุผลมาแก้ความสงสัย

๓. ปัญญาในพระพุทธศาสนา^๕ ปัญญา หมายถึงความรู้ทั่วถึงเหตุและผลตามความจริง หากเป็นความหลงผิด คือไม่ใช่ความรู้จริง ก็ไม่เรียกว่าปัญญา แบ่งเป็น ๓ ระดับ ได้แก่ ปริยัติปัญญา ปฏิบัติปัญญา และ ปฏิเวธปัญญา

๓.๑ ปัญญา เป็นข้อธรรมที่สำคัญและเป็นข้อสูงสุด รับส่งความรู้ผ่านอายตนะ ทั้ง ๖ ได้แก่ จักขุทวาร (ตา) โสตทวาร (หู) ฆานทวาร (จมูก) ชิวหาทวาร (ลิ้น) กายทวาร (กาย) และ มโนทวาร (ใจ)

๓.๒ มีมโน เป็นตัวเชื่อมระหว่างรูป (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) และนาม (เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) โดยวิธีจิตใจเทียบกับระบบมันสมอง

๓. บทวิจารณ์

หนังสือเล่มนี้ ใช้หลักการทางพระพุทธศาสนาขั้นพื้นฐาน ในการอธิบายเนื้อหาของ กระบวนการพัฒนาดน ตามแนวไตรสิกขา อาจจะได้ละเอียดต่อนัก แต่ก็ครอบคลุมหัวข้อ สำคัญในการจัดการศึกษาหรือสิกขา โดยมีการวางกรอบการอธิบายเป็นขั้นๆ ผ่านกระบวนการ

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๙ – ๗๕.

ศิลป์เป็นขั้นแรก สมาธิเป็นขั้นที่สอง และ ปัญญาเป็นขั้นสุดท้าย อธิบายความหมาย ระดับ ของแต่ละกรอบ ประโยชน์วิธีการนำไปใช้ และทำให้พบข้อสังเกตเห็นว่า แต่ละระดับก็จะเหมาะกับคนแต่ละประเภท ซึ่งแนวคิดทาง พระพุทธศาสนา สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาคน ตามระดับของคนนั้น เช่น ตามวัยเด็ก ก็อาจจะใช้ศิลป์เป็นตัวกำหนดเรื่องระเบียบ วัยผู้ใหญ่ ศิลป์เป็นตัวกำหนดเพื่อละเว้นกิเลส การศึกษาเพื่อความเป็นคนที่สมบูรณ์ตามหลักไตรสิกขา มี ๓ ประการดังนี้

๑) หลักการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีศิลป์ หรือมีระเบียบวินัยในตัวเอง นอกจากหลักศิลป์ ๕ แล้ว ผู้เรียนควรเคารพกฎระเบียบทางสังคม เพื่อความเป็นปกติสุข

๒) หลักการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความมั่นคงทางจิต (สมาธิ) หมายถึง กระบวนการพัฒนา จิตวิญญาณของผู้เรียนเพื่อให้สามารถเอาชนะปัญหาและอุปสรรคได้ด้วยตัวเอง

๓) หลักการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดปัญญา ปัญญาในที่นี้ คือ ความสามารถในการใช้เหตุผลอย่างถูกต้อง และมุ่งให้ผู้เรียนเกิดปัญญา ๓ ด้าน อันได้แก่ สุตมัยปัญญา จินตามัยปัญญา และ ภาวนามัยปัญญา

สิ่งที่มีอยู่ในงานเขียนเล่มนี้ คือ นอกจากจะแน่นไปด้วยวิธีการปฏิบัติแล้วยังมีเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องประกอบไปด้วย ทำให้หนังสือเล่มนี้กลายเป็นหนังสือธรรมะ ที่ได้รับความรู้ในการปฏิบัติแบบกว้าง ที่ไม่เป็นเชิงคัมภีร์ คือมีการแปลศัพท์คำยากๆเพื่ออธิบายแบบไม่ตามตำรามากเกินไป อ่านหนังสือเล่มนี้แล้วถือว่าได้รับความรู้ ได้หลักการปฏิบัติที่ดีๆและสามารถไปใช้ได้

ส่วนรูปแบบของการเขียนนั้น เป็นรูปแบบที่เขียนแบบธรรมะ และบางตอนจะมีการยกตัวอย่างในคัมภีร์ โดยไม่มีการอ้างถึงเพิ่มเติม หรือขยายความรายละเอียดไว้ในเชิงอรรถ ทำให้ไม่สามารถนำข้อความดังกล่าวไปใช้ในวิทยานิพนธ์ บทความวิจัย หรือบทความวิชาการ ที่กล่าวไว้ เช่น

ดังที่แสดงไว้ในจรียาปิฎก เล่าเรื่องดิรัจฉานบ้าง มนุษย์บ้าง เทพบ้าง ผู้รักษาศิลป์ยิ่งกว่าชีวิต แม้เป็นเรื่องนิทานชาดก...^๖

ดังเช่นเรื่องของคุลีมาลใจที่ต้องการความรู้ก็ไปเรียนวิชาจากอาจารย์...^๗

แสดงให้เห็นว่า พระองค์ท่านนิพนธ์ โดยการหยิบยกมาเพื่อให้ผู้อ่านที่สนใจกลับไปหาอ่านปิฎกเพิ่มเติม เหมาะสำหรับเพศบรรพชิต หรือเพื่อการศึกษาธรรม แต่ปัจจุบัน

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑-๓๔.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕-๘๖. , ดูรายละเอียดใน ม.ม.อ.(ไทย) ๑๓/๓๔๓-๓๕๒/๔๒๑-๔๓๓.

พระไตรปิฎก อรรถกถา มีฉบับภาษาไทยและเป็นไฟล์ข้อมูล คนทั่วไปก็สามารถหาอ่านเพิ่มเติมได้เช่นกัน ซึ่งอาจจะยังไม่เหมาะกับเด็กเล็กหรือนักเรียน

เจตนาที่กล่าวไว้ในคำนำในงานนิพนธ์นี้ กล่าวไว้ว่า ในขณะที่โลกทางวิทยาการได้เจริญรุดหน้าไปมาก การรับชุดความรู้ทั้งหลายสามารถใช้สื่อความรู้ที่เชื่อมต่อกันได้อย่างรวดเร็ว จึงเป็นเรื่องที่ต้องระมัดระวัง เพราะความรู้บางอย่างเมื่อรับไปแล้ว อาจทำให้หลงผิดหรืออาจจะไม่เหมาะสมกับขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นวัฒนธรรมไทย อันมีการวางรากฐานไว้ให้มีไตรรงค์ อันประกอบด้วย ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นสัญลักษณ์ประจำชาติ

วิธีการวางรากฐานที่สำคัญของชาติจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมให้เยาวชนศึกษาเล่าเรียนการศึกษาจึงเป็นอาวุธในการป้องกันประเทศชาติให้เข้มแข็ง ผลงานนิพนธ์ฉบับนี้ของสมเด็จพระญาณสังวร ผู้วิจารย์ มีความเห็นว่า สมเด็จพระญาณสังวร มีความเป็นห่วงอันตรายที่เกิดจากความก้าวหน้าทางโลก และการจะรักษาความมั่นคงในชาติให้คงอยู่นั้น จำเป็นที่จะต้องนำหลักที่พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ค้นพบมาเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ควบคู่ไปกับความรู้ความเจริญในศาสตร์สมัยใหม่ทั้งหลาย โดยเฉพาะการศึกษาธรรมตามหลักสิกขา ๓ ของพระพุทธเจ้า ควรช่วยกันเน้นย้ำลงไปจิตใจของทั้งเด็กและผู้ใหญ่ให้ยึดมั่นในหลัก ไตรรงค์ ๓ เพื่อให้เกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และสามารถคัดกรอง ความรู้ต่างๆ มาเป็นเครื่องมือ นำพาความเจริญที่เหมาะสมทั้งทางวัตถุและทางจิตใจแก่มวลมนุษยชาติด้วย

การศึกษาเพื่อความเป็นคนที่สมบูรณ์นั้น เป็นการฟื้นฟูภายในตัวตนให้เข้าใจตัวเองอย่างแจ่มแจ้ง ตามหลักวิธีการทางพระพุทธศาสนา ข้อธรรมที่สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ท่านได้ทรงพระนิพนธ์ไว้ในหนังสือเล่มนี้ คือ ไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นการศึกษาเพื่อสร้างสมบูรณ์ของมนุษย์ ด้วยคำสอนอริยสัจสี่ของพระพุทธเจ้า ประมวลภาพตามลำดับมาจาก ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค หากไม่พัฒนาตนตามหนทางนี้ก็จะทำให้ทุกข์หรือปัญหาของแต่ละคนแผ่ขยายและเพิ่มพูนมากขึ้นไป แต่ถ้าใช้วิธีประพฤติปฏิบัติตาม ศีล(กาย) สมาธิ(จิต)และปัญญา(ความรู้) ย่อมสามารถแก้สารพันปัญหาและความทุกข์ก็จะบรรเทาลงได้ด้วยตัวเองอย่างแน่นอน

๔. บทสรุป

ผู้วิจารณ์เห็นว่า หนังสือเล่มนี้เป็นธรรมะบรรยายซึ่งไม่มีการอ้างอิงที่มาของคัมภีร์หรืออรรถกถาแต่อย่างใด สำนวนภาษาที่ใช้ไม่ใช่ภาษาวิชาการ ทำให้ไม่เหมาะกับการนำไปใช้ในงานวิชาการ แต่อย่างไรก็ตาม ก็เป็นหนังสือที่น่าอ่านเหมาะสำหรับผู้ที่สนใจในพระพุทธศาสนาที่ไม่ใช่เด็กเล็ก จุดเด่นคือ ภาษาไม่สลับซับซ้อน อ่านง่าย

ถึงแม้จะขาดหลักการทางวิชาการ แต่หนังสือเล่มนี้มีจุดเด่นคือ จำนวนหน้าไม่มาก อ่านแล้วได้ประโยชน์ทำให้เข้าใจในกระบวนการพัฒนาค้นคว้าหลักไตรสิกขา ว่าหมายถึงการฝึกตนให้มีศีล มีสมาธิ เพื่อให้เกิดปัญญา ในการรู้และใช้เหตุผล ประกอบไปในทางที่ดี ในทางเจริญ และเห็นด้วยอย่างยิ่งในแง่ที่ว่า **ปัญญาในอริยสัจเป็นปัญญาสูงสุด** เพราะเห็นว่าคุณค่าที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ ให้อรรถาธิบายเหตุผลในด้านเป็นทุกข์ และเหตุผลเพื่อความดับทุกข์ เป็นสัจธรรม

ความรู้ในโลกถึงแม้จะก่อทุกข์ให้กับมนุษย์ และสิ่งแวดล้อม แต่เราชาวโลกก็ไม่อาจปฏิเสธทุกข์ได้ จำเป็นต้องดับต้นเหตุเพื่อการดับทุกข์ หากการปฏิบัติและการบำเพ็ญปัญญาบารมียังมิได้ส่งผลไปถึงนิพพานก็ยังคงต้องปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลสร้างบารมีกันต่อไป การศึกษาหาความรู้ในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องเชื่อมต่อการเรียนรู้พระพุทธศาสนากับศาสตร์วิชาสมัยใหม่ ให้มุ่งถึงจุดมุ่งหมาย คือ

๑. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดศรัทธาซาบซึ้ง และสำนึกในความสำคัญของพระพุทธศาสนา และคุณค่าของพระรัตนตรัย เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีและปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้อง

๒. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถตีความพิจารณาแนวความคิดที่หลากหลาย และวินิจฉัยได้อย่างถูกต้องโดยยึดหลักเหตุผล

๓. เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในการคิดและปฏิบัติตนอย่างถูกต้อง ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และสามารถนำหลักธรรมมาพัฒนาจิตใจและสังคม

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. การศึกษาเพื่อความเป็น

มนุษย์ที่สมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เม็ดทราย, ๒๕๕๓.

คำแนะนำสำหรับผู้แต่ง

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร มจร ภาษาศาสตร์ปริทัศน์ รวมทั้งผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงจริยธรรมการวิจัย ไม่ละเมิดหรือคัดลอกผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง ซึ่งทางวารสารได้กำหนดความซ้ำของผลงาน ด้วยโปรแกรม CopyCat เว็บ Thaijo ในระดับไม่เกิน 20% โดยมีผลตั้งแต่ เดือน กรกฎาคม 2562 เป็นต้นไป

วารสารจะเรียกเก็บค่าธรรมเนียมจำนวน 3,000 บาท (สามพันบาทถ้วน) ต่อ 1 บทความ โดยผู้เขียนจะต้องตรวจสอบความสมบูรณ์ของบทความตามคำแนะนำสำหรับผู้เขียน หากไม่ปฏิบัติตามกติกา กองบรรณาธิการวารสารขอสงวนสิทธิ์ในการปฏิเสธการตีพิมพ์ และไม่คืนเงินค่าธรรมเนียมดังต่อไปนี้

1. หากบทความมีความซ้ำซ้อนมากกว่า 20%
2. ผู้เขียนไม่ปฏิบัติตามรูปแบบของวารสาร
3. บทความไม่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ หรือ
4. ไม่แก้ไขบทความตามข้อเสนอแนะตามระยะเวลาที่กำหนด (1 เดือน หลังการแจ้งของบรรณาธิการ)

ผู้เขียนสามารถชำระค่าธรรมเนียมผ่านบัญชีธนาคาร

ธนาคาร "กรุงไทย"

ชื่อบัญชี "วารสารภาษาศาสตร์ปริทัศน์"

หมายเลขบัญชี "459-0-68710-0"

เมื่อชำระแล้วให้ส่งหลักฐานไปที่ thaneesuw@mcu.ac.th

การส่งบทความเข้าระบบ Thaijo เพื่อได้รับการตีพิมพ์

การส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้เว็บไซต์ ของวารสาร มจร บาฬิศึกษาพุทธโฆสปริทรรคณได้ที่ <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/Palisueksabuddhaghosa>

การจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาวระหว่าง 10-15 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ เปลี่ยนเป็นฟอรัน TH Niramit AS ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวหนาเช่นตาราง 1 หรือ Table 1 และ รูป 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่ต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีกครั้ง ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้หน้าแรกด้านขวามือ

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ระบุนิติการศึกษาสูงสุด พร้อมระบุตำแหน่งทางวิชาการพิมพ์ด้วยตัวอักษรปกติอยู่ใต้ชื่อเรื่องโดยเอียงมาทางด้านขวา และให้ตัวเลขเป็นตัวยกท้ายชื่อผู้เขียนเพื่อแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับตำแหน่งทางวิชาการและชื่อหน่วยงาน

4) มีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 300 คำตอบคัดย่อ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (3 – 5 คำ)

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจากหัวข้อใหญ่ 3-5 ตัวอักษร พิมพ์ตัวที่ 6 และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ควรเว้นระยะพิมพ์ เพิ่มอีก 0.5 ช่วงบรรทัด

7) การใช้ตัวเลขคำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ดังนี้ (Student centred learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัย โดยสรุปมีความกะทัดรัด และสั้น
- 2) บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัยกรอบแนวคิดและระบุวัตถุประสงค์การวิจัย
- 3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล
- 4) ผลการวิจัย/ผลการทดลอง (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัย ตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ
- 5) อภิปรายผล/วิจารณ์ (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด
- 6) สรุป (Conclusion) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป
- 7) ข้อเสนอแนะ (Suggestion) ให้นำเสนอใน 2 ประเด็น คือ (1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ (2) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป
- 8) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการที่มีการอ้างอิงไว้ในเชิงบรรณานุกรม การอ้างอิงในเนื้อเรื่อง ใช้ระบบ APA

บทความวิจัย (research article) บทความวิชาการ (original article) และหรือบทความวิจารณ์หนังสือ (book review) ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract)
- 2) บทนำ (Introduction)
- 3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ
- 4) สรุป (Conclusion)
- 5) ข้อเสนอแนะ (Suggestion)
- 6) เอกสารอ้างอิง (Reference) เชิงบรรณานุกรมรูปแบบแทมเพต

รูปแบบการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.docx ของ Microsoft Word Version 2010 หรือมากกว่า หากต้นฉบับประกอบด้วย ภาพ ตาราง หรือสมการ ให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์ภาพ สกุล *.PDF*.JPG*.GIF หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 20 หน้า (รวมบทคัดย่อ ภาพ ตารางและเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านหรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญเมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับวารสาร ลิงค์ฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์

ประกาศเกี่ยวกับลิขสิทธิ์

เนื้อหาและข้อมูลในบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ถือเป็นข้อคิดเห็นและความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความโดยตรงซึ่งกองบรรณาธิการวารสาร ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย หรือร่วมรับผิดชอบใด ๆ

บทความ ข้อมูล เนื้อหา รูปภาพ ฯลฯ ที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ถือเป็นลิขสิทธิ์ของวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์หากบุคคลหรือหน่วยงานใดต้องการนำทั้งหมดหรือส่วนหนึ่งส่วนใดไปเผยแพร่ต่อหรือเพื่อกระทำการใด ๆ จะต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากวารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ก่อนเท่านั้น

